

José Manuel
Bernat Agustí (ed.)

TERTÚLIA DEL PORTAL

almassora

2011 / 2017

JOSÉ M. BERNAT I AGUSTÍ naix a Almassora l'any 1951. Estudia batxillerat i Preu al Col·legi dels Salesians de Borriana. L'any 1976 es llicencia en Ciències Exactes a la Facultat de Ciències Matemàtiques de la Universitat de València.

A l'octubre de 1977 comença a donar classe a l'Escola de Magisteri de Castelló i al 1991 passa a donar classes a la Universitat Jaume I de Castelló.

Ha publicat quatre articles en la revista *Docència*. Ha sigut editor del llibre *La Tertúlia del Portal 1991-1995, quatre anys de xerrades. La Tertúlia del Portal 1995-1999, quatre anys més de xerrades. La Tertúlia del Portal 1999-2005. La Tertúlia del Portal 2005-2011*. Com a material docent ha publicat el llibre *Matemàtica Discreta: Teoria i problemes*, l'any 2000. *Fonaments matemàtics de la Informàtica: Teoria i problemes*. L'any 2006 i *Enginyeria Informàtica. Fonaments matemàtics de la Informàtica: Teoria i problemes*, l'any 2010.

Ha assistit a comissions de tribunals a Granada, València, Castelló i Sevilla. Ha sigut secretari dels tribunals de les proves de selectivitat de COU i de LOGSE des de 1991 fins que se va jubilar. Ha sigut vicedirector de l'Escola Universitària del Professorat d'EGB de Castelló des de 1987 fins el 1991, quan es va crear la UJI.

Li agrada llegir, practicar el tennis, frontennis, senderisme, és un amant de la vela i ha fet el camí de Santiago varies vegades (Primitiu o Francès, Camí del Salvador, Camí del Nord).

La Tertúlia del Portal

2011/2017

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, llevat d'excepció prevista per la llei. Dirigiu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar fragments d'aquesta obra.

Publicacions de la Universitat Jaume I és una editorial membre de l'UNE, cosa que en garanteix la difusió i comercialització de les obres en els àmbits nacional i internacional. www.une.es.

© Del text: els autors i les autores, 2018

© D'aquesta edició: Caixa Almassora, 2018

Correcció lingüística: Servei de Llengües i Terminologia de la Universitat Jaume I

Coordinació editorial: M. Carme Pinyana i Garí, Universitat Jaume I

Producció editorial: Reverte-Aguilar, S.L.

Edita: Publicacions de la Universitat Jaume I. Servei de Comunicació i Publicacions
Campus del Riu Sec. Edifici Rectorat i Serveis Centrals. 12071 Castelló de la Plana
www.tenda.uji.es e-mail: publicacions@uji.es

ISBN: 978-84-922262-4-5

Dipòsit legal: CS-115-2018

Imprimeix: Imprenta Algrafic, S.L.

Índex

Pròleg del President de CaixAlmassora	11
Pròleg de l'editor	12
Introducció	13
El còlera als pobles de la Plana	17
PRIMITIU GARCIA I PASQUAL	
Senderisme	25
EFRÉN FORCADA GALLÉN	
Guifi.net	29
FERNANDO OCHERA BAGÁN	
El rei Martí l'Humà. El compromís de Casp	34
CARLES RABASSA I VAQUER	
L'Art del segle xx	37
AMAURY SUÁREZ FERNÁNDEZ	
Del teclat a les cordes. Els arranjaments musicals	42
ANTONIO S. PÉREZ LLOPIS	
L'aigua. L'abastiment a un camp de refugiats	45
MAITE GUARDIOLA I CLARAMONTE	
Teatre professional des d'Almassora	51
SÒNIA ALEJO I MARTÍNEZ; TOMÀS IBÁÑEZ I FERNÁNDEZ	
La crisi. Anàlisi i canvis necessaris. Eixirem?	57
JUAN RAMÓN DOMÍNGUEZ LLORENS	

L'Il·lusionisme. Cicle d'iniciació. Part I.	62
LUÍS PIÑÓN I FERRER	
El vaixell de guerra	65
VERÓNICA BLANCO-TRABA I HERNÁNDEZ-CAÑIZARES	
L'alimentació funcional	67
ANNA DOMÍNGUEZ I MASÓ	
El llenguatge: les paraules no se les emporta el vent	72
MARÍA LUISA VILLANUEVA ALFONSO	
Radiofísica hospitalària	78
AGUSTÍN SANTOS SERRA	
El riu Millars	83
VICENT LLOP I ROVIRA	
La màscara africana	90
JOSEP M. ORTIZ I PARICIO	
Anem de fira! Comprar i vendre en l'època medieval	98
DAVID IGUAL LUIS	
La Constitució revolucionària de 1812. ¡Viva la Pepa!	104
FRANCESC AGUT I BELTRÁN	
Els nostres joguets, canvis que fan història	110
MARIA ARENÓS AGUT	
La roba tradicional	118
PAQUITA ORTIZ MORENO I MARIA RUTH DE LA PUERTA ESCRIBANO	
Les neveres a les comarques de Castelló	125
PASQUAL BOIRA I MUÑOZ	
Economia i Societat. Unes reflexions al volant de la situació actual	132
EDUARDO REDONDO; ANTONI PITARCH	

Adela Lucía Almerich, amant del rei Alfons XII	137
NORBERTO MESADO OLIVER	
Vilafranca. Patrimoni i paisatge	142
ÓSCAR TENA GARCÍA	
Certamen Ciceronianum Arpinas	148
MARILÓ LIMO ESCURA	
El vi. Viticultura i etnologia	153
VICENT FLORS I MARTÍ	
El vaixell mercant	159
MARIO CALVO JIMÉNEZ	
El paisatge	168
JOSÉ F. SANCHO COMINS	
Novel·la negra	172
AGUSTÍN SANTOS	
Reproducció dels peixos	177
ALICIA FELIP EDO	
Un món de música	182
ALBERT ZORRILLA I AGUT; ALBA DOMINGO I PASQUAL	
El futur del periodisme	187
PEPE BELTRÁN LAMAZA	
La indústria marítima	192
JOSÉ RAMÓN GÁNDARA PICAZARRI	
Ferides per banya de bou. Tractament	198
GUSTAVO TRAVER MARTÍNEZ	
1247, trasllat d'Almassora	203
FRANCESC AGUT I JOSEP SORRIBES	

El triangle del foc	212
NACHO GIL FORCADA	
Veus de dona	218
ROSER BARRUFET I SOLDEVILA	
Vicent Llorens Poy, pintor i escultor	223
JACINTO HEREDIA ROBRES	
La crisi de 2012-2013. Millor, igual, pitjor	231
JUAN RAMÓN DOMÍNGUEZ LLORENS	
Dieta mediterrània	234
ANNA DOMÍNGUEZ I MASÓ	
Podologia	239
ALFREDO MARTÍNEZ CALDERÓN	
El clergat almassorí	244
MIQUEL ÀNGEL BADENES I MARTÍN	
La guerra civil	250
VICENT FELIP I SEMPERE	
La carta astral	254
ESTEBAN DE VICENTE MARTÍNEZ	
El pes dels xiquets	258
JOSÉ MANUEL MARTÍN ARENÓS	
La tòfona, una riquesa sota terra	262
XIMO GARCIA I JACINTO CLEMENTE	
Els ordres militars al Maestrat	268
FIDEL A. PUIG IZQUIERDO	
Per què el cel és fosc a la nit?	273
GERMÁN PERIS LUQUE	

Veus de dona II	279
VICENTA CONDE ANSUÁTEGUI	
El dictador Juli Cèsar	287
JOAQUÍN BELTRÁN SERRA	
La ràdio	294
VICENT LLOP I ROVIRA	
La memòria	303
JOSEP USÓ I MAÑANÓS	
Antoni Gaudí i el modernisme	308
ISABEL GARCIA I BARCELÓ	
Les grans hortes medievals a la plana del Millars	316
SERGI SELMA I CLAUSELL	
Matemàtiques per a la reforma electoral	321
MANUEL RIPOLLÉS AMELA	
La rendició del Japó: el paper de l'emperador	325
MANOLO SABORIT I RIPOLLÉS	
Conxa Alós i les seues guerres a Castelló	331
AMPARO AYORA DEL OLMO	
Biografies de la memòria històrica	335
ROSA MONLLEÓ, FÀTIMA AGUT, AMPARO VALLS, IVAN MEDALL, DAVID OLIVER	
Música antiga: el cant gregorià	341
JOSEP SANAHUJA I AVARIENTO	
Veus de dona III	347
MARISA CHUST VICENTE	
Parlant amb Cervantes	355
MANUEL GARCIA COMAS	

Ramon Llull i el seu projecte	363
JOAN CARLES SIMÓ I ARTERO	
Els castells i les seues defenses	369
ENRIQUE SALOM	
Arquitectura modernista a les comarques de Castelló	375
JOSEP MARIA ORTIZ I PARICIO	
Eugènia de Montijo se'n va anar a París	383
MANUEL IRÚN REVEST	
Música a Almassora	391
VÍCTOR ALAPONT; VERÓNICA RUIZ I ANTONIO ARRUFAT	
Veus de dona en el teatre i l'òpera (IV)	395
MARGARITA SERRA, PACO AGUT I FÀTIMA AGUT	
La poesia de Miguel Hernandez	404
SOLEDAD BENAGES AMORÓS	
Acte d'homenatge de Compromís a la Tertúlia	412
Evolució de les penes i de la legislació penitenciària	424
ARTURO GIMENO AMIGUET	

Pròleg del President de CaixAlmassora

Quasi tres dècades de tertúlies de tot tipus en que s'han tractat temes d'interès, s'han obert portes a molts altres assumptes i, sobretot, s'han escoltat i respectat les opinions més diverses, parlen molt bé de les persones que van promoure *La Tertúlia del Portal* i de les que actualment la fan possible.

Les trobades s'ocupen periòdicament de temes culturals i de divulgació, examinats sempre amb rigor. Els continguts són tractats de manera amena i són tan variats que poden versar sobre literatura, viatges i música però també sobre il·lusionisme, gastronomia o ceràmica i, fins i tot, de política. En tot cas, les xarrades sempre aborden debats socials, artístics, històrics, agrícoles, locals i d'interès general.

Almassora, el nostre poble, necessita —com tots els pobles— gent dialogant i amb inquietuds; persones ansioses de conèixer i saber cada dia una mica més; persones interessades a conrear-ne i a debatre públicament els seus dubtes i els seus anhels, amb la bona estratègia (feta virtut) d'enriquir-se (i enriquir els altres) proposant preguntes al final de cada dissertació.

La Tertúlia del Portal ha trobat en CaixAlmassora, des del primer moment, la col·laboració que l'Entitat presta al desenvolupament cultural del nostre poble. Precisament, la *Tertúlia* és un dels exemples més eloqüents d'aquest suport al desenvolupament dels seus habitants.

Ens satisfà enormement que per l'entranyable *Tertúlia* hagen passat tantes persones que desitjaven comprendre la vida del passat però alhora feren les oportunes preguntes al futur. Ens congratula que, durant tant temps, les persones que organitzen la *Tertúlia del Portal* hagen fet possible que aquest projecte s'haja convertit en una cita cultural de prestigi per a Almassora.

L'enhorabona a la *Tertúlia del Portal* per tot el que ha aportat a la nostra societat durant aquests anys.

CaixAlmassora, l'any del seu Centenari, saluda la publicació d'un nou llibre recopilatori de les xarrades dels últims cinc anys i anima les persones que l'han fet possible a continuar amb la labor cultural i divulgadora que està deixant petjada en el nostre entorn.

Miguel Roberto Serra Escorihuela

President de CaixAlmassora i de la Cooperativa Agrícola San José

Pròleg de l'editor

L'any 1991 va nàixer la Tertúlia i si encara «estem vius» és precisament pel públic que hi assisteix assíduament i com no, als conferencians que desinteressadament hi participen.

Volem que aquest llibre siga una mena d'homenatge als contertulians ja desapareguts i que ixen en el llibre.

Cal recordar que cada una de les xerrades estan enregistrades en un USB que roman a la Biblioteca Municipal d'Almassora. Tothom pot consultar o demanar en préstec aquest material.

Volem donar les gràcies a Caixa Almassora pel seu suport econòmic i per la cessió dels seus locals. També donem les gràcies al Servei de Llengües i Terminologia per la traducció al valencià d'aquesta obra i a la Universitat Jaume I per la publicació del llibre.

Animem al públic que vinga a participar en les xerrades, que no decaiga, ja que si més no també decauria la Tertúlia.

José M. Bernat
Almassora, maig de 2017

Introducció

En abril de 1991 un grup de persones de diverses professions i edats iniciaren una sèrie de tertúlies sobre temes variats. La tertúlia s'anomena «Tertúlia del Portal» i ens reunim quinzenalment els dilluns a les 22 hores al Saló dels Llauradors de la antiga Caixa Rural de Sant Josep d'Almassora (ara Caixa Almassora).

Es tracten tot tipus de temes, tant locals com d'interès general, com ara científics, històrics, ecològics, turístics, agraris, etc.

La temàtica a tractar és suggerida pels mateixos contertulians, invitant les persones especialistes en el tema, les quals fan una breu xerrada i, a continuació s'inicia la tertúlia en la qual tots els assistents poden intervindre. No es tracta d'una conferència per part de la persona invitada, ja que en qualsevol moment es pot interrompre l'invitat sol·licitant-li algun aclariment per fer més amena la reunió.

La tertúlia és oberta a tots. Volem reiterar la invitació per què tots hi participen i suggereixen temes interessants. Es pretén que qualsevol persona experta en un tema tinga la possibilitat d'exposar-lo a la nostra tertúlia.

Comptem amb un nombre fix de contertulians, encara que en alguns temes concrets solen assistir altres persones interessades en el tema del dia.

Cal fer menció als temes locals en què persones expertes ens han informat sobre aspectes que desconeixiem totalment i que hem après de molt bon gust per tractar-se de coses que a tots ens afecten.

La Tertúlia també organitza altres activitats, com ara exposicions, eixides guiades a diversos llocs... Fins ara hem anat en «bici» al riu Millars i hem vist la planta potabilitzadora d'aigües residuals.

Entre les eixides guiades, destaquem la de Porcelanosa, l'any 1992, on vam tenir la xerrada a càrrec de l'empresari José Soriano, un dissabte a la vesprada, a la sala de visites de la fàbrica. Després de dues hores de xerrada agradable, ens va convidar a veure les oficines i despatxos i ens va convidar per a un altre dia per a veure el seu funcionament.

La Tertúlia del Portal ha donat la seua xicoteta col·laboració al compromís adquirit pels almassorins de recollir el poble bosnià. Del 13 al 21 de febrer de 1993, i en la sala d'exposicions de Caixa Almassora, amb el lema «Almassora ajuda al poble de Bòsnia», s'exposaren 150 dibuixos dels pintors almassorins Agustí, Agut, Castell, Clausell, Míngol i Pesudo. Els dibuixos foren donats desinteressadament pels autors. Les 650.000 pessetes recollides representen una ajuda supletòria al poble necessitat.

L'any 1993, i des de l'1 fins al 9 de maig, va tenir lloc la primera exposició urbana titulada «Fotos urbanes: Ahir i hui d'Almassora». Es presentaren fotos antigues i la corresponent foto moderna. Les fotos actuals foren realitzades per Gilberto Membrodo. L'exposició als salons de Caixa Almassora.

Les fotos de l'exposició foren comentades posteriorment, en dues sessions, una vegada diapositivades. Han quedat arxivades i és un material didàctic per a utilitzar els mestres a les escoles. Editar un llibre de les millors fotografies és la meta a llarg termini.

També s'ha col·laborat en l'exposició fotogràfica de les cases del Maestrat, organitzada per l'Associació Arqueològica Llansol de Romaní de Castelló en febrer de 1994.

De l'1 al 7 de maig de 1994, s'exposà la segona mostra de fotografia titulada «50 anys... no són res...» i que girà al voltant de la vida social.

Del 3 fins l'11 de desembre de 1994 s'ha fet l'exposició de Juguets Antics abans del plàstic procedents de la col·lecció de Joaquim Arenós.

De l'1 al 7 de maig de 1995, s'exposà la tercera mostra de fotografia antiga titulada «anys i treballs» i que girà al voltant del món del treball. Es va fer un comentari de les diapositives de la mateixa exposició.

Al Nadal de 1996, la Tertúlia del Portal publicà el llibre «Almassora en blanc i negre», on es recullen les fotografies antigues més significatives de les tres anteriors exposicions. La recopilació l'han realitzada Santiago Ballester, Eduardo Redondo i Manuel Renau.

Per mitjà de les Publicacions de la Universitat Jaume I de Castelló, amb D.L. 1996, ISBN 84-8021-072-9 i sota el títol «La Tertúlia del Portal. 1991-95. Quatre anys de xerrades», s'ha publicat el llibre recopilat per José M. Bernat, on es recullen a tots els contertulians convidats, una biografia i un resum de la seva participació.

Al juny de 1997 tingueren lloc les partides simultànies d'escac José Bou Part, campió de la ciutat de Nova Iork 1997.

Vicent Casanova va estar diverses vegades a la Tertúlia. A l'octubre de 2002 ens va parlar sobre l'energia elèctrica i ja es va quedar en fer una visita per al 9 de novembre. Alguns membres de la tertúlia visitarem la central tèrmica de cycle combinat de Castelló, on ell treballava.

Diverses van ser les visites guiades per Vicent Llop, entre les quals destaquem unes quantes, com ara la visita a l'assut de Vila-real des d'Almassora pel riu; el naixement del riu Millars, a Cedrillas; el poblat ibèric, al terme d'Onda; la sèquia del Diable, també al terme d'Onda. En un mateix dia es visità el conjunt històric i l'ermita del Cid, a l'Anglesola; el conjunt històric de Cantavella i la Pobleta de Sant Miquel, una pedania de Vilafranca. Actualment hem previst visitar la població aragonesa de Castellote i Fidel Puig ens farà de guia, Fidel va venir a la Tertúlia i ens va parlar sobre Els templers en la història de l'Alt Maestrat (gener de 1995).

Per mitjà de la Caixa Rural d'Almassora, amb D.L. 2000, ISBN 84-922262-1-8 i sobre el títol «La Tertúlia del Portal. 1995-99. Quatre anys més de xerrades», s'ha publicat

el llibre recopilat per José M. Bernat, on es recullen a tots els contertulians convidats, una biografia i un resum de la seva participació, amb la incorporació d'algunes fotos de paisatges i de persones.

Del 8 al 16 de novembre de 2003, s'exposà una mostra de material cinematogràfic sota el títol «Els cines d'Almassora». Hi havia cartells de pel·lícules, diversos taulers explicatius dels cines d'Almassora dels anys 1950, una màquina de cine de l'any 1940, butaques antigues i divers material cinematogràfic.

El 12 de gener de 2007, divendres, i a les 19h 30' va tenir lloc al saló d'actes de Caixa Almassora la presentació del tercer llibre de la Tertúlia, amb D.L. CS-314-2006, ISBN 84-922262-2-6 i sobre el títol «La Tertúlia del Portal. 1999-2005. Sis anys més de xerrades». El llibre es publicà a l'octubre de 2006 i en ell, el seu editor José M. Bernat, recull el resum de les 73 tertúlies exposades al llarg d'aquests sis anys. És un llibre més gruixut que l'anterior, unes 330 pàgines, i de lectura més amena ja que porta incorporades fotografies de persones, de paisatges i de cartells.

Al novembre de 2007, Joan Edo ens va parlar dels pous i en particular sobre els pous d'Almassora. Anteriorment a la xerrada Joan va exposar els dibuixos dels pous al local d'exposició de Caixa Almassora. Està molt content, perquè s'ha pogut recuperar un patrimoni a punt de perdre's.

Durant el temps que portem fent les xerrades, també han hagut algunes cloendes en acabar la temporada (mes de juny). Les cloendes són unes actuacions musicals i de poesia amb un petit refrigeri i que tenen lloc a la magnífica casa de Margarita Serra.

El dia 26 d'abril de 2012, dijous, i a les 20 h. va tenir lloc al saló del Llaurador, la presentació del quart llibre de la Tertúlia, amb D.L. CS-2-2012, ISBN 978-84-922262-3-8 i sobre el títol «Tertúlia del Portal. 2005/2011». Se publicà a l'octubre de 2011 i el llibre consta del resum de les 75 tertúlies exposades al llarg del sis anys més dos cloendes, 2009/10 i 2010/11. Consta de 419 pàgines amb moltes fotos incorporades.

Al novembre de 2012, Josep M. Ortiz ens va parlar sobre les màscares africanes en una tertúlia i al maig de 2013 es va fer una exposició d'aquestes. La màscara no és una disfressa, és un element molt seriós per a la gent que hi creu.

La cloenda de 2013/14 la tenim en fotos, en vídeo i també en aquest llibre.

Motiu de gran satisfacció per a la Tertúlia ha segut quan el 5 de maig de 2017, el partit polític Compromís per Almassora, ens ha fet un homenatge per la tasca realitzada en tots aquests anys en favor de la cultura i ens ha atorgat el Guardó d'Or Josep Manel Guardiola i Guera.

El dia 4 de novembre de 2017, la revista Parlem d'Almassora, ha fet Almassorí de l'Any 2017 a Primitiu Garcia i Pasqual. En el mateix acte es van fer Distincions d'Honor a La Tertúlia del Portal, sent el portaveu José Manuel Adsuara i a L'Associació Cultural El Torrelló, sent la portaveu Sabina Avellana, la qual cosa els membres que formen part de la Tertúlia agraïm a Javier Navarro i Martinavarro, director de la Revista.

Tots el llibres editats es poden veure posant en google la paraula Tertúlia del Portal, anar a Publicacions i Repositori de la Universitat Jaume I.

Aprofitem l'ocasió per a animar a tothom que ens faça aplegar fotos i suggeriments d'altres materials per a properes manifestacions culturals.

Animem, com no, a la gent jove, a que participe amb tots nosaltres. Que vinguen a les xerrades, que siguen conferencians, que s'interessen per què la Tertúlia siga endavant.

Les matèries exposades en aquesta cinquena etapa figuren a l'índex.

Almassora, novembre de 2017

Membres Tertúlia

D'esquerra a dreta: José Manuel Adsuara; Alejandro Domínguez; Rafael Vidal; Santiago Ballester; Margarita Serra; Joan Forcada; Pepe Bernat; Rafael Fernández; Ramón Claramonte; Vicente Llop.

El còlera als pobles de la Plana

PRIMITIU GARCIA I PASQUAL

Primitiu és natural de Castelló, llicenciat en Geografia i Història i doctor en Paleografia. Va estar a la tertúlia al febrer de 1998 per parlar sobre *l'Ateneu: una proposta per als joves*.

Santiago Ballester i Primitiu García.

El còlera és una malaltia infecciosa causada pel *Vibrio cholerae*. En el segle XIX i al començament del XX es va estendre des de la seua regió d'origen (delta del Ganges) a tot el món. En l'actualitat encara trobem focus endèmics a l'Índia, Pakistan i Birmània. La varietat *Vibrio cholerae* o *Vibrio comma*, va estar aïllada per Robert Kock el 1883. La varietat *Vibrio El Tor* encara produeix avui rebrots importants en extenses zones d'Àsia i Europa.

L'home és l'única font de contagi; el temps d'incubació del còlera va des d'unes quantes hores a tres dies. La malaltia comença amb una diarrea que prompte és acompanyada de vòmits violents i deposicions aquoses. Progressivament es pateixen les conseqüències de la deshidratació, de l'acció del bacteri del còlera i d'altres intestinals. Els malalts, o els sospitosos, s'han de sotmetre a una quarantena rigorosa, prendre mesures higièniques extremes i vacunar els sectors de població amb més perill o amenaça. Avui en dia el tractament mèdic té a veure amb la hidratació i consum d'antibiòtics.

Al juny de 1884, la notícia d'un gran nombre de víctimes mortals de còlera a Toló i Marsella (França), va provocar l'alarma a les nostres terres. Es van reunir, les *Juntes Locals i Provincials de Sanitat*; es van dictar normes posant en estat d'alerta els metges i sanitaris; es va imposar el control i fumigació en ports i fronteres. Des de Barcelona, es va formar una comissió científica que es va traslladar a aquelles ciutats per a estudiar l'epidèmia. Un dels metges de la comissió, va ser Jaume Ferran i Clúa (*La Defensa*, del 21 de maig de 1885).

Malgrat el control al llarg de la frontera entre Espanya i França, la malaltia va entrar a Espanya amb el vaixell *Bonaventura*, que va atracar a Alacant el 22 d'agost de 1884, procedent d'Algèria. De fet, el primer cas conegut de la malaltia es va donar al poble de Novelda (Alacant), a l'agost de 1884. Des del 28 d'agost al 4 de setembre d'aquell any, segons *La Gaceta de Madrid* de 5 de setembre de 1884, van morir 48 persones i 20 estaven sotmeses a tractament. La primera vacunació massiva de la història mundial va ser a Alzira per Jaume Ferran el 24 d'abril de 1885, amb 11.000 vacunats d'una població de 16.000 habitants. El 13 d'abril de 1885, es va declarar el primer cas de còlera a València, que va causar quasi 5.000 morts en un mes. Cal afegir que hi va haver un dia en què van morir més de 200 persones, només a València i la seua comarca.

Per parlar del contagi i de la transmissió de la malaltia hauríem de conèixer la situació de mobilitat de la població que existia en aquella època, com dels milers de soldats que reclutava l'Estat; els segadors que durant tot l'estiu recorrien tot Espanya, arriers, els transportistes de l'època, juntament amb el ferrocarril, els pastors i la transhumància del ramat, venedors ambulants, etc. Açò, juntament amb la situació higiènica de l'època, feia fàcil la transmissió de la malaltia.

L'epidèmia va afectar 350 pobles i ciutats de la Comunitat Valenciana i va ocasionar 76.300 contagis i 33.609 defuncions, sobre una població total de 1.367.582 habitants. *La Provincia* del 16 d'agost informa que a Alcalà de Xivert, en un mes hi van haver 1.600 invasions que van produir 700 defuncions.

L'epidèmia és històrica per les conseqüències dramàtiques que va produir a la població i per la vacunació massiva del doctor Jaume Ferran i Clúa. Malgrat la polèmica que va rodejar la seua vacuna, amb desafortunades defenses i crítiques, va treballar a València i a Castelló. El polèmic microbiòleg tortosí, a més de ser pioner en l'aplicació de la vacuna anticolèrica, temps després va treballar en una altra vacuna antitífica a Barcelona.

La vacunació universal és el remei més eficaç per a prevenir les malalties causades per bacteris o virus. Més de vint anys després, el doctor Jaume Ferran, va acabar rebent el premi Bréant de l'Acadèmia de Ciències de París per ser el descobridor d'un remei contra el còlera. I avui, al carrer de Pasqual i Genís de València, podem trobar una placa commemorativa referent al Dr. Ferran i la vacunació pionera, a la façana de la casa on treballava.

Placa commemorativa dedicada al doctor Ferrán i les seues 52.000 vacunacions contra el còlera, per primera vegada en la història; ubicada a la façana de la casa de Dr. Manuel Candela, al carrer de Pascual i Genís, on el Dr. Jaume Ferrán a ubicar el laboratori i va realitzar les inoculacions de la seua vacuna anticolèrica.

Durant els seus viatges, tenim informacions periodístiques de les seues contínues visites a Castelló, en aprofitar l'anada a València amb ferrocarril, per entrevistar-se amb els metges castellanencs a la mateixa estació, abans de continuar el viatge, o a posar en pràctica la seua vacuna.

Al llarg del segle XIX, van haver-hi diverses grans pandèmies, que van afectar tot Europa les quals, com no, amb greus efectes, també van arribar a Almassora. Seguint F. Agut i J. Sorribes, al voltant de 1857, el còlera va produir moltíssimes víctimes a Almassora. Amb tot, va haver-hi epidèmia de còlera en les nostres comarques els anys 1834, 1854, 1857, 1859 i 1860, 1865, la que estem parlant de 1884 i 1885 i el 1890. Tots aquests brots, excepte el de 1890, només a València capital, van produir més de 14.000 morts. Seguint A. Fernández García i J. J. Fernández Sanz, comptabilitzant les quatre primeres epidèmies i deixant a banda la de 1890, la qual entra en el segle XX, donen 776.989 defuncions per a tot Espanya.

Al maig de 1885 la malaltia va arribar a la nostra comarca i pobles veïns com ara Nules, Borriana, Vila-real, Betxí, la Vilavella i la mateixa Almassora, on seria recordada durant moltes generacions, pel nombre d'infectats i morts que va ocasionar. Amb tot, la memòria d'aquesta epidèmia es va diluir amb la cèlebre i desastrosa epidèmia de grip coneguda com la *Cucaracha* (1918), que encara està en el record dels nostres conciutadans, la qual va provocar un nombre molt elevat de morts en totes les nostres comarques. Va matar 25 milions de persones en les primeres 25 setmanes, cosa que ha fet la sida en els primers 25 anys.

Almassora, a més de patir l'epidèmia de 1885, va estar punt de pas i control, en un cordó sanitari, ubicat entre els ponts del Millars i Santa Quitèria, el qual va tindre poca consistència, ja que l'epidèmia va sobrepassar la Plana i va arribar a

Vinaròs, Alcalà i Morella. Així, entre una menuda caserna, ubicada al castell d'Almassora, resta de les últimes guerres Carlines, utilitzada per al control de passatgers i fumigació de mercaderies en el pas del riu Millars, pel Pont Nou i el de Ferro, amb tren; i la institucionalització d'un llatzeret o punt de quarantena, per a viatgers, en l'ermita de Santa Quitèria, comptant amb el riu Millars, el govern va pretendre contenir l'epidèmia, en el seu inexorable camí cap a les comarques del nord de Castelló, Catalunya i el Baix Aragó. Idea que no va tindre l'efecte desitjat.

El conferenciant ha confeccionat un llistat de poblacions de la província afectades pel còlera i ubica en primer lloc Castellfort, com el poble més castigat de la província, amb la mort de 131 persones (7,98% dels veïns); i Castelló, l'últim dels més afectats amb 301 morts (l'1,26% dels habitants). En la part mitjana de la taula trobem a Almassora, amb 223 defuncions, 84 homes i 139 dones (3,83 % dels veïns), d'uns 5.822 habitants.

Las inoculaciones anticoléricas del Dr. Ferrán. Autor: R. J. Contell. *La ilustración Española y Americana*. [Madrid]. XXIX, 8 de agosto de 1885. En el gravat publicat a la Revista *La Il·lustració Espanyola i Americana*, parèixen els diferents processos en les vacunacions que es van inocular a la casa del Doctor Candela, al carrer Pascual i Genís de València. Podem veure les diferents sales en què es va convertir la casa, llocs de preparació, vacunació i laboratori inclòs.

Un assumpte que creiem important, és la diferència quantitativa del nombre de morts de dones, el qual va superar el d'homes, com va succeir en tot l'Estat. S'han elaborat diverses tesis que expliquen aquest fet. Així, hi ha coincidència a establir que les condicions socials, econòmiques i culturals de la dona en el segon terç del segle XIX a Espanya, va influir clarament a establir el sexe com un factor de risc clar, en estar més exposades al còlera. Així, era treball de la dona el rentat de la roba, incloent-hi la desinfecció de la roba d'infectats i difunts, l'atenció de malalts, inclosa la neteja i higiene d'una malaltia en què el principal problema són les deposicions, etc. D'altra banda, també es contempla el treball a casa i corrals, la deficient alimentació, l'atenció dels fills, etc.

A la província de Castelló, l'epidèmia de còlera es va estendre a 80 poblacions. Sobre un total 214.682 habitants dels 80 termes municipals afectats, l'epidèmia va infectar 16.804 persones, de les quals van morir 6.351 (54 diàries del 5 de juny al 30 setembre).

La següent epidèmia o pandèmia que avui encara es manté en el record de la gent, és la famosa *Cucaracha (Grip Espanyola)*. Originària dels Estats Units, la *Cucaracha* va arribar en plena I Guerra Mundial, a Europa per França. De seguida va passar a Espanya, país neutral en la guerra, que no va censurar les notícies sobre la malaltia i les seues conseqüències. D'ací que, a pesar de ser una pandèmia internacional, se li va donar el nom de *Grip Espanyola*, per parèixer que Espanya era l'única afectada. A Espanya, va causar entre 140.000 i 150.000 morts.

L'epidèmia de còlera de 1884 i 1885 primer es va estendre per Alacant, València, Múrcia, Castelló i Madrid; després va arribar ràpidament a altres províncies, afectant sobretot Conca, Toledo, Segòvia, però sobretot Granada, Terol i Saragossa (en aquesta, 60 morts diàries durant tres setmanes). A Granada, entre el dia 10 i el dia 20 d'agost, van morir 1.849 persones. El dia més negre, del qual s'informa en *La Gaceta* del dia 14 d'agost, va ser el que van morir 213 persones, encara que al final de la crisi, va haver-hi menys morts que a València.

En l'àmbit de tot Espanya, sobre una població de 16.631.869 habitants, van estar infectades 339.794 persones i van haver-hi 120.245 defuncions. S'estableix una mitjana de 264,38 persones mortes cada dia en tot l'Estat, durant els 330 dies que va durar l'epidèmia.

Seguint el transcurs de l'epidèmia de còlera que va patir Almassora l'any 1885, en la documentació de l'època ens apareix Santa Quitèria i la seua ermita, com a hospital o llatzeret de malalts i lloc de quarantena de viatgers procedents de València. Per història i tradició, no va ser la primera vegada que açò ocorria amb l'ermita de la Santa. Així, entre 1647 i 1652 les nostres terres van patir, una vegada més, la calamitat de la pesta. Com va passar segles després, molta gent va fugir de les ciutats, com així està documentat en el segle XVII.

D'altra banda i seguint en la mateixa tendència, estan documentades els pelegrinatges i festes que des d'antic s'han realitzat a l'ermita de Santa Quitèria; com per exemple les de 1690 i 1770, per la promesa piadosa del poble, en agraïment a la seua protecció contra la pesta. També, durant la Guerra del Francès o Independència, l'ermita, el 1810, va estar front de guerra i, tot seguit, va tornar a ser hospital, aquesta vegada militar, de l'exèrcit francès.

Amb tot, en la premsa, hi ha crítiques cap a la decisió d'ubicar el llatzeret a Santa Quitèria, ja que pel tipus de malaltia, es feia patent un perill latent per la comarca, en estar l'edifici prop del riu, la qual cosa, va fer pensar en un greu perill de contaminació de les aigües del riu, utilitzades més avall per a beure i per a altres usos domèstics.

L'establiment del llatzeret a la nostra ermita té a veure amb el dispositiu de control, filtre i, sobretot, lloc de contenció de l'epidèmia, que amb rapidesa s'estenia des del sud cap el nord del país, que els poders públics estableixen en el riu Millars. Al costat del Pont de Ferro del ferrocarril, que travessa el riu, és reutilitzat un edifici, caserna o lloc de guàrdia, resta les guerres carlines, al terme d'Almassora.

En aqueix lloc s'ubica un cordó sanitari per a la inspecció dels passatgers del ferrocarril, discriminació dels contagiats, o procedents de zones assotades per l'epidèmia i desinfecció dels sans, dels equipatges i de les mercaderies. A més dels metges necessaris per al llatzeret de Santa Quitèria i el control del filtre del Pont de Ferro, el govern reforça les mesures de control sanitari, acantonant a l'ermita, un destacament de la Guàrdia Civil.

La Provincia del 14 de juny de 1885 explica:

(...) llegarán los trenes que, como hemos dicho, se dividirán en limpios y sucios, según su procedencia. A los viajeros de puntos limpios se los someterá á una observación y fumigación ligera, continuando su viaje; á los de puntos sucios se los someterá á una detenida observación, se fumigarán sus equipajes y se habilitarán cuartos para la fumigación de las ropas que lleven puestas, todo lo cual se hará con gran rigor. Después de esta operación continuarán su viaje. Los viajeros en quienes se observe algún síntoma sospechoso serán trasladados al lazareto á sufrir cuarentena. (...).

Les persones que es traslladen des de la Plana als pobles de l'interior pertanyen a famílies acomodades; l'epidèmia afecta, sobretot, les famílies més humils dels entorns urbà i rural. Hi ha una relació entre la infecció i la proximitat de corrals dins la casa, on es realitzaven les defecacions i la higiene en l'abastiment de l'aigua. Açò, ho podem veure amb claredat a València i el seu cinturó, la comarca de l'Horta; o en pobles de les nostres comarques com ara Borriana, Vila-real o Castelló.

Cal dir, que a més del llatzeret de Santa Quitèria, en moments concrets de la història d'Almassora, la nostra vila ha tingut, des de sempre, un hospital en la població ubicat dins les muralles, al carrer d'Amunt. Després, des del segle XVII o principis del segle XVIII, fins el 1900, al carrer de la Comuna, al solar que ara ocupa el Sindi-

cat Agrícola. I finalment, fins a la seua definitiva desaparició, al lloc que ara trobem l'Ajuntament. Aquest hospital va estar, sempre, un servei municipal, amb dos metges, un farmacèutic i monges de la Consolació que feien d'infermeres.

Durant la *Cucaracha* es conta que l'Ajuntament va contractar un home fornit que conduïa una tartana, o carro, i anavaa pel poble. Quan aquest sentia, des del carrer, gemegar dins d'una casa, sense cap contemplació, entrava a la casa i carregava al carro el cos sense vida del contagiad, actuant ràpidament sobre el focus d'infecció. D'altra banda, el municipi controlava l'aplicació d'altres normes a complir quan moria algú, com era cremar la roba, desinfectar i fumigar la casa, aplicar la quarantena als familiars, etc. Sobre aquest home també està molt estesa la història que a causa de l'excés de treball, va arribar a dormir entre els morts en la sala mortuòria del cementeri, i va espantar un altre home que tots els matins comptabilitza els difunts.

També, en la premsa, podem veure crítiques davant els preus del soterrament o per les carreres entre carruatges funeraris, segurament per fer-se amb alguna mort recent i fins i tot algun periòdic deixa de publicar-se per causa de l'epidèmia.

En *La Defensa* del 16 de juliol, llegim: *Señor gobernador: El sábado falleció un vecino pobre de esta capital (Castelló) en una barraca del término de Almazora y los enterradores que fueron á recoger el cadáver, exigieron quince pesetas por los derechos que les corresponden en la siguiente forma: Dietas de enterradores.... 12 ptas. Propina al cabo....1. Derechos de sepultura.... 2. Si fuera posible que esta cantidad se devolviera á la viuda que es pobre y todo lo necesita para comer, se remediaría una necesidad.*

Per a fer-nos una idea del cost de la vida: el pa, tenia un cost de 0,40 a 0,48 pessetes el kg, l'arròs, de 0,70 a 0,80 pessetes el kg, les patates, de 0,16 a 0,25 pessetes el kg. i l'oli, d'1,10 a 1,20 pessetes el litre.

I pel que fa a l'altre tema, també preocupant, el mateix dia, en el mateix periòdic, podem llegir que: *Castellón agradecerá que la autoridad sujete las riendas á los conductores de los coches fúnebres para que los conductores á la vez las sujeten á los caballos y así no presenciaremos las alarmantes y repetidas carreras funerarias. Estamos seguros que no habrá excusa porque todo es cuestión de brida.*

El 20 de setembre de 1885, dues setmanes després de morir l'últim infectat a la ciutat de València, es va cantar un solemne Tedèum per a celebrar la fi de l'epidèmia. Aqueixa normalitat, superada l'epidèmia, també va arribar a Almassora amb el mes d'octubre i l'arribada de les festes del Roser. Així, el 4 d'octubre podem llegir en *La Provincia*. *Hoy y toda la semana se celebrarán en Almazora las fiestas que anualmente dedican en dicha población á nuestra Señora del Rosario. Suponemos que no faltarán las correspondientes corridas de vaquillas para esparcimiento de los aficionados. Solo deseemos que no tengamos que lamentar ninguna desgracia.*

El 7 d'octubre ja apareix la circular governativa perquè es tornen a obrir els col·legis públics, així com l'obertura dels terminis de matriculacions per als instituts en tots

els pobles i ciutats, netes, de l'epidèmia, tornant tot a la normalitat. El 8 d'octubre *El Clamor de Castellón*, torna a parlar de les nostres festes. *Durante los días de la presente semana, celebraran fiestas los vecinos de Almazora. Se correrán vaquillas en honor de Nuestra Señora del Rosario, á la cual dedican la fiesta los expresados vecinos.*

Eixe mateix dia, en *La Provincia*, ja apareix una completa estadística sanitària de tots els pobles de la província amb el nombre d'infectats o malalts de l'epidèmia i els difunts que va haver-hi en cada lloc. L'11 d'octubre, una vegada superada la crisi sanitària i immersos en les

festes del Roser, podem llegir notícies sobre les festes a Almassora, en els tres periòdics del dia, ja que havia tornat a eixir al carrer el periòdic *La Defensa*.

El Clamor de Castellón ens informa que: *En la corrida de toros que se verificó anteayer en Almazora, el último cornúpeto descolgó de la barrera á un vecino de esta ciudad, causándole una herida que le produjo pocos momentos después la muerte.*

El periòdic *La Defensa* escriu que: *En el vecino pueblo de Almazora, al entrar en la plaza los toros que habían de correrse el primer día, se desplomó con el peso de la gente una barrera que produjo numerosas contusiones, alguna de consideración, en los que se encontraban en el lugar del suceso. También el viernes fue herido de gravedad de una cornada un joven de esta capital. ¿Cuando hemos de perder la costumbre de divertirnos exponiéndonos á sufrir una desgracia?*

I finalment, *La Provincia*, periòdic liberal, encara més crític amb les corregudes de bous, també ens informa del que va ocórrer a Almassora en les festes i fa memòria de la recent finalitzada epidèmia de còlera. *En las corridas de toros que se celebran en el vecino pueblo de Almazora, hubo un herido de gravedad que en mal estado fue conducido al hospital. Esta víctima puede anotarse en una especie de suplemento al cólera, libro que deben leer todos los alcaldes que soliciten esa clase de diversiones bárbaras..... á beneficio de la epidemia.*

Almassora, octubre de 2011

Senderisme

EFRÉN FORCADA GALLÉN

Efrén ja va estar entre nosaltres i ens va parlar sobre el món de la indústria ceràmica referida a la nostra província. És funcionari i treballa a l'Institut Vicent Castell com a professor de cicles. Però avui ens va a parlar d'un tema que l'apassiona com són les curses de muntanya i en especial de la Marató i Mitja entre Castelló i Penyagolosa. Ha dissenyat el tríptic de la cursa indicant els nivells tant positius com negatius, la

quantitat de quilòmetres d'asfalt, pista o senda per tots els diferents trams del seu recorregut.

A més a més Efrén te un blog a Internet, *sendallarga*, on és possible trobar tot tipus d'informació sobre curses, eixides de senderisme, i el més important, consells sobre qualsevol aspecte tècnic d'aquests esports tant apassionants com són les curses de muntanya. És soci del club local d'atletisme La Panderola i també del Club Marató i Mitja de Castelló.

Quan a Efrén li van oferir parlar sobre senderisme, la primera idea fou parlar sobre la seua cursa preferida: la Marató i Mitja de Castelló a Penyagolosa ja que és la primera marató que va fer i una de les més dures. En total són 63 km i en aplegar a la meta sempre renega dient que aquest serà l'últim any que la fa, però ja en són 9 els anys que la corre. També comenta sobre el senderisme en general i en particular a la província de Castelló. Finalment sobre les curses de muntanya.

Una de les ferramentes per no perdre's en la muntanya és el GPS. Aquest aparell permet caminar sols per la muntanya i orientar-se. També podem utilitzar els mapes i com no les brúixoles. Cal dir que els aparells d'avui en dia són molt més fiables que quan van eixir al mercat per primera vegada ja fa uns quants anys. Avui en dia s'utilitza cada vegada més els anomenats *Wikiloc* que no són més que una espècie d'enciclopèdia per Internet que permet compartir rutes que ja estan fetes, fer les nostres pròpies rutes i penjar-les a la xarxa perquè uns altres puguin utilitzar-les.

Senderisme (excursionisme, *trekking*, muntanyisme...) és la forma més reconfortant i agradable d'unir esport, naturalesa i cultura. Una vegada hem decidit caminar, la pregunta és per a on? El més recomanable és caminar per on ja està el camí traçat. També hi ha l'aventurer, a qui li agrada caminar camp a través o a que li agrada perdre's. En la majoria dels cassos el camí ja està assenyalat.

Tipus de senders: Gran recorregut-GR, quan la marxa és de més de 50 km, Petit recorregut-PR, quan la marxa està entre els 10 i els 50 km, Sender local, quan la marxa és inferior als 10 km i Sender urbà, per població. Efrén no coneix cap d'aquests senders urbans. La forma de trobar aquestes rutes en Internet per províncies i tipus de recorreguts: <http://cma.gva.es/web/indice.aspx?nodo=1504&idioma=C>

A Castelló: GR 36, de la Vilavella a Montanejos. GR 7, Fredes, Morella, S. Joan de Penyagolosa, Montanejos, Andilla i segueix per la província de València. GR33, de Castelló capital a Sant Joan de Penyagolosa. És la ruta de la Marató i Mitja i la dels Pelegrins de les Useres.

	Dirección correcta	Dirección incorrecta	Cambio de dirección
G.R.			
P.R.			
S.L.			
S.U.			

La *Federació Espanyola d'Esports de Muntanya i Escalada* (FEDME), és una entitat privada sense ànim de lucre que des de l'any 1922 està dedicada a la promoció dels esports de muntanya, d'escalada i tots els semblants com ara: esquí de muntanya, carreres de muntanya, alpinisme, senderisme, descens per barrancs, etc.

Els senders han d'estar homologats i l'entitat que els homologa és la Federació. El caminant sap que el sender homologat té totes les indicacions per no perdre's i a més a més és un trajecte segur, sense cap tipus de perill. Després de la seua homologació, ha d'estar sempre cuidat ja que si no podria perdre aquesta homologació.

Les carreres de muntanya consisteixen a recórrer a peu, corrent o caminant, un circuit determinat per terreny muntanyós, amb el menor temps possible. Estan regulades pel Reglament de Competicions de Carreres de Muntanya. A nivell nacional per la

FEDME i a la Comunitat Valenciana per la FEMECV. Cal dir que tots els participants de les curses haurien d'estar federats ja que l'assistència sanitària i un possible rescat estarien coberts per l'assegurança. A la província de Castelló: Volta al terme de Fondguilla, Marató i Mitja de Castelló a Penyagolosa, Marató d'Espadà, Marató de Borriol i Ultratrail de Castelló a Penyagolosa (CSP 115), que se celebrarà per primera vegada el proper 12 de maig de 2012, mateix dia que la MiM, per a la gent que «vol més marxa», ja que la distància que es va a recórrer és de 115 km, amb un desnivell acumulat de 5.000 m.

Altres carreres: Marxa al Bartolo (Benicàssim), Cursa de muntanya Sant Sebastià (Vilavella), Cursa Ibèrica Figueroles, Mitja Marató de l'Alcora, Fons de la Tardor (la Vall d'Uixó), pujada al Pipa de la Vall d'Uixó, Cursa Castro de Fondguilla, Cursa de Muntanya Tombatossals (Castelló), Pujada a Montí (Onda), Petjada (San Joan de Moró), Cursa Serra d'Orpesa, Cursa de Muntanya Espadella, Marxa a peu per Borriol, Pujada a la nevera d'Atzeneta, Marxa per muntanya de Assuébar...

Vaig a comentar la meua novena Marató i Mitja de 2011. Després de la lesió que vaig tenir i l'abandonament de l'any anterior el meu objectiu era acabar-la de la millor manera possible, com així va ser. Fins a les Useres vaig fer 4h 34 min. L'intens calor el va notar el meu cos fins a l'arribada a la lloma Bernat. Va ploure i això va refrigerar l'ambient i com no també a mi, ens diu Efrén. La pujada al Marinat la vaig poder gaudir per que les forces em responien. On realment em vaig sentir ben bé fou des de la Banyadera fins a la meta. El temps total invertit en la prova, 10 h i 42 minuts, una hora més del previst. Ara, a per la marató del proper any 2012.

Fernando viu a Almassora des que tenia tres anys, ens diu el seu amic i presentador Roger Beltrán (fill de Rogelio). Fernando és llicenciat en Ciències Físiques i enginyer en Electrònica. Va treballar en el món de la ceràmica i actualment es dedica a formar enginyers i enginyeres que estudien a l'UJI. També és un gran divulgador de l'astronomia al Planetari de Castelló de la Plana.

Roger i Fernando.

Avui el tenim a la tertúlia per a parlar-nos sobre la Guifi.net. És un dels primers membres de Guifi.net de la província; el primer a Almassora i administrador de l'únic node de cobertura del poble.

Per a començar, contem un conte. A una finca de veïns s'hi ha fet instal·lar una xarxa per tot l'edifici. Uns veïns juguen a jocs de cotxes, uns ofereixen els altres navegar, uns fan una emissió de radio que gasten com a fil musical, uns controlen les càmeres web de vigilància, etc. Tot això i moltes més coses podem obtenir de Guifi.net.

Una xarxa de computadors està formada per computadors connectats entre si. Però no només els computadors, també les impressores, escàners, llibres electrònics, mòbils, consoles, jocs, càmeres web.

En tota la xarxa hi ha prop de 15.000 nodes (cases connectades). A la província de Castelló, 1.928, i a Almassora, 27 (ell i 26 més). A hores d'ara, hi ha vora el 25.000 km

d'enllaços, cinc portes directes a Internet (les persones que paguen la connexió a Internet), 186 servidors intermediaris (eixides a Internet i que no paguen), 11 centraletes de veuIP (telèfons per a Internet), 27 servidors ftp o discs compartits, 36 servidors web, vuit emissores de música, etc.

Què és Guifi.net? Sona com wi-fi, veritat? Guifi.net és una xarxa de comunicacions que també uneix persones. És, essencialment, wi-fi, però també de fibra òptica (FFTF que significa «fibra des de la granja», en traducció de l'anglès).

La persona que vol participar en Guifi.net ha de proveir-se d'una antena i posar-la a la teulada de sa casa. La filosofia: ser propietari de la xarxa o, almenys, de part d'aquesta. Com l'antena és a les teulades, totes les possibles emissions que pogueren haver no ens afectarien ja que l'antena està ubicada a l'exterior i no dins del pis. S'ha de dir que les antenes no són gens perilloses, les emissions són menors que les produïdes pels mòbils. Diríem que són paregudes als encaminadors que es tenen a casa per a poder utilitzar-hi Internet. A més, els costos de participació són baixos. Una antena està pels 90 euros.

Així, Guifi.net és la xarxa i la gent. No només hi ha gent particular, sinó també moltes institucions com ajuntaments, la Universitat Jaume I, empreses (Infalsys, Telecsó, ja que són les que més els hi han ajudat), associacions, etc. Els pobles de l'interior de la província de Castelló, com Atzeneta, Vilafranca, Vistabella, Tírig, Culla, Morella, han vist aquesta xarxa com una possibilitat d'organitzar eixides controlades a Internet des de la mateixa institució, des del mateix ajuntament, i així integrar el poble a la banda ampla. Una conferència, impartida per persones catalanes, fou el detonant perquè l'UJI estiga dins de Guifi.net.

Guifi.net és una xarxa oberta, lliure i neutral (XOLN). Oberta, ja que tothom pot participar-hi i millorar la xarxa. Lliure, ja que tots poden fer-hi el que vulguen i gaudir de la xarxa. Neutral perquè és independent dels continguts, no els condiona i, a més a més, hi poden circular lliurement.

Per què serveix Guifi.net? S'ha de tenir en compte que perquè funcione, una persona o entitat ha d'estar pagant Internet amb un contracte amb qualsevol companyia telefònica. A banda de l'accés a Internet, també es pot compartir Internet, és a dir, que el nostre veí o veïna pugui connectar-se i siga jo qui li done l'accés. També podem tenir accés rural o de segona residència. Per exemple, puc tenir la base del telèfon a Castelló (primera vivenda) i quan a l'estiu vaja a Benicàssim o a la platja d'Almassora (segona vivenda) sone el telèfon al mateix temps, com si fos una extensió. També podem utilitzar Guifi.net per a videovigilància, escoltar la ràdio, fer còpies de seguretat de dades, gestió remota, unir diferents seus, accés a la banda ampla, emissió de ràdio, etc.

En principi, Guifi.net està molt bé de cara a les administracions. Si la pàgina web de l'ajuntament estiguera connectada a Guifi.net i no només aquesta pàgina, sinó

també la pàgina de l'administració electrònica, el ciutadà podria presentar qualsevol instància a través de Guifi.net, sense haver d'entrar a Internet.

Fernando ens diu que des de casa dels seus pares també es connecta a través de Guifi.net. Des de la Vila, que és on viuen els seus pares, no es pot veure sa casa directament ja que hi ha diversos edificis alts, però sí que veu l'edifici de la Caixa Rural de Vila-real on hi ha una antena. La informació va cap a Vila-real, passa l'UJI i, des de l'UJI, va cap a casa.

Com que Guifi.net s'utilitza sense pagar a ningú; la pregunta és òbvia: És legal? La resposta: Sí que és legal, sempre i quan es complisquen uns requisits. En primer lloc, cal utilitzar freqüències lliures que el govern ha reservat per a ús lliure (no comercial). Aquestes freqüències són: 2,4 i 5 GHz (gigahertz). En segon lloc, cal limitar la potència d'emissió dins d'uns paràmetres que vénen regulats per la Llei 32/2003, general de telecomunicacions.

En el moment que qualsevol ajuntament o institució vulga cobrar pels serveis pres-tats, ho ha de notificar a la Comissió del Mercat de les Telecomunicacions, CMT. Hem de recalcar que és una notificació i no una sol·licitud. Per això, l'associació Fundació Guifi.net assessora sobre com fer-ho.

Quan ja estem convençuts que volem integrar-nos a la xarxa, què hem de fer? Doncs necessitem dues antenes. Una l'hauem de comprar i l'altra la necessitem per a connectar-nos. L'antena wi-fi que comprem s'ha d'encarar a un node de cobertura (la segona antena). També necessitem tenir una visió directa del node, sense edificis o altres elements. Fa unes setmanes van intentar la connexió a les Illes Balears des de Castelló amb una antena més gran que les habituals. No ho van aconseguir, tal vegada per la curvatura de la Terra. S'han fet connexions al voltant dels 200 km, encara que ells treballen amb distàncies d'uns dos a deu km.

Per a poder utilitzar la xarxa Guifi.net necessitem Internet. Cal crear un usuari i una contrasenya a Guifi.net. Després, cal reservar el node en la web, revisar els mapes de zona en la web per a trobar-hi nodes de cobertura i, finalment, fer les proves de creació de nodes sense por de trencar res, s'ha d'utilitzar la pàgina *test.guifi.net*. Hem de dir que, a Castelló, en la pàgina web *castello.guifi.net* s'hi pot trobar tota la informació local i un llistat de proveïdors.

A una casa o a un pis particular no passa res si col·loquem una antena a la teulada. Però, què pot passar a una finca comunitària? En aquest cas, hem de notificar-ho a la comunitat de veïns. La Llei de propietat horitzontal ens empara, ens permet de posar-hi la xarxa sense cap tipus de problemes legals. Fins i tot se'n poden utilitzar instal·lacions comunes de l'edifici. El president de la comunitat té 15 dies per a respondre l'escrit amb una d'aquestes tres possibilitats: 1. Ja existeix la instal·lació i podeu fer ús d'aquesta. 2. Espereu, ja que en menys de tres mesos s'hi farà una instal·lació comu-

nitària amb la mateixa finalitat. 3. Feu-vos-ho vosaltres mateixos (resposta positiva o silenci administratiu). En cap moment s’hi poden negar.

Per a connectar l’antena al terrat ens farà falta, a més a més de cable de xarxa, connectors ethernet RJ45, encastrador i passadors de cables. Podem aprofitar el pal de l’antena de televisió, i les canalitzacions de telecomunicacions. Per a ubicar-hi l’antena, cal seleccionar la zona adient dins de la província. En Guifi.net seleccionem: Europe, després Iberian Peninsula, a continuació País Valencià, Castelló i, finalment, Almassora. Per últim, enllaçarem l’antena que hem comprat, «Trasto», amb un dels nodes de cobertura (el que en les proves tenia millor senyal).

Després d’això, ja podem oferir la nostra ubicació per a posar-hi nodes de cobertura. També podríem donar diners per a pagar nous nodes de cobertura, podem resoldre problemes de la xarxa, formar a la gent, fer publicitat o crear nous serveis a la xarxa com servidors intermediaris, centraletes, correu, missatgeria instantània, finançar la Fundació Guifi.net, etc.

Quin és el meu node de cobertura? ens pregunta Fernando. La zona de cobertura agafa des de ma casa i les dues antenes estan orientades cap als dos costats, una cap a Vila-real i l’altre cap a Castelló, formen un angle de 120 graus. En la mateixa població d’Almassora hi ha poca cobertura. Caldria un parell més de nodes de cobertura. Un a la platja i l’altre podria estar en aqueix edifici de CaixAlmassora o a l’edifici del costat.

També hi ha nodes de cobertura a Borriana, l'UJI, Castelló de la Plana, Vila-real, el Bartolo, etc.

Assix és una associació sense ànim de lucre per a la promoció, investigació, millora i innovació tecnològica de les xarxes obertes. La quota de soci és de 10 euros al mes. Per a més informació, entreu en la seua web.

Després de la xerrada, en conversa amb Manolo Renau, Fernando es va comprometre a posar en la xarxa Guifi.net tota la informació generada per la Tertúlia des del seu naixement, l'any 1991. Les persones interessades es poden donar d'alta per a recollir-ne tota la informació. Cal veure: <http://tertuliadelportal.blogspot.com>

Enllaços interessants:

- guifi.net
- castello.guifi.net
- test.guifi.net (la pàgina de proves)
- goo.gl/JGdz1 (la presentació de la Tertúlia)
- castello.guifi.net/mailman/listinfo/usuarios (llista de correu de Castelló)
- ferochera@gmail.com (consultes sobre la Tertúlia)

Almassora, novembre de 2011

El rei Martí l'Humà. El compromís de Casp

CARLES RABASSA I VAQUER

Carles és doctor en Geografia i Història en la especialitat Historia Medieval per la Universitat de València (1996) i professor titular d'universitat d'Història Medieval del Departament d'Història, Geografia i Art de l'UJI. És director de la revista *Millars, Espai i Història* que publica el Departament d'Història, Geografia i Art de la Universitat Jaume I des de 1999.

Aquesta és una tertúlia especial tant pel dia, dissabte 26 de novembre, com per l'hora, a les set de la vesprada, tot per fer-la coincidir amb la Fira de Sant Andreu. En alguns moments la tertúlia va estar interrompuda pel soroll dels tambors que van intervenir en la processó, que no deixaven escoltar el conferenciant.

Qui va concedir a Almassora la realització d'aquesta fira fou el rei Martí l'Humà, rei que en quedar sense descendència va ser necessari fer una conferència per aconseguir determinar qui era el seu hereu, acord anomenat *Compromís de Casp* pel qual entra a regnar a la Corona d'Aragó la dinastia Trastàmara (Ferran I, Alfons el Magnànim, Joan II i Ferran II el Catòlic).

Martí l'Humà va nèixer a Girona l'any 1356 i va morir a Barcelona al maig de 1410. Fou rei d'Aragó, de València, de Mallorca i de Sardenya. Comte de Barcelona, de Roselló i de Sardenya (1396-1410), de Sicília (1409-1410), d'Empúries (1402 i 1407-1410) i duc de Montblanc (1387-1396). Va començar a regnar a l'edat de 40 anys, va regnar 14 anys i va morir als 54 anys. Està enterrat al Reial Monestir de Santa Maria de Poblet.

Fou el segon fill del rei Pere el Cerimoniós, casat amb la seua cosina segona Elionor de Sicília. El seu germà fou el difunt rei Joan el Caçador. Com a fill segon, el 1368 el seu pare el nomenà comte de Besalú, per a ser nomenat l'any següent senescal de Catalunya. El 1372 li fou concedit també el comtat de Xèrica, així com un extens patrimoni on hi havia Elx i Crevillent. Amb l'ascens del seu germà al tron el 1387 fou nomenat duc de Montblanc i lloctinent seu.

L'any 1412 va tenir lloc el Compromís de Casp que fou una reunió de nou notables, representants dels estats d'Aragó, València i Catalunya (tres per país) i que tenien per objectiu decidir qui succeiria l'últim rei del casal de Barcelona Martí l'Humà (mort el 1410). Els tres estats s'havien compromès prèviament a respectar la decisió dels nou notables fos quina fos. Fou escollit el castellà Ferran de Trastàmara dit «el d'Antequera», en detriment de l'altre candidat Jaume II d'Urgell. Fou fruit d'un interregne de dos anys molt violents, amb invasions castellanes, influències del Papa Luna i un conjunt de circumstàncies que acabaren determinant l'elecció de Ferran abans i tot que tingués lloc el Compromís.

Mort Joan I en una cacera, va succeir-li el seu germà Martí l'Humà o el Vell. Aquest tenia un fill, Martí el jove, rei de Sicília. En 1409 moria el jove rei de Sicília i Martí l'Humà restava sense successor directe i legítim.

Entre els aspirants a la corona hi havia, per una part, Jaume, comte d'Urgell, besnét d'Alfons el Benigne, Alfons, duc de Gandia, nét del rei Jaume II i descendents per línia femenina Lluís de Calàbria, nét de Joan I per la seua filla Violant, Joan II de Castella i l'infant Ferran d'Antequera, besnét i nét de Pere el Cerimoniós per la seua filla Elionor.

El preferit de Martí l'Humà era Frederic de Luna, fill natural de Martí el Jove, però la il·legimitat en feia poc viable la candidatura.

L'únic pretenent veritablement popular en tots els regnes de la Corona era Jaume d'Urgell, perquè els pobles hi veien el legítim successor. Entre els seus enemics destacava l'arquebisbe de Saragossa García Fernández de Heredia. La seua mort, en una disputa, a les mans de l'amic i defensor del comte d'Urgell, Anton de Luna, va fer que els col·laboradors de l'arquebisbe demanaren ajuda a Ferran d'Antequera, que ja tenia tropes a la frontera aragonesa.

Les tropes van entrar a Aragó i va començar la persecució i l'extermini dels partidaris del Comte d'Urgell i la captació de partidaris per al pretenent castellà. A València la pugna es trobava entre els Vilaragut, partidaris de Jaume d'Urgell i els Centelles, decantats per Ferran d'Antequera.

Pere de Luna, amb el nom de Benet XIII (papa d'Avinyó però refugiat a Catalunya) es decantava decididament cap a Ferran d'Antequera, perquè, regent de Castella com era, li mantenia aquells regnes en la seua obediència i esperava que així s'assegurava l'obediència de les dues Corones. Per això va esforçar-se tant com va poder pel triomf de Ferran, i va instar dels parlaments una ràpida solució.

Sota les instigacions del Papa Luna, el parlament aragonès d'Alcanyís va nomenar dos dels seus elements més destacats, el governador d'Aragó Gil Ruíz de Lihori i el justícia Juan Giménez Cerdán, perquè designaren nou compromissaris, tres per cada país -Aragó, Catalunya i València- que haurien d'elegir el monarca. Les tropes castellanes dominaven Aragó i a València havien entrat en ajuda dels Centelles.

Aquests fets van decantar els parlamentaris reunits a Tortosa a acceptar els noms escollits pel governador i el justícia d'Aragó que foren: per Aragó: Domingo Ram, Francesc d'Aranda i Berenguer de Bardaxí; per Catalunya: Pere Sagarriga, Guillem de Vallseca i Bernat de Gualbes, i per València: Vicent Ferrer, el seu germà Bonifaci, i Giner de Rabassa, que va ser substituït després per Pere Beltran.

Així, en lloc de ser cada Parlament qui va designar els representants de cada país, fou un sol parlament qui va els va designar.

Designats d'aquesta forma, la majoria de compromissaris va donar el vot a Ferran d'Antequera. S'havia establert que l'elegit havia de tenir almenys sis vots; que hauria de tenir-ne almenys un de cada terna, i va tenir els tres vots aragonesos, dos dels valencians, els dels germans Ferrer, i un de català, el de Bernat de Gualbes.

Vicent Ferrer fou qui va anunciar el resultat de l'elecció a la gent reunida davant l'església de Casp el 28 de juny de 1412.

El comte d'Urgell, considerant-se injustament desposseït, va aixecar-se en armes; però assetjat a Balaguer per Ferran d'Antequera, va haver de rendir-se després d'una heroica resistència (1413). Va ser dut a Castella, i més tard a Xàtiva, on va morir empresonat l'any 1433.

Almassora, novembre de 2011

L'Art del segle xx

AMAURY SUÁREZ FERNÁNDEZ

El presentador d'avui és Daniel Gozalbo, alumne d'Amaury, que va nèixer a Cuba l'any 1960. Estudia Belles Arts i se gradua l'any 1980 en la especialitat de pintura. L'any 1985 obté el grau de llicenciat en Arts Plàstiques i culmina els estudis en pintura. Imparteix classes de color, composició i dibuix a l'Academia de San Alejandro i posteriorment exerceix la càtedra d'Il·lustració i Tècniques Pictòriques de l'Havana. També és docent d'instructor adjunt i conferenciant. Per més informació cal visitar la seua pàgina web.

El títol complet de la xarrada és: «Breu apropament a l'art del segle xx, un record amable del passat». És una conferència demanada pel professor de l'UJI Joan Feliu, director de l'Associació Cultural Castalia Iuris i que Amaury va donar a petició de la directiva del Brup Beni Art, formada per pintors i escultors de Castelló.

Generalment en manifestacions artístiques de l'art modern pensem que no anem a entendre res del que veiem o escoltem. Que no estem suficientment preparats, que no som «especialistes» en la matèria per a comprendre-la. Moltes vegades diem interiorment: «això és una presa de pel» o «el meu fill de tres anys pinta millor» o «això és cosa de bojos», etc.

És evident que quan major siga el nostre coneixement sobre una obra i el seu autor en termes històrics, socials i culturals, major serà el nostre goig i menor el rebuig. En aquesta xarrada el que pretenc és facilitar algunes ferramentes instructives i un primer apropament a les creacions artístiques sorgides després dels segle XIX i XX. Si després d'aquesta xarrada, encara hi ha persones que tenen indiferència o fins i tot rebutgen l'art modern, no passa res, ja que «sobre gustos no hi ha res escrit». En qualsevol cas, hauríem de tindre certa sensibilitat, coherència i respecte cap a aquest art que va nàixer amb les avantguardes i que aborda una opció més íntima, individual i exclusiva de cada artista.

Abans d'entrar en matèria cal definir el terme iconografia, ja que l'utilitzarem en la tertúlia. Iconografia prové del grec i és un terme utilitzat per a descriure imatges, retaulles, estàtues o monuments generalment antics. Aquest terme ens ajuda a comprendre l'herència que en imatges ens ha llegat la història de l'art a través dels temps per a poder distingir la particularitat de cada artista.

L'herència iconogràfica dels estils abans al segle XX es classificarien en una iconografia d'imitació o de representació directa de la realitat. Aquest marcat interès pels aspectes formals, tècnics o artesanals en la realització de l'obra han propiciat un coneixement de gran valor testimonial sobre els esdeveniments històrics, polítics i socials abans de la invenció de la càmera fotogràfica. Així, podríem dir que l'extensa història de la civilització es troba penjada en les parets de museus i pinacoteques arreu el món.

Dinar sobre l'herba.

A finals del segle XIX i principis del segle XX tenen lloc una sèrie de canvis en la tecnologia (revolució industrial), en la societat (canvis polítics, establiment de la burgesia i del proletariat) i en la ciència (gravacions d'Edison), la fotografia i el cine (germans Lumière), el radi com a element radioactiu (Madame Curie), la teoria de la relativitat (Einstein), etc. En menys de trenta anys el món va canviar més ràpidament que en els divuit segles anteriors.

El caràcter servil i dependent de l'art tradicional desapareix definitivament a finals del segle XIX i començament del XX, no sols pels esdeveniments tecnològics i socials sinó també pel nou paper de l'artista i la seua obra com a element actiu i independent dins de la societat moderna i que apareix per primera vegada amb el naixement de les avantguardes.

L'any 1863 es pot considerar l'inici de la pintura moderna. Eduardo Manet pinta *Dinar sobre l'herba*, que exposa al *Saló dels Rebutjats*. L'obra té antecedents del Renaixement italià quant a la temàtica, però la manera de plasmar-lo va causar escàndol. L'artista ja no sol recrea el que veu sinó també el sentiment que el provoca.

El naixement de la fotografia permet lliurar al pintor del que se suposa actuar reflectint el que pareixia ser la realitat. Moltes persones pensaven que la fotografia acabaria amb la pintura, però el que és cert que mai el pintor ha tingut millor aliat. Els primers que van notar aquesta ajuda foren els pintors impressionistes francesos a partir de la segona meitat del segle XIX. Aquests artistes buscaren en el color i la llum, les qualitats d'un llenguatge on predomina la sensació d'«instantània» i els valors plàstics. Com a exemple el tenim en el *Sol naixent* pintat per Claude Monet el 1873.

Dins dels artistes que obrin el camí definitiu a l'art del segle XX trobem Paul Gauguin, Vincent Van Gogh, Toulouse Lautrec i Paul Cezanne. L'impressionisme i el postimpressionisme constitueixen el punt de partida per als corrents del segle XX iniciats per les avantguardes.

Sol naixent.

Per a l'artista modern, l'art deixa de reflectir el que es coneix, com si fóra un espill, i plasma el que s'intueix. Tot això realitzat amb molts recursos tecnològics, instruments i nous materials sorgits a partir del gran desenvolupament tecnològic.

Avui en dia les avantguardes són una referència nostàlgica per a poder construir enciclopèdies, museus, pinacoteques o donar xarrades, com la present.

Actualment les belles arts tradicionals com la pintura i l'escultura viuen la competència feroç de l'exposició tècnica de la imatge, enfront o con juntament amb el cine, la televisió, el vídeo i la telemàtica. Podem afirmar que l'art es transforma i es conforma amb el temps que li ha tocat viure. Aquesta adaptabilitat és infinita i com si d'una llei evolutiva es tractara, la garantia de la seua estabilitat i supervivència al costat de l'home serà sempre permanent i indissoluble.

La imatge artística proporciona una contínua aparició de tendències, moviments artístics o nous *ismes*, que impulsats per les avantguardes xoquen amb una competència voraç dels mitjans de comunicació. La imatge artística passa de ser un instrument per conèixer i descriure la realitat de l'objecte, a un mitjà de creació individual que proposa noves maneres de veure el món partint sempre des del punt de vista personal de cada artista. Les distintes avantguardes sorgides des de l'impressionisme, com ara l'expressionisme, fauvisme, cubisme, futurisme, dadaisme, ultraisme, surrealisme, estridentisme o existencialisme, s'han qüestionat la raó de ser de l'obra d'art. Però el temps corre i el que va començar amb un caràcter de rebel·lia, revolució i d'oposició als usos, gustos i costums, acabà sent absorbit pel consum i les lleis del mercat. Els múltiples corrents i tendències de les avantguardes, són engolides per les regles del mercat de l'art, aplegant a assolir les més altes còtitzacions. Així, tot es compra i tot es ven, incloent-hi també les avantguardes.

Tothom sap reconèixer que gràcies a les avantguardes les diverses manifestacions de l'art del segle xx han resultat riques, estimulants i suggestives. Més encara, quan aquestes han aportat un esperit de llibertat, un mètode de visió i anàlisi i una determinada filosofia, que s'ha projectat a tota la societat, en la part positiva i en la negativa. A partir de 1960, les avantguardes més capdavanteres revelen que l'obra d'art i l'art en general, estan en crisi a l'igual que tota la societat. El *Pop Art* s'adona i promulgarà un art de predomini del valor iconogràfic de la societat de consum. L'*Art Pop* és la manifestació plàstica de la cultura *pop*, caracteritzada per la tecnologia, el capitalisme, la moda i el consumisme. En la mesura que les avantguardes perden el seu esperit de ruptura es van convertint en un ritual de comerç, en un pur màrqueting cultural. És significatiu que a primers de 1970 els artistes retornen a la forma tradicional de l'ofici, competint amb la càmera fotogràfica.

En l'actualitat els artistes contemporanis treballen al marge de qualsevol corrent avantgardista i defensen la idea de la individualitat des del punt de vista de la subjectivitat, lluny de les modes o tendències predominants. Ara ja no se segueix una sola

línia i es pot dir que ara hi ha més artistes en actiu que tots els que van viure en els tres segles que va durar el Renaixement. Vivim en un món de constant canvi i evolució i l'art ha de canviar d'igual manera.

En una galeria, l'artista Simón Pope, va mostrar al públic una galeria buida. No hi havia cap instal·lació, no s'hi mostrava res. Estava totalment buida. La intenció de l'autor consistia a invitar els visitants a recordar la seua experiència en altres galeries. Existir en dos espais al mateix temps. És a dir, en l'espai on ens trobem en aquest moment (físic) i en un altre al qual la seua memòria podria fer referència (temps).

Els borratxos.

Hem de ser nostàlgics i recordar les obres d'aquells mestres que sota la llum tènue dels gresols feien de l'art un llenguatge d'àmplia participació comunicativa i agradable estètica. La mà de Velázquez va fer possible que un bufó resultara ser tan bell i honorable com un rei o un papa. O que el déu Bacus compartira el seu sagrat vi amb uns simpàtics borratxos.

Però està clar que si l'art modern no haguera existit, no tindríem la possibilitat de gaudir de les seues belles obres, aquesta conferència no hauria existit i per la qual cosa no hauria pogut gaudir de la vostra distingida i amable presència.

Almassora, desembre de 2011

Del teclat a les cordes.

Els arranjaments musicals

ANTONIO S. PÉREZ LLOPIS

Al desembre de 1993, Antonio ens va parlar sobre la música andalusa. Al desembre de 2010 ens va parlar sobre la música de cambra i també va ser un col·loqui-concert, coma ara. No exerceix com a mestre d'escola, encara que sí com a mestre de música. Des de fa més de 30 anys dirigeix l'Orquestra Llaudística «Daniel Fortea» de l'Associació Musical Artística de Nules. També és guitarrista i no sap viure sense la guitarra. Tots els dies del món no pot passar sense tocar l'instrument. Allà on va, allà que va en la seua guitarra.

Antonio Pérez.

Els quatre músics que avui ens acompanyen són els components del quartet Cordal Plectre de Cambra, que també formen part de l'Orquestra Llaudística. Cordal es va presentar a Nules el 12 de desembre de 2009, com a conseqüència directa de la important tasca musical i pedagògica duta a terme pel mestre Antonio Pérez. El grup el formen quatre joves: Javier Blasco Montolio, principal solista, que toca la bandúrria, el llaüt i la mandolina; José Vicente Navarro Ventura, que toca la mandolina soprano; Ricard Herrero Aràmbul, primer bandúrria de l'orquestra que també toca la mandolina i el llaüt; i Pasqual Casabó Escrig, meitat nuler i meitat almassorí per estar casat amb una almassorina, que interpreta peces a la guitarra o el baix.

D'esquerra a dreta: Javier Blasco, José Navarro, Ricard Herrero i Pasqual Casabó.

Els arranjaments o adaptacions musicals (títol de la tertúlia) són les modificacions efectuades a una composició musical perquè puguin ser interpretades per una formació musical diferent d'aquella per a la qual l'obra havia estat composta. En el nostre cas en concret, les obres han de ser interpretades per una orquestra de plectre (*púa* en castellà). El seu repertori està format principalment per adaptacions d'Antonio Pérez sobre obres de compositors clàssics caracteritzada per la suavitat de so aconseguida per la corda simple dels seus instruments.

Tots els components que formen l'orquestra Cordal són solistes, però gaudeixen més quan interpreten en grup. Els quatre formen part de l'orquestra Daniel Fortea i a més a més també de la Cordal des de la seua creació. Els assaigs solen ser els divendres de vesprada, però els diumenges, després de passar la nit del dissabte en la discoteca i arribar a casa ben tard, si han de tocar toquen. Tot i que pot parèixer pesat, com que tenen afició, s'ho passen molt bé.

El programa que avui presenten en la nostra tertúlia està caracteritzat principalment per ser adaptacions a músics espanyols i és el següent:

Serenata espanyola de Joaquin Malats (1872-1912), *Capritx àrab* i *Dansa mora* de Francesc Tàrrrega Eixea (1852-1912), *Vilanesca* (d.e.n. 4) i *Oriental* (d.e.n.2) d'Enrique Granados Campiña (1867-1916), *Madroños* de Federico Moreno Torroba (1891-1982), *Granada* i *Tango espanyol* (Op. 165, núm. 2) d'Isaac Albéniz Pascual (1860-1909), *Aquelarre* (Op. 32) i *Granadina* (Op. 22 III) de Daniel Fortea Guimerá (1878-1953), i per finalitzar *Almassora la Vella* (estudi) d'Antonio Pérez Llopis. En acabar la xerrada, els músics us obsequiaran amb una altra peça i tocaran *Nana* de Manuel de Falla.

Mestres espanyols:
un passeig entre el XIX i el XX

Almassora, 19 de desembre de 2011

Serenata espanyola | J. Malats
 Capritx àrab | F. Tàrraga
 Dansa mora | F. Tàrraga
 Vilanesca (d. e. n. 4) | E. Granados
 Oriental (d. e. n. 2) | E. Granados
Madroños | F. Moreno Torroba
 Granada | I. Albéniz
 Tango espanyol (Op. 165, n. 2) | I. Albéniz
 Aquelarre (Op. 32) | D. Fortea
 Granadina (Op. 22 III) | D. Fortea
 Almassora la Vella (estudi) | A. Pérez Llopis

Arranjaments:
A. Pérez Llopis i G. Lago

Daniel Fortea va nèixer a Bell-lloc (Castelló) l'any 1878, fill de mestre nacional, i va morir en Castelló l'any 1953 a causa d'una insuficiència circulatoria. Poc se sap dels seus anys d'adolescència. Però, sí se sap que molt prompte es fa aficionat a la música, al solfeig, a tocar els instruments de vent i de corda: el clarinet, la bandúrria, la guitarra i, de més major, va aprendre el piano i el violí. Quan tenia 20 anys, mentre feia el servei militar a Castelló, va conèixer qui seria el seu gran mestre i amic durant tota la seua vida, Francesc Tàrraga. Gràcies al treball d'investigació d'Antonio Pérez i José V. Ripollés podem conèixer millor la trajectòria musical de Daniel.

De menut, Antonio no volia eixir mai de casa. Sempre estava estudiant i tocant la guitarra. Els pares l'obligaven, però no volia eixir mai. En part ho agraeix perquè «jo —ens diu— sense música no seria res, no podria viure». Sempre ha dit que davant de tot, la música. I la família? «Home, la família també»— contesta. Perquè amb els germans es reny, amb la dona es reny, amb els fills també es reny, però l'instrument mai et reny, sempre t'està esperant.

La tertúlia fou molt amena i pareguda a la de l'any passat. En aquests dies nadalencs, aquestes tertúlies musicals s'agraeixen.

Almassora, desembre de 2011

L'aigua. L'abastiment a un camp de refugiats

MAITE GUARDIOLA I CLARAMONTE

Maite, natural d'Almassora, és enginyera geòloga per la Universitat Politècnica de Barcelona. Un estiu el va passar treballant com a voluntària amb Enginyers Sense Fronteres a El Salvador amb temes de legalització de terres i anivellaments topogràfics per a la construcció de sistemes d'abastiment d'aigua. En un principi Maite volia treballar en una empresa privada per adquirir un poc d'experiència i poder després ajudar el món més empobrit. No va ser així i en lloc de l'empresa privada va treballar amb l'ONG Acció contra la fam en un parell de camps de refugiats a Guinea.

Ha estat treballant en una consultoria de Barcelona sobre un avantprojecte de la dessaladora de Barcelona. Als pocs mesos va viatjar als Estats Units i va ser admesa a la Universitat d'Arizona per fer un màster en Hidrologia. Inicialment havien de ser dos anys i un màster però es van convertir en 7 anys i un doctorat. Durant aquells anys va estar col·laborat amb l'ONG Water for People a Mèxic i va organitzar seminaris sobre l'aigua i el món del desenvolupament a la Universitat d'Arizona. Encara fent el doctorat no va perdre contacte amb Acció contra la fam, i se'n va anar a fer un estudi sobre el sanejament en el pobles palestins del sud del Líban.

Acabat el doctorat va obtenir una beca per estudiar la reutilització de les aigües residuals en l'agricultura. Amb la col·laboració de la prestigiosa Escola d'Higiene i Medicina Tropical de Londres, i basada a Síria i al si d'un centre d'investigació internacional (ICARDA), va poder realitzar recerca sobre l'impacte no sols ambiental sinó també en la salut pública de la reutilització directa d'aigües residuals no tractades per a la irrigació de conreus.

Santiago (presentador) i Maite.

Atesa la inestabilitat de Síria i el seu bloqueig econòmic va tornar cap a casa, on continua el treball de recerca. Puntualment consulta amb ONG com ara Intermón Oxfam, on va passar tres mesos treballant a la Banya d'Àfrica.

Maïte ens diu que vol parlar sobre els refugiats, les seues experiències sobre l'aigua i d'algunes organitzacions. Se centra en el conflicte ocorregut l'any 2001 a l'Àfrica de l'Oest i sobre la última experiència que va tenir a la Banya d'Àfrica.

Refugiats són les persones que per qüestions polítiques, conflictes bèl·lics, catàstrofes, persecucions o fins i tot per temes mediambientals han hagut d'eixir del seu país i marxar a un altre en busca de refugi. Si els afectats no han d'eixir del propi país, s'anomenen desplaçats. De tota manera, desplaçats i refugiats són tots atesos per la mateixa organització dins de les Nacions Unides, ACNUR.

Telikoro, Guinea, refugiats serra lleonesos.

Kobe, Etiòpia, refugiats somalis.

ACNUR és l'oficina de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Refugiats. Fou creada al final de la segona guerra mundial per a protegir i atendre els refugiats de tot el món. Va començar amb un pressupost de 300.000 dòlars i actualment el pressupost és de 3.500 milions de dòlars. Es pensava que només hauria de funcionar un parell d'anys (va guanyar el premi de la Pau quatre anys després de començar), però, desafortunadament avui en dia encara té molta feina. La quantitat de refugiats al món està al voltant dels 40 milions de persones.

UNICEF, que en espanyol significa *Fondo Internacional de Emergencia de las Naciones Unidas para la Infancia*, es va crear l'any 1946 per l'Assemblea General de les Nacions Unides per a ajudar els xiquets i protegir els seus drets. Treballa en 193 països. És el major proveïdor de vacunes per als països menys desenvolupats. Treballa per a garantir als xiquets i xiquetes el dret a sobreviure i desenvolupar-se des de la primera infància fins l'adolescència. També s'encarrega dels temes de l'aigua i sanejament en els camps de refugiats.

ACF (Acció contra la fam) és una organització humanitària internacional que combat la desnutrició i a la vegada proporciona aigua a les poblacions més vulnerables.

Altres organitzacions humanitàries són Creu Roja, juntament amb la Mitja Lluna Roja, i l'Organització Mundial de la Salut.

Quan hi ha un conflicte gran com ara a Etiòpia a la Banya d'Àfrica, es crea un organisme paral·lel a l'Acnur, com és l'ARRA (Administració Governamental per a Assumptes de Refugiats i Retornats) que està format pel govern d'Etiòpia. Aquest és l'organisme representant dels refugiats dins d'Etiòpia. En aquests moments hi ha 5 camps de refugiats a la província de Liben, regió somali d'Etiòpia: Bokol Mayo, Melkadida, Kobe, Hioloween i Amino; i uns camps de transició a la ciutat de Dollo Ado. Són uns camps de refugiats de mal nodrits (dones i xiquets). El 50% són xiquets de menys de 14 anys i el 80% dones i xiquets.

Un exemple d'un conflicte xicotet seria la migració de refugiats siris que van marxar a Turquia aquest darrer estiu. Com que és un conflicte menut, la mateixa Turquia fou capaç de resoldre'l i donar resposta a totes les necessitats dels refugiats. Companys d'Acció contra la fam es van desplaçar a Turquia per veure els refugiats i fou la Lluna Roja de Turquia qui va dir que podien resoldre el conflicte. Aleshores no va haver una resposta internacional d'organitzacions internacionals cap a Turquia.

En conflictes grans com ara el cas d'Etiòpia, per intentar facilitar, millorar i coordinar millor les accions de totes les organitzacions d'ajuda als refugiats dins de les Nacions Unides se reparteixen les responsabilitats i se formen grups o clústers temaris, com el grup de l'aigua o el de la protecció, que estan coordinats per diferent organismes dins de les Nacions Unides. En el cas de l'aigua s'encarrega de la coordinació UNICEF.

Refugiada somali.

Mapa de la Banya d'Àfrica.

La Banya d'Àfrica és una regió situada a l'est d'Àfrica, formada principalment per Somàlia, Etiòpia i Kenya. Actualment pateix la pitjor sequera dels darrers 60 anys, que ha donat com a conseqüència una de les pitjors crisis alimentàries dels darrers anys.

Somàlia és un país amb quasi 10 milions d'habitants que està en guerra des de fa més de 10 anys, sense govern, pocs recursos, i manca d'aigua, ja que fa tres anys que no plou, poc de menjar per al ramat, el animals moren i això fa que també moren les persones. Tot això i els conflictes bèl·lics fan que molta gent marxe cap als camps de refugiats d'Etiòpia i Kenya.

Etiòpia, amb uns 90 milions d'habitants, alberga més de 240.000 refugiats en les seues fronteres i es preveu que se pugua arribar fins als 400.000. Etiòpia ha rebut uns 100.000 refugiats provinents de Somàlia només el darrer any 2011, que fugien de la guerra i de la sequera. Tant sols a la regió de Dollo Ado, amb una població local de 130.000 persones, hi ha més de 140.000 refugiats. Les últimes pluges i el mal estat de les tendes han fet que haja baixat l'índex de malnutrició a Etiòpia i millorat les condicions de salut.

Kenya és un país d'uns 40 milions d'habitants i es calcula que més de 2,5 milions de persones viuen del ramat i no tenen cobertes les necessitats bàsiques d'alimentació, per la pujada dels preus i els efectes prolongats de la sequera.

El 2001 Maite va anar a Guinea. La pel·lícula *Diamant de sang* on treballa Leonardo DiCaprio, juntament amb Jennifer Connelly fa referència als diamants de guerra, pedres precioses que es troben en zones de guerra i es venen per finançar els conflictes. Precisament el que passa en aquest país. Els refugiats estaven just al costat la frontera amb Serra Lleona. Des de l'any 1991 al 2001 van ser 500.000 els refugiats de Serra Lleona i Libèria a Guinea. En atacar els rebels els camps tothom va haver-hi de marxar. Va intervenir l'Acnur i van crear tres camps més de refugiats, Boreah amb capacitat per a 13.000 refugiats, Kountaya amb 20.000 i Telikoro amb 15.000 refugiats.

Els camps de refugiats en Guinea es van construir amb molts diners, de forma organitzada i al costat d'un riu. Eren considerats en la època com a camps de refugiats de luxe. En canvi a Etiòpia, el camp Hioloween és considerat com un dels camps de refugiats amb les pitjors condicions de vida del món. No sols per falta de manutenció i per la poca salut dels habitants, sinó per les condicions climatològiques (molta calor i molta pols per culpa del fort vent) i geològiques.

En quant a l'aigua, el primer que s'ha de pensar és veure d'on és possible traure-la. En segon lloc, cal pensar durant quant de temps hem de subministrar-la als refugiats. Quan esclata un conflicte i hi ha necessitat de crear camps de refugiats, l'aigua és un element imprescindible. En primer lloc s'agafa del riu i s'abasteix el camp per mitjà de camions que la transporten. Després ja cal fer sondejos i per mitjà d'uns tubs i uns tancs apropiats poder emmagatzemar-la. Precisament Oxfam ha dissenyat diversos d'aquests tancs que s'encarreguen de l'abastiment en emergències.

A Etiòpia, i més concretament a la zona somali del país, qui té un carro i un burro per poder transportar mercaderies i aigua, es considera una persona rica i afortunada. En zones on el riu està lluny del camp, els burros (i millor amb carros) són fonamentals per al seu transport. L'aigua que es trau del riu, si és com «xocolata», cal posar-li uns productes per a aconseguir fer-la més clara i després clorar-la.

Quin és el cost de l'aigua? Doncs depèn d'on està ubicat el camp respecte de la procedència de l'aigua. Un camió de 15 metres cúbics costa cada dia 135 euros i pot donar 15 litres a 1.000 persones. Quan l'aigua que s'ha de transportar està uns 40 km del camp s'han de pagar 50 euros per persona i any per beure. Si s'ha d'abastir una població de 40.000 persones, com passa en molts camps de refugiats, arribem a la barbaritat de 2 milions d'euros a l'any. La mateixa persona, si només ha de bombejar l'aigua fora del riu i tractar-la amb filtres, paga 8 euros a l'any. Aquest cost per a una població de 40.000 persones seria només de 320.000 euros a l'any.

El projecte esfera és una iniciativa d'un grup d'organitzacions humanitàries per establir una sèrie de normes i paràmetres mínims que s'han d'assegurar als refugiats per poder millorar la qualitat de vida, tant en salut, com en agricultura, aigua, habitatge... Així, el mínim establert són 15 litres d'aigua per persona i dia. I el mínim de supervivència per beure està entre 2,5 i 3 litres; en higiene entre 2 i 6 litres i per cuinar entre 3 i 6 litres. Si comparem aquests valors amb els consums a l'Estat espanyol, el consum mitjà de la població és actualment de 171 litres, que estarien en part distribuïts de la següent manera: a) per beure, entre 2,5 i 3 litres, igual; b) en higiene: 65 litre en la dutxa, 175 al bany, 10 al WC i 175 a la rentadora; c) per cuinar: 80 litres en el rentaplats.

La paraula *wash* significa aigua, sanejament i higiene, aspectes íntimament lligats amb l'aigua i que en qualsevol intervenció d'urgència s'han de tractar d'una manera conjunta. Maite ens mostra una foto d'un xiquet fent les seues necessitats al pati d'un hospital. Les criatures no porten bolquers ni pantalons. De fet la caca dels xiquets i xiquetes, encara que no ho sembla, transmet moltes malalties, ja que són els xiquets xicotets els que no tenen defenses per moltes de les malalties d'origen fecal. Per això és tant important la bona disposició de la matèria fecal, dins de latrines o soterrada, tot i que siga la d'un infant. És comú la distribució d'orinals i educar les mares per tal de recollir aquests excrements i la construcció de latrines pel posterior depòsit.

El tipus de latrina i la seua ubicació depèn no només de les condicions geològiques del terreny, sinó també dels costums de refugiats. En alguns camps de refugiats, el terreny era

dur i pedregós i per construir latrines calia fer excavacions al sòl. La mà d'obra era escassa, ja que el 30% del poblat eren xiquets, el 50% dones i la resta persones majors. Així que construir les latrines era molt difícil. I per exemple, si els refugiats són musulmans, de vegades, no es poden construir les latrines de cara a la Meca. A Maite li van explicar que a l'Afganistan la gent, en lloc d'utilitzar un poc d'aigua per la neteja anal, utilitzava pedres per netejar-se. Clar, en poc de temps les latrines no es podien utilitzar ja que estaven obturades per les pedres. En camps de refugiats i en els moments d'emergència s'han d'intentar garantir els mínims recomanats pel manual Esfera d'una latrina per 20 persones. Aquest nombre de latrines s'ha d'incrementar a mesura que passa la urgència.

Latrines.

La desforestació és un dels majors impactes ambientals d'un camp de refugiats al país d'acollida. Maite explica com van desaparèixer la majoria dels boscos que cobrien els camps de refugiats inicialment en pocs mesos i ens mostra una diapositiva d'un arbre que al tronc té una creu pintada de blanc. Això vol dir que aquest arbre no es pot talar per a ser utilitzat com a combustible.

La higiene ambiental és un punt principal per evitar la transmissió d'algunes malalties. Per exemple, s'han de construir drenatges i evitar les aigües estancades per minimitzar la proliferació de mosquits que puguen transmetre malalties com ara la malària. Una manera de reduir les aigües estancades és plantant arbres que necessiten molta aigua al costat de les fonts, perquè l'aigua que es perd de la font rega els arbres.

Es calcula que 1,8 milions de persones moren per malalties relacionades amb la diarrea, el poc sanejament i les aigües insegures. El 20% de les malalties es podrien evitar en tenir aigua de millor qualitat. El 40% es podria prevenir si hi haguera un millor sanejament i higiene. El fet de rentar-se les mans en sabó, una acció molt simple i molt barata, té un impacte en la salut de les persones i en la prevenció de malalties d'origen fecal molt més gran que el fet de beure aigua clara d'un pou.

Xerrada interessant pel tema i la conferenciant.

Almassora, gener de 2012

Teatre professional des d'Almassora

SÒNIA ALEJO I MARTÍNEZ; TOMÀS IBÁÑEZ I FERNÁNDEZ

Sònia naix a Almassora l'any 1972 i comença la seua formació als 16 anys al Taller de Teatre d'Almassora on assisteix durant tres anys. El 1989 entra a formar part de Visitants, el grup de teatre de carrer, com a actriu i dissenyadora de vestuari. En Visitants ha passat per tots els llocs possibles. Darrerament ha estat directora i autora d'algunes peces de teatre de carrer.

Tomàs, Sònia i Fàtima (presentadora).

A partir del 2005 es dedica a l'escriptura dramàtica amb el grup *Los patos salvajes*. Ha escrit les obres *El último final* i *Máquina salvaje*. Ha assistit a diversos tallers d'escriptura dramàtica amb els autors Paco Zarzoso i Sánchez Sinisterra. Fruit de la investigació és *Cendres* (2009), una reflexió sobre la mort a partir de diverses situacions, amb humor, tendresa, ironia, etc. Altres obres són: *El viatge d'Hugo* (2009) i *Tot esperant* (2010). Ha creat *La Medusa Project* (2010).

A Vila-real naix Tomàs l'any 1969 i és un dels fundadors del Taller de Teatre d'Almassora al 1986. El 1989, funda Visitants amb Maite Gil i Joan Raga amb l'objectiu d'investigar noves formes d'expressió teatral i també de pirotècnia. Inicia la seua formació d'actor amb diversos cursos com: «Iniciació al teatre rus i les seues tècniques» impartit per Leonid Roberman i Yuri Berladin; «L'escriptura de l'actor en l'espai» per Guillermo Heras; amb Eugenio Barba i l'Odín Teatret; Carbono 14 amb Nadine i Jarry: text-dansa-teatre físic i orgànic en sala i expressió corporal, entre d'altres.

Aquest període de formació dura des de 1986 a 1996 i fruit d'aquesta preparació i investigació és l'obra *Escultures Humanes* (1997), un homenatge al llaurador de gran bellesa plàstica, més representat fora de la nostra terra que ací.

Entre els espectacles de Visitants estan: *Fam de foc* (1989); *Hugonstgein* (1989); *La màquina del temps* (1990); *Pirates* (1991) a partir de *l'Illa del Tresor*; *La família Vamp* (1992) una de les obres de més èxit en les gires; *Estranys en la nit* (1993), estrenada al Teatre del Raval, espectacle de sala a la italiana on la paraula esdevé onomatopeia, i el sorolls i els éssers estranys envaeixen l'espai escènic; *La creu i la lluna*; *Tirant i Carmesina*; *El somni d'una nit d'estiu*, a partir de l'obra de Shakespeare, etc. Últimament han estrenat *Viatgers* i *Ruralfoc*.

Han assistit a nombrosos festivals de teatre: Carib (Mèxic); Festival del Mediterrani a Sardenya; Time in jazz a Sàssari; Carnavale a Trent; Aurillac a França; Avinyó; Expo'98 a Lisboa; Iberoamericà de Cadis; Almagro; Tàrrega; Costa Rica, París, etc.

Al 1988 comença a funcionar l'Escola Municipal de Teatre (EMT) d'Almassora, impulsada per l'ajuntament. Un xic de Riba-roja que treballava a Xarxa Teatre va ser el primer director de l'Escola. La gran sort fou que tots els professors eren professionals que estaven en contacte directe amb el món del teatre. Aquests eren: Joan Raga, Pep Cortés, Cesca Salazar, Carles Pons, Tian Gombau, Montse Anfrúns. D'un col·lectiu de setze persones, cinc són professionals del teatre i la resta aficionats. Els mateixos professors de l'institut els van donar molt de suport ja que a vegades havien de canviar la data de l'examen per coincidència amb alguna actuació.

Tots els anys eixia un espectacle de l'Escola. El primer va ser *Pim, pam, pum* esquetxos de teatre absurd, *Begim the begim* de Joan Raga, una espècie de recreació de la tornada a l'institut. Del mateix autor és, *Mare, mare* basada en el món de les drogues. Per l'èxit obtingut van poder formar part dels circuits de teatre amateur de tota la Comunitat Valenciana. Fou meravellós veure com joves entre 16 i 20 anys feien re-

presentacions arreu el món. Van actuar a Alacant, Castelló i a Almassora a la Cambra Agrària. Van guanyar el premi al millor espectacle i millor actor. L'Escola Municipal de Teatre va desaparèixer l'any 1991. Van haver alguns intents de tornar a posar-la en marxa, però sense tant d'èxit com en aquell moment puntual.

El grup de teatre Visitants naix a Almassora l'any 1989 i el formen dues persones: Sònia i Tomàs. En el moment de portar a terme l'espectacle contracten gent professional. Encara que viuen a Almassora, la seua professió els obliga a tenir sempre preparades les maletes ja que els espectacles se representen arreu el món. Els dos primers anys tenien la seu a la planta baixa de l'ajuntament vell d'Almassora i quan venien festes transportaven tots els «artefactes» a les plantes superiors. Quan les festes acabaven, altra volta calia fer el trasllat. Actualment la seu la tenen al Polígon el Millars d'Almassora.

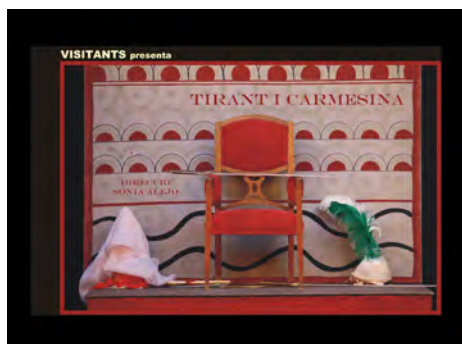
El primer espectacle infantil es produeix íntegrament a Almassora i fou *Hugonstein* (1989), inspirat en el conte de Mary Shelley, *Frankenstein*. Gran èxit i representacions per totes les escoles de la Comunitat Valenciana i també per tot Espanya. Comença en un escenari, passa a cercavila i torna a l'escenari. L'any 1995 inventen les màscares de làtex (abans eren de goma espuma) i les introdueixen a l'espectacle. En l'actualitat tenen una versió mini per a teatre escolar.

1991.

Pirates, inspirada en *l'Illa del Tresor* de Stevenson, una història d'aventures en vaixell. Es representa tant al carrer com el sala. Carlos era el xiquet que portava de cap les xiquetes i quan eixia del teatre era abordat per un gran nombre d'elles per a signar autògrafs. Quan Carlos es va fer major, l'obra va deixar de representar-se.

Tirant i Carmesina és un espectacle de carrer dirigit per Sònia i per a un públic infantil i familiar. Està basada en el llibre *Tirant lo Blanc* del segle XV de Joan Martorell. Hi ha escenes exclusivament de ball, altres de text i altres de moviment.

Per a la representació de la *Família Wamp* (1992) van haver de passar dos anys de dur treball per tal de dominar les xanques. Això ha fet que aquesta obra haja sigut l'espectacle estrella de la companyia. Ha tingut molta repercussió tant a nivell nacional com internacional. És la història d'una família de monstres inspirats en personatges del cine clàssic de terror. Com a novetat de l'espectacle va ser l'equip mòbil de rodes i també que no necessiten fer muntatges ja que ells ho porten de tot, fins i tot la llum la proporciona un grup electrogen.

Estranys en la nit (1993) va ser el següent espectacle. El fet de treballar en un escenari de 8 per 8 metres quadrats i portar xanques d'un metre els obliga a ser mil·li mètrics en la xanca per a evitar caure de l'escenari. Es tracta de tres follets que fugint de la destrucció arriben a un lloc (Europa) on els Genets de l'Apocalipsi els posen paranys fins acabar amb ells.

La creu i la lluna (1996), treballada amb xanques d'1,2 metres d'alçada ja que els dos capitans havien de ser més alts que tots. L'obra està inspirada en les festes de moros i cristians de la Comunitat Valenciana.

El període de les intervencions humanes comença l'any 1997 en les escultures humanes, figura del llaurador al centre de Vila-real, per encàrrec. Aquest treball amb el llaurador es va convertir en espectacle, on es contava la transformació de la terra de secà en terra de regadiu, fins aplegar al cultiu de la taronja i de la collita. Contada per sis actors que es mouen a un ritme molt lent per a crear composicions esculturals. En finalitzar l'espectacle es repartien taronges al públic. L'espectacle va tenir més èxit fora de la Comunitat Valenciana que ací, on tant sols es va representar complet tres o quatre vegades.

Viatgers (2004), on sis personatges desconeguts coincideixen en la sala d'espera del tren. Cada actor té una personalitat diferent per la qual cosa, en cas de malaltia no interfereix en la resta. El temps d'espera i els seus comportaments ens mostren i descobreixen els personatges. Molt divertida, amb una gran trajectòria interna. *Modelant* (2009), on un fotògraf i la seua model ixen al carrer per a fer un reportatge fotogràfic. *Tot esperant* (2010), escrita per Sònia inspirada en textos clàssics o d'altres espectacles. En aquest cas el text és sobre Hamlet.

Apleguem ara a l'època de la pirotècnia i gran format. *Fam de foc* es va estrenar a Almassora l'any 1989 per a la nit de Sant Joan i la seua representació a la plaça Botànic Calduch. Han passat 23 anys i actualment és un dels correfocs més grans que s'estan fent en aquests moments. Es treballa en poblacions de fins 30.000 habitants. *Humanity Experience* (2000), història de la diversitat ètnica amenaçada per la violència d'una gran potència contada al carrer i per mitjà de la pirotècnia. És un espectacle de gran format. S'ha representat en Guadalajara, Mèxic, Lisboa, en camps de futbol, on hi havia sis escenaris més una gran torre de vuit metres d'alçada.

El somni d'una nit d'estiu (2001), està basada en la comèdia de William Shakespeare però traslladada al carrer. Van fer adaptacions per a no utilitzar text al carrer. L'escenari era el palau, el bosc quedava constituït per quatre plataformes. També hi havia plataformes mòbils entre el públic. L'espectacle es va representar a la Pèrgola de Castelló. Van intentar fer-lo a Alzira, però va nevar i no es va poder fer. Fou patrocinat per Caja

Duero de Salamanca, que va pagar la producció i també la contractació de quinze representacions per tot Espanya. La producció es va fer a Suera (Castelló) i durant un mes sencer van viure en la mateixa vivenda tots els actors. S'alçaven a les 7 del matí, caminaven durant una hora per la muntanya i després d'esmorzar treballaven des de les 10 fins les 14 h, i a la vesprada des de les 16 fins a les 20 h.

La mar de gay (2008), narra un creuer pel mediterrani en el que les «safates» (4 actors) el capità i la resta de tripulació porten al públic en una travessia plena de sorpreses. *Ruralfoc* és l'últim espectacle que han fet de pirotècnia. És la primera entrega d'un treball d'investigació que consta de tres espectacles de pirotècnia inspirats en tres cultius mediterranis com són els cereals, el raïm i l'oliva.

Quan es treballa amb milers de persones apareixen els encàrrecs. Així a Peníscola per ambientar el castell durant 15 dies es va representar *Els fantasmes del castell*. També dins del festival de la màgia es va representar *Ritual a l'estiu*, per a les festes de Sant Joan. Però el més grandios fou *Confluències*, per a la inauguració de «Salamanca 2002, capital europea de la cultura». Va coincidir amb la mort del papa i sols se va representar un dia, encara que quatre vegades.

El procés de formació, *Identitat*, va culminar en l'espectacle que es va produir a Costa Rica l'any 2010 per a la Inauguració del «Festival Internacional de les Arts». Van treballar en l'estudi de la dansa i del teatre de Costa Rica i el van crear íntegrament allà, en va ser el director el nostre conferenciat, Tomàs.

A Sònia sempre li ha agradat escriure i tenir inquietuds. El 2005 va ser mare i va estar durant dos anys pràcticament desconnectada de la companyia. El 2009 presenta *Cendres* a distints premis literaris i guanya el primer premi Evarist García de teatre breu en valencià de la Diputació d'Alacant. Això li dóna impuls per dur a terme el projecte *Medusa*. *Cendres* és una tragicomèdia on es mostren cinc trossos de vida en els espais de la mort. Un tanatori, una vetla, un cementiri i dos moments d'intimitat on aflora una estranya resignació per la pèrdua d'un ésser estimat. El 28 de gener de 2011 s'estrena a Almassora. També s'ha estrenat en el cicle Fet Ací, al Teatre Principal de Castelló, Nules i Alacant. El proper 11 de febrer de 2012 s'estrenarà a Vila-real.

Al novembre de 2010 Sònia crea *Medusa Project* per a iniciar un nou camí de creació escènica contemporània i donar veu i cos a textos o dramatúrgies inèdits, sempre representades a la sala del teatre i no al carrer com és el cas de Visitants. Per la qual cosa *Medusa* no podia estar dins de Visitants. A Sònia li agrada que la gent, quan vaja al teatre, s'entretenga però també li agrada que se'n vaja del teatre fent-se preguntes. A Sònia li agrada provocar emocions en el espectador.

Per a finalitzar ens van delectar amb la lectura de dues obres de teatre, una d'elles bastant complicada a l'hora de la memorització.

Almassora, gener de 2012

La crisi. Anàlisi i canvis necessaris. Eixirem?

JUAN RAMÓN DOMÍNGUEZ LLORENS

Juan Ramón ja va estar a la Tertúlia a l'octubre de 1996 i ens va parlar sobre gestió urbanística. És aparellador i nascut a Almassora, l'any 1942.

El planeta Terra actualment té 7.000 milions de persones i un gran nombre d'animals tots consumidors d'energia. La població humana augmenta al voltant dels 60 milions per any i s'espera que per a l'any 2040, poble la Terra uns 9.500 milions de persones. Necessitem alimentar-nos, aigua potable, vivenda, treball... Avui el nombre de parats és de 205 milions, però el 2040 probablement és de 505 milions. Ens diuen que per donar treball s'ha de produir més, que cal arribar a un augment del PIB del 2% anual i que, a més, cal consumir més.

Keynes, en la seua teoria, ens diu que la demanda global és igual a la suma del consum de les famílies més la inversió empresarial més la despesa pública més les exportacions. El consum no pot augmentar per l'atur i els impostos molt poc ja que acabarien d'afonar les famílies, les exportacions no es poden augmentar ja que no podem devaluar. Només queda baixar impostos i, per tant, baixar la despesa pública i així estimular la demanda global. La teoria està un poc obsoleta en l'actualitat perquè s'ha produït l'estagflació (inflació i recessió).

J.M. Adsuara i J.R. Domínguez.

La teoria de Friedman és la del lliure mercat, encara que té en consideració les grans empreses. En la seua teoria ens diu que l'oferta dels diners és l'únic factor sistemàtic determinant del nivell de despesa i de l'activitat econòmica. També ens diu que per a assegurar l'estabilitat dels preus, el Banc Central ha d'establir un índex de creixement dels diners a una taxa aproximada al creixement real de l'economia.

Si s'ha de créixer i produir més cal tenir en compte que la Terra és un planeta finit i deteriorat. No podem créixer indefinidament a costa de la desaparició de boscos, fauna, mars, contaminació de les aigües i que s'arrasen les muntanyes. Cal actuar en el reciclatge i utilització de nous materials. Tot allò que està a la Terra no ho importem de la Lluna ni de Mart. Sols està aquí.

La cobdícia ens ha portat a un estat de més pobresa. Els polítics han creat un estat d'ansietat i nul·la confiança entre el pobles i els dirigents. El president de la Comissió Europea, José Manuel Durao Barroso, en referència a Grècia afirma: «no hi ha alternativa; l'única alternativa és el desastre.»

El Banc d'Espanya no es va adonar del perill que aguaitava sobre l'economia espanyola fins finals de 2008 quan tots nosaltres la sentíem sobre les nostres esquenes. Són culpables els bancs i caixes per una política expansiva i cobdiciosa. Han ofert préstecs exagerats a les empreses, han finançat PAI avalats de paraula pel governant que manava en aquell moment i han pagat elevats preus pel sòl. Com tornaran als bancs els diners prestats les persones i empreses? Els bancs deixaran al carrer les famílies que no paguen la hipoteca. Això no es pot permetre.

Els propietaris de finques rústiques també van ser cobdiciosos i la majoria han sigut estafats per especuladors. També els constructors han perdut més de l'habitual atesa la gran demanda. Per això els demanaven més i més els guixaires, enrajoladors, estructuristes... i si l'empresa promotora feia fallida, no cobraven. Passava el mateix amb els juristes urbanístics que exigien un plus en els honoraris per treballar angoixats i per haver de fer hores extraordinàries. Els ajuntaments aprovaven taxes més elevades per les llicències d'obres.

Ara tenim molts polígons d'habitatges, industrials o turístics, que cal mantenir pel municipi, que som tots. Els propietaris han pagat les despeses de les obres i ara es troben amb solars que no tenen demanda però, com que són urbans, han de pagar l'IBI. Tots volien especular i va saltar la bombolla immobiliària. Les administracions van començar a gastar de manera exagerada i no sempre en sectors productius sinó en sectors improductius com ara les empreses públiques, assessors, sous exagerats dels polítics, cotxes oficials, targetes, tiberis, reposició de voreres i pavimentació, poliesportius, AVE, infraestructures no necessàries, subvencions a institucions rares, bàsicament a estrangeres... i en totes aquelles coses que podien aconseguir vots.

Quan es van adonar ja s'havia disparat el dèficit i el deute i l'Estat estava arruïnat. Les pensions perillaven i les van congelar, baixaren el sou al funcionariat, augmenta-

ren l'edat de jubilació als 67 anys, entre altres mesures. La borsa va baixar, també les exportacions per culpa del cost salarial elevat, l'atur va augmentar i el preu dels diners o deute sobirà va començar a pujar, igual que les importacions de productes energètics com el gas i el petroli, que representen un 80% d'aquests. En aquests moments de gran atur, les famílies estan suportant part de la càrrega. Les autonomies s'emporten el 35,7% de la despesa pública; els ajuntaments el 13,7%; l'administració central el 20,9% i la seguretat social el 29,7%.

Totes les administracions havien de fer rebaixes en els costos per obtenir el 2011 un dèficit màxim del 6%. A hores d'ara (29/12/2011) el nou govern ha constatat que és del 8%. El deute de les autonomies puja a 120.000 milions d'euros (20 bilions de les antigues pessetes), que correspon al 12% del PIB. L'any 2010 el nombre de personal funcionari i contractat en totes les administracions era de 3 milions per a una població de 46 milions, mentre que el 1976 eren 800.000 funcionaris per a una població de 36 milions. Ha hagut un increment de funcionariat de l'ordre del 3,75% mentre que la població ha augmentat 1,3 vegades, aproximadament. Caldria parlar del dèficit en RTVE i les altres televisions autonòmiques de 1.500 milions d'euros cadascuna.

La província de Castelló està en crisi, principalment pels dos pilars bàsics que s'han ressentit per causes diverses: la indústria rajolera i els cítrics. Falten emprenedors ja que concretament a Almassora hi ha vuit polígons industrials i tants sols *Quesos d'Almassora* ha obtingut un premi internacional. A més, a la Comunitat Valenciana Madrid es va apoderar de Bancaixa, Sabadell de la CAM, Madrid del Banc de València i Almeria d'una important de les caixes rurals.

Tothom sap que la crisi va començar quan els bancs dels Estats Units van difondre arreu el món el sistema financer internacional molts productes financers derivats d'hipoteques, com una inversió rentable, però va ser una inversió «brossa» i va fer entrar en fallida bancs i inversionistes. Els bancs van deixar de concedir crèdits, les empreses no van poder seguir produint, l'activitat econòmica va caure i va augmentar l'atur. Els governs van injectar liquiditat al sistema i van planificar obres amb despeses multimilionàries per tal d'evitar la caiguda d'empreses i l'augment de l'atur. Sols aconseguiren alleujar un poc la parada econòmica. Als EUA, els préstecs NINJA (sense ingressos, sense treball, sense patrimoni) eren molt arriscats i més rendibles per als bancs pels alts interessos que s'hi pagaven. Aleshores van titularitzar les hipoteques per tenir més liquiditat i seguir donant crèdits.

Els capitals especulatius, en convertir-se la inversió immobiliària en perillosa, van passar al petroli i als productes alimentaris, per això l'auge d'Argentina i altres països pels seus cereals i ramat. Com es va permetre que un volum tan important de diners es destinara a l'especulació i no a l'economia productiva? Amb pocs mitjans es mobilitzaven molts milions de qualsevol moneda per comprar i vendre a l'instant i obtenir en cada transacció taxes de rendibilitat més elevades que les que poden produir un

negoci de producció. Tot això va augmentar el volum de diners en circulació. Avui es calcula en 4 bilions de dòlars per dia en els mercats de compra-venta de monedes i de 700 bilions per dia en els mercats de derivats (per a especular).

El BCE fou incapaç de prevenir la crisi, les mesures s'agafaren amb retard i malament i es van obstinar en no intervenir fins que va ser massa tard. I ara què fem? Cal solucionar el problema. És clar que no es pot créixer indefinidament ja que els recursos són limitats i que la igualtat en sentit estricte no és possible perquè cada persona és única i irrepetible i, a més a més, ens movem per l'ambició de saber cada vegada més, d'investigar, de progressar, de ser útils, de lluitar per la supervivència...

En opinió del conferenciat, caldria fer una reforma de la Constitució, ja que han passat 33 anys des de la seua promulgació. Així, reduiria el nombre de diputats (de 350 a 230) i de senadors (de 260 a 50), eliminaria els organismes que siguen repetitius per existir a nivell estatal, les televisions no poden ser públiques perquè són deficitàries, els municipis de població inferior als 1.000 habitants haurien de tenir un alcalde, un agutzil i cap concejal (la burocràcia la portaria la Diputació). A Castelló hi ha 141 municipis, dels quals 87 no arriben als mil habitants (62% dels municipis) amb una població de 32.500 habitants (5,7% de la població total que és de 573.000 habitants).

Cal proporcionar a tots els habitants espanyols habitatge, menjar i aigua; preservar boscos, mars, fauna, flora parcs naturals... l'ensenyament ha de ser prioritari i obligatori a nivell bàsic i/o d'oficis; sanitat prioritària però no abusiva en els centres d'atenció primària; potenciar les cooperatives de qualsevol tipus; disminuir la burocràcia; aconseguir una societat sostenible principalment en el sector energètic; donar suport a les persones emprenedores; també a les famílies; repoblar les alqueries, caserius, masies... per tal de no abandonar el camp; potenciar el treball al domicili i l'exportació; potenciar la investigació...

Què es pot fer amb els estalvis? No es poden posar en: fondos estructurats avalats per obligacions lligades a la cotització d'un banc; fondo de renda variable; en invertir en derivats; en accions preferents. Sí que es poden col·locar en bons, obligacions o lletres del Tresor; comptes a la vista remunerats o no; en impositcions o dipòsits a terme fix.

Podem parlar d'eixir de la crisi? L'opinió de Juan Ramón és positiva per diverses raons. La decisió de desembre de 2011 del Consell Europeu que siga el BCE l'instrument fiscalitzador de la banca per la qual cosa el deute sobirà l'emetrà el regulador a interessos raonables i no especulatiu (eurobons) i començarem a funcionar com un estat confederal; la crisi de l'euro no es produirà ja que no convé a ningú; si volem sortir cal reduir despeses i treballar més i millor; el govern espanyol al desembre de 2011 ja va prendre una sèrie de mesures per eixir de la crisi; en la meua opinió, tornant a les normes de Maastricht, eixirem de la crisi en un espai de temps de tres anys com a mínim.

L'escriptora i filòsofa dels EUA d'origen rus, Ayn Rand, va escriure l'any 1950: «Cuando adviertas que para producir necesitas obtener autorización de quienes no producen nada; cuando compruebes que el dinero fluye hacia quienes trafican, no bienes, sino favores; cuando percibas que muchos se hacen ricos por el soborno y por influencias más que por el trabajo, y que las leyes no lo protegen contra ellos, sino, por el contrario son ellos los que están protegidos contra usted; cuando repares que la corrupción es recompensada y la honradez se convierte en un auto-sacrificio, entonces podrá afirmar, sin temor a equivocarse, que su sociedad está condenada.»

Pablo Neruda, Nobel de Literatura (1971), va escriure: «Recuerda que cualquier momento es bueno para comenzar y ninguno es tan terrible para claudicar.» Per la qual cosa, senyores i senyors cal començar.

Almassora, febrer de 2012

L'Il·lusionisme. Cicle d'iniciació. Part I.

LLUÍS PIÑÓN I FERRER

Lluís és un jove almassorí que ha estudiat primària a l'Escola Cardenal Cisneros. Actualment estudia secundària a l'IES Vilaroja d'Almassora. És un gran aficionat a la màgia i va camí de ser un autèntic mag (*Lluís el Mag*). La seua formació ha sigut a través de llegir llibres, anar a conferències i congressos, actuar en viu i en vídeo, actuar al carrer...

Ha actuat a la residència Vila-real durant dos anys, i també a Almassora el mateix temps; en la festa del dia de la família en Castelló, en diverses penyes i associacions d'amics; actuacions solidàries com ara la Fundació Royal McDonald's i recentment va participar en una gala benèfica pel terratrèmol de Lorca en estar vinculat al Grup Màgic de Castelló (GMC). Per al futur li agradaria estudiar una carrera universitària i tenir la màgia com un hobby.

Avui encetem una primera part a la iniciació de la màgia. L'objectiu d'aquesta primera tertúlia és el d'iniciació en el món de la màgia, per a aprendre les tècniques més bàsiques i els moviments més utilitzats. També aprendrem alguns dels jocs més bàsics i a la vegada més impressionants davant del públic. La tertúlia tindrà una part teòrica i una part pràctica. Per això és important que tingueu una baralla, ens diu el conferenciant.

Cal preguntar-nos què és la màgia? o millor què és l'il·lusionisme? Quan es parla d'il·lusionisme, es parla de dues coses molt importants: en primer lloc, la *il·lusió* que reben els espectadors i els fa creure que una cosa impossible és possible; en segon lloc *l'acte d'il·lusionar-nos*, és a dir, en veure una il·lusió ens produeix una sensació que una cosa impossible acaba de succeir i això ens provoca emoció, sorpresa... Ens il·lusiona veure la màgia.

L'il·lusionisme es basa principalment en la psicologia. A l'hora de fer un joc de màgia, es tenen en compte una sèrie de coses que permeten al mag fer creure a l'espectador coses que no estan realment succeint, intentant «enganyar», sobretot el sentit de la vista i el cervell que processa el que veu.

Sant Joan Bosco (1815-1888) és el patró dels il·lusionistes. En un congrés internacional celebrat a Segòvia a meitat del segle XX, els mateixos mags el van elegir com a model i protector. Joan Bosco fou un capellà proper als joves més pobres que es va

guanyar la seua amistat fent il·lusionisme i va poder evitar que molts d'ells anaren a presó i agafaren el bon camí.

Quan un mag mira un objecte o un lloc determinat, el públic normalment farà el mateix. Si el mag mira al públic, el públic mirarà els ulls del mag i aleshores el mag pot barallar, tallar i/o distraure al públic per fer el corresponent truc.

Tipus de màgia: 1. En funció de la distància als espectadors, nombre d'ells i localització de la presentació. *Màgia de prop o micromàgia*, quan es treballa a curta distància, amb menys de dotze persones. S'utilitzen cartes, monedes i objectes menuts i coneguts. *Màgia de saló* per a grups entre quinze i cent persones. S'utilitzen mocadors, sogues, cercols i objectes de grandària mitjana. *Màgia d'escena* és la que té lloc sobre un escenari, normalment un teatre on tenen lloc les grans il·lusions i manipulacions. *Màgia de carrer* la que té lloc al carrer.

2. En funció dels objectes utilitzats: *Numismàgia* o màgia amb monedes. *Cartomàgia* o màgia amb baralla, ja siga normal o especial. *Màgia amb animals* aparició, desaparició o transformació de coloms, conills o altres animals. *Grans il·lusions* és la màgia on les persones són tallades, desapareixen, volen... *Màgia amb cordes* on les cordes són tallades i posteriorment recompostes.

3. En funció dels tipus d'efectes: *mentalisme* màgia basada en els poders de la ment (pèndol). *escapisme* màgia per escapar-se o soltar-se d'algun lloc o objecte. *Màgia còmica*, dedicada a l'humor i la comèdia. *Màgia de manipulació* basada en l'habilitat de mans i objectes no trucats. Existeixen el següents tipus d'efecte: *producció*, en fer aparèixer alguna cosa d'on no hi ha res. *Desaparició* d'alguna cosa o d'un mateix. *Transformació* d'alguna cosa en una altra cosa, no necessàriament l'objecte, també pot ser el color, la forma etc. *Restauració* d'alguna cosa trencada o danyada. *Teletransportació* d'alguna cosa d'un lloc a un altre d'una forma impossible. *Levitació*, consisteix a suspendre alguna cosa a l'aire com si no hi haguera gravetat. *Penetració*, travessar un objecte sòlid amb un altre i que es restaure d'una manera impossible. *Predicció*, deixar constància d'un esdeveniment abans que tinga lloc i comprovació de la coincidència.

Tipus de baralles: en primer lloc hi ha la baralla espanyola, amb 48 cartes i 4 pals, copes, espases, bastos i oros. Un dels millors fabricants és Fournier. També està la baralla de pòquer, amb 56 cartes i 4 pals, piques, cors, trèvols i diamants, 2 comodins i 2 cartes de publicitat. Les baralles de pòquer que utilitzen la majoria dels mags són de la casa Bicycle.

En la part pràctica Lluís ens ha ensenyat a barallar, a tallar, a fer extensions i ventalls... i ens va dir que una cosa és saber com es fan i l'altra que per fer jocs de mans s'ha de practicar i molt.

Ramón, Lluís i Vicent.

Manolo i Lluís.

Diana i Lluís.

Mª Rosa i Lluís.

La tertúlia va acabar eixint gent del públic per a practicar tant la baralla com la corda. Entre altres persones va eixir Manolo en escapisme, Álvaro i Pablo en màgia de cartes sota els principis matemàtics, Maria Rosa en mentalisme (pèndol), Vicent i Ramon per practicar extensions i Diana en la corda.

Almassora, febrer de 2012

El vaixell de guerra

VERÓNICA BLANCO-TRABA I HERNÁNDEZ-CAÑIZARES

Verónica és enginyera tècnica naval en Serveis i en Estructures del Buc i Diplomada en Defensa Nacional. A Vigo va ser la segona responsable de l'Oficina Tècnica Naval «TECNOR SL» des d'octubre de 1985 fins l'abril de 1987, realitzant tasques d'escriptura d'especificacions tècniques de vaixells, inspeccions i gestions de seguiment de programes. És directora comercial de Defence Development S.L., des de maig de 1987 fins a l'actualitat. Aquesta companyia està especialitzada en la consultoria d'empreses d'alta tecnologia, i tenen com a clients principals els ministeris de Defensa i Interior així com les Forces Armades i cossos i forces de seguretat de l'Estat. Té més de vint anys d'experiència en càrrecs directius relacionats amb el sector i la indústria de defensa i seguretat.

El diccionari de la Real Acadèmia de la Llengua Espanyola defineix *barco de guerra* com: «*buque del Estado construido y armado para usos militares*», definició que complementa l'oportunitat de donar a conèixer els mijants disponibles per a cobrir i garantir una necessitat bàsica com és la seguretat i defensa.

La presentació de la xarrada es desenvolupa en tres etapes clarament diferenciades, que permeten el seguiment de la definició de la missió, procés de decisió i implementació d'un vaixell de guerra.

La importància i actualitat del vaixell de guerra es constata en la portada del periòdic de difusió nacional ABC del passat 28 de febrer de 2012, el titular del qual

diu: «España redobla su compromiso con el escudo antimisiles, el Gobierno negocia con EEUU la incorporación de fragatas españolas de última generación». A l'interior, l'editorial i un article a doble pàgina on es mencionen conceptes com ara: importància estratègica, noves amenaces, sistema de combat AEGIS i altres conceptes que s'exposaran al llarg de la xarrada.

El vaixell de guerra és un producte de característiques molt especials dins d'un marc molt particular en existir una forta interrelació entre el seu desenvolupament, el client i l'entorn al qual cal sumar un llarg període de gestió. En el cas de les actuals fragates, aquest període va ser de 22 anys, comptats des de la seua concepció fins a l'entrega de l'última unitat corresponents. La vida útil d'aquest tipus de vaixells s'estima al voltant els 30 anys, sempre que es mantinga un acceptable nivell de manteniment i actualitzacions.

Tot això comporta la necessitat de plantejar aliances amb altres països per al desenvolupament d'un producte que complisca els requisits operatius de cada nació, però amb un alt nivell de comunalitat.

Una vegada identificat el vaixell de guerra com a un producte, s'analitza com i en base a quines raons es defineixen les seues missions, així com la seua capacitat de resposta a les diverses amenaces segons els requisits exigits.

Els antecedents històrics ens permeten entendre la necessitat d'un vaixell escolta i la seua evolució, quant a concepte i prestacions, tant per raons polítiques com d'evolució tecnològica. Com a base, el programa de fragates d'última generació, des del seu concepte inicial, herències, canvi de sistema de combat i procés de decisió.

Verònica projecta un DVD, cedit per cortesia de la drassana Navantia, en el qual queden resumits els conceptes anteriors i també permet veure com es construeix i s'avora una fragata, en concret la F-102 «Almirante Juan de Borbón». L'avorada d'un vaixell és un moment delicat, ja que es podria afonar si no està ben construït.

Una vegada el programa s'ha aprovat, s'inicia la fase de construcció. Posteriorment vindran les actualitzacions i unitats addicionals. L'exportació marcarà la clau de l'èxit amb dos pilars històrics en la construcció militar actual com són Noruega i Austràlia.

Verònica diu: «Des del primer moment en què em vaig enfrontar al repte d'escriure sobre el programa de fragates F-100, vaig comprendre que el veritablement important i interessant que jo podia transmetre no estava relacionat amb les capacitats tècniques i operatives de la fragata, sinó a compartir, des de la meua experiència, les distintes situacions viscudes abans i durant el procés de canvi de la decisió del sistema de combat, sent aquest el vertader objectiu d'aquesta xarrada. Aquesta aventura va començar el 25 de gener de 1995 quan es va decidir platejar una solució de sistema de combat alternatiu o *Fallback Solution*. El 31 de gener de 1997 es va signar el contracte de la Fragata F-100: Sistema de Combat AEGIS que és el major contracte de construcció naval militar realitzat fins ara».

Almassora, abril de 2012

L'alimentació funcional

ANNA DOMÍNGUEZ I MASÓ

Presenta la tertúlia el pare d'Anna, Alejandro. Anna és diplomada en Nutrició Humana i Dietètica per la Universitat de Barcelona i en Infermeria per la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona. A més a més, té oberta una clínica de dietètica a Almassora.

L'alimentació funcional és un concepte que es desenvolupa degut a unes circumstàncies sociodemogràfiques. El primer indret on es produïren aquests canvis fou al Japó (als anys vuitanta), però més tard aparegueren a la resta de països del primer món, entre ells els d'Europa.

D'una banda, l'augment de l'esperança de vida, cosa que comporta un creixement de la població gran i per tant de les malalties cròniques. D'una altra banda, l'increment global de la consciència de la relació directa entre alimentació i salut. I, per últim, la pujada de les inversions econòmiques que suposa la cobertura de les despeses sanitàries conduïren a la cerca de mesures per a retardar l'aparició de malalties cròniques i per mantenir un òptim estat de salut. Així doncs, actualment es promou la investigació i finançament de l'aliment funcional (AF).

Segons la sisena edició del CAE (Codi Alimentari Espanyol) un aliment és tota substància de qualsevol origen, sòlid o líquid, natural o transformat, que per les seues característiques, aplicacions, components, preparació i estat de conservació, siga susceptible de ser habitual i idòniament utilitzada per a la nutrició humana. Això és

degut a l'aport de nutrients, substàncies implicades en les tres funcions nutritives: energètica (hidrats de carboni i lípids), estructural (proteïnes) i reguladora (vitamines i minerals).

L'any 1996-98, a la Unió Europea (UE), un grup d'experts (FUFOSE i ILSI) va decidir per consens la següent definició: Un AF és un producte alimentari que... «...ha de ser consumit dins el marc d'una alimentació habitual i equilibrada»; «... s'ha demostrat de manera satisfactòria (mitjançant l'aplicació del mètode científic) que té una influència beneficiosa sobre una o diverses funcions orgàniques més enllà del que es podria esperar dels efectes d'una alimentació adequada, és a dir, més enllà de les funcions nutritives esmentades»; «... a més a més, aquests efectes extranutricionals han de suposar una millora del benestar i de la salut o una reducció del risc d'emmalaltir»; «...la demostració del seu efecte ha d'estar feta per a quantitats que poden ser consumides dins de l'alimentació habitual»; «...està destinat a tota la població o a un grup determinat».

Això vol dir que els suplementes alimentaris o dietètics a base de vitamines, aminoàcids, minerals, lecitina de soja, d'oli omega 3, etc., o qualsevol altre derivat d'un aliment presentat com una pols, càpsula, píndola o ampolla, del qual s'ha demostrat beneficis fisiològics o un paper protector contra les malalties cròniques, no és un AF. Només ho serà si compleix les cinc premisses anteriors. Tampoc ho és un aliment transgènic o organisme modificat genèticament.

Hi ha AF naturals i d'altres sintètics. Com a exemples d'AF naturals tenim la llet materna, els fruits secs o el iogurt. El iogurt és un probiòtic, és a dir, un aliment que conté bacteris que contribueixen al manteniment de la microbiota intestinal. La microbiota intestinal dels humans està formada per 100 bilions de bacteris d'unes 400 espècies diferents i representen un pes de 300-600 grams. Aquesta microbiota desenvolupa diverses funcions, com ara: proporcionar energia a partir de la ingesta de fibra insoluble, matèria resistent als sucus digestius; prevenir la invasió de microorganismes patògens mitjançant la secreció de bactericides; o contribuir a la proliferació i diferenciació de l'epiteli intestinal i el desenvolupament/modulació del sistema immune.

Els fruits secs són una font d'àcids grassos poliinsaturats omega 3, greixos que estan implicats en processos immunològics i d'inflamació, i que s'ha demostrat que tenen mecanismes d'acció protectora de malalties coronàries. A més a més, si els mengem amb pell són prebiòtics, és a dir, gràcies a la fibra de la pell s'estimula el creixement de bacteris al colon, el qual millora la salut de l'hoste perquè contribueix al manteniment de la microbiota.

La llet materna, a banda de ser d'alta densitat nutricional, aporta beneficis extranutricionals, ja que conté enzims digestius, factors immunològics, factors bifidògens i factors de creixement i desenvolupament, tots necessaris per a suplir la immaduresa fisiològica del nadó, tant immunològica com digestiva.

Però els més abundants al mercat són els de síntesi, és a dir, aliments als quals se'ls ha afegit, eliminat, reduït o substituït, el component responsable de la funció que s'atribueix a l'aliment, com ara els aliments sense gluten, els iogurts líquids amb fitosterols, els sucres de fruita amb més antioxidants, les mermelades amb edulcorants acalòrics i sense sucre, i un llarg etcètera.

Actualment s'està treballant molt a nivell científic per tal de descobrir noves funcions dels components alimentaris i aconseguir una major competitivitat en el mercat dels AF, ja que estan molt ben acceptats pel consumidor encara que són, majoritàriament, més cars.

Però, no sempre la funció atribuïda a l'aliment és certa, per això la UE ha hagut d'elaborar una disposició legal que regule la seua comercialització: el Reglament (CE) 1924/2006, que no serà d'estricta compliment fins al 2014. Segons aquest reglament, els AF sempre presenten un reclam publicitari, als quals se'ls coneix com al·legacions, és a dir, qualsevol missatge o representació (pictòrica, gràfica o simbòlica) que no siga obligada per legislació comunitària o nacional i que afirmi, suggerisca o done a entendre que un aliment posseeix unes característiques específiques.

Dins de les al·legacions es diferencien dos tipus: les nutricionals (indica que el producte té propietats particulars gràcies a l'energia o als nutrients que proporciona), i les de propietats saludables (indica una relació entre un aliment o un ingredient i la salut). A més a més, les al·legacions no poden ser ambigües o enganyoses (exemple producte X és l'únic que t'ajuda a...), ni donar peu a dubtes sobre la idoneïtat i adequació d'altres aliments (ex.: termes com ara essencial, vital...), ni animar a consumir de forma desmesurada un aliment, ni afirmar, suggerir o donar a entendre que una dieta variada i equilibrada no proporciona les quantitats de nutrients suficients, ni tampoc referir-se a canvis en les funcions corporals que puguen crear alarma en el consumidor o explotar la seua por, tant textualment com per mitjà de representacions pictòriques, gràfiques o simbòliques (ex. termes com ara dany, agressió, patògens, etc.).

Les empreses interessades a legalitzar una al·legació han de presentar la sol·licitud a l'Agència Europea d'Alimentació i Seguretat Alimentària (EFSA, entitat sense poder legislatiu) qui, gràcies a la feina d'un grup de científics experts (The Panel) contractats per la Comissió Europea, revisa els estudis presentats per l'empresa interessada per comprovar si compleixen els criteris d'una al·legació; passats set mesos l'EFSA emet un dictamen (favorable o desfavorable) que és autoritzat per la Comissió i comunicat a la resta d'estats membres de la UE, els quals han de publicar-lo en els seus butlletins oficials corresponents. Des que es publica el llistat d'autoritzacions d'al·legacions a nivell de cada estat membre fins que es retiren els productes amb al·legacions no autoritzades pot passar com a màxim un període de sis mesos.

Com a conseqüència de tot l'engranatge, al supermercat ens troben diferents aliments que es venen com a funcionals però que no ho són, com ara Actimel, Naturlinea, Danaten, el iogurt Densia... i d'altres que sí que ho són com Danacol o Benecol, la margarina Unilever amb omega 3, etc. Però això no ho podem saber si no estem actualitzats en aquesta matèria, ja que no es publica als mitjans de comunicació habituals.

Perquè ens fem una idea de la quantitat de sol·licituds d'al·legacions que es fan, segons una publicació de l'AESAN (Agencia Española de Seguridad Alimentaria y Nutrición) en el 2010 es presentaren 8000 sol·licituds, de les quals s'acceptaren només 200.

Així doncs, no podem saber si reclams sobre propietats saludables o de reducció de risc són certes amb un colp d'ull, però sí que podem saber si l'al·legació és nutricional. Per exemple, veiem un paquet de «Galletas de chocolate sin azúcar, sal ni colesterol».

INFORMACIÓN NUTRICIONAL		Valores medios aproximados en 100g
Valor energético		1.874 KJ / 448 kcal
Proteínas		8,3 g
Hidratos de carbono		59,4 g
de los cuales azúcares		Inferior a 0,5 g
de los cuales polialcoholes		14,5 g
Grasas		22,3 g
de las cuales saturadas		8,1 g
Colesterol		Inferior a 5 mg
Fibra Alimentaria		4,8 g
Sodio		0,03 g

Primerament s'ha de consultar el contingut de sucre, sal i colesterol a l'etiquetatge nutricional. A continuació, en fer els càlculs pertinents per conèixer si s'ajusta a les condicions que queden establertes per l'annex del Reglament 1924/2006 (indicats a la taula següent), veiem que es compleixen els requeriments de les al·legacions del producte, excepte la de colesterol, ja que no hi ha al·legació autoritzada per al colesterol.

En definitiva, els efectes d'un AF autoritzat per sí sols no tenen cap efecte, només són funcionals dins del context d'una dieta equilibrada i uns hàbits de vida saludables. Per això és interessant revisar aquests dos aspectes amb l'ajuda d'un diplomad en Nutrició Humana i Dietètica.

Anexo Declaraciones nutricionales y condiciones que se les aplican:

BAJO VALOR ENERGÉTICO: No más de 40 Kcal (170 KJ)/100 g en sólidos, y de 20 Kcal(80 KJ)/100 ml en líquidos. Edulcorantes de mesa límite de 4 Kcal (17 KJ) porción, propiedades edulcorantes equivalentes a 0 g de sacarosa.	VALOR ENERGÉTICO REDUCIDO: Reducción del valor energético de un 30 % como mínimo, indicando la característica que provocan la reducción energética.	SIN APORTE ENERGÉTICO: No más de 4 Kcal (17 KJ)/100 ml para líquidos. Edulcorante de mesa límite de 0,4 Kcal (1,7 KJ) porción, propiedades edulcorantes equivalentes a 6 g de sacarosa.
BAJO CONTENIDO DE GRASA: No más de 3 g de grasa / 100 g para sólidos o 1,5 g / 100 ml para líquidos (1,8 g de grasa por 100 ml para la leche azúcares/azúcares).	SIN GRASA: No más de 0,5 g de grasa por 100 g o 100 ml. Prohibido expresarlo como "X% en grasa".	SIN GRASAS SATURADAS: Suma de ácidos grasos saturados y ácidos grasos trans no superior a 0,1 g/100 g o ml.
BAJO CONTENIDO GRASAS SATURADAS: Suma de ácidos grasos saturados y ácidos grasos trans no es superior a 1,5 g/100 g para sólidos y a 0,75 g/100 ml para líquidos, y nunca aportar más del 10% energía.	SIN AZÚCARES AÑADIDOS: Si no se ha añadido ningún monó o disacárido, ni ningún alimento utilizado por sus propiedades edulcorantes. Si contiene azúcares naturalmente presentes deberá indicar "Contiene azúcares naturalmente presentes".	LIGHT/LITE (LIGERO): Condiciones de contenido reducidos y una indicación de la característica que lo hacen "light", «liger», (ligero).
BAJO CONTENIDO DE AZÚCARES: No más de 5 g de azúcares/ 100g para sólidos, o 2,5 g / 100ml para líquidos.	SIN AZÚCARES: No más de 0,5 g de azúcares/ 100g o 100 ml.	FUENTE DE FIBRA: Mínimo 3 g de fibra/100 g o, 1,5 g de fibra/ 100 kcal.
ALTO CONTENIDO DE FIBRA: Mínimo 6 g de fibra/100 g o 3 g de fibra/ 100 kcal.	FUENTE DE PROTEÍNAS: Mínimo el 12 % del valor energético del alimento.	ALTO CONTENIDO DE PROTEÍNAS: Mínimo el 20 % del valor energético del alimento.
FUENTE DE [NOMBRE DE LAS VITAMINAS] Y/O [NOMBRE DE LOS MINERALES]: Mínimo una cantidad significativa tal como se define en el Anexo de la Directiva 90/496/CEE o cantidad según excepciones del artículo 5 del Reglamento (CE) no 1925/2006 sobre la adición de vitaminas, minerales y otras determinadas sustancias a los alimentos.	MAYOR CONTENIDO DE [NOMBRE DEL NUTRIENTE]: No para vitaminas y minerales. Cumple condiciones para «fuente diet» y el incremento sea de, como mínimo, el 30 % en comparación con un producto similar.	CONTENIDO REDUCIDO DE [NOMBRE DEL NUTRIENTE]: Mínimo, el 30 % en comparación con un producto similar, para microelementos, el 10 % en los valores de referencia de la Directiva 90/496/CEE, para el sodio, o equivalente de sal, una diferencia de 25 %.
ALTO CONTENIDO DE [NOMBRE DE LAS VITAMINAS] Y/O [NOMBRE DE LOS MINERALES]: Mismo dos veces el valor de «fuente de [NOMBRE VITAMINAS] y/o [NOMBRE MINERALES]».	FUENTE DE ÁCIDOS GRASOS OMEGA-3: Al menos 0,3 g de ácido ALA/ 100 g y 100 kcal, o al menos 40 mg de la suma de EPA y DHA / 100 g y 100 kcal.	ALTO CONTENIDO DE ÁCIDOS GRASOS OMEGA3: Al menos 0,6 g de ácido ALA/ 100 g y 100 kcal, o al menos 60 mg de la suma de EPA y DHA / 100 g y 100 kcal.
ALTO CONTENIDO DE GRASAS MONOINSATURADAS: Al menos un 45 % de los ácidos grasos proceden de grasas monoinsaturadas y estas aportan más del 20 % del valor energético.	ALTO CONTENIDO DE GRASAS POLINSATURADAS: Al menos un 45 % de los ácidos grasos proceden de grasas poliinsaturadas y estas aportan más del 20 % del valor energético.	ALTO CONTENIDO DE GRASAS INSATURADAS: Al menos un 70 % de los ácidos grasos proceden de grasas insaturadas y estas aportan más del 20 % del valor energético.
BAJO CONTENIDO DE SODIO/SAL: No más de 0,12 g de sodio, o el equivalente de sal/ 100 g o 100 ml. Las aguas minerales o minerales naturales más de 2 mg de sodio/100 ml.	MUY BAJO CONTENIDO DE SODIO/SAL: No más de 0,04 g de sodio, o equivalente de sal/ 100 g o 100 ml. No se utilizará en las aguas minerales naturales u otras.	SIN SODIO/SAL: No más de 0,005 g de sodio, o equivalente de sal, por 100 g.
CONTIENE [NOMBRE DEL NUTRIENTE O SUSTANCIA]: Cumple disposiciones previstas en el Reglamento, y en particular en artículo 5. Para vitaminas y minerales, se aplicarán las condiciones de fuente diet.	NATURALMENTE/NATURAL: Cuando se refiera de forma natural la condiciones establecidas en el Anexo para una declaración nutricional. Se puede anticipar el término, «naturalmente/natural» a la declaración.	<i>Podrán utilizarse estas u otras declaraciones con el mismo significado para el consumidor, siempre que cumpla las condiciones de uso. Datos válidos a fecha 14 de abril 2011</i>

Las declaraciones nutricionales comparativas deberán compararse con la serie de alimentos de la misma categoría (ver Guía Comisión dic 2007)

SIN AZÚCARES: No más de 0,5 g de azúcares/ 100g o 100 ml	SIN SODIO/SAL: No más de 0,005 g de sodio, o equivalente de sal, por 100 g.
---	--

No totes les al·legacions que apareixen als productes alimentaris són certes, per saber-ho necessitem l'assessorament d'un expert en alimentació, com ara un dietista-nutricionista actualitzat.

Almassora, abril de 2012

El llenguatge: les paraules no se les emporta el vent

MARÍA LUISA VILLANUEVA ALFONSO

María Luisa és llicenciada en Filosofia per la Universitat de València, doctora en Filologia Francesa i professora titular de Filologia a l'UJI. La seua activitat docent la compagina amb l'estudi i investigació sobre temes relacionats amb el llenguatge com ara: l'ensenyament de llengües plurilingües i multiculturals; l'anàlisi del discurs; l'aprenentatge de llengües... És coordinadora de Giapel, un grup d'investigació compost per professors de diferents llengües i que pertanyen a diverses universitats espanyoles i europees. Giapel es va crear a l'UJI l'any 1991; podríem dir que va nàixer al mateix temps que aquesta Universitat.

Margarita i María Luisa.

M. Luisa explica el perquè del títol. En primer lloc, trenca la frase feta «les paraules se les emporta el vent»; en segon lloc, recalca el que al llarg de la tertúlia es pot aconseguir i és que, encara que pensem que el que perdura és el text escrit, les paraules impregnen el nostre pensament, de tal manera que es converteixen en esquemes, a través dels quals veiem la realitat. Així que no és cert que les paraules se les emporta el vent; les paraules conformen el nostre pensament, el nostre enfocament del món i la nostra manera de veure les coses.

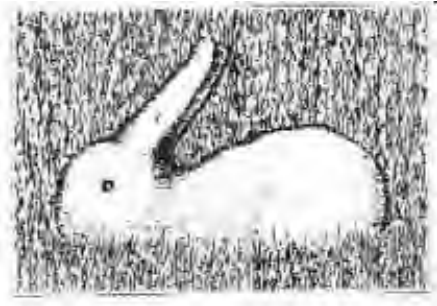
El filòsof Emilio Lledó, en parlar sobre el llibre de Lázaro Carreter *El dardo en la palabra* ens diu que els dards que utilitza l'autor serveixen per a reflexionar sobre les

paraules, per a descobrir allò que amaguen o que tanquen com a tresors. En moltes ocasions, les paraules signifiquen unes coses quan diuen unes altres. Lázaro pretén ensenyar l'ús de l'espanyol amb un llenguatge clar, directe i comprensiu. En el llibre, Lázaro és molt crític amb els polítics i periodistes. El llenguatge ens ajuda a capturar el món, i com menys llenguatge tinguem, menys món capturarem. Així: les coses clares, quan diem «Al pan, pan i al vino, vino» o «Llámale al vino, vino, al pan, pan y todos te entenderán». «Llamar a las cosas por su nombre», ja que cada cosa de la realitat té el seu nom i en utilitzar-lo de manera apropiada tothom ens entendriem. «No irse por los cerros de Úbeda», no cal pegar-li voltes, cal parlar de les coses directament. «Palabras claras no necesitan explicaciones». «Jurado ha el espejo no hacer lo blanco negro».

Tanmateix, no sempre el que veiem és el que pareix. Cal mirar la diapositiva:

Jove - vella.

Conill - ànec.

Algunes frases fetes oposades a les anteriors: «No siempre lo que ves es lo que parece», «No es oro todo lo que reluce», «Nada es verdad ni es mentira, todo es según el color del cristal con que se mira» (llei de Campoamor), «A cada cual su verdad» (Pirandello), «Las palabras son el espejo de cada persona».

La metàfora és una figura retòrica consistent en denominar, descriure o qualificar alguna cosa a través de la semblança o analogia amb una altra cosa. El valor de les metàfores és crear vincles entre coses que tenen alguna cosa semblant i alguna cosa diferent. Roald Hoffmann, premi Nobel de Química va dir: «La metàfora juga un paper en la ciència més important del que s'acostuma a admetre. La metàfora es un desplaçament, una manera de crear vincles. Així que si alguna cosa s'assembla a una, es connecten els universos. La ciència usa models i els models són metàfores. Els científics creen teories, noves maneres de pensar, mitjançant l'ús de mètodes que han funcionat en uns altres àmbits, tot i que algunes vegades no admeten haver-ho fet.»

Sempre parlem d'una cosa en termes d'altra i diem: Això és com si fóra... tal cosa. En la teoria científica, en principi, es parla d'intuïció. Aquesta realitat es formalitza,

es poleix, es contrasta, es publica, es compara amb altres posicions i, finalment, queda més o menys compactada des de les institucions acadèmiques, tècniques, polítiques, professionals... Arriba un moment en què la teoria és acceptada i aleshores s'oblida l'origen de tot el debat a través del qual s'ha arribat a la formalització de la teoria i es produeix la confusió entre teoria i realitat.

En psicologia tenim tres visions del que és l'ésser humà. 1. *Model mecanicista* o model que respon a un estímul exterior (res a veure en la teoria de Newton). 2. *Model organicista* on l'individu es comporta com una totalitat organitzada (*gestalt*). Un organisme viu, actiu i organitzat on el tot és més que les parts i dóna significat a totes. 3. *Model cognitiu* o de processament de la informació. Les persones com si fórem ordinadors amb memòria a llarg termini, a curt termini, memòria de treball, amb filtres,... És a dir, tota una sèrie de metàfores per a parlar dels processos cognitius.

Ryszard Kapuściński fou periodista del *New York Times*, del *Times*, doctor honoris causa de diverses universitats, entre elles la Ramon Llull i la de Barcelona, diu: «Un periodista ha de ser un home obert a uns altres homes, a unes altres raons i a unes altres cultures, tolerant i humanitari. No hi hauria d'haver lloc en els mitjans per a les persones que els utilitzen per a sembrar l'odi i l'hostilitat i per a fer-hi propaganda. El problema de la nostra professió és més aviat ètic».

Un periodista és un mediador entre la realitat i el que ens conta, la notícia que construeix. Fer una lectura crítica és descobrir el «marc d'interpretació» (*frame*) del periodista.

Iñaki Gabilondo, periodista de San Sebastià, diu: «El periodista és un treballador que sempre està de guàrdia i serveix als ciutadans per a controlar al poder. I no al contrari, algú que serveix al poder per a controlar els ciutadans. Allò que defineix el periodista és l'honradesa, la decència. El periodista pot tindre la seua pròpia ideologia, però el que cal exigir-li és una mirada lleial sobre les coses. Els periodistes, a més d'explicar el que passa, podem explicar el que queda rere els esdeveniments i l'actualitat, allò que al cap i a la fi és important. Com deia el gran periodista polonès Kapuściński, la matèria primera del nostre treball és la gent, els grups humans, les persones concretes amb noms i cognoms».

Analitzem els titulars del 21N, en el triomf de Rajoy, i la derrota del PSOE.

ABC: «Triunfo histórico. El PP, con 186 diputados, logra la segunda mayoría absoluta más holgada de la historia, y el PSOE confirma su peor resultado con 110 escaños». «Rajoy convoca al cambio a todos los españoles y pide el esfuerzo común de una gran nación».

Així, es parla de la generalització (tots) i la modificació. Es parla del triomf històric, de la història. Llenguatge recurrent: tots els espanyols, una gran nació, esforç comú (tots), és la transmissió del missatge del PP.

La Gaceta: «El triunfo que España necesitaba». «El PSOE debe sufrir una catarsis y un personaje como ZP no puede irse de rositas».

Es fa ús de la subjectivitat deòntica i que fa referència al «ha de ser», a «el que cal que siga». Fa ús de la generalització (tots) i, a més a més, fa un judici de valors (que necesitaba). Aristòtil ja parlava de catarsi com un moviment de purificació, de por. «Una persona como...», ús clarament pejoratiu (ZP, com si fóra un delinqüent); «irse de rositas», significa que ha de pagar la seua culpa.

La Vanguardia: «El PP rebasa con holgura la mayoría absoluta con un Rajoy que incluso supera el techo de Aznar». «Los socialistas se desmoronan y sacan su peor resultado al perder 4 millones de votos». «Rajoy, por KO». «Sólo el País Vasco, donde gana Amaiur, y Catalunya resisten ante la ola conservadora».

Així, es juga amb la idea de resistència. En un combat, el millor èxit és el KO. «Se desmorona», quan la muralla, PSOE, cau front el PP (ona conservadora). Els titulars fan referència al «techo de Aznar», com un llistó no mai superat fins ara. D'altra banda hi ha la conjunció «y». El que va davant és la causa, el que va darrere és l'efecte. («...se desmoronan y sacan su peor resultado...»). Caldria dir-ho al revés («...sacan su peor resultado y se desmoronan...»).

El País: «La crisis da todo el poder a Rajoy». «El PP logra el mejor resultado de su historia con una mayoría absoluta superior a la de Aznar». «La gestión económica de Zapatero provoca un retroceso sin precedentes a los socialistas en el Parlamento».

Es parla de la crisi (com un ser inanimat) i això en lingüística és una nominalització. També apareix «su historia», ja és una història particular. Després es fa una metonímia que consisteix a formar-hi dues parts, la principal (total) i una part. La crisi seria la totalitat, mentre que el que fa ZP és la gestió econòmica (una part).

L'observador *Global.com*, un periòdic digital: «España da todo el poder a Mariano Rajoy».

La Razón: «La Razón cambia el nombre del periódico para que sea La Razón del cambio». Ambdues sense comentaris. *Público*: «Derecha absoluta». «Debacle socialista». «El PSOE obtiene su peor resultado en 34 años de democracia y se enfrenta a una profunda renovación». «Izquierda Unida multiplica por cinco su número de diputados y UPyD logra cinco escaños». «Amairu irrumpe con enorme fuerza en Euskadi, aunque el PNV sigue siendo el partido más votado».

Així, «Derecha absoluta» vol dir la majoria absoluta de la dreta. En llenguatge aquest joc de paraules s'anomena hipàllage, quan atribuïm un adjectiu a un substantiu que no li correspon. Absoluta vindria per majoria i quedaria: domini absolut de la dreta. Observem també una contextualització en els partits polítics. No es parla tan sols dels dos partits majoritaris.

Judici a Garzón. «Por veinticinco días el ya exjuez Baltasar Garzón no se va a sentar en el banquillo de los acusados por la causa abierta contra él. Para la acusación popular, ejercida por los abogados Panea y Mazón, la conducta de Garzón se podía tipificar como extorsión, pero para Marchena no se da el elemento de la «intimidación» que requiere el delito. Eso sí, el instructor no duda en calificar el comportamiento del exjuez de «censurable estrategia de persuasión.» *ABC* 14/02/2012.

En primer lloc es parla de Garzón com ex jutge, quan el CGPJ es va reunir el 20 de febrer. Es parla d'extorsió i intimidació. Queda subratllat «eso sí». És important, ja que delata el periodista del diari. Aquesta frase es podria canviar per: però, sin embargo, no obstant, res (punt i seguit), encara que, menys mal que almenys, faltaria més, tranquils que,... Si una persona és lectora assídua del periòdic estableix complicitat.

«El juez Baltasar Garzón publicó ayer una nota para expresar su «más absoluto y contundente rechazo» a la resolución por la que el magistrado Manuel Marchena le imputa un delito de cohecho en la causa por los cursos en Nueva York. «Contradice lo ampliamente probado por todas y cada una de las diligencias de prueba practicadas», afirma. El juez recuerda que el magistrado que instruye esta causa ya le juzga en otra, la de las escuchas de Gürtel, motivo por el que solicitó su recusación». *El País* 14/02/2012.

«Garzón acusa a Marchena de construir su auto de inculpación «sobre una interpretación sesgada, parcial y no verdadera en relación con lo acreditado en la causa». «Sin amparo probatorio alguno hace afirmaciones tan graves como inciertas sobre mí y sobre personas físicas y jurídicas que nada tienen que ver con la investigación prospectiva que ha realizado sin respetar mínimamente los derechos de cada una de estas personas, que ni siquiera han sido oídas, denuncia. En el auto, Marchena arremetía no solo contra Garzón, sino contra la Universidad de Nueva York, por «ocultar importantes cantidades de dinero» y contra las empresas y bancos que financiaron los cursos». *El País* 14/02/2012.

Les cometes corresponen al que diu el jutge. De vegades, els periodistes donen el micròfon a la gent perquè expressi el seu parer. Després, el periodista presenta el text com un globus, com una pilota que ell mateix la modela i la fa que siga coherent. En el text, el periodista mescla la veu de Garzón amb la de Marchena i construeix un tot coherent fent les seues pròpies explicacions. El subratllat l'ha fet María Luisa.

Altres exemples que no analitzarem però que estan estudiats: Judici a Camps, reforma laboral, la crisi,...

Error d'inferència contextual: L'explorador espanyol Francisco Fernández de Córdoba va desembarcar en 1517 en una península a la que va anomenar Yucatán, per què els nadius pronunciaven aquesta paraula quan els preguntava el nom de la costa on havien desembarcat. En realitat, Yucatán en maia vol dir «no entenc». Com si en vindre d'Espanya un nord-americà haguera dit que ha estat en «No l'entenc.» (Gregorio Doval, *Libro de los hechos insólitos*).

Paraules en la corda fluixa: Danys col·laterals (víctimes civils). Desplaçats (deportats o expulsats). Guerra humanitària. Bombes netes. Neutralització de l'eix del mal. Intervenció militar (invasió). L'escut de la pau. Incursions aèries (bombardejos). Netja ètnica (genocidi). Foc amic. Apreciació del dòlar (alçada). Un «suave aterrizaje» de la crisi immobiliària. Flexibilitzar el mercat laboral (acomiadament). Execució hipotecària (desnonament). Regulació de treball (reducció de plantilla). Desacceleració econòmica. Estalvi net negatiu. Creixement negatiu. El comportament dels preus.

Per a finalitzar, una frase del professor Emilio Lledó: «Només sóc un professor de filosofia que ha cregut sempre que és l'espill del llenguatge el lloc on nia i vola el coneixement.»

Almassora, maig de 2012

Radiofísica hospitalària

AGUSTÍN SANTOS SERRA

Presenta aquesta última tertúlia de la temporada, Margarita Serra, tia del conferenciant. El títol de la tertúlia: Radiofísica hospitalària, què fa un físic a l'hospital? Tal vegada el treball que fan els físics en un hospital és poc conegut. Quan els pacients van a l'hospital esperen ser atesos per un metge, però no pensen que també treballen uns altres professionals que solen ubicar-los en els soterranis o semisoterranis. Agustín és llicenciat en Física per la Universitat de València l'any 1994. En el postgrau va treballar en el servei de radioteràpia de l'Hospital Universitari la Fe de València. Ha completat els seus estudis i formació com a radiofísic a Anglaterra, als EUA, Holanda, França i Espanya. Actualment és el cap de Secció de Radio Física i Protecció Oncològica de l'Hospital Provincial de Castelló.

En la xarrada recordarem que la medicina del segle XXI inclou moltes disciplines i descobrirem el paper que fa un físic en medicina. Els personatges d'aquesta nit, per un costat la radiació, com a corrent invisible, eina de treball dels físics als hospitals; per altre costat la radiofísica, representada per una mà oberta, col·laboradora, disfressada de zebra per passar desapercebuda i que representa un personatge camuflat de metge. Els radiofísics també utilitzen bates blanques com els metges, ajuden a combatre malalties com el càncer i participen en el diagnòstic de determinades malalties.

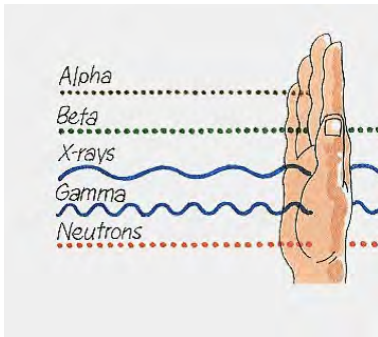

Margarita i Agustín.

Els raigs X van ser descoberts de manera accidental el 1895 pel físic alemany Wilhelm Roentgen quan estava estudiant els raigs catòdics. Al principi no sabia com eren i per això el nom de raigs X. Aquests raigs són radiacions electromagnètiques, com

la llum visible però en un rang d'energia un poc més alt, amb capacitat de travessar la matèria dels teixits humans i de produir imatges d'aquesta matèria travessada. Les exploracions amb aquests raigs s'utilitzen per a visualitzar les estructures anatòmiques i estudiar les possibles patologies existents.

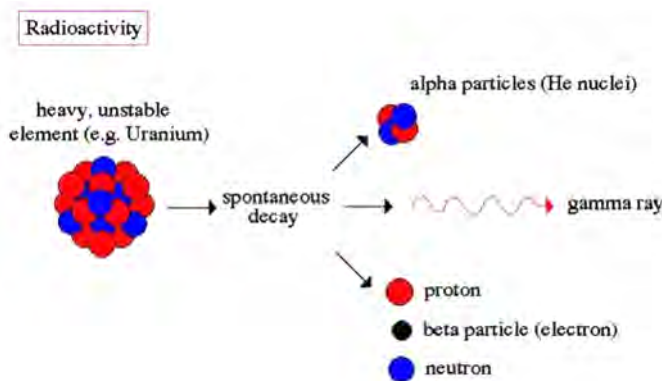

El 1896, Henri Becquerel va descobrir que certes sals d'urani emetien espontàniament radiacions en observar que velaven les plaques fotogràfiques enrotllades en paper negre.

Aquesta nova propietat de la matèria va rebre el nom de radioactivitat i no depenia de la forma física o química en què es trobaven els àtoms del cos radioactiu, sinó que era una propietat que radicava a l'interior del mateix àtom.

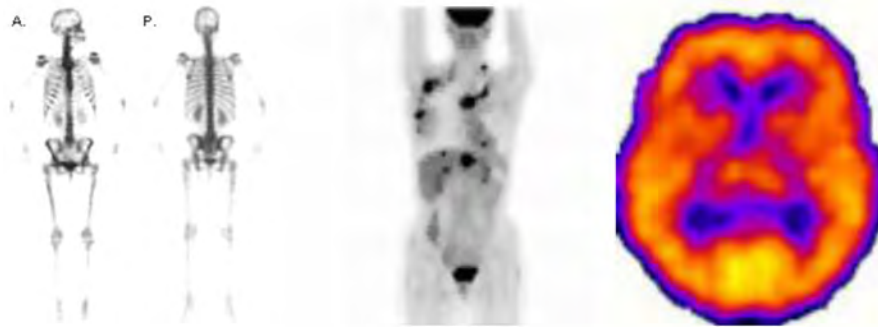
Més endavant el matrimoni Marie i Pierre Curie van trobar unes altres substàncies radioactives com ara el tori, el poloni i el radi. La intensitat de la radiació emesa era proporcional a la quantitat d'urani present. Per la qual cosa Marie Curie va deduir que la radioactivitat és una propietat atòmica.

- El descubrimiento de la radiactividad

La matèria està composta per àtoms amb moltes partícules inestables com ara neutrons, protons... Aquestes partícules tendeixen a buscar situacions més estables i per això emeten radiacions en forma d'energia que seria aquestes estranyes radiacions que són partícules pesants.

Des del seu descobriment, la radiació ionitzant, és a dir, els raigs X i la radiació dels equips de radioteràpia, s'utilitzen en diverses aplicacions beneficioses per a l'home. Així, en radioteràpia, per poder veure dins del pacient i diagnosticar patologies o problemes que fins ara els metges no eren capaços de visualitzar. També en medicina nuclear que és una disciplina diagnòstica que utilitza les radiacions nuclears que provenen dels radionúclids per al diagnòstic i tractament dels pacients. Els raigs gamma s'utilitzen com a diagnòstic per obtenir imatges i els raigs beta negatiu s'utilitzen per al tractament.

Medicina Nuclear.

L'oncologia radioterapèutica és la especialitat mèdica que s'ocupa del tractament del càncer (i ocasionalment d'alguns processos benignes) mitjançant radiacions ionitzants. La radioteràpia és l'ús de les radiacions ionitzants per a fins terapèutics. En l'externa (teleteràpia) la radiació es genera fora del pacient i situada a certa distància d'ell. En la interna (braquiteràpia), la radiació es genera dins del pacient. Així doncs, la radioteràpia és el tractament oncològic que utilitza les radiacions per a eliminar les cèl·lules tumorals en la part de l'organisme que s'apliquen.

També la radiació ionitzant pot produir efectes nocius tant per a la salut com per al medi ambient. Per protegir les persones dels possibles efectes nocius és imprescindible conèixer a fons els efectes produïts per aquesta, les seues característiques i els factors físics, químics i biològics que influeixen en aquests efectes. Els efectes biològics de les radiacions ionitzants deriven del dany que aquestes produeixen en l'estructura química de les cèl·lules, fonamentalment en la molècula d'ADN (àcid desoxiribonucleic), ja que conté la informació necessària per a controlar funcions cel·lulars.

La resposta a la radiació dependrà de la fase del cicle cel·lular en què es trobe la cèl·lula en el moment de la irradiació (si està proliferant o en repòs) o de l'eficàcia dels mecanismes de reparació en esmenar les lesions en la molècula d'ADN.

Des del descobriment de la radioactivitat l'any 1896, la majoria dels pacients que han rebut el tractament tenen una caiguda de cabell considerable, tenen ulceracions en la pell i aquesta es torna roja... Posteriorment, en determinats cassos, es va observar el desenvolupament de càncers de pell sobre les àrees exposades. Necessitem, doncs, protegir-nos contra aquests efectes no desitjats i comença la protecció radiològica (PR). Aquesta no és més que la protecció dels individus, els seus descendents i la humanitat en el seu conjunt, contra els riscos derivats de les activitats humanes que per les característiques dels materials i equips utilitzats, poden implicar la presència de radiacions ionitzants. Els objectius de la PR és evitar l'aparició d'efectes deterministes i limitar al màxim la probabilitat d'aparició d'efectes estocàstics.

Entre les radiacions naturals podem citar els raigs còsmics, els materials radioactius de l'escorça terrestre i les substàncies radioactives de l'interior de l'organisme. Entre les fonts de radiació artificial proporcionades per l'activitat humana destaquem la medicina, la indústria, l'agricultura i la investigació. Totes aquestes radiacions influeixen en l'individu, en els treballadors i en la població en general.

Vegem ara quins són els percentatges d'exposició a radiacions ionitzants. Respecte a les radiacions naturals, el 56% provenen dels minerals de l'escorça terrestre, el 17% dels aliments que ingerim, el 15% de l'espai exterior. Pel que fa a les radiacions artificials, l'11,7% provenen de les aplicacions mèdiques, el 0,1% de la producció d'energia elèctrica d'origen nuclear i el 0,2% d'altres aplicacions industrials.

Abans de veure què fa un físic en un lloc com és un hospital, un poc d'antecedents legals; l'any 1957 a Viena es va crear l'OIEA (Organització Internacional Energia Atòmica), par a promoure l'ús pacífic de l'energia atòmica, establir normes de seguretat nuclear i protecció ambiental, publicar reglaments i codis de pràctiques... El Reial decret 1132/1990 de 14 de setembre obliga a disposar d'un metge amb formació específica en PR, disposar de tècnics coneixedors de les tècniques i amb coneixements en PR i inscriure totes les instal·lacions en el cens nacional.

L'especialitat sanitària de radiofísica hospitalària fou creada per Reial decret 220/1997 el 14 de febrer. Aquest RD va suposar el reconeixement d'una professió (radiofísic) que ve desenvolupant-se en Espanya des de 1960. Es pot dir que mentre el metge radioterapeuta agafa la decisió sobre la prescripció del tractament, el RF s'encarrega de la gestió de residus radioactius i del seu control d'evacuació. És el RF qui té al seu càrrec la forma de la seua realització i qui s'encarrega de la dosimetria dels pacients de radioteràpia, la dosimetria i control de qualitat de les unitats de tractament i fonts de radioteràpia, el control de qualitat en diagnòstic per imatge (radiodiagnòstic

i medicina nuclear), el control de dosi de pacients sotmesos a proves diagnòstiques ionitzants, i la protecció radiològica en general dins de l'àmbit hospitalari.

El principal objectiu de la protecció al pacient en radioteràpia consisteix a «velar para que la exposición del tejido normal durante las sesiones de radioterapia se reduzca al valor más bajo que pueda razonablemente alcanzarse y sea compatible con la administración de la dosis requerida al volumen blanco de planificación».

L'OMS defineix «Garantía de Calidad en Radioterapia» com «Todas las acciones que garantizan la consistencia entre la prescripción clínica y su administración al paciente, con respecto a la dosis en el volumen blanco, la dosis mínima en el tejido sano, la exposición mínima de personal y las verificaciones en el paciente para la determinación del resultado del tratamiento».

L'hospital és un medi interessant per als físics, ja que s'hi desenvolupen una sèrie de tasques per a les quals se'ls necessita i moltes altres tasques on poden desenvolupar línies pròpies d'investigació. En totes aquestes tasques els físics tenen l'oportunitat de treballar amb professionals de formació molt diferent a la seva.

A Agustín sempre li agrada acabar les seues xarrades amb aquesta foto de les botelles.

Almassora, maig de 2012

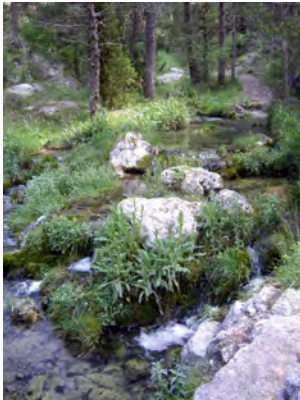
El riu Millars

VICENT LLOP I ROVIRA

Vicent és nascut a Almassora, ara fa 56 anys, industrial, aficionat a la fotografia i amant del riu Millars. Té empresa pròpia, al polígon Ramonet, on fa ferramentes de tall, amb patent i tot. Està a punt de publicar un llibre de fotos de totes les obres hidràuliques del Millars.

La tertúlia es basarà en comentar les diapositives acumulades al llarg de set anys de gustós treball. Principalment, parlarem del naixement del riu, dels afluents i brolladors del riu i, per últim, de l'aprofitament hidràulic (reg, molins i producció elèctrica).

El riu Millars naix a la serra de Gúdar (Terol) al terme municipal del Castellar, a la partida de La Mulatilla. Com passa amb la majoria del riu, l'aigua que surt del terra és ben poca, però a tant sols 100 metres comença a haver-hi més aigua, ja que és una zona de neus que omplien els nivells freàtics.

Naixement del riu Millars.

El Castellar.

El primer poble que toca el Millars és Cedrillas, a tant sols 4 km del naixement. El primer pont del Millars és la passarel·la del berenador que està al Castellar. D'un dels brolladors, per mitjà d'un tub, s'alimenta la primera i única Font del Millars. També passa per Alcalà de la Selva i Formiches.

Pont.

Font del Millars.

Els principals rius que naixen a la serra de Gúdar són: per una banda el Vilafermosa o Linares i Alfambra que no aporten aigua al Millars. Per altra, l'Alcalà i Castellar que quan s'uneixen formen el Valbona, el Mora i l'Albentosa, que és el que més aigua aporta al Millars i el propi riu Millars. En condicions normals, el riu Millars s'alimenta del propi naixement i dels tres brolladors principals com el de Babor, Royo o dels Frares, i Escaleruela. En aquesta zona va aprofitar les aigües un balneari, segons el Diccionari de Madoz, de 1865. El de Royo disposa d'una comporta de desguàs i per mitjà d'un canal porta les aigües a la Central Termodinàmica Turolense. La força del salt de l'aigua impulsa la turbina que genera l'energia elèctrica.

Brolladors de Babor i Royo. Vista aèria. Sarrión.

El Millars és la sinusoïdal més obscura i ampla, que va d'esquerra a dreta. L'altra que creua el riu, més estreta i de dalt a baix, correspon a la carretera A-228, de Terol a Mora de Rubielos. L'estació d'aforament del Terde, situada al llit del riu, la primera part blanca abans de la primera essa. Assut de Babor, també al riu, abans del creuament amb la carretera. Brollador de Mas de Royo, al final, després de l'última essa. Brollador d'Ojos de Babor, fora del riu, quan acaba la finca de terreny verd obscur. La zona de les terres de la masia del Babor, gaudeix de privilegi de les aigües de l'assut del Babor, perquè l'amo va cedir el terreny de l'estació d'aforament del Terde.

Brollador de La Escaleruela. Riu Albentosa.

Piscifactoria.

El riu Albentosa és el principal afluent del riu Millars. Al mateix llit, i a uns 500 metres abans de la confluència amb el Millars, es troba el brollador de La Escaleruela. En les immediacions es troba una piscifactoria, un restaurant i una centraleta hidroelèctrica.

Les estacions d'aforament constitueixen una zona de control de l'aigua. Al llarg dels 156 km de longitud del Millars hi ha unes quantes. Solen ubicar-se a sota de les preses i controlen les fluctuacions de l'aigua. Cas de trencament d'una presa, per mitjà de radi freqüència emeses en les centrals, envien la informació al SAIH, Servei Automàtic d'Informació Hidrogràfica per a comunicar a la població en cas d'una possible evacuació. Malgrat estar en zones altes, alguna gran riuada (1957) les ha destruïdes.

Al llarg de la història, el dret a l'aigua sempre ha portat polèmica. Així, la sentència del comte de Ribagorça, l'any 1346, estableix que en temps de carestia calia dividir l'aigua en seixanta parts iguals al partidor de l'assut de Vila-real, de tal manera que Almassora en rebria dotze i mitja; Borriana, dinou; Castelló, catorze i mitja; i Vila-real, catorze. En realitat, cada poble es controla l'aigua des de la seua sèquia i no des de l'assut de Vila-real. Quan les poblacions de Ribesalbes i Onda van créixer, també van haver-hi conflictes, sobre tot l'any 1970, que van haver de renunciar als drets d'exclusivitat pels de preferència.

Unió del riu Albentosa (esquerra) amb el Millars.

Al començament de l'Albentosa hi ha el brollador de La Escaleruela; a continuació es veu clarament el molí, el restaurant i la piscifactoria. En la unió, es troba el molí Horcajo (avui la Termodinàmica Turolense), per la forca que fan a l'unir-s'hi. A la banda dreta, i a uns 500 metres de la unió, es veu el primer embassament del Millars, el de Los Toranes, utilitzat sols per a la producció hidroelèctrica.

A la zona de Montanejos, també hi ha diversos brolladors d'on ixen 6.000 litres per minut. A les fonts de los Baños, l'aigua ix sempre calenta a uns 25°C durant tot l'any. Cal dir que en aquesta zona el riu pot portar entre 4 i 6 metres cúbics per segon, segons l'època de l'any.

L'aigua del Millars s'utilitza per als regadius, molineries i producció hidroelèctrica. Per a què un sèquia porte aigua cal fer una parà més o menys gran com és un assut. A l'Alt Millars hi han uns 300. En la foto tenim el gran assut de Babor, situat entre els termes municipals de Mora de Rubielos i Sarrió, des d'on surten les sèquies de Royo i de Babor (1604, reconstruïda al s. XVIII). Des del pantà de Sichar capta l'aigua per a les centrals de Hidro-Onda: Colmenar, Onda i Hidro o Millars i Llum de Tol.

Altres sèquies més importants són: la sèquia del Diable I, II i de les Argamasses, a Vila-real. Aquesta sèquia és molt antiga (de l'any 1276), excavada a la roca. Avui en dia és la ruta del botànic Calduch, que és molt agradable i s'hi pot anar des de la porta de la casa del Milionari, per vora riu, passant pels ponts de ferro, pedra i de Santa Quitèria, i arribar a l'Ermida de la Mare de Deu de Gràcia, de Vila-real. Prop està el pantanet de Santa Quitèria i també l'assut d'Almassora-Castelló. La sèquia Major de Borriana, sèquia Comú de Castelló i Almassora. També hi havia els aqüeductes per a passar l'aigua i salvar un desnivell. Així, en opinió del conferenciant, l'actual pont de Santa Quitèria, abans de ser pont, va ser aqüeducte per a passar l'aigua a la banda d'Almassora.

Assut de Babor.

Sèquia de les Argamasses

Des de fa uns mil anys, a les terres de Castelló es regava a manta. S'utilitzaven les sèquies per a portar l'aigua als horts i inundar-los amb una capa d'uns vuit centímetres. Actualment, els moderns sistemes de regadiu consten d'un gran embassament que s'ompli d'aigua del Millars o de pous i per bombeig, es fa aplegar l'aigua a cada plantació amb un comandament de control remot. És el reg per degoteig.

Reg a manta.

Reg per degoteig.

Els molins hidràulics utilitzaven la força de l'aigua per a impulsar la màquina que feia girar les pedres de moldre i convertir els cereals en farina. També podien disposar d'un generador elèctric. En la imatge tenim el molí Paquero, per a moldre cereals, situat a Vila-real i que encara pot funcionar avui en dia. Un altre tipus de molí seria el destinat a serrar marbre. Així, tenim el carro de marbre tallat al molí Montserrat, d'Almassora, situat al camí de Santa Quitèria a la vora del riu Millars. El molí de Dalt, o del Bisbe, era propietat dels germans Gimeno i als anys 50 es va transformar en un de serrar fusta. El molí Batan de la Pileta es va transformar en fàbrica tèxtil i estava situat a uns 200 metres de la desembocadura del riu Mora.

Molí Paquero.

Generador.

Tall de marbre.

Després de rebassar la zona dels brolladors de Sarrión, el Millars entra en el primer embassament, el de Los Toranes per a produir electricitat a la central de San Agustín. Altres centrals elèctriques: de los Villanuevas, a Olba; del Collado Blanco, a Cirat; Llum de Tol, a Vila-real; Hidro, a Onda, i la de Ribesalbes.

L'estat del riu pot canviar en poques hores des de la bellesa del paisatge a presentar un estat de destrucció per les inundacions. Recordem algunes de les principals avingudes de les últimes dècades. Els anys 1948, 1957, 1962, 1969, 2000 i 2004. La riuada de 1957 va destruir tots els molins del riu Millars, i el Túria va inundar part de la ciutat de València. En 1962 a punt va estar Almassora de ser desallotjada per la crescuda del riu al carrer del Pilar, prop de l'Església de la Nativitat. L'any 1969, el nivell de les aigües era de tres metres per sobre del nivell mitjà. La riuada del 24 d'octubre de 2000, malgrat els embassaments construïts, encara va produir danys. En la imatge, el nivell de les aigües va cobrir l'antic assut de Borriana. La riuada de 2004 trencà la barrera de graves del litoral i obrí un ample pas de les aigües directe al mar, com si fos un riu navegable. L'al·luvió prompte tancarà aquesta bretxa que reté les aigües dolces del Millars i l'hàbitat que sosté.

Riuada de 2000.

Riuada de 2004.

Embassaments més importants del riu Millars: el de Los Toranes, vist anteriorment; de M. Cristina, en la rambla de la Viuda; el d'Arenós, a la Pobla d'Arenós; el de Cirat, en el terme de Montanejos, per a ús exclusiu de produir electricitat; el de Vallat, al terme de Cirat; el de Ribesalbes, al terme de Vallat, on s'agafa l'aigua del canal de la Cota 220, el qual travessa dues vegades el llit del Millars per a aplegar fins el terme d'Onda; el de Sitjar, al terme d'Onda; el pantanet de Santa Quitèria, al terme d'Almassora, i Vila-real, on l'aigua s'acumula per la nit i en regar durant el dia no s'hi perd tanta aigua.

Pantanet de Santa Quitèria.

Vicent i el croquis del Millars.

Vicent és autor del croquis del riu Millars, de 9 metres de llarg per 1,5 metres d'alt, que hi ha a la casa-assut del Termet de Vila-real. En finalitzar la tertúlia es va oferir a explicar-lo in situ un diumenge al matí. L'excursió es va fer, però no vam poder veure el croquis per raons econòmiques (100 euros la visita). Encara vam tindre sort ja que Vicent ens va explicar detalladament tot el que hi havia al llarg del Millars, des de la casa de les Reixes fins l'assut de Vila-real.

Almassora, octubre de 2012

La màscara africana

JOSEP M. ORTIZ I PARICIO

Josep M. va estar en la tertúlia, el gener de 2009, per a parlar sobre els arbres, ens diu el presentador Rafa Vidal. Natural de Castelló, sempre ha viscut entre Nules i la Vilavella. Mestre jubilat i gran viatger, passà 38 anys dels 40 de vida laboral a la Vilavella. Els seus avis paterns són d'Almassora on té molts amics i coneguts. És gran aficionat a l'antropologia i avui ens parlarà sobre les màscares africanes. Trimestralment i durant uns vuit anys va a València a fer classes als alumnes interessats per l'antropologia.

Esquerra: Rafa Vidal; dreta Josep M. Ortiz.

A vegades és difícil diferenciar entre l'antropologia, ciència que estudia la vida i els costums de la població (ètnies africanes) i el propi art africà que estudia les màscares o les escultures; diríem, paràmetres externs.

Al Paleolític Superior (15.000 a 12.000 anys aC), a la cova dels Tres Germans (França) apareix per primera vegada una pintura d'un individu, emmascarat, que porta banyes de cérvol, ulls de mussol, barba de boc, orelles de llop, urpes d'ós, amb pell i cua de cavall i pareix que estiga ballant. Aquesta figura podria ser un xaman que balla per a propiciar la cacera o en representació dels diferents clans d'aquella regió prehistòrica. És difícil saber-ho amb exactitud.

Al desert del Sàhara (10 milions de quilòmetres quadrats), també apareixen figures emmascarades. Aquest desert és relativament recent (1.000 o 2.000 anys aC) i no sempre ha estat un desert. Entre 8.000 a 5.000 anys aC era una regió fèrtil, recorreguda per clans i pastors de ramats. Tot això es manifesta en les pintures rupestres, concretament al sud d'Algèria, al sud de Líbia i al nord de la república del Txad. Els individus emmascarats ballaven i per això una funció de les màscares era com a element lúdic, de festa.

La màscara no és una disfressa, és una cosa molt seriosa per a la gent que hi creu. Una de les funcions de la màscara és apropiari-se dels esperits ancestrals. La persona que la porta està posseïda d'una certa energia per a transmetre al poblat salut, benestar, fertilitat,... La màscara és música, dansa, moviment, exaltació, ball, que va acompanyada d'un vestit,... En acabar la representació, la màscara és tant sols un objecte que es pot vendre, comprar o reparar si està trencat i que el guarden a un lloc anomenat «bosc sagrat».

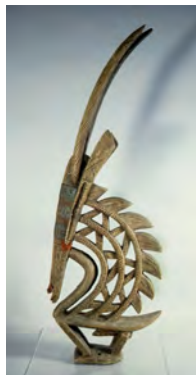
Hi ha màscares que s'utilitzen als funerals, altres que s'utilitzen per a demanar bona collita, altres per agraïment, altres per a la iniciació dels adolescents,... A Europa utilitzen la màscara tant sols com a element lúdic, als carnivals. Els dimonis de la santantonada al Forcall, per exemple, serien màscares.

Les ètnies que creuen en les màscares practiquen l'animisme monoteïsta. Àfrica és el continent on més s'utilitza la màscara. Creuen en un sol déu que va crear el món i va deixar l'home abandonat. Es creen una sèrie d'elements, de forces, d'esperits que l'home animista intenta posseir-los per al seu propi benefici. Per a això estan les màscares, encara que el món de les màscares està en retrocés, ja que la màscara representa l'animisme i a l'Àfrica això està molt perseguit. Els musulmans i cristians els volen evangelitzar perquè diuen que són idòlatres. Tothom sap de la gran expansió de l'Islam arreu del món.

Ara toca parlar d'algunes màscares concretes, de les funcions i de les ètnies que les utilitzen.

Chi wara: femení.

Masculí.

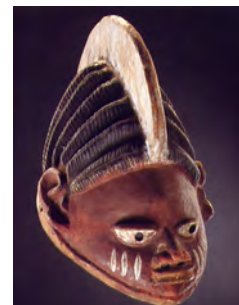
Dansa.

La ètnia bamana utilitza la màscara chi wara (bon llaurador) i que porta al cap, per a demanar bona collita. Els bamana constitueixen una població de la república de Mali que es dedica al treball agrícola. Abans de l'època de pluges dos ballarins emmascarats entren als camps per a aconseguir un bon any agrícola. La màscara representa l'antílop que va ensenyar al poble bamana les tècniques de l'agricultura. L'antílop africà representa bellesa, agilitat, força, fertilitat,... El masculí representa el sol, el femení la terra i la palla representa l'aigua. Aquesta ètnia també està present a Burkina Fasso, Gàmbia, Mauritània i Senegal.

Com a curiositat, les màscares són de fusta però les fabriquen els ferrers. Aquests són ben considerats en Àfrica ja que busquen minerals i estan en contacte amb els esperits. Les màscares no les pot fer qualsevol persona ja que en algú moment donat estarà posseïda per un esperit. Per això, l'art africà fuig de la realitat i recorre a l'abstracció.

A Nigèria, Benín i Togo, principalment hi habita l'ètnia ioruba amb una població d'uns 12 milions de persones. La «festa de les màscares geledés», declarada patrimoni de la humanitat, és una festa anual que dura dos dies. El primer dia, per la nit, uns emmascarats es dediquen a cantar problemes de faldes, de divorci, de corrupció,... que ha tingut la població al llarg de l'any, però de manera festiva. És una festa dedicada a les mares, no tant per la maternitat sinó com a dona major. Té lloc durant l'estació seca (març-maig). És una festa on els homes es vesteixen de dona per a entretenir i calmar les mares. Qualsevol persona, dins dels iorubes, que ha tingut èxit en la vida, està supeditada a que persones que li tinguen enveja li puguin ocasionar problemes de bruixeria. Al segon dia es dediquen a ballar sense parar. Les tres marques de la galta s'anomenen escarificacions i són específiques dels ioruba.

La tortuga a l'Àfrica és símbol de llarga vida i portadora dels esperits de l'aigua, per això, és un animal quasi sagrat i en moltes màscares està simbolitzada com és el cas de la màscara de l'esquerra.

Màscares geledé.

L'ètnia baulé habita a la Costa d'Ivori. Al s. XVIII, la reina Abda Pokou va haver de conduir el seu poble cap al oest, per la vorera del riu Comoé, i al travessar aquest riu va haver de sacrificar el seu propi fill. Per això, l'ètnia es va anomenar baulé que significa «el xiquet és mort». Utilitzen, entre d'altres, la màscara goli, caracteritzada per la forma redona (lunar), acabada en dues banyes i que representa a una espècie de búfal o bou, un animal amb molta força, poder i fertilitat. La dansa goli es balla en la iniciació dels joves que es retiren durant unes setmanes al bosc sagrat i les persones majors els ensenyen tradicions, cants, treballs agrícoles,... En acabar, fan festa al poblat i ballen aquestes màscares. Cal dir que a l'Àfrica el tema de la fertilitat és molt important, a causa de la gran mortalitat que han tingut al llarg dels segles per les guerres i epidèmies.

Ètnia baulé, amb dansa i màscara goli o kple.

Josep M. ens ha dut tres màscares que ara ens explica. La primera de la dreta és una màscara que intenta representar una papallona i és utilitzada per l'ètnia bobo de Burkina Fasso. Són agricultors i cultiven la melca roja, el mill, nyam i panís. La màscara, la utilitzen per a demanar bona collita abans de la temporada de les pluges, que coincideix amb la gran abundància de papallones. La de l'esquerra, és una cara humana representada simètricament. Originària del Gabon, d'una ètnia anomenada teke. Un pare va donar el seu fill dues boles de ferro i el va enviar pel món a fer fortuna. Al cap d'uns anys, va tornar al poblat portant aquesta màscara identificativa de l'ètnia. La de la mig correspon a una ètnia africana, els songyes, situada a la vora del riu Lomani, afluent del riu Congo. Aquesta ètnia és molt guerrera, per la qual cosa les seues màscares representen els avantpassats ja morts i convertits ens esperits als quals se'ls demana que quan ballen, acudisquen per a potenciar i donar felicitat a la tribu.

Ètnia: Teke. Songye. Bobo.

Els senufo habiten al nord de Costa d'Ivori, amb una extensió pareguda a la de la província de Castelló. La màscara s'anomena kpellie. Seria un intent d'unificar en la màscara un personatge humà i un personatge animal. Dalt la màscara està el calau, pardal típic i exclusiu d'Àfrica. Quan Déu va crear el món, primer va crear cinc animals, entre aquests hi havia el calau. Quan l'home estava a punt de morir de fam es va menjar un calau. A partir d'aquest moment els senufo consideren el calau animal sagrat i no es pot ni caçar ni menjar.

Ètnia senufo. Màscara kpellie.

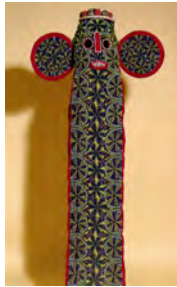
No totes les màscares eren serioses. Hi havia màscares lúdiques, que movien a riure. Els bamilekes són una ètnia del Camerun d'uns quatre milions de persones, que representa el 30% de la població del Camerun. Les màscares intenten exagerar els trets humans per a motivar la festa i el riure.

La màscara elefant es balla en ocasions molt especials, quan un rei local visita un dels seus propis poblats. El rei local mana sobre unes 200.000 persones, de diferents comarques i tenen el seu propi palauet i la gent li ret acatament. La màscara intenta representar l'elefant, animal de poder.

Els dan constitueixen una ètnia de la Costa d'Ivori a la frontera amb Libèria. La màscara del corredor de peu. Al guanyador d'una carrera entre diferents poblats li obsequiaven una màscara. En la estació seca, se la posava i vigilava que les dones apagaren bé el foc al poblat. En cas d'incendi, com era bon corredor, anava als camps i avisava els homes que anaren ràpidament al poblat per a poder apagar el foc.

Bamileke: Màscara lúdica.

Màscara elefant.

Dan: Màscara del corredor de peu.

A l'Àfrica, la màscara és una cosa d'homes. Els antropòlegs dirien que les màscares serveixen com a control social. Però hi ha una ètnia en Sierra Leone, els mende, on una societat de dones és l'encarregada de ballar les màscares. La societat se'n diu sande i les màscares, bondu.

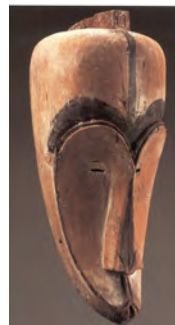
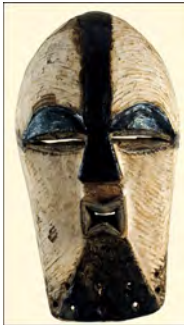

Dogon. Màscara kanaga.

Els dogons constitueixen una població d'unes 200.000 persones distribuïdes en 20 o 30 poblats que viuen a Mali, on acaba el desert i comença la sabana. Tenen 80 màscares i l'any 1930, l'antropòleg francès Marcel Guitot va estudiar l'animisme. Quan ballen la màscara kanaga (pardal), és per a demanar perdó al pardal per haver-lo mort i es demana que la caça siga abundant. Això ho interpreta un jove. Un major interpreta que un braç mira al cel i l'altre a la terra. Seria la unió que intenta fusionar l'obra creadora de Déu en la terra. Diverses interpretacions per a una mateixa màscara.

La màscara kifwebe és màscara de l'ancestre de l'ètnia songye, de formes dures i violentes. Totes les màscares són de fusta, treballades d'un tronc d'un arbre de fusta blana.

L'ètnia fang és majoritària a la part continental de Guinea Equatorial (president: Teodoro Obiang Nguema). Aquesta ètnia arriba fins al sud del Camerun i al nord del Gabon. Una de les màscares s'anomena màscara ngil.

Màscara kifwebe de l'ètnia songye.

Màscara ngil de l'ètnia fang.

La mascara walu és la màscara que representa un antílop de l'ètnia dogon. Segons la mitologia, va existir-hi un antílop tant llest que no ningú podia caçar-lo. Un dia, en posar-li un parany, encara va poder sortir-se'n, però va ser ferit per una persona i una altra el va acabar de matar. Als poc dies, el fill de l'home que l'havia mort es posà malalt i en perill de mort. Consulten el xaman del poblat i els diu que cal fer una màscara al antílop i demanar-li perdó per haver-lo mort. Aquesta és una de les 80 màscares que tenen i que ballen per a propiciar la caça.

Josep M. va anar a l'Àfrica per primera vegada l'any 1985 al parc nacional de Kènia i el va captivar. Ja va experimentar això que en diuen «mal d'Àfrica»; sempre tens desitjos de tornar-hi. Àfrica és un continent que la gent no sol visitar. Motius no en falten, ja que és difícil moure's per la manca d'infraestructures, també per la calor, els mosquits, les malalties, l'aigua,...

Màscara walu de l'ètnia dogon.

Per què Àfrica? Quan ja tenia clar que anava a Àfrica, es va estrenar la pel·lícula «Memorias de África» que va veure tres o quatre vegades, per allò d'assabentar-se'n. En tornar, li va agradar tant que es va dedicar a col·leccionar màscares, comprar llibres, assistir a cursos sobre art africà, anar a exposicions a Madrid, Barcelona, Saragossa, València, París,... Actualment, a sa casa té una bona col·lecció de màscares i, com no, d'art africà.

Almassora, novembre de 2012.

Anem de fira! Comprar i vendre en l'època medieval

DAVID IGUAL LUIS

La primera vegada que David va estar a la tertúlia fou al desembre de 1998 i ens va parlar sobre *L'església medieval a Almassora*. La segona, a l'abril de 2009 i sobre *L'edat mitjana: invenció o realitat? Almassora al segle xv*. És doctor en Història i professor a la Universitat de Castella-La Manxa.

David, dret.

Aquesta és una tertúlia especial, tant pel dia, dissabte 24 de novembre, com per l'hora, a les set i mitja de la vesprada, tot per a fer-la coincidir amb la Fira de Sant Andreu.

La fira era un moment de trencament de la vida diària, era també anar de festa. La Fira d'Almassora té l'origen en un privilegi de concessió, però el funcionament seria com el d'altres fires del veïnat (segles xiv-xv). En 1398 s'inicia el procés que acaba en 1401. La fira es concedeix per a millorar la vida d'Almassora, es fa perquè vingui molta gent a la vila. Es concedeix per vint dies, i comença el dia de Sant Andreu. És possible que abans dels privilegis ja hi hagués algun esdeveniment anterior, el privilegi legalitzava alguna cosa que ja existia. Complementava la creació del mercat, 1313, setmanal i d'un dia de durada, divendres.

Document: (1398, maig 6) Martinus, Dei gratia Rex Aragonum ... circa **melioracionem ville d'Almaçora** ... concedimus ... quod ... in dicta villa **generales nundine celebrentur** ... et ... durent **per XXII dies** ... ad quas siquidem nundinas **universi et singuli venientes** cum rebus, mercibus et aliis omnibus bonis ... sint salvi ...

(1401, octubre 8) ... revocandi ad **festum beati Andree** apostoli ...

(1401, octubre 29) ... **a longo tempore** citra tenendi et celebrandi nundinas in dicta villa d'Almaçora paciffice et quiete, duraturas **per viginti dies** ...

La fira i el mercat significaven vida, comerç, lloc de trobada de moltes persones. A València hi ha referència a la trobada de cristians, musulmans i jueus, i d'homes i dones. El sentit era que hi acudira gent d'altres llocs, sobre tot dels pobles veïns per a comprar: salses, pebre, safrà, clavells, calces...

Així, teniu, diu el conferenciant, un document municipal de 1459 sobre la concentració de gent a Castelló.

(...) la dita vila de Castelló de la Plana és tenguda per una bona vila que és casi un cap de aquella part, per la qual rahó vénen, convenen e conflueixen **moltes gentes de Morella, del Maestrat e de altres parts** per comprar salses, mercaderies, gingibre, pebre, çafrà, clavells, calces, çabates, capells, correges e altres mercaderies e tendes, e senyaladament hi vénen **moltes gentes de Borriol, axí christians com moros e mores ab lurs fills** e quasi tenen a la dita vila com a maestra e manera de una ciutat.

En període de fira els camins estaven molt transitats i procuraven que la gent acudira de manera segura. També es facilitava el trànsit rebaixant els arbitris que es cobraven en passar d'un poble a un altre. També hi havia una espècie d'amnistia judicial que permetia alguns condemnats acudir a uns altres llocs.

Els altres pobles de la comarca tenien fira i mercat. Castelló: Tots Sants, Onda: darrera setmana d'octubre, Vila-real: Santa Caterina... Potser hi haguera un sistema de fires combinades que permetria els mercaders passar d'un lloc a un altre. Altres pobles: Borriana, Onda, Cabanes, Peníscola, Sant Mateu, Albocàsser, Morella, Benassal, Xèrica.

Probablement la fira i el mercat se celebrarien a la Plaça Major. Hi ha referències de 1290 i de 1344 d'un porxe de la plaça d'Almassora. Poguera ser que una part estiguera fora de les muralles. Hi havia ramats, productes pesants, voluminosos... que podria resultar difícil introduir-los.

(1290) la plaça d'Almaçora

(1344) lo porche del mercat d'Almaçora

Potser alguns dels oficis documentats a Almassora durant els segles XIV i XV també acudien a la fira local: agricultors, fusters, pintors, batifulles, llauradors, preveres, cabaners, manyans, rajolers, cabrers, mercaders, sabaters, carnisseres, moliners,

saboners, corders, notaris, sastres, fabri, nuncii, teixidors, ferrers, paraires, físics, pescadors,...

No tots els compradors i venedors coincidirien en el dia. Hi hauria dies dedicats a cada producte. Vendrien en parades, en terra, sobre una manta, sobre taules, baix d'algun tendal... També existien botigues que obrien cada dia, especialitzades o de diversos productes. La botiga podria anar lligada a un obrador. Els bancs o taulells de venda podien llogar-se a venedors d'altres oficis.

Hi ha dues qüestions o problemes que apareixen sovint. La invasió dels carrers i els tractes de compravenda. Els carrers eren estrets, hi havia poques places; per tant, no hi havia espais oberts. Carros, paradetes, gent, taules... la circulació pels carrers es faria difícil. La compravenda s'havia de fer a vistes, calia que es vera bé el que es comprava i es venia. La manera de provar les transaccions era que hi hagueren testimonis. Que hi haguera bona llum per a veure bé els productes.

Les ciutats tenien carrers o barris dedicats a un ofici, existia una distribució de l'espai: cereals, animals, draps, ferro, fusta, diners... La necessitat de diners feia que s'haguera de comprar o demanar a préstec. Podien ser compres a crèdit o fiat, i diferir els pagaments. El aliments eren fonamentals, sempre hi havia els justos... quan no hi havia fam. També podem trobar oficis com el metge, el barber o el notari. Tavernes, jocs, joglars, música, baralles...

La divisió dels espais mercantils d'una gran ciutat medieval, com València entre els segles XIV i XV. *Alguns noms de barris, carrers i places valencianes: carnisseria, cistelleria,*

de la palla, de les cebes, corretgeria, draperia, de les gallines, dels alls, esparteria, dels pellissers, dels tints, ferrers, fusteria, peixateria, de l'herba, sabateria, de la figuera, de la fruita, sedassers, teixidors,...

Alguns productes intercanviats per almassorins (a Almassora, Castelló o València), segons les fonts del segle xv: *Productes d'origen agrari*: arròs, civada, faves, figues, forment, garrofes, herba, nous, oli, ordi. *Productes d'origen ramader*: ases, bous, cabres, cera, formatge, llana, mel, muls, poltres, porcs, rossins, someres, vaques. *Productes manufacturats*: draps. *Altres productes*: diners, ferro, fusta,...

Forns de pa, carnisseries, peixateries i tendes de roba, fonamentals a l'Edat Mitjana. La importància de la provisió alimentària, en un ambient d'escassetat quasi permanent. Però les places, els mercats i les fires no servien tan sols per a comprar i vendre coses. També s'aprofitaven per a anar al metge o al barber;... eren l'espai i el temps de la taverna, del joc, dels joglars i la música, de la baralla i fins i tot la prostitució...

... i, al remat, eren també una exhibició de poder (del bisbe de Tortosa en el cas d'Almassora):

(1313, juliol 24: *privilegi de concessió del mercat d'Almassora*) ... ad humilem supplicacionem vestri venerabilis in Christo patris Francisci, Dertusensis Episcopi ...

(1398, maig 6: *privilegi de concessió de la fira d'Almassora*) ... ad supplicacionem venerabilis in Christo patris Hugonis, divina miseracione Episcopi Dertusensis, consiliiarii nostri dilecti, de cuius episcopatu esse noscitur ipsa villa [d'Almaçora] ...

Poder del bisbe.

Les fires eren una expressió de poder: es concedien perquè es pagava alguna cosa o hi havia una compensació per algun servei prestat. Les concedia el rei per súplica del bisbe (senyor feudal d'Almassora) perquè pagava el privilegi o perquè el rei li tornava algun favor fet. El bisbe cobrava impostos; per tant, tenia interès, ja que era una font d'ingressos. Començaven amb una benedicció... però darrere hi havia els poders que controlaven.

Almassora, novembre de 2012

La Constitució revolucionària de 1812.

¡Viva la Pepa!

FRANCESC AGUT I BELTRÁN

No és la primera vegada que Paco Agut ha estat a la tertúlia, juntament amb el seu amic Pepe Sorribes. Aquest advocat és també un investigador de la nostra història. Avui ens parlarà de la constitució de Cadis de 1812, més coneguda com la Pepa per haver estat aprovada el dia de Sant Josep, ens diu el presentador, Joan Forcada.

Segons el catedràtic de Dret Constitucional, Francisco Tomás y Valiente, el text de la Constitució fou l'origen, model i mite. L'origen perquè va ser la primera, model perquè va estar copiada per les següents i el mite perquè va fundar la nació moderna i democràtica. També el nostre veí Joaquín Tomás Villaroya parla de la Pepa en el seu llibre sobre història del constitucionalisme espanyol.

Actualment, la frase valenciana i popular «*Viva la Pepa i el pa blanet!*» no fa referència a una lloança de la Constitució, sinó que es refereix a festa, alegria, desordre, tot s'hi val,... Antigament es pronunciava en honor a la Constitució pels beneficis que reportava. A més a més el símbol del pa sempre s'ha utilitzat com a metàfora de bondat de les coses i persones. Sempre s'ha dit: eres més bo que el pa, incloent-hi el pa blanet.

La frase ¡Viva la Pepa! està relacionada amb l'abolició de la Constitució, feta pel rei Ferran VII al tornar de l'exili francès. Els partidaris de la Constitució cridaven: Viva la Constitució!, però el rei no només l'abolí, sinó que, a més, prohibí la menció del nom. Aleshores, els partidaris cridaven tan sols ¡Viva la Pepa! en lloc de Viva la Constitució! Però «com la policia no és «tonta», també es va prohibir cridar ¡Viva la Pepa!

Karl Marx deia: «Allò cert és que la Constitució de 1812 es una reproducció dels furs antics, però llegits a la llum de la Revolució Francesa i adaptats a les exigències de la societat moderna».

La Pepa va nàixer a un país en guerra i a una ciutat bombardejada pels francesos. Va nàixer en un esperit liberal, mentre que el poble pla tenia ideologia absolutista i no acceptava les idees liberals dels francesos. Va nàixer com a contestació revolucionària a un règim absolutista.

Commemoració del Bicentenari.

La Constitució de Cadis no considera la igualtat entre l'home i la dona. Només considera la dona en el cas que un estranger vulga adquirir la nacionalitat espanyola, sent el requisit estar casat amb una espanyola, o quan un esclau, per a poder accedir a la ciutadania, necessitava estar casat amb una dona lliberta. La dona estava encaminada a la maternitat i la casa, per llei havia d'obeir el marit, no es permetien les escoles mixtes, la maternitat estava considerada com una causa de resolució del contracte de treball, les dones no podien anar a un banc, no ja a demanar un crèdit, sinó ni tan sols a obrir un compte corrent, no podien entrar a l'edifici on se celebraven les sessions de les Corts. S'havien de disfressar d'home, per a poder accedir-hi. En quant a la successió a la corona, l'home era preferit a la dona, en el mateix grau de parentesc. Aquesta desigualtat no desapareixeria fins la República de 1931.

Fem un poc d'història, ens diu el conferenciant. Acabada la Reconquesta, el Regne de València estava regit pel conqueridor, Jaume I, però els poders reials van quedar prou retallats. El monarca, amb la finalitat de repoblar els terrenys conquerits, va donar a cada poble una determinada legislació: els furs. El rei s'autolimitava, o quasi perdia, la seua facultat legislativa, ja que no els podia modificar posteriorment ni crear-ne

de nous, sense pactar-ho amb les Corts. Al donar el rei molts llocs a diversos senyors feudals, civils o eclesiàstics, els concedia també el poder judicial sobre el seus súbdits. Així, el bisbe podia imposar penes de mort, si bé només les podia dur a terme matant de fam, set o fred. Estaven prohibits els turments, l'amputació de membres o l'execució a la forca. També el rei perdia la potestat executiva en favor dels senyors feudals.

Mentre va durar la reconquesta, Jaume I organitzava reunions periòdiques amb els nobles, clericat i representants de les viles reials. Aquestes reunions acabaren convertint-se en les Corts Forals Valencianes, les quals es constituïren en el poder legislatiu del Regne. Amb els reis Catòlics i posteriors, pertanyents a la dinastia d'Àustria, continuà la monarquia sense ser absolutista.

Quan al segle XVIII arribà el borbó Felip V, va portar el seu poder fins un absolutisme total. Tots els poders residien en el monarca, ja que es considerava representant de Déu a la terra. Arriba Carles III i defensa la necessitat de fer reformes. Aquest rei és el representant més característic d'un absolutisme aplicat al progrés del poble: *Tot per al poble, però sense el poble*. Per això els il·lustrats no atacaven frontalment la monarquia borbònica, ja que consideraven que les reformes d'aquesta eren beneficioses per al poble.

Al final del segle XVIII coincideixen el regnat de Carles IV, la Revolució Francesa i Napoleó, que volia convertir-se en l'amo d'Europa. Amb el tractat de Fontainebleau, Napoleó i Godoy acordaren repartir-se Portugal. Amb aquest tractat, l'exèrcit francès entra i transita amb total llibertat per gran part d'Espanya. Esclata el motí d'Aranjuez i obliga Carles IV a abdicar en el seu fill Ferran. A Baiona, Napoleó obliga a Ferran a tornar-li la corona a son pare perquè aquest li la entregue al propi Napoleó, mitjançant una renda vitalícia per als dos. Finalment, Napoleó li donaria la corona espanyola al seu germà Josep I.

Tots aquests esdeveniments i l'anunciada eixida de la resta de la família reial cap a França, molestaren molts madrilenys que sospitaren que la presència francesa podia resultar perillosa per al país. El dos de maig de 1808, Goya va immortalitzar en un quadre el famós afusellament de madrilenys a la muntanya del Príncep Pius.

Tota Espanya va saber de l'alçament del dos de maig, però molt pocs pobles, ciutats, autoritats ni tropes es van adherir a aquest alçament, sobretot a les nostres terres. Els valencians es van indignar molt quan, el 23 de maig, Carles IV va abdicar en favor de Napoleó. Vicent Doménech, «El Palleter», va proclamar la guerra contra Napoleó al crit de: *Un pobre palleter li declara la guerra a Napoleó. ¡Visca Ferran setè i muïguen els traïdors!* Per tot el país es constituïren juntes locals, després provincials, les quals formaren una Junta Central que va assumir tots els poders del rei.

Comença la guerra contra Napoleó i, al 1809, es creen les Corts Generals per a tots els territoris de la monarquia espanyola d'Amèrica i d'Àsia.

Un diputat molt vinculat a Castelló fou Francesc Borrull i Vilanova, de Sant Mateu, establert a València on exercia de jutge. Propietari a Castelló i província d'extenses finques, entre aquestes el Molí Roder situat a la plaça que actualment porta el seu nom. Debatia a les Corts les seues idees antiliberals. Es va oposar al principi de la sobirania nacional, a la dissolució dels senyorius i a la supressió del Sant Ofici. Les Corts es reuniren al Teatre Còmic de l'illa de Lleó, de Cadis. Composaven les Corts 300 diputats: 97 eclesiàstics, 60 advocats, 55 funcionaris públics, 37 càrrecs militars, 16 catedràtics i la resta entre propietaris, comerciants, metges i nobles. No hi havia cap treballador a sou ni cap dona, per descomptat.

Els debats entre els liberals, partidaris de la sobirania nacional i els absolutistes que consideraven que la sobirania només podia detenir-la el rei, foren sempre molt apassionats. Quasi sempre guanyaven les votacions els liberals, bé perquè tenien la majoria de l'assemblea, bé perquè els oradors eren més eloqüents, com ara Agustín Argüelles, conegut com «El diví Argüelles», qui fou reclòs en una presó de Ceuta quan Ferran VII va restablir l'absolutisme.

Teatre Còmic de l'illa de Lleó.

Agustín Argüelles.

Les Corts, a més de promulgar la Constitució, aprovaren diverses disposicions molt importants que començarien a modificar l'Antic Règim. Entre altres, l'abolició de la Inquisició (1813), aprovada per 92 a 60 vots, promulgada per Agustín Argüelles per ser incompatible amb algunes normes de la Constitució, com el maltractament i la tortura dels presos. La supressió dels gremis, on per a poder treballar calia pertànyer a algun gremi. Aquesta mesura va afavorir la lliure economia. L'abolició dels senyorius, on la majoria de la població vivia sotmesa al règim senyorial feudal. Amb aquesta supressió no n'hi hauria ningú de classe superior a un altre, de tal manera que, per exemple, el bisbe ja no manaria sobre la gent en cap sentit, com no tindria l'exclusiva dels forns, els molins, les tendes,...

Passem a analitzar breument algun dels articles més importants de la Constitució. Art. 1 «La Nació espanyola és la reunió de tots els espanyols d'ambdós hemisferis». Reunió és l'agrupació dels qui viuen a la Península i a les colònies. Per Nació es refereix a persones i no a terres i la formen tots els espanyols dels dos hemisferis. Ara bé, qui són els espanyols? Espanyols són tots els homes lliures nascuts i aveïnats als dominis de les Espanyes. Si hi havia homes lliures, també hi havia esclavitud, homes no lliures, que als diputats interessava mantindre en benefici dels grans terratinents. No eren espanyols els indis salvatges ni els gitanos transhumants per manca d'aveïment, ni els lliberts, des que adquirien la llibertat a les Espanyes, encara que hagueren nascut a l'estranger. Sí que eren espanyols els estrangers als quals les Corts els concediren carta de naturalesa o havien estat vivint a les Espanyes durant 10 anys.

Ara bé, què eren les Espanyes? Segons l'article 10, tot el territori peninsular, tret de Portugal. A més, les illes Balears, Canàries, Sardenya i les possessions africanes. També a l'Amèrica del Nord: Nova Espanya, Nova Galícia i Yucatán, Cuba i les dues Florides, Santo Domingo i Puerto Rico. A l'Amèrica del Sud, Colòmbia, Veneçuela, Perú, Xile, Argentina, Paraguai, Uruguai i Bolívia. A l'Àsia, les illes Filipines. Entre 1810 i 1826 s'independitzaren quasi totes les colònies americanes, quedant únicament sota el domini espanyol Cuba, Puerto Rico i les Filipines.

Però, per a tindre tots els drets polítics, calia tindre la condició de ciutadà, a més a més de ser espanyol. Els ciutadans eren espanyols de primera classe. Per a ser ciutadà es necessitava ser espanyol, fill de pares espanyols i viure a les Espanyes. També podien ser ciutadans els fills de pares estrangers nascuts als dominis espanyols i que a l'arribar als 21 anys exerciren alguna professió, ofici o indústria. No podien ser ciutadans els esclaus i els estrangers, tret que estigueren casats amb espanyola, els lliberts i, per descomptat, les dones. Sols els ciutadans podrien tindre treballs municipals, ser electors i elegits per a càrrecs públics. En aquesta societat estaven mal vistos els criats i els aturats, que eren considerats com uns paràsits i malfeiners en una societat on tothom podia treballar si volia.

Article 12: «La religió de la Nació espanyola és i serà per a sempre la catòlica, apostòlica i romana, única vertadera». Aquest article li lleva a la Constitució el caràcter

plenament democràtic i constitueix una altra excepció a l'esperit liberal. L'obsessió religiosa era tal que el tractament del rei era el de Majestat Catòlica. Aquestes idees van perdurar fins 1967 quan es va aprovar una llei de llibertat religiosa.

Article 14: «El Govern de la Nació és una monarquia moderada hereditària». En contraposició a la monarquia absolutista, la moderada vol dir que els poders del rei estaven limitats pel poder de les Corts. El rei sols conservava el poder executiu.

Article 168: «La persona del rei és sagrada i inviolable i no està subjecta a responsabilitat».

L'article 179 disposava: «El rei de les Espanyes és En Ferran VII de Borbó». Ara era la Nació qui nomenava el rei, en comptes d'estar designat per Déu.

Quan Ferran VII va derogar la Constitució estava vigent la Llei sàlica, promulgada per Felip V, la qual prohibia l'accés de les dones al tron. Com que Ferran VII sols tenia una filla, quan estava a punt de morir va derogar la Llei sàlica i donava a les dones la possibilitat de ser reines. Per això, va poder pujar al tron Isabel II, fet que va produir les guerres carlines.

En quant a les escoles públiques, la Constitució establia l'obligatorietat de tindre escola i l'ensenyament seria universal, públic, uniforme i gratuït. Però als xiquets se'ls ensenyaria a escriure i a comptar; en canvi, a les xiquetes se'ls ensenyaria la costura i les feines domèstiques. Va haver d'esclatar la revolució de 1820 perquè l'ensenyament fóra el mateix per als xics que per a les xiques.

El primer mestre que va tindre Almassora va ser nomenat l'any 1807, quan el nostre poble va demanar autorització per a tindre escola. Va ser elegit Juan Bautista Torrejón, després d'haver estat examinat pel vicari del poble i dos frares, un de Borriana i l'altre de Castelló.

El 19 de març de 1812, dia de Sant Josep, es va promulgar la Constitució a l'oratori de Sant Felip Neri de Cadis i per això...

Almassora, novembre de 2012.

Els nostres joguets, canvis que fan història

MARIA ARENÓS AGUT

L'almassorina Maria és filla de Joaquín i Marga de la ferreteria. Estudia al Cardenal Cisneros, a l'Àlvar Falomir i a l'UJI on acaba els estudis d'Enginyera Tècnica en Disseny Industrial. Juntament amb Margarita Serra, publica l'any 2005 el llibre *Les dones d'Almassora*. L'any 2006 obté l'accèssit del premi d'investigació del IV Certamen Literari Vila d'Almassora amb la bibliografia del pintor local Vicent Mollà. Ha treballat com a redactora i maquetadora al periòdic *7 dies* d'Almassora. L'any 2009 trau les oposicions de Secundària en l'especialitat de Tecnologia a Catalunya i treballa durant dos cursos en instituts d'estudis secundaris de Catalunya. El 2011 publica i dirigeix el llibre i vídeo homenatge pòstum al pintor almassorí Manuel Pesudo. El curs passat va treballar a l'IES Àlvar Falomir i en l'actualitat al dels Alfacs de Sant Carles de la Ràpita. És comissària de l'exposició permanent de joguets en el Museu del Joguet d'Almassora.

Gràcies als membres de la Tertúlia, ens diu Maria, avui fa 18 anys que en aquesta mateixa casa van estar exposats els nostres joguets. La xerrada d'avui tracta dels joguets, de la seua evolució històrica i de les seues característiques tècniques atribuïdes per la seua fabricació.

Foto de grup.

José Manuel i Maria.

Un joguet és un objecte que s'utilitza per la diversió, entreteniment i gaudiment, generalment en la infantesa, i pot arribar a ser fins i tot una eina educativa. Els joguets han aconseguit influir en el desenvolupament intel·lectual i psíquic dels menors i

també moltes vegades serveixen per introduir-los en costums i hàbits de la societat del moment. Etimològicament la paraula joguet prové del llatí *jocus*, que significa joguet, i *jocare*, jugar.

En mirar enrere en el temps fins l'antiguitat, sorprèn observar pràcticament els mateixos joguets que avui: cotxes, carrets, armes, pilotes, trens, nines... El que sí que han canviat són les diferents tecnologies aplicades en la fabricació que han contribuït a canvis de quantitat, qualitat i varietat. Diríem que els joguets han tingut una lògica evolució.

Els primers joguets coneguts van ser al segle III i IV (època romana-cristiana). Se n'han trobat molt pocs i el seu estudi és complicat. S'han trobat en les tombes dels infants per servir de companya als xiquets en la mort. Un bon exemple són les nines de marfil de la necròpolis de Tarragona (Museu Arqueològic de Tarragona), de 23 centímetres, amb braços i cames articulades; i les nines de marfil i àmbar a la necròpolis de Las Eras, a Ontur (Albacete).

La major part de les nines eren de fang, fusta, draps o cera. A la pilota se li atribueix el nom de «pila» perquè estava plena de «pilis» (pèl). També estan els joguets destinats a fer soroll, com ara la carraca i els de «jugar a la guerra», de fusta o metall. Estem parlant de joguets artesanals, de vegades realitzats pels propis xiquets, amb la utilització del material que tenien al seu abast (canyes, pedres, alguns fruits, fang, fusta, etc.).

Durant el Renaixement (segles XV i XVI) les nines que es fabricaven eren articles de luxe. Els joguets estaven importats de França i Alemanya. Al segle XVI apareix per primera vegada el joguet mecànic a Alemanya, de mans de rellotgers. El mecanisme de corda va ser utilitzat durant molt de temps en nines i autòmats.

Dels segles XVII i XVIII daten els soldadets, que es feien d'argila, paper, cartó o fusta, d'estany i posteriorment de plom. Els «soldats buits» anglesos van baratar el cost i van impulsar la difusió d'aquets joguets. Alemanya, França i Anglaterra són els «pares» dels «soldadets de plom». Després Espanya, Suècia, Àustria i els Estats Units van començar a confeccionar aquests joguets amb una alta qualitat. El plom i l'estany són mal·leables i no s'oxiden fàcilment amb l'aire. El plom era més econòmic i per això va substituir l'estany. El plom tenia menys consistència i es trencava fàcilment i els francesos consideraren fer un aliatge amb l'antimoni. D'aquesta forma, van aconseguir major consistència, respectant la mal·leabilitat. Va caure en desús com a joguet infantil per la seua toxicitat i la pintura que els revestia.

A finals del segle XIX i principis del XX a Espanya no es pot parlar d'una indústria del joguet com avui la coneixem, sols d'artesans especialitzats familiars que anaven abastint els mercats amb un ampli repertori del joguet popular (nines, cavalls, tambors i trompetes, retallables, joguets metàl·lics o de llauna i joguets amb mecanismes senzills). L'àmbit de joc, principalment, era a l'aire lliure on també hi havia múltiples jocs els quals no necessitaven de joguets, només calia regles, els xiquets i unes bones cames.

La indústria del joguet estava a Barcelona i a la província d'Alacant (Ibi, Onil, Castalla i Biar). Objectes senzills, amb colors llisos i alguns units per soldadures d'estany.

A finals del segle XIX, les nines de Ramón Mira es fabricaven amb fang i eren venudes a les fires dels pobles amb el nom de «peponas». També es confeccionaven nines de tela o algeps folrades de teixits. Els caps de porcellana importats de França o Alemanya es venien com alternativa econòmica per fabricar nines de tela. Paral·lelament, el 1905 va iniciar la botiga de joguines Payà (*La Sin Rival Payà Hermanos*, es dedicava a la llauna i objectes de metall) amb la Tartana a Ibi i després, l'any 1910, Rico SA (Santiago Rico Molina).

L'any 1900 els joguets amb moviment es generalitzen, amb la utilització dels mecanismes de corda dels rellotges, que van ser progressivament substituïts per mecanismes propis segons els joguets. L'any 1912 apareix el primer joguet amb mecanisme de resort. Aquest tipus de mecanisme és el que va permetre a Espanya competir amb el països més desenvolupats, com ara Alemanya.

A finals de la dècada 1910-1919, els joguets espanyols comencen a utilitzar l'estampació litogràfica i encaix amb gafes. Dins del món dels automòbils, els primers joguets es van realitzar a França, a finals del segle XIX. A partir de 1910, comencen a generalitzar-se les rèpliques de vehicles a motor amb la creació de turismes, descapotables, cotxes de carrera o furgonetes. Els avions de joguet apareixen l'any 1905 i el primer avió de joguet fabricat a Espanya del que es tenen notícies pareix ser de l'empresari Clemente Flores el 1914, a l'Exposició Nacional de Joguets celebrada a Barcelona.

A principi de segle XX també es comencen a fabricar les motos de llauna, moltes vegades amb sidecars. Els tradicionals vehicles arrossegats per cavalls eren els més habituals en la vida quotidiana i eren els més fabricats fins l'any 1930 i fins i tot més tard.

Durant la I Guerra Mundial (1914-1918) les empreses espanyoles situen la majoria dels seus productes en el mercat nacional i substitueixen els joguets estrangers. En finalitzar la I Guerra Mundial es va popularitzar el soldat de plom de 45 mm amb les

dimensions i acabats que es van anar perfeccionant. Fins l'any 1919 la fabricació era amb mètodes semiartesanals en tallers familiars

De 1920 a 1929, el joguet era de cartró i llauna. Durant uns trenta anys i fins a l'aparició del plàstic, el joguet de l'era industrial coexisteix amb el tradicional, amb caràcter popular. El joguet de llauna es caracteritzava per ser alegre (colorit variat i brillant) i divertit (pels moviments i distintes possibilitats que oferien), però es podia trencar amb facilitat o era fàcil fer-se mal jugant amb ells.

Auto de llauna.

Cavalls de cartró de la postguerra.

La fusta, el cartó i el paper, de manipulació senzilla, han sigut bàsics en la confecció dels joguets. Els animals han sigut sempre els predilectes pels més menuts. Els joguets d'arrossegar s'utilitzaven per a suggerir moviments i, fins i tot, sons. Han sigut molt utilitzats pels xiquets d'edats primerenques. El fet d'empenyar una carreta o un carret proporcionava el plaer del viatge i del joc. Els menuts necessiten experimentar en els objectes en moviment.

Les nines es continuen fabricant, amb materials diferents al fang, com ara les pastes d'algeps amb guix i serradura barrejades amb cola. Els primitius caps de fang eren molt defectuosos i es van substituir pels de porcellana, de motlles i expressions perfectíssimes, importats d'Alemanya.

De 1930 es conserven unes figures de pessebre en miniatura realitzades en plom de fabricació catalana. Es generalitzen les anomenades farinetes (*gacha*) i el 1931, es llancen els primers trens elèctrics amb transformadors de corrent, canvis de vies, frens automàtics, túnels...

Durant la Guerra Civil Espanyola (1936-39) es paralitza la producció i les fàbriques de juguines es transformen en indústries auxiliars de material bèl·lic. Durant la postguerra (1939-1950), el joguet resulta profundament afectat i es converteix en un article de luxe per a les famílies. La indústria del joguet de llauna decideix reutilitzar els

pots usats pel revers. Altres indústries decideixen tornar a utilitzar la fusta, el cartó i el plom per a fabricar joguets. Hi havia gran quantitat de cavalls i bous. També hi havien cavalls balancí de cartó pedra, motiu de moltes fotografies infantils d'aquesta època. També estaven els caps de cavall amb un pal de fusta que portava una roda de llauna a l'altre extrem, era una alternativa més econòmica al cavall que va tindre molta venda.

Avions, camions, tractors, vaixells, forts per als vaquers i indis amb el seu banc, magatzem i cantina, patinets, birles, trompes, pistoles, tiradors de goma... eren les joguines que es podien trobar fabricades en fusta. Per a les xiquetes hi havia mobiliari en miniatura fet amb fusta pintada i alguns complements que adornaven i donaven realisme al joguet com ara els armaris, poals de platja, carrets per passejar la nina, bressols, caixetes i bàuls, costurers, cuines.

Durant els anys 40 i 50, van tindre especial èxit les nines Mariquita Pérez, fabricada a Madrid, i Cayetana, fabricada a Onil amb cartó pedra, en honor a la Duquesa d'Alba que la va apadrinar l'any 1948, per competir amb l'èxit de Mariquita Pérez, fabricada amb el sistema de «gacha» de cartó pedra i que movia cap i ulls. Junt als seus germans, Juanín i Manolín, i molts complements. També es fabriquen soldats de plom uniformats de l'exèrcit espanyol de l'època i el 1944 es fabriquen a Burjassot soldats de plom comercialitzats amb la marca Alymer, els miniploms. Més que de joguets, hauríem de parlar de jocs al carrer i de fet, són moltes les persones majors que avui recorden haver tingut en la seua vida sols una joguina o que les podrien contar amb els dits d'una mà.

Les fàbriques han de reposar-se i, el 1950, s'instal·len les primeres màquines per injectar plàstic, i hi ha una reconversió industrial gradual de tots els joguets cap al plàstic; les nines són les primeres a convertir-se al nou material, el qual permetia crear moltes formes diferents i donar els joguets tot tipus de colors. Un altre avantatge d'aquest material era la major facilitat per a la producció en grans sèries.

El 1956, s'introdueix un nou material, el «zamak», un aliatge de zinc amb alumini, magnesi i coure, que es va utilitzar en la producció de trens, pistoles, escopetes i miniatures de vehicles. Les joguines dels anys 60-69 es caracteritzen per la substitució de la fusta i la llauna pel plàstic, de més ràpida i barata producció. Entre altres joguines de plàstic i amb una complexitat major, destaquen els vehicles dirigits per cable que prompte van deixar pas als de control a distància.

A diferència de les altres èpoques i a un ritme accelerat, com la societat, el joguet ha canviat d'imatge, de tècnica i d'hàbits d'utilització. Els espais oberts s'han urbanitzat, les vivendes es concentren i la circulació augmenta i dificulta l'ús dels carrers per al joc dels més menuts. La televisió juga un paper atractiu i dominant dels infants que els proporciona molta informació del món dels adults i els joguets tenen el seu principal mitjà de difusió publicitària, comencen a ser els més valorats i estan íntimament lligats amb l'augment del consum.

Entre els anys 1970 i 1990 naix el moviment Didó, a favor del joguet didàctic, com ara els jocs de construcció i manualitats, que deixa a banda el joguet bèl·lic. En la dècada dels 70, apareixen més els joguets amb nom propi, com ara Nenuco, Cinexin, Madelman, Telesketch, Tente, Lego i Barbie. En els anys 1968-70 naix la Nancy a Onil, de Famosa, com a derivació de la nina Pierina (de 56 cm que era molt cara i amb poca venda) i la van fer de 42 cm més reduïda i més econòmica; s'hi van fer més de vint milions d'unitats i 17 models. Una xica moderna que treballava i estudiava a la vegada, amb un ampli vestuari i de complements i mil aptituds. Les nines deixen de ser grossetes. Amb la crisi del petroli de 1973, es torna a utilitzar la llauna en molts joguets.

Els anys 80 es caracteritzen pel boom en la mecanització de les nines, que dona pas a un gran ventall de possibilitats, les nines «ho fan tot» gràcies a l'aparició de nombrosos mecanismes, des de la clàssica caminadora a la ballarina, esquidora, patinadora, la que necessita canvi de bolquers, etc.

La part pedagògica constitueix una part de preocupació que procura millorar els joguets, no sols des del punt de vista de la seguretat sinó també de la qualitat, el joguet ha de servir per jugar i ha de ser divertit i ajudar a la formació dels infants. Es promouen les campanyes de joguines no sexistes ni violentes, per a contribuir al desenvolupament de comportaments de cooperació, el respecte a les diferències i les relacions d'igualtat. En la dècada 1990 a 1999 arriben les consoles i les mascotes interactives inunden gran part del mercat del joguet. Per aconseguir avantatges competitius la indústria es modernitza, tant en les màquines com en l'ús de programes d'ordinadors per al disseny de productes. Xina comença a ser el gran importador de joguets, i els productes espanyols deixen de ser competitius per preu però se centren en la qualitat, el disseny, la seguretat i la innovació. Apareixen noves mascotes virtuals com ara el Tamagotchi, joc d'origen japonès, que revoluciona el mercat.

En l'era digital, des de l'any 2000 a 2012, es fabriquen industrialment joguets sofisticats que es fusionen amb la informàtica i les noves tecnologies, i que permeten també a les empreses reduir els costos i ampliar les prestacions. La tecnologia ha evolucionat i s'ha incorporat al joguet tradicional. Els aparells electrònics que utilitzen els adults s'adapten als infants com les càmeres digitals, mòbils, etc. Estan de moda els robots amb aparença de ninos plens de sensors que detecten la presència dels xiquets i poden rebre ordres.

L'aparició de la xapa metàl·lica canvia profundament el panorama del joguet amb l'ajuda de les màquines que la retallaven amb facilitat a la forma desitjada i es podien aplicar litografies amb colors. Estaven fabricats en fulles d'acer, recobertes per una capa d'estany en un bany electrolític, que li donava comunament el nom de llauna (*hojalata* en castellà). Les xapes estaven litografiades amb tots els detalls necessaris per fer-los més realistes. Objectes senzills, amb colors llisos i units primerament per soldadures d'estany i després amb la tècnica de grapes.

Molts joguets són rèpliques a escala d'objectes del món adult i la seua decoració és anàloga. Alguns productes podien suposar el sou d'un obrer a l'any com alguns models de trens fabricats a finals del segle XIX. Llavors, moltes firmes compaginaven la producció de joguets cars amb d'altres més accessibles per tal d'obrir mercats. Fins i tot s'arribava a fer que la firma de l'empresa formara part de la decoració dels objectes. Era una forma de publicitat i de qualitat que oferia.

Els instruments musicals estaven fabricats en fusta, pell, fang, canya i cartó. Tots ells de reduïdes dimensions i colors atractius per als artistes més menuts, si bé podem considerar que feien soroll i quan més millor, també podien interpretar melodies. Instruments com les guitarres, harmòniques, pianoles, etc.

La cera fou un material molt utilitzat cap al segle XIX en la fabricació de nines. Tenien uns motlles calents i s'introduïa la cera líquida. Es feia el cap i les extremitats. El pèl natural s'injectava i els ulls de cristall es fixaven al cap. El cos era de tela. Les nines de tela es confeccionaven a casa i es podien adquirir màscares pintades a mà per produir un joguet més econòmic. També hi havia nines de fang realitzades pels alfarers que amassaven l'argila i la introduïen en motlles d'algeps. Després d'assecar-se, s'extreia la figura, es coïa, pintava i, per últim, es vestia. Es podien fer fàcilment però necessitaven la cocció d'un alfarer per poder obtenir unes mínimes característiques de resistència. Tenien el problema que no es podien fer més grans de 10-12 cm perquè es trencava el fang i no es podia unir amb res. També estan les nines de vinil i de polietilè.

El 1986, coincidint amb la creació de l'Institut Tecnològic del Joguet, es va decretar a Espanya l'obligatorietat del compliment de les normes de seguretat per als joguets. La legislació de la toxicitat del plom va entrar en vigor l'any 2006. La toxicitat alta el

fa un element poc adequat per tot allò que estiga en contacte amb humans. La nova revisió de 2008 protegeix els xiquets de menys de 14 anys dels joguets fabricats per a ells i molt especialment als menors de 36 mesos. Amb aquesta normativa, qualsevol joguet que estiga a la venda a la Unió Europea ha de permetre el joc segur.

Museu del Joguet d'Almassora.

Almassora, desembre de 2012

La roba tradicional

PAQUITA ORTIZ MORENO I MARIA RUTH DE LA PUERTA ESCRIBANO

Ruth és doctora en Geografia i Història per la Universitat de València. En l'actualitat és codirectora del primer Màster en Economia i Cultura de la Moda en la Universitat de València. Entre altres llibres sobre història de la moda ha escrit «La segunda piel», «El abanico valenciano» i «El llenguatge del vestit», amb el qual va guanyar el premi d'investigació Bernat Capó-Bancaixa de difusió de la cultura popular. A més, és professora de la moda en Tevian, en el ram d'assessoria d'imatge. Ha estat professora de la Universitat de València en el Departament de Història de l'Art. Ha treballat en museus i en la Diputació catalogant fons d'indumentària. El seu últim llibre és una novel·la històrica: «La València de Solange». Ha creat una pàgina en facebook. També pinta mocadors de seda.

Paquita és Dama de la Germandat del Ram de l'Agulla 2012 de la Comunitat Valenciana. En l'actualitat, Paqui és la vicepresidenta del Gremi de Sastres i Modistos de la Comunitat Valenciana. A més, és professora del Col·legi d'Artesans, Sastres i Modistos, amb seu a València. Mari Carmen Martínez i Paqui Ortiz són propietàries de la nova tenda *Paqui Ortiz Tradicions*, tenda situada al carrer de la Puríssima, d'Almassora, on venen diversos articles que van des de vestits de torrentí, de llauradora, saragüells, fins complements de tocat i calcer, com ara manteletes o sinagües.

Paqui, M. Rosa (presentadora), Ruth i vestit de Sara Mollà.

En la xerrada, comenta Paqui, intentaran diferenciar els vestits del dia a dia front els de vestir, les teles front les llencerries i que la gent conega un poc més a fons la tradició i l'època en la qual es va documentar la indumentària. De tot això ens parlarà la experta Ruth.

En primer lloc, parlaren sobre l'origen i concepte del vestit tradicional. Tot va començar pel concepte de folklore, consagrat per William John Thomas, a Londres, l'any 1878. Folklore significa saber popular («folk» és poble i «lore» és saber). A Espanya fou el professor Antonio Machado Álvarez, el fundador de la revista «El folklore espanyol», l'any 1881, per a copiar, recopilar i donar a conèixer el saber popular en totes les ciències de les arts i les humanitats. L'any 1925, al Palau de Biblioteques i Museus de Madrid, es va celebrar «L'Exposició del Vestit Regional» i va donar origen a l'actual Museu del Vestit i Centre d'Investigació del Patrimoni Etnològic, el qual conté una interessant exposició d'indumentàries, joies i complements de tot tipus i èpoques. Des de vestits regionals fins els utilitzats per la cort espanyola o d'alta costura, realitzats per modistos actuals com ara Balenciaga, Pertegaz,... Aquests són els estudis més antics que hi ha sobre el tema.

L'any 1999, la revista «El pajar», publicada en Canàries, va definir el concepte de vestit regional. El vestit tradicional s'utilitza dins del concepte de vestit regional. Ortega i Gasset diu que el vestit tradicional evoluciona i canvia a tenor de la moda com indiquen aquestes paraules seues: *«Las clases populares siguen las tendencias de moda impuestas por las clases altas, lo que sucede es que el tiempo de cambio es más lento en el pueblo»*.

L'estructura dels vestits tradicionals és semblant a tota Espanya. Així, el vestit de diari de l'home es compon de camisa, jaqueta, calçó o pantaló, armilla i espadenyes. El de la dona: camisa, cosset, sinagües, falda, davantal, mocador al coll i sabates. El vestit de festa manté les mateixes peces que el de diari, però noves o en bon estat de conservació.

L'antropòleg i geògraf espanyol Luis Hoyos Sáinz (Madrid, 1868-1951), va dividir Espanya en tres zones regionals de la indumentària des de 1770 a 1780: zona del nord o cantàbrica, zona central (Salamanca) i zona mediterrània o andalusa.

La parella de valencians és retratada pel fotògraf Laurent. L'home porta jaqueta, pantalons llargs i calçons. La dona, gipó de mànega llarga, amb brial, mantó i palmito layrent.

A les zones d'Espanya on la dona treballa al camp, les labors de brodat són més pobres que a les zones on menys hi treballa. Això ho reflecteix Pio Baroja quan diu: *La delicadesa de les labors d'agulla femenines es troba en part en el paper secundari que exerceix la dona en la vida del camp, segons les zones, així que al País Basc, els guarniments de camises, armilles, faldes, etc., siguen pobres i severs i per contra, a Toledo o Extremadura assoleixen una profusió gran*. Com a exemple, tenim al País Basc, vestit tradicional escàs en guarniments i el vestit de Lagartera, de Càceres, tot el contrari.

Parella de valencians. Laurent. Finals s. XIX.

Nuvis de Salamanca. Sorolla 1912.

Ara veurem l'evolució del vestit tradicional a través dels segles XVIII al XXI. Comencem al segle dels borbons (s. XVIII), amb el vestit de llauradora valenciana i adinerada. En dia de treball es porta la camisa, el justillo amb mànegues damunt el vestit que fa com un cosset ajustat al cos i acabat amb una aleta per la part central, el mocador es col·loca sobre els muscles (moda anglesa). També porta un brial protegit per un davantal adequat al treball. Aquest brial no és més que una falda que cobreix els peus i que, en passar el temps, s'ha acurtat, la qual cosa resulta evident per a facilitar el treball al camp. A hores d'ara, la falda deixa veure els peus i no com al s. XVII que no es podia veure quin tipus de calçat portava per no veure's els peus. També portaven unes espadenyes.

Parella de bascos amb vestit tradicional s. XX.

Vestits de Lagartera de Càceres. Sorolla 1912.

En dia festiu, damunt de la camisa es portava un gipó de mànega llarga acabada en randa (moda francesa). El brial s'adornava amb volants i es posava el davantal com a fet simbòlic per a representar a la dona llauradora. El mocador damunt el cap, com un símbol d'anar a missa amb el ventall. El vestit, d'un vistós colorit acabat per mitjons i sabates.

La marquesa de Pompadour.

La marquesa del Llano. Vestit de maja.

La marquesa de Pompadour porta un vestit d'estil Lluís XV en època de Lluís XVI. L'autor és el pintor francès François Boucher (1759) i es troba ubicat al museu The Wallace Collection, de Londres. La marquesa del Llano porta un vestit de maja amb gipó com aleta i la faldilla ornamentada amb una franja de volants (1770). El davantal com a complement de la dona treballadora i que s'incorpora al vestit de festa. Guants a la mà i escot obert amb blondes. L'autor és el pintor italià A. Raphael Mengs i es troba a la Reial Acadèmia de Belles Arts de S. Fernando, de Madrid.

Els majos vivien a determinats llocs de Madrid i reivindicaven l'antic (*lo castizo*). Amb el transcórrer del temps van aparèixer a unes altres ciutats. La seua manera de vestir fou adoptada per les classes privilegiades (comtesses, duquesses,...) que imitaven les classes populars (venedores ambulants, oficis), però amb material de més luxe. El vestit de maja és paregut al tradicional però molt més ornamentat.

A primers del segle XIX, els gravats de la col·lecció de vestits d'Antonio Rodríguez es conserven a la Biblioteca Nacional. Un d'aquests, *Me llevas al mar*, representa una llauradora valenciana amb el gipó de mànegues de tres quarts, cobert el tors amb mocador creuat. El brial cobreix la aleta del cosset del davantal, ornamentat d'una sanefa o blonda. Els peus, al descobert, collar de perles ornamentat amb una creu. Als cabells porta un monyo. A finals d'aquest segle hi ha tendència a ampliar el volum de la falda. En l'escena dels guitarristes, Sorolla representa les dones amb una falda de gran volum, els homes porten calçons a la moda francesa amb camisa, armilla i manta morellana. El calçó ha estat una peça que s'ha emprat en les labors agrícoles des de l'edat mitjana.

A. Rodríguez (1801).

Els guitarristes (1889) J. Sorolla.

En la diapositiva sobre *El comerç de safrà*, de José Bru, les persones ja van a la moda urbana, amb jaquetes, pantalons llargs i barrets de diversos tipus. En la del *Tribunal de las aguas*, de Ferrándiz, la dona està vestida amb vestit de festa valenciana, falda sense volum, gipó de tres quarts de mànega, mocador sobre el tors i davantal. Els membres del tribunal apareixen amb el vestit de torrentí: jaqueta, armilla, calçó per baix els genolls, calces, espadenyes, manta i còfia. *El traje de mañana*, és un vestit londinenc d'hivern amb pantalons llargs, capa, barret de copa i levita (jaqueta llarga que es cordava de dalt cap a baix).

Dona de Castelló. B. Ferrándiz.

Àvia de Ruth.

El gravat de Bernardo Ferrándiz representa una dona treballadora de Castelló que va a per aigua a una font amb el gipó de mànega llarga obscur, amb brial a flors, davantal, mocador, mitjons rojos i sabates negres.

Josefina Lluch Gómez és l'àvia de Ruth. Ací està amb el vestit de valenciana, al jardí de sa casa de València, a Campanar, cap a 1920, als 18 anys. Curiós vestit valencià amb el gipó i brial negres, els cabells a lo garçon (moda del moment). El davantal sembla de tul amb lluentons. En la foto està tallant el meló de forma decorativa. Fotògraf anònim. Col·lecció de Ruth.

De primeries del segle xx, Ruth ens ensenya unes diapositives d'un quadre de Sorolla, *Valencianos a caballo*, de 1906. Un altre de José Benlliure, *Salida de missa en Rocafort*, de 1910, on les dones ixen de missa vestides de valencianes, amb falda, mantellina per a cobrir-se el cap i palmito. Els homes porten camisa, faixa i calçó a la moda francesa.

Vicente Martínez Sanz, presenta una fotografia d'una dona amb vestit de festa de l'horta valenciana: mànega curta acabada amb blondes grans, falda voluminosa que deixa veure els peus, mocador sobre el cos i, al cap, tres monyos. Aquest és un dels vestits que va comprar Luis del Olmo Sáinz per a l'exposició del vestit regional a Madrid, l'any 1925.

Alcalde de poble (1930).

Grup de Marta, Sara, Silvia, Valentina, Gonzalo.

El fotògraf Echagüe recrea les escenes, no fotografia les persones en un moment desprevingut o de manera improvisada, escull els moments, recrea la indumentària i mostra les millors versions de les peces. Així en *L'alcalde de poble* ens detalla el barret de copa, el bastó de comandament i la capa, que eren símbols d'autoritat, i el complement de la indumentària que representa a persones d'alt estatus a tot arreu d'Espanya.

La filla de Ruth, Silvia (set anys en l'actualitat), ix en la foto vestida de valenciana a l'estil del s. XVIII amb un xicotet gipó rosa, una falda de seda amb mocadors de flors, molt elegant. Al Mercat de Colom-Comte de Salvatierra, en 2012. Fotografia de Ruth.

Vestits d'estil s. XVIII els tenim l'àlbum de fotografies de Sara Mollà, dama d'honor de les festes d'Almassora, l'any 2000, amb una manteleta de guipur belga i vestit de seda natural, teixit de sis fils, pel taller Enguïdanos, amb realització de Paqui. També la germana, Anna Fàtima, que fou reina d'Almassora en 2006, el seu vestit fou una reproducció d'un vestit de la reialesa del s. XVIII, amb realització de Paqui.

Sara.

Anna Fàtima.

Almassora, desembre de 2012

Les neveres a les comarques de Castelló

PASQUAL BOIRA I MUÑOZ

Pasqual ja va estar en la Tertúlia a l'octubre de 2010, ens diu el mateix presentador, Santiago Ballester, i ens va parlar sobre el comerç de la neu a Castelló. Durant els darrers anys s'ha dedicat a l'estudi de la neu a les terres valencianes. Aquesta passada primavera va publicar el darrer llibre *Les neveres de la província de Castelló*. El pròleg del llibre és de Benjamín Barberà, qui va estar en la tertúlia per a parlar sobre els molins d'aigua.

Santiago i Pasqual.

El llibre té una primera part històrica i geogràfica. Després parla dels usos de la neu, de l'organització del comerç de la neu i de les neveres i geleres de la nostra província. Descriu totes les neveres i geleres de la província i hi inclou una fitxa per a localitzar-les en coordenades UTM, accés, estat de conservació, valoració, característiques, toponímia i història.

La neu havia de ser recollida i emmagatzemada allà on queia, és a dir, a la muntanya. Després calia transportar-la en un viatge, no massa fàcil en aqueixos temps, cap al centre dels consumidors, és a dir, cap a la costa. Fou necessària la construcció d'una xarxa de dipòsits per a emmagatzemar la neu, és a dir, la construcció de les neveres a les cotes altes de la muntanya. Així, es presenta un exemple magnífic de la relació mar-muntanya. Avui en dia, a la majoria de llocs sols queden despulles de les neveres.

És possible trobar documentació als arxius que cal estudiar per a poder restaurar les neveres al Maestrat i poder reconstruir el comerç de la neu i la relació entre la costa i la muntanya.

L'ús de la neu a Mesopotàmia s'inicia cap a l'any 2000 aC; a Grècia comença al s. v aC; a Roma al s. I; la neu era molt utilitzada, fins i tot per a refredar el vi i per a prendre banys d'aigua freda. Per la romanització, l'ús de la neu es va estendre a la Mediterrània i va arribar a Hispània. L'any 1571, el Consell Municipal d'Ares va concedir permís per a construir una nevera. A Castelló, a l'estiu de 1578, el Consell de la Vila va manar portar vuit càrregues de neu per a les festes de Santa Maria d'Agost.

La neu tenia un ús terapèutic important. Era utilitzada per a l'anestèsia, per a tallar hemorràgies, per a baixar la febre en temps de pesta. A l'estiu, per a prevenir malalties i pal·liar la calor. També era utilitzada per a la conservació dels aliments, refredament de begudes, fabricació de gelats, etc. Cal tenir en compte que el gel sols s'obtenia d'una manera natural. L'any 1599, els jurats de Castelló determinaven fer el concert de la neu *«per a què los particulars y malalts tinguen neu necessària y bastant»*. L'any 1832, Josep Peris, cap sanitari municipal, considerava indispensable que tots els mesos de l'any *«hubiese nieve pues los enfermos la necesitan absolutamente para la curación de las enfermedades que se presentan»*.

L'any 1703 es va bastir la nevera de la Serralada dels Matxos, a Castellfort, *«per a conservar la neu entre l'any per als malalts, atento que la neu és la primera medicina per als malalts»*. L'any 1733, els jurats de Castellfort van determinar que *«en atenció que no hi havia caydo nieve para allentar el poso; que havia en dicho poso un poco de nieve y que ésta, si no se sacaba en orden, no habría para los enfermos»*. El 1735, el Consell de la Vila de Culla acorda omplir de neu les dues neveres *«para alivio de los enfermos»*.

No podríem parlar del comerç de la neu si el clima no hagués estat molt diferent de l'actual des de l'últim terç del s. xvi fins a la segona meitat del s. xix. És el període que s'anomena *la petita edat de gel*, on es gelaven els rius com ara l'Ebre, el Túria o el Xúquer; hi havia nevades a les serralades litorals, o nevades sobre les ciutats d'Alacant, València o Castelló. Les neveres de molts municipis de la Vall d'Albaida estaven situades sobre els 400, 250 o, fins i tot, a tan sols 100 metres d'altitud, com la nevera del Convent de Santa Maria de la Murta d'Alzira.

S'entén per *nevera* la construcció destinada a la conservació de la neu. Consta d'un pou excavat i està proveïda d'una coberta d'obra. La gelera es caracteritza perquè no té pou ni coberta. La neu es protegeix per mitjà de branques o matèria vegetal i es localitza en cotes més elevades. Ambdues construccions poden ser de gran o xicoteta capacitat.

La coberta és una de les parts més importants de les neveres, ja que permet aïllar la neu de la insolació directa, la temperatura exterior, el vent i la pluja. També és la part més fràgil i la primera a desaparèixer. El model més característic de coberta és el d'arcs

de pedra que sustentaven bigues de fusta. També es troben cúpules de rajola massissa. La part exterior es cobria normalment amb teules, encara que, algunes vegades, les teules eren substituïdes per lloses de pedra, com en el cas de la nevera de Castro. Les construccions amb arcs de sosteniment solen disposar de contraforts que descarreguen els esforços de càrrega als extrems.

Nevera de la Mare de Déu (Xàtiva).

Gelera del Clot de la Font II a Benifato (Marina Baixa).

A la província de Castelló seria impensable que neveres com la d'Albocàsser, situades a menys de 550 metres d'altitud, pogueren emmagatzemar neu amb el clima actual. Al Penyagolosa, les neveres estaven situades a 1.500 metres d'altitud i abastien de neu a la ciutat de Castelló; però no tots els anys entre 1599 i 1850, ja que hi va haver alguns amb manca de neu. Quan això ocorria, la ciutat es proveïa de neu del Prat de les Vaques a Valdelinares (Terol). L'any 1680, malgrat no haver neu a Penyagolosa, els jurats de Castelló van aconseguir neu de la nevera de Ximeno o de Cuatro Caminos, a Vilamalur, a la serra d'Espadà, on tampoc havia nevat. Però el nevater Ximeno tenia la nevera plena de l'any anterior. Així es veu la importància de la neu en aquesta època.

Nevera de Cuatro Caminos.

Gelera del Prat de les Vaques.

A Castelló, l'1 de gener de 1811, Pasqual troba documentació i comenta que «... a les vuit de la nit es va posar a nevar i durant tota la nit... i quasi va continuar durant tot el dia i la nit següents...». Tanmateix, el 18 d'abril de 1887 «... gran nevada en tot el Maestrat i en la part baixa de la província. En la capital van aparèixer nevades les muntanyes del Desert de les Palmes... A Borriol van suspendre la festa de Sant Vicent per la neu que cobria els carrers. El mateix va passar a l'Alcora.»

Nevera de Castro a Fondegulla (circular).

Nevera del Turmell a Xert (el-lipsoïdal).

Dels quasi 400 dipòsits de neu que coneixem a les terres valencianes, la majoria són de planta circular i tan sols 10 són de planta rectangular o quadrada. La planta circular facilita la construcció de la cúpula, facilita una major àrea per a una mateixa longitud de mur i fa que els murs circulars siguin de gran solidesa. Cal dir que hi ha neveres o caves de planta el·líptica com la nevera del Turmell, a Xert.

Per a accedir a l'interior de les neveres hi havia les portes obertes a la part aèria de la construcció. Podia haver-hi una o dues portes. Els accessos constituïen un punt de gran importància en la seguretat de les neveres, tant per a l'aïllament tèrmic com per als robatoris de neu. Els ingressos superiors permetien accedir al pou per a l'extracció de neu quan estava ple, però al principi o al final de la temporada era necessari descendir als pous per a realitzar els treballs. En trobem dos tipus de solucions: escales des d'una de les portes o túnels excavats a través de la plataforma o del terreny circumdant.

La neu de les neveres sofria processos de fusió i aquesta aigua havia de ser evacuada el més ràpidament possible. Per a això hi havia el desguàs que, en la majoria de les ocasions, era de petites dimensions. Per a facilitar la càrrega a les cavalleries hi havia els molls de càrrega. En algunes neveres, la plataforma que rodeja el pou tenia aquesta funció. Algunes vegades els propis murs s'utilitzaven com a molls de càrrega.

Les neveres d'alta muntanya disposaven d'edificacions annexes per al refugi dels nevaters i magatzem de ferramentes. Eren les cases dels nevaters. En alguns casos aquestes cases s'ubicaven damunt la nevera. Els entorns dels dipòsits tenien assignada

la funció de facilitar la recollida de la neu, per la qual cosa es netejava de vegetació i s'aplanava. També es podria cobrir amb una plataforma empedrada com és el cas de la nevera del Pla de la Casa, a la serra de Serrella.

Nevera del Pla de la Casa.

Ara veurem el procés de recollida de la neu i la introducció al dipòsit. Després d'haver nevat i que hi haguera entre un pam o un pam i mig de neu, calia arregar-la i transportar-la als dipòsits. Normalment, recollien la neu amb pales i la transportaven als dipòsits en cavalleries amb unes sàrries. En el moment que nevava cridaven tothom disponible per a la tasca i pagaven el dinar (se'ls feia allò que s'anomenava *el gast*). Col·locar la neu a la nevera i comprimir-la, amb la utilització d'uns pilons, i aïllar les capes d'un metre de neu amb palla era un treball molt dur; per això els operaris eren rellevats periòdicament. El menjar es condimentava amb abundància d'all i no s'escatimava el vi per a beure, amb la finalitat de combatre el fred. Per això, calia anar ben abrigat, amb socs i amb els peus recoberts amb llana.

Per a extraure la neu de la nevera, la picaven i després de convertida en gel la pujaven amb cabassos per una corriola. Ja fora del pou es compactava i se li donava forma de bloc (anomenat *pan*), el qual cobrien d'alguna matèria aïllant per a conservar-la millor.

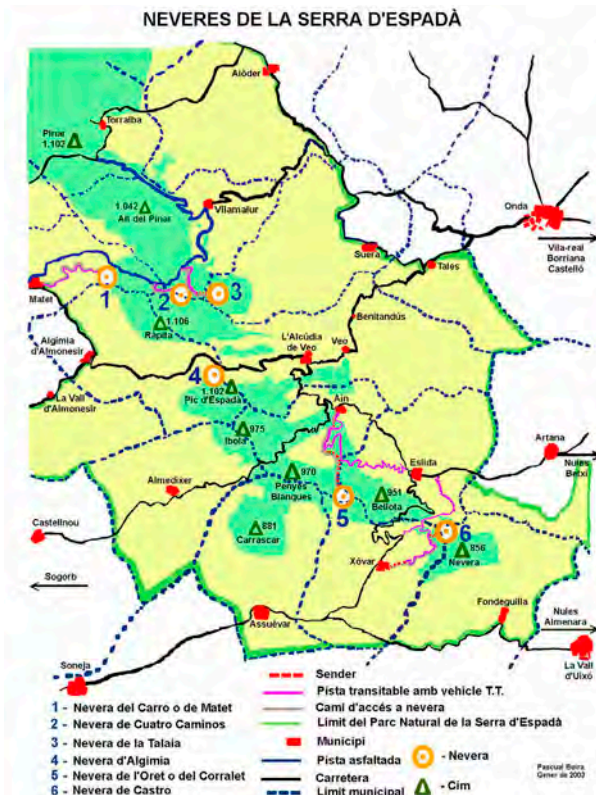
L'any 1722 va ocórrer un cas insòlit, ja que Alacant es va quedar sense poder obtenir neu de les muntanyes més properes i van haver d'abastir-se de la Tinença de Benifassà i de la nevera Vella de Catí. Van transportar la neu a Benicarló i des de allí en vaixells la van dur a la ciutat d'Alacant. En aquest cas, les pèrdues van arribar al 70%.

El preu de la neu estava en funció, i molt, de la procedència. Així a Castelló, la neu del Prat de les Vaques era més cara que la del Penyagolosa, però només es portava del Prat quan no nevava al Penyagolosa.

Pel que fa a les neveres a la província de Castelló direm que als Ports són 20 les catalogades al llibre. Nevera de: la Clapissa (nevera i nevereta), del Baró, d'Andreu, del

Regatxol, de Morella, del Mas del Colomer, de Sorita, d'Ortells, de Forcall de Pereldugo, de Mossèn Cristòfol Pellicer, de la Vila, del Camí del Tossal, d'Olocau, de Muixacre, de Vilafranca (nevera i nevereta), de Portell, de la Serrada dels Matxos.

A l'Alt Maestrat i la Plana Alta, les catalogades al llibre són 14: del Turmell, de l'Avellà, del Mas de la Serra, de Gibalcolla, de la Casa Abadia, de la Font dels Regatxols, d'Ares, de Benassal, de la Font d'En Segures, de les Ànimes, de la Vila, d'Albocàsser, de la Serratella, de la Serra d'En Galzeran.

El transport de la neu es feia al lloc de matxos, mules o ases, més resistents i més barats que els cavalls. Cada animal transportava dos pans (una càrrega), d'uns 120 kg sobre les alforges. El transport es feia per la nit per a evitar la calor i minorar la pèrdua, que era d'un 15% del pes, encara que en trajectes llargs la pèrdua podria arribar fins al 30%. La neu es venia a cases particulars o al lloc que el consell de la vila tenia assignat. La neu es transportava a través del Camí dels Nevaters pel Mas de la Costa, Lluçena i Figueroles fins a Castelló, Nules o Villarreal.

Les càrregues i el transport de la neu.

Pel consum de neu elevat, les administracions van posar uns impostos per a recaptar fons per a les hisendes públiques. El primer impost conegut és l'anomenat dret del general o gabel·lot de la neu. Fou acordat per les Corts Valencianes l'any 1604 i consistia a pagar una lliura per càrrega de neu. Va començar a pagar-se al febrer de 1606. Al s. XVIII, després de la victòria del Borbó, el mateix impost és substituït per l'anomenat dret del rei o renda de la neu.

A l'Arxiu Municipal de Castelló s'han pogut localitzar la majoria dels contractes d'arrendament de l'avituallament de neu. En aquests contractes es troben els capítols que regiran la provisió de neu a Castelló, fins a la segona meitat del s. XIX: l'obligació de l'arrendador de fornir tota la neu que necessitarà la vila de Castelló, la durada del contracte, el lloc de procedència de la neu, el preu que pagaran els veïns, la casa on es vendrà, les penes imposades si els capítols signats no són complerts per l'arrendador, sotmetre's a les lleis de la vila de Castelló... En tant passaven els anys, s'hi afegien uns altres capítols per a millorar el contracte.

A partir de 1850 el comerç de la neu entra en crisi i ja no va se'n va refer. Potser siga per la fi de la petita edat de gel, però l'element decisiu en la desaparició d'aquest comerç és la fabricació de gel artificial. Al voltant 1885 ja es fabricava gel a moltes ciutats valencianes. A Castelló es fabrica gel a la primavera del s. XX. El 22 de maig de 1926 una real ordre manà que els pous de neu havien de pagar contribució industrial. Fou la sentència definitiva i la desaparició del comerç de la neu. És possible que les neveres d'algun propietari particular tingueren neu per a vendre després de la Guerra Civil, però únicament per a un ús local. Se sap que l'any 1942, la nevera d'Olocau del Rei encara va tindre neu.

Pasqual dedica el llibre, a part de la seua família, a tots i a totes les persones que saben que els oficis i les activitats que han desaparegut no mai tornaran. Per això ens diu: *«perquè ni tan sols la gelor de la neu, mai no puga refredar el record de les activitats humanes i dels oficis que mai no han de tornar».*

Almassora, gener de 2013

Economia i Societat. Unes reflexions al volant de la situació actual

EDUARDO REDONDO; ANTONI PITARCH

Tant Eduardo Redondo Nàcher com Antoni Pitarch i Font són professors d'Ensenyament Secundari. Eduardo ja va estar a la Tertúlia al desembre de 2002 i ens va parlar sobre Societat i Economia. També Antoni va estar a la Tertúlia a l'abril de 2006 i ens va parlar sobre la Guerra de Successió.

Eduardo ja va tractar algunes qüestions respecte temes d'actualitat que ens afecten a tots, com també farà en aquesta xerrada. Les fonts de informació són bàsicament, diaris, revistes d'actualitat, televisió i ràdio. Tots tenim una opinió respecte als temes que comentarà i per tant ens van a donar les seues opinions personals.

Eduardo Redondo i Antoni Pitarch.

És necessari que ens situem als anys 60 en què la societat espanyola, després d'una guerra civil que va destruir gran part del sistema productiu, va iniciar uns canvis fonamentals, com: i) Emigració massiva fonamentalment a Europa, on s'iniciava una etapa de demanda massiva de mà d'obra. ii) Industrialització de zones com Barcelona, Madrid, Bilbao i també Saragossa, València,... iii) Concentració de la població a la costa i despoblament del centre de la península, excepte Madrid. iv) Inici del turisme europeu massiu a les costes mediterrànies espanyoles.

Aquests anys d'industrialització, de grans construccions de vivendes per als nous treballadors, d'apartaments per als turistes, d'hotels,... fan que s'arribe a l'any 74 amb

una situació de quasi la totalitat de la població masculina amb treball. Cal fer constar que molts estaven a l'estranger treballant i els sous eren molt baixos en comparació amb la resta d'Europa.

A l'any 85 s'havien destruït més d'un milió de llocs de treball a l'empresa privada i creat més d'un milió de llocs de treball al sector públic. Algunes de les causes d'aquesta situació de regressió industrial foren: i) Augment de més d'un 40% dels salaris en pocs anys. ii) Augment d'un 25% del preu del petroli a partir del 73. iii) Millora de les tècniques de producció. Ja no fan falta tants treballadors. iv) Competència dels productes japonesos. v) Indústries amb molts treballadors i amb poca tecnologia.

Moltes empreses de tot tipus es van estatalitzar i posteriorment tancar com per exemple Segarra de La Vall d'Uixó o Altos Hornos de Sagunt. Gran part de la industrialització espanyola estava i està basada en la indústria de l'automòbil i els seus components (Renault, Citroen, Opel, Ford,...). Aquestes indústries es van instal·lar a principis dels 70.

El deteriorament del mercat del treball va obligar el govern a introduir unes mesures que finalment no es va atrevir a dur a terme després de l'èxit de la vaga del 14 de desembre del 88. Les reformes que posteriorment va ser imprescindible realitzar van suposar mantindre els llocs de treballs i continuar fent difícil l'acomiadament de treballadors amb antiguitat, però a canvi es van crear nous models de contractes de treball i amb més facilitats d'acomiadament per als joves, cosa que va fer que molts no puguin independitzar-se de les seues famílies.

A partir d'aquesta època, ja de ple en les inversions del 92, (Expo i Olimpíades), la situació de despeses per part de l'Estat es va fer insostenible i es va arribar al anys 92-93 amb tres devaluacions seguides. El fet d'estar la moneda sobrevalorada representa un perill per a la indústria del país ja que es més fàcil comprar a l'exterior.

El Tractat de Maastrich preveia la creació d'una moneda única europea. Espanya difícilment complia els criteris i el deteriorament econòmic va continuar. Si es va aconseguir l'ingrés en l'Euro va ser, segons l'opinió del conferenciant, per motius polítics. Pertànyer a la Unió Europea és molt important per a Espanya, especialment en matèria pressupostària.

Ajuntaments, conselleries, diputacions,...estan cada vegada més endeutats i a la llarga això provoca inflació. Probablement gran part del 4% d'inflació és provocat per les administracions públiques. Aquest és un problema molt greu ja que abans es podia devaluar la moneda i no afectava el nombre de treballadors. Actualment dins de l'Euro no és possible la devaluació i quan els productes siguem cars i no troben compradors, caldrà reduir treballadors i per la qual cosa tindrem més atur.

Quan el sector públic té més despeses que ingressos (per pensions, comptes corrents, serveis que ofereix i no pot pagar,...) hi ha risc de suspensió de pagaments. A l'Argentina, la destrucció de gran part del teixit industrial va ser per la corrupció, la devaluació de la moneda i les grans despeses de l'Estat. Amb una moneda forta es poden comprar productes a l'exterior, però els productes de fabricació interna no es venen i les fàbriques tanquen. Els impostos no es poden gastar en pagar deutes de presupostos ja inicialment deficitaris. Sols es poden oferir els serveis que es puguin pagar.

Una de les despeses compromeses de l'Estat són les pensions dels jubilats, obtingudes de les cotitzacions dels treballadors en actiu. Cas de disminuir la població activa hi hauria risc de no poder pagar-los. El Pacte de Toledo, signat pels partits polítics i els sindicats, garanteixen les pensions almenys fins al 2020 o 2030. Aquesta garantia és inadmissible, ja que tot depèn de les cotitzacions. Es pretén generar una confiança en la població sense abordar el fons de la qüestió.

Des de fa uns anys un greu perill per a la indústria espanyola és la globalització. La producció es pot fer a qualsevol lloc del món i nous països han entrat en la competència, especialment la Xina. Als anys 70 la competència de Japó, Taiwan, Corea, Singapur i Hong-Kong, amb una població d'uns 200 milions de persones va eliminar moltes indústries d'altres països.

al saló del Llaurador de CaixAlmassora

Economia i societat

Unes reflexions al voltant de la situació actual

per

Antoni Pitarch Font i Eulardo Redondo Níchter
Professors d'Educació Secundària

Dilluns 7 de gener de 2013

22 hores

<http://www.tertuliadelportal.es>

CAIXALMASSORA

La situació de Xina és excepcional ja que el seu progrés industrial no té comparació amb cap altre país. Amb 1.400 milions d'habitants, actualment coexisteixen nivells d'industrialització occidentals amb nivells econòmics molt endarrerits. Com afectarà la producció de l'economia xinesa en tot el món i especialment en l'economia espanyola? Com afectarà a la nostra província la producció de ceràmica i de mobles? Com afectarà a l'economia mundial la incorporació de milions de nous treballadors? És realment preocupant.

Si actualment els Estats Units són la primera potència mundial, probablement serà Xina el país que podria substituir-la. Recordem que les guerres són generalment econòmiques i que les guerres mundials van ser provocades per Alemanya que volia un major protagonisme mundial per a la seua indústria i cultura davant d'Anglaterra que tenia l'hegemonia del món en aquella època. Un altre país amb moltes possibilitats és l'Índia. Amb un nivell econòmic mitjà i gran quantitat de científics i tècnics, però desmesuradament poblada (més de 200 milions d'habitants) i una estructura social complicada.

En analitzar l'evolució industrial espanyola i comparar-la amb altres països europeus ens adonem que no tenim cap tipus de multinacional ni equips d'investigació realment importants. Falten indústries en sectors de futur com ara en informàtica, telecomunicacions, biotecnologia, ...

A Europa sobra un 20% de producció d'automòbils i d'altra banda en aquests moments quasi tots els grans fabricants estan construint noves plantes als països de l'Est. Això fa pensar que en poc de temps algunes plantes espanyoles poden tancar. De fet algunes indústries auxiliars ja han tancat i actualment arriben notícies preocupants respecte aquest tema.

Un sector tant important per a l'economia espanyola com és el turisme té en l'actualitat greus problemes. Preus poc competitius a nivell mundial i, sobretot, la inseguretats ciutadana està influïent molt negativament. Mallorca és un clar exemple de la situació turística actual.

Des de la nostra perspectiva a la zona de la Plana probablement tenim una visió distorsionada de la realitat ja que el nostre nivell industrial no existeix a cap zona d'Espanya. El sector ceràmic és realment excepcional.

La economia d'un país es pot basar en l'exportació, compra i fabricació de béns d'equip, consum o immobiliària. Els dos primers factors creen llocs de treball i creen riquesa. Es pot comprovar en el sector ceràmic que durant aquests darrers anys ha invertit molt en noves instal·lacions i maquinària i s'ha fonamentat en l'exportació i per tant s'han creat molts llocs de treball. Actualment la inversió està molt orientada cap la immobiliària que sols crea llocs de treball mentre es construeix i després pot arribar una recessió.

Com a conclusió voldria assenyalar, ens diu, una visió molt pessimista de la situació. Pense que en la societat actual no estem disposats a fer cap sacrifici per tal que el futur siga millor. Tenim greus problemes respecte al futur però el més greu de tots és no fer front als problemes, minimitzar-los i no tractar-los ni prendre decisions per part dels responsables.

En el debat s'ha comentat que cal ser més optimista ja que formem part de la Comunitat Europea. Problemes econòmics, n'hi ha i sempre n'hi hauran, però en la Unió es podem minimitzar.

Almassora, gener de 2013.

Adela Lucía Almerich, amant del rei Alfons XII

NORBERTO MESADO OLIVER

Norberto naix a Borriana l'any 1938. És arqueòleg i llicenciat en Història per la Universitat de València. Fundador i director del Museu Arqueològic de Borriana des de 1967 fins el 2003, any de la seua jubilació. Ha treballat en el jaciment de Vinarragell, ha escrit articles en diverses revistes i publicat uns quants llibres, entre ells un sobre l'església de Borriana, un sobre les alqueries de Borriana, un altre sobre els menjars típics d'aquesta zona, un sobre l'assassinat de l'home de la Genara i, com no, un altre sobre Adela Lucía, amant del rei Alfons XII.

Portada del llibre. El rei Alfonso XII i Adela.

Joan Forcada i Norberto Mesado.

El historiador Joaquín Peris Fuentes es va doctorar a Madrid i escriu que aquest convuls segle XIX, començava amb el rei José I Bonaparte, germà de Napoleó. Curt regnat, ja que va modernitzar Espanya implantant el liberalisme a la vegada que va abolir la Santa Inquisició i això era massa per a la noblesa i l'església. Malgrat ser abstemi, va rebre el malnom de *Pepe Botella*. Igualment, Madrid s'ompli de cartells, com el que recupera Joaquín i que diuen: *En la plaza hay un cartel / que nos dice en castellano / que José, rey italiano, / roba a España su dosel. / Y al leer este cartel / dijo una maja a un majo: / ¡Manolo, pon ahí abajo / que me cago en esa ley / porque acá queremos rey / que sepa decir carajo!*

No menys desastrós seria el regnat de Isabel II que casava amb el sereníssim Francesc d'Asís, del qual la mateixa Eulàlia de Borbó dirà en les seues memòries que era

«exquisidament artista». I Valle Inclán, en una de les coples de Ruedo Ibérico escriu: *Francisco de Asís, / sacando la minga muerta, / en el quicio de una puerta / lloriquea y hace pis.* O aquella que cantava la canalla: *Paquito natilla / es de pasta flora / y orina en cuclillas / como una señora.* O la sàtira no menys corrosiva: *Don Francisco de Asís / un marido complaciente / yace en esta tumba fría, / del cual afirma la gente / que nunca estuvo al corriente / de los hijos que tenía.*

La gent més major de les Alqueries li van contar a Norberto que Alfons XII es va enamorar d'una jove i bella guardabarreres quan va parar a l'estació de Borriana-les Alqueries i es va convertir en la seua amant. El rei va enviar el seu marit a la guerra de Cuba on va morir i a ella se l'emportà a Madrid. Això és el començament i l'excusa de la seua investigació.

Realment la història no diu si Alfons XII va parar en la nostra estació per veure Adela, però hem recuperat una cançoneta de Paquita Huguet Martí que diu: *Quan el rei va anar a Castelló / per l'estació va passar. / Com què el maquinista no parava / el rei el va fer aturar. / Baixà a veure les xiques guapes / i d'una d'elles es va enamorar. / La més guapa era Adela i el rei un bes li va donar. / Al despedir-se el rei el van complimentar, / i totes les xiques contentes, / a Borriana van tornar.*

Adela Lucía Almerich Cardet naix a Granada l'any 1858. El 2 d'agost de 1873, Adela tenia 15 anys i contrau matrimoni amb Matías Cantavella de 30, a l'església de la Nativitat d'Almassora. Als 19 mesos de matrimoni, Matías va vendre totes les seues propietats i va marxar a Cuba on va morir. La raó del fet pot estar amb l'Alqueria o Caseró de Medrano, mansió al costat del riu Sec en terme de Vila-real. El Caseró era propietat del notari valencià Lluís Medrano Melià (1816-1888). L'arquitecte, ja desaparegut, Enric Llop deia que allí estava Adela Lucía, finca que els Medranos li deien *la maison de la Champagne* i també *el casino*.

Pel seu interès, Norberto llegeix el document que diu: «En la villa de Almazora, a diez y nueve de febrero de mil ochocientos setenta y seis; por parte interesada se presentó la partida de matrimonio canónico contraído por Matías Cantavella Mompó, con Adela Almerich Cardet, para que se inscriba en el Registro Civil, y no encontrando en dicho Registro circunstancia alguna que impida la inscripción, se verifica ésta copiando literalmente dicha partida, que es como sigue.

Don Cristóbal Falcó, Presbítero Cura Ecónomo de la Parroquial Iglesia de Almazora, Diócesis de Tortosa, Provincia de Castellón. Certifico: Que en uno de los libros de matrimonios que obran en el archivo de esta Parroquia de mi cargo, se halla entre otras varias la partida siguiente: Día dos de Agosto de mil ochocientos setenta i tres. El infraescrito Presbítero Cura Ecónomo de la Parroquial Iglesia de Almazora, previos los requisistos que prescriben los sagrados cánones, desposé y casé *in facie Ecclesie* con palabras de presente, a Cantavella, soltero, de edad de treinta años, hijo legítimo de los consortes José Cantavella y María Gracia Mompó, los tres naturales y vecinos de Vi-

llarreal; con Adela Almerich, soltera, de edad de quince años, natural de Granada, hija legítima de los consortes Pascual Almerich, natural de Sueca, y María Vicenta Cardet, de Burriana, y los tres vecinos de ésta. Recibieron las bendiciones nupciales y oyeron misa acto continuo. Testigos D. Francisco Lapese, Notario de esta Villa, y Vicente Juan Sacristán de la misma, con otros varios, naturales y vecinos de ésta. De que Certifico Cristóbal Falcó Ecmo. Cuya partida concuerda fielmente con su original que obra en mi poder; la que libré a instancia de parte, firmo y sello en Almazora a diez y ocho de febrero de mil ochocientos setenta y seis.

Concuerda con su original al que nos remitimos el cual certificado queda en el archivo de legajos de partidas pertenecientes de matrimonios canónicos de esta Villa, bajo el número seis. Que firma el Sr. Juez conmigo el Secretario, de que Certifico.

Firman y rubrican: Francisco Arenós y Joaquín Abella.

Guardabarreres.

Adela i Adelita.

Marco Miranda (1880-1946) fou alcalde de València, governador de Còrdova, diputat a les Corts i fundador d'Esquerra Valenciana, en el seu llibre *In Illo tempore* escriu: Adela fue famosa entre la sociedad ochocentista que frecuentaba los círculos aristocráticos y las tertulias de escritores y artistas. Se aseguraba que tuvo amores con Alfonso XII. Se sabía que fue amante del general Blanco, el gobernador de Cuba en 1878. El general y unos amigos se hallaban de bureo una noche en cierta casa de la calle de Alcalá. Allí se encontraba Adela. Bromeando, Blanco le entregó su cartera con buena cantidad de billetes. Adela salió al balcón y echó a volar los billetes, uno tras otro. En la calle, grupos de transeúntes luchaban a brazo partido por participar en la insólita lluvia.

La gent major entrevistada pel conferenciant li van assegurar que va haver un intercanvi de bebès i que realment Adelita no era filla de Adela, sinó de la reina Maria Cristina, ja que el fill de Adela va ser entregat a la cort reial per passar a ser el rei Alfons XIII (avi del rei Juan Carlos I). Això es coneix com el Pacte de El Pardo, ni escrit ni signat, entre Cánovas del Castillo i Sagasta.

Fou en aquest Pacte quan es va decidir l'intercanvi de bebès, ja que la reina Maria Cristina tenia dues filles i es va quedar en estat abans de morir Alfons XII sense assegurar la descendència d'un baró. D'aquesta manera, es reuneixen per una part Cánovas del Castillo, davant l'amenaça de republicans, liberals i carlistes, amb Sagasta per a donar-li el comandament i això fou a canvi de guardar el secret.

En una de les entrevistes feta a Borriana a Lola Serra, descendent d'una cosina germana de Adela, conta que Alfons XII havia mort als braços de Adela. Com que el rei ja estava molt greu, Cánovas obliga Maria Cristina i les infantes aquella nit tràgica del 24 de novembre de 1885, que estiguen al Teatre Reial perquè tots veren que la família estava bé. Algú comunicà a la reina l'estat del rei, i abandona precipitadament el teatre i en entrar el Pardo, Cánovas li prohibeix l'entrada a l'habitació del moribund. També li passa el mateix a la reina mare Isabel II, cosa inexplicable si no és per què el rei estava acompanyat per qui ell més apreciava.

Al morir el rei, Adela és desterrada a Barcelona per la reina regent acompanyada de la seua filla Adelita i d'un grup de criades. En la petita parròquia de Sant Pere de les Puel·les bateja Adelita, ja que diu que no ha sigut ni presentada ni batejada a Madrid. La partida de bateig deixa en blanc els cognoms dels seus pares i dels avis.

Finca La Regenta.

Balneari de la Vilavella.

Un bon dia, Adela marxa de Barcelona i se'n va a les Alqueries. Compra un hort i una petita alqueria al costat del camí del Sedeny. Converteix l'alqueria en un petit palau conegut com el Xalet d'Adela. Es fa amiga i amant del propietari de la finca La Regenta, Francisco Fenollosa Prior, ric terratinent de Borriana. Aquesta és l'etapa

més coneguda d'Adela, ja que gràcies a Pilar Fenollosa Capella, filla de Francisco, es conserven diverses cartes d'Adela, una gran amant que no va rebre tot l'amor que ella necessitava. Frustrada, se dedicarà a la beguda mentre una paràlisi la deixava impedida i per recuperar-se va al balneari de la Vilavella, on Eduardo Rang ens diu que se passava el dia tocant el piano i no es deixava veure.

En 1910 vivia a la plaça de Tetuán de Castelló amb una criada, però la seua salut decau i torna a les Alqueries. Als 62 anys, ingressa a l'Hospital Provincial de Castelló, on mor el 23 de març de 1920, en completa soledat.

Les relacions entre mare i filla no eren massa bones, però abans de morir, Adela digué a la monja que la cuidava, que enviara un telegrama a la seua filla Adelita per confessar-li el secret. El telegrama va arribar a la casa de l'amant i no de la seua filla. Quan Adelita el va rebre ja era massa tard perquè sa mare ja havia mort.

Hospital Provincial.

Plaça de Tetuán.

Les seues despulles descansen en una fosa comuna al cementiri de Castelló. Gabriel García Márquez deia: *La muerte no llega con la vejez, sino con el olvido*. Contra aquest oblit ha lluitat Norberto escrivint aquest llibre que reivindica una altra lectura històrica sobre els orígens del rei Alfons XII.

Almassora, febrer de 2013

Vilafranca. Patrimoni i paisatge

ÓSCAR TENA GARCÍA

Óscar naix l'any 1970 a València. És diplomat en Gestió i Administració d'Empreses i de Recursos Turístics per la Universitat d'Alacant. Ha treballat com a gerent d'una empresa turística i d'assessor del Grup Socialista de la Diputació de Castelló. Des de 2003 és alcalde de Vilafranca i milita en el PSOE. Els seus avantpassats també foren alcaldes de Vilafranca. A 16 anys ja va ser soci fundador del Grup Ecologista de Vilafranca. També fa ser soci fundador de la Cooperativa Grèvol, dedicada al foment d'activitats turístiques i l'educació ambiental a la comarca dels Ports. Fundador i gerent de l'alberg La Parreta de Vilafranca. Regidor del grup socialista a l'ajuntament de Vilafranca. President de la Mancomunitat dels Ports. Diputat provincial del partit judicial de Morella, a la Diputació de Castelló. President i diputat autonòmic del PSPV-PSOE. És, en definitiva, un enamorat del seu poble.

Juan Antonio (presentador) i Óscar.

Vilafranca i Marie Claire.

Vilafranca és una població situada a la comarca Els Ports (Castelló), amb una població d'uns 2.500 habitants, una extensió de 93,74 quilòmetres quadrats i una altitud de 1.126 metres. Va arribar a tindre uns 3.500 habitants, allà cap a 1950, i uns 104 masos habitats (ara tant sols hi ha set). En l'Edat Mitjana el principal recurs econòmic era l'agricultura (cereals i poca cosa més, a causa del fred) i la ramaderia, sobre tot per les bones pastures i la importància de la llana que s'exportava fins a Itàlia. Al segle XIX hi havia molts tractants d'animals i durant la Primera Guerra Mundial el ramat va ser molt important.

Actualment, el suport de la economia local és la indústria, especialment la fusta i el tèxtil, com la fàbrica Marie Claire de Celestino Aznar Tena. La fàbrica produeix mitjons, mantes, calçotets, bufandes, toques, ... La fàbrica s'ha traslladat als afores de la població (veieu la foto) i, actualment, s'ha convertit en el centre neuràlgic. Avui, els productes fabricats a Vilafranca es poden comprar arreu del món. Marie Claire és la fàbrica més important d'aquests productes a Espanya i una de les més grans d'Europa.

A banda de Marie Claire hi ha unes altres més menudes, com ara la dels Tintorés (1850), que es dedica, només amb 12 treballadors, a fabricar faixes, les quals es venen arreu de tota Espanya. Abans hi havia moltes serradores, però actualment sols en queda una. També hi ha una empresa d'autobús (Altaba, 1940) i, sobre tot, hi ha molts comerços on vénen a comprar dels pobles dels voltants com Castellfort, Portell, de la província de Castelló, i Cantavella, Mosquerola o l'Anglesola, de la província de Terol. La gent de Vilafranca és molt treballadora i negociant, si més no, com s'explica que un poble tant menut pugui tindre una indústria tant gran?

Pel que fa al patrimoni cal destacar-hi: l'ajuntament gòtic de finals segle XIII i primers del XIV, reconvertit per a ús cultural i turístic, amb els magnífics salons dels plens; l'església gòtica amb decoració renaixentista i el campanar, prou nou, ara municipal. L'església fou construïda en tan sols cinc anys (1567-1572). S'hi ha rehabilitat la teulada, la il·luminació i el sòl. La torre està rehabilitada i convertida en museu.

Óscar està content de tindre dues verdaderes joies al seu poble, les quals són dos retaules gòtics: El de Sant Miquel, de Bernat Serra (1429-1431) que està a l'ajuntament, i el de la Mare de Déu del Llossar, de Valentí Montoliu (1455), que està a l'església.

S. Miquel.

M. d. D. del Llossar.

També s'hi poden contemplar diversos edificis modernistes, com el del doctor Palomo, de l'Alcora, un dels promotors de la construcció de la plaça de bous i del teatre. Altres façanes eren de famílies adinerades que posseïen les indústries, com ara la família Monfort, de les samarretes del Búfal, on també feien mitges i mitjons. Ja que Vilafranca es va lliurar dels bombardejos de la Guerra Civil, l'empresa, que ja era gran, després de la Guerra que estava tot arruïnat, encara va poder créixer més i fins darreries dels anys 70, fou l'empresa més gran del poble. Quan va fer suspensió de pagaments, els treballadors van marxar a la Marie Claire i fou quan es va traslladar a la ubicació actual.

Pont i torre duana.

Santuari del Llossar.

En la foto s'aprecia el bonic pont medieval de setanta metres de longitud amb un sol ull, fet de pedra seca de la Pobla de Bellestar i la torre duana, ja que era frontera entre els regnes d'Aragó i València. A l'Ermita del Llossar, del tronc de l'om que va morir s'hi ha pogut fer un monument homenatge al pastor masover.

Pel que fa a paratges naturals, la majoria són a prop de la població: barrancs, moles, planícies, coves, pedra seca, ... Moltes són les rutes i totes estan senyalitzades. També la fauna i flora són extraordinàries. Així, el barranc de Molló separa Vistabella de Vilafranca. És el lloc més salvatge de la província de Castelló, ja que no poden haver-hi carreteres per a unir aquestes dues poblacions directament separades per uns 25 km.

La pedra seca és patrimoni cultural reconegut arreu del món per la UNESCO. A Vilafranca, la pedra en sec té un atractiu turístic de primer ordre que forma part del paisatge. Fa milers d'anys que l'home ha aprofitat la pedra (abundant en aquestes terres) per a construir-hi murs, bancals, porteres, camins ramaders, ponts, tancats per al bestiar, basses, pous, casetes, ...

Les casetes de pedra són les obres més representatives de la pedra seca. Són construccions fetes únicament amb pedra, on la coberta es resol per mitjà d'una falsa volta,

les quals assoleixen un nivell d'impermeabilitat i de solidesa sorprenent. La ignorància de la riquesa cultural i ambiental que té la pedra en sec pot provocar-ne la desaparició. Per a evitar-ho s'ha creat el Museu de la pedra en sec. En l'actualitat són tres les rutes per a veure aquestes construccions: Pla de Mosorro (pastors i ramaders), Les Virtuts (agricultors i masovers) i La Parreta (el bosc de la Parreta).

Caseta pedra en sec.

Ruta: Les Virtuts.

L'ajuntament s'encarrega que el poble es conega arreu el món i per això està inscrit en un Fam Trip (de l'anglès: viatges de familiarització), organitza cursos d'estiu amb l'UJI, planifica activitats educatives per a instituts i col·legis, organitza visites guiades, curses de muntanya, prepara audiovisuals, participa i col·labora amb unes altres entitats, ...

Les festes més importants: 1. Sant Antoni, festa pagana antiga i ara religiosa. El component principal és el foc, els animalets i les cavalleries. Tothom pot participar en la festa, des d'anar a la muntanya a preparar els pins per a la barraca, com representar la vida del sant. 2. La Setmana Santa, amb uns passos preciosos. 3. Diversos festivals, al llarg de l'any, com ara la festa del teatre al carrer durant un cap de setmana. 4. La Fira de la Magdalena, al mes de juliol, fira de ramaderia principalment, encara que avui en dia no hi ha tractants, la gent hi participa com a afició. 5. Festes patronals, de bous i processons.

Una cosa curiosa: durant el s. XVII, anaven a la muntanya a agafar escurçons per a traure'ls el verí el qual, posteriorment, venien, i a bon preu, als farmacèutics de València. Les dones anaven amb guants i saquets (*talegues*), que ara és el malnom dels habitants de Vilafranca, on posaven les serps.

Al final, els pobles es mesuren per la cultura i no pas per la riquesa. Així, un poble menut com Vilafranca té una Unió Musical, fundada el 1928, amb més de 70 músics i músiques, una escola de música i un director, Pau Monfort, que des de 1998 ha obtin-

gut diferents premis. Alguns components de la Unió viuen de la música en les millors orquestres d'Espanya i de part d'Europa.

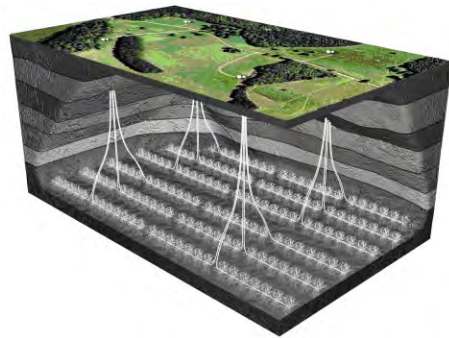

Globus terraquí de Benjamín Tena.

Benjamín Tena, el rebesavi d'Óscar va construir un globus terraquí, al voltant 1907, amb una finalitat pedagògica. El globus, d'uns 25 centímetres de diàmetre, es conserva al Museu Whipple d'Història de la Ciència (Cambridge), amb la particularitat que es pot obrir i observar un planetari per a estudiar-hi el moviment solar. Benjamín tenia el costum de veure l'eixida del sol des d'un mirador sobre el barranc de la Fos, prop de Vilafranca.

Festa de Sant Antoni.

Pous del fracking.

Óscar ens parla sobre la fracturació hidràulica o *fracking*. És una tècnica per a extraure gas o petroli del subsòl. Consisteix a injectar sobre el terreny aigua a pressió, sorra i productes químics per a fracturar la roca on hi ha gas o petroli i que isquen a l'exterior. A més de l'ús excessiu d'aigua, els productes químics poden contaminar els

aqüífers. Calen molts pous per a fer rendible l'extracció de gas, per la qual cosa tot el paisatge quedaria destruït.

Per a finalitzar, una frase d'Albert Einstein: «El món és un lloc perillós. No a causa dels qui fan el mal, sinó per aquells que no hi fan res per a evitar-lo».

Almassora, febrer de 2013

Certamen Ciceronianum Arpinas

MARILÓ LIMO ESCURA

Mariló naix a Almassora l'any 1962. Estudia Filologia Clàssica a la Universitat de València i és una persona polifacètica. És professora de llatí a l'IES Matilde Salvador, de Castelló de la Plana. Li agrada estudiar sobre tot la figura de Ciceró, qui és quasi, com si diguérem, el llatí viu. A més, li agrada i estudia la llengua i cultura italiana, escriu poesia, teatre, dissenya els vestits que porten els actors en les seues obres i li agrada la cuina.

Ella vol recordar a son pare quan va vindre a la Tertúlia, a l'octubre de 1996, que va parlar sobre les vivències d'un escultor. Per a ell va ser una experiència molt positiva i enriquidora. Ella coneix Caixa Almassora perquè va fer un poemari que va ser premiat per l'Institut Català de la Dona l'any 1996 i presentat en aquesta casa l'any 1998.

Als nou anys va llegir una xicoteta edició de la Odissea que li va portar son pare d'un viatge. Va quedar enamorada de la novel·la i de tot el que s'hi descrivia, i d'ací el seu interès pel món clàssic. Algunes persones poden pensar que tant el llatí com el grec són llengües mortes. D'això res, ens diu Mariló, són llengües immortals. Tampoc és una llengua que sols utilitzen els seminaristes. El llatí no només és un idioma o jeroglífic, com en diuen alguns, sinó un lligam d'unió entre les persones. El discurs del professor Tierno Galván quan va rebre el papa Benet XVI a Madrid, va ser tot en llatí. El lema de l'UJI també està escrit en llatí: «*Sapientia sola, libertas est*». El meus alumnes escriuen les cròniques de futbol en llatí, també fan calendaris i participen en uns tallers a Sagunt.

Alguns contertulians.

Ana Mari i Mariló.

El certamen Ciceronianum Arpinas, organitzat per l'ajuntament d'Arpino, és un concurs de traducció al llatí i un comentari d'un text de Ciceró. Poden participar-hi estudiants i estudiantes de tot el món, la majoria europeus, matriculats en el últim curs de batxillerat. El certamen és anual i té lloc al maig a la ciutat italiana d'Arpino, on va nàixer Marcus Tullio Ciceró. Per a poder participar-hi cal tindre una nota d'entre 8 i 10 (en llatí). Cada institut pot enviar un màxim de dos estudiants. L'organització paga a cada estudiant o estudianta les seues despeses d'allotjament i menjar des de dijous que comença la prova fins diumenge. El certamen fou establert per Liceo Tulliano en 1980 quan el president era el professor doctor Ugo Quadrini, també nascut a Arpino. Actualment, és el certamen de traducció de llatí més important del món.

A més de la prova específica, el certament també inclou conferències sobre la llengua, taules redones, seminaris, debats sobre problemes europeistes, concerts, exposicions,...

Etimologia d'algunes paraules que utilitzarem en la xerrada: *Magister*, mestre, qui té els coneixements, en contraposició de *minister*, servidor públic. Avui pot ser que els mestres siguin «menys» i que els *ministers* siguin «més». *Docent*, qui ensenya i *discipulus*, qui aprèn. *Alumnus*, qui s'alimenta del coneixements del mestre. *Alma mater* que, referida a la universitat, significa la mare nodridora, mare que alimenta de coneixements. Algunes frases que es poden plantejar com a docent: *Si vols aprendre'n, ensenya*, ja que els nostres alumnes ens ensenyen moltes coses. *Gaudeix aprenent*, qui ensenya ha de agradar-li i gaudir. *El que sembres, recolliràs*, que és l'emblema del departament de llatí a l'Institut Matilde Salvador, als estudiants cal ensenyar-los coses de profit, ja que després recolliran aquests profits. *Un no naix mestre, se'n fa*, cal millorar sempre, aprenent i fent-se mestre; un mestre no mai acaba de ser-ho.

Per a un professor o professora, l'atenció a la diversitat significa que cada estudiant o estudianta ha de rebre una atenció particular i específica. Això, normalment es fa sempre amb els estudiants que van més endarrerits, però quasi no mai amb l'alumnat excel·lent. Diríem que no necessiten aquesta atenció, però tots necessiten aquesta dedicació específica. Així que els estudiants més «bons» poden acudir al certamen.

L'any 2004, arribà a l'Institut una professora de música, ens diu Mariló, veu el material que hi ha sobre Ciceró i li recorda la seua participació en el concurs. La conferenciant s'interessa i s'assabenta sobre el tema. Pot aconseguir que l'Institut dedique unes hores per a preparar la prova com si fos l'Olimpíada Matemàtica. En 2007, una alumna seua, Maria Cervelló va quedar la primera classificada d'Espanya en traducció de llatí i comentari de text.

Cada vegada més, la relació de Mariló amb el certamen es fa més estreta fins que li van proposar formar part, com a delegada del certamen a Espanya, allò que els italians han denominat *Ambasciatrice del Certamen in Spagna*.

Un dels moments més emotius del certamen és l'entrega de premis per als guanyadors, a la plaça de l'Ajuntament. El certamen, de caràcter regional en un principi, en pocs anys s'ha convertit en internacional amb la participació de molts estudiants estrangers, la majoria europeus. L'objectiu del certamen no és més que reafirmar la cultura clàssica a través de l'estudi de la llengua llatina, per mitjà de l'examen d'obres d'un excel·lent orador, com ho va ser Ciceró.

Ciutat d'Arpino.

Arpino és el bressol de tres personatges històrics, Ciceró, Caius Marius i Agripa. Està situat a meitat camí entre Roma i Nàpols, a l'interior de la regió del Laci, a la província de Frosinone. Actualment, té uns 8.000 habitants i està construïda sobre turons, en els quals es pot distingir la magnífica acrópolis de Civitavecchia, rodejada de muralles. Els dos esdeveniments anuals més importants són el Certamen i les festes populars d'agost.

Ciceró naix l'any 106 AC i és l'autor romà del qual més obres s'han conservat (retòrica, filosofia, poesia, oratòria,...) ja que fou jurista, polític, filòsof, escriptor i sobre tot, un gran orador. A nivell popular per a referir-se a un guia turístic s'utilitza la paraula cicerone. Ciceró va ser un gran humanista, per això el Certamen porta el seu nom, es va atrevir a parlar sobre l'amistat, la religió, la vellesa, la filosofia, la literatura, la política, la honradesa,... La traducció no només és passar el text d'una llengua a una altra, sinó també i sobre tot entendre'l. Entendre Ciceró és entendre Roma, és entendre la civilització occidental. Caius Marius naix l'any 86 AC i fou un polític i militar. Fou elegit cònsol set vegades al llarg de la seua vida, fet sense precedents en la història de Roma. Marc Vipsanio Agripa naix l'any 63 AC, també fou militar i polític. Amic íntim del futur emperador Cèsar August.

Dijous de vesprada, els alumnes arriben a la ciutat d'Arpino, on són acollits per l'organització. És l'hora de repassar un poc i de descansar, ja que a l'endemà, a les 8.30 h, comença la prova que acaba a les 14.30 h. Són sis hores de dura tasca per a traduir un llarg i complicat text de Ciceró i per a comentar-lo després. Tant la traducció com el comentari, els estudiants l'han de fer en la llengua materna. S'hi presenten entre 400 i 600 alumnes que comptant els professors acompanyants de llatí poden ser unes 1.000 persones. La majoria dels estudiants provenen d'uns 17 països europeus, encara que també hi vénen estudiants dels EEUU i d'Austràlia.

A partir de 1982, quan la edició es fa internacional, el certamen el patrocina el president de la República (Sandro Pertini) i, actualment, està patrocinat pel Parlament Europeu.

L'organització del certamen porta els estudiants a visitar l'abadia de Monte Cassino, on es gaudeix d'un espectacular paisatge i a la vegada escolten el discurs en llatí que pronuncia l'abat, Petrus Vittorelli. Finalitzada la prova, els alumnes van a l'acròpolis i esperen que vinguen els professors, que assisteixen a un simposi per a dissertar sobre algun aspecte de Ciceró.

L'últim dia té lloc l'entrega del premis a l'antic fòrum del centre d'Arpino i al qual hi assisteix tot el poble i també personalitats italianes de la política i de la cultura.

Són els estudiants italians i alemanys els qui es reparteixen els premis, ja que estudien durant cinc o sis anys el llatí als instituts. Una cosa curiosa és que molts estudiants que estudien llatí a l'institut, quan arriben a la universitat es matriculen en carreres de ciències. Més enllà de la cultura està l'humà, el tracte que et dispensen, les amistats trobades, els moments compartits...

La conferenciant també ens va parlar d'algunes associacions per a fomentar la cultura llatina com ara l'associació Chiron, la Saguntina Domus Baebia o la revista digital Ephemeris,...

L'alcalde, Fabio Forte, Mariló i l'estàtua de Ciceró.

Entrega de premis.

L'associació Chiron la componen un grup de professors i professores de clàssiques que treballen per Internet. Fou constituïda al gener de 2006.

La Saguntina Domus Baebia és un projecte educatiu per a estimular l'interès de l'alumnat pel món grecoromà. És un aula didàctica de cultura clàssica, subvencionada per la Conselleria d'Educació de la Generalitat Valenciana, l'Ajuntament de Sagunt i l'Associació Ludere et Discere. Està destinada a alumnat del tercer cicle de Primària, ESO i Batxillerat. Els participants a la visita són rebuts en la domus de la família Baebia i són introduïts en la vida familiar, cultural, política i religiosa a través d'alguns tallers didàctics de cultura clàssica. Alguns dels tallers: indumentària, mosaic, higiene i cosmètica, cuina, jocs, mitologia,...

Almassora, març de 2013

El vi. Viticultura i etnologia

VICENT FLORS I MARTÍ

Vicent Flors ja va estar a la Tertúlia al desembre de 1997 i ens va parlar sobre el parany. És nascut a Almassora però té família, casa i vinyes a les Useres. Ha treballat en el banc Hispano Americano i en el de Sabadell. Té moltes aficions: d'un total de 97 catalogades, diríem que en té unes 93. Cal destacar la fotografia de reportatge en tradicions, l'esquí, el futbol, el bàsquet, els bolets, les maratons (ha corregut 7 maratons per baix de les 3 hores), el parany, ara ser vinyater...

Bodega Flors abans.

Bodega Flors actual.

La història de la bodega Vicent Flors comença a principi del segle XIX amb raïm de les terres de les Useres. Ara fa un segle que Vicent Martí Herrero (de malnom Vicent de Sidreta i avi del conferenciant) es va traslladar a Almassora juntament amb la seua dona i va obrir un punt de venda al detall per vendre el vi que segueix elaborant la bodega familiar, bodega Cipriano. Les seues dues filles, Dolors i Marisín Martí (mare i tia de Vicent Flors) continuaren aquest negoci fins aproximadament l'any 1980.

Anys més tard, Vicent, en la seua prejubilació continua aquesta tasca familiar i elabora el seu primer vi: Clotàs 2007. S'inicia així, la recuperació de la Bodega Flors, i es continua amb la tradició familiar i local, amb l'elaboració d'un vi artesanal, en el qual destaquen la naturalesa i la qualitat del producte. Abans de la finalització de la xarrada, ens diu Vicent que tindrà lloc una degustació.

Marisín i Dolors Martí.

Vicent Flors (de blanc).

Les rents (llevats) són fongs microscòpics unicel·lulars responsables de la fermentació alcohòlica. Descomponen el sucre del raïm en alcohol i gas carbònic i determinen la composició del vi i les seues característiques organolèptiques. És digne de saber que en una gota de suc de fermentació pot haver 5 milions de rents. Una rent pot resistir temperatures molt baixes, però el calor excessiu les mata. Les rents es troben en la superfície del raïm madur i són transportades a la bodega en el moment de la verema. El sol és el seu principal hàbitat a l'hivern, mentre que a l'estiu, per mitjà dels insectes i de la pols quan es llaura, són transportades al fruit.

La verema és la collita del raïm per produir el vi. El període de verema varia entre juliol i octubre. El temps de col·lecta depèn del grau de maduració del raïm i de la varietat i és molt important per obtenir una relació percentual entre els sucres i els àcids en el gra de raïm. Cal evitar recollir el raïm mullat per pluja, rosada o boira, ja que l'aigua pot influir en la qualitat del most. S'ha d'evitar veremar en les hores més càlides del dia, per impedir l'inici no desitjat de la fermentació. Els raïms han de descansar en contenidors no massa profunds, per a evitar que s'aixafen. El raïm ha d'anar transportat als llocs en els quals serà efectuada la vinificació en el menor temps possible, per evitar fermentacions o maceracions.

El temps de la verema depèn de les condicions climàtiques ja que a major latitud, el raïm madura més tard; depèn de l'orientació ja que el raïm de les vinyes exposades al sud maduren abans que aquelles exposades al nord; depèn de l'alçada ja que a major alçada el raïm madura abans; depèn dels ceps perquè els ceps de raïm blanc maduren primer que els de raïm negre; depèn del tipus de vi que es vol elaborar segons siga el sucre, l'acidesa o components aromàtics.

Sobre els tipus de verema podem dir que en són dos: la manual per produir vi d'elevada qualitat i vins escumosos, per tant és necessari collir el raïm de manera més selectiva, cosa que fa augmentar els costos de producció i el vi és més car i la mecànica, més econòmica que la manual. Per realitzar el segon tipus de verema,

el cultiu ha d'estar format en espatllera, on el reg és per degoteig penjat en una estructura de filferro.

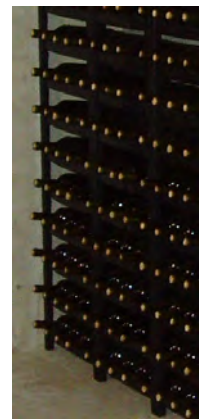
En quant a l'elaboració del vi, cal dir que el gra del raïm s'espren, és a dir, es trenca la pell per tal de traure suc i polpa però sense triturar els pinyols i es desrapa (se separen els grans de raïm de la rapa abans de trepitjar-los). Aquest producte que s'obté es denomina most i es trasllada al dipòsit de fermentació després d'afegir diòxid de sofre per prevenir la contaminació biològica. El primer most és el de major qualitat i s'anomena most flor. Es pot pressionar més el most fins obtenir l'orujo que té utilitat com a adob, alcohol i aiguardent. Seguidament comença la fermentació i s'acaba quan el contingut de sucre en el most no és major a 4 o 5 grams per litre. Finalitzada la fermentació, el vi es transvasa d'una barrica a una altra de neta. L'últim pas és l'embotellament. La maceració serveix per a conferir al vi el seu color i capacitat de conservació.

La criança dels vins és un llarg procés per millorar el vi mitjançant l'envelliment. Cal posar el vi en una barrica de fusta, la millor de roure, on l'oxigen modifica l'estructura química d'alguns components del vi. Els tanins de la fusta es fusionen amb els del vi. Les barriques es col·loquen en llocs excavats en el terreny i el vi roman uns 6 mesos a una temperatura baixa i oscil·lant uns 5°C entre estiu i hivern, amb una humitat del 75%. Al sis mesos el vi es transvasa a una altra barrica per tal de separar el vi dels residus del fons. Finalment el clarificarem, filtrarem i embotellarem.

Les botelles de vi es col·loquen en botellers en posició horitzontal en contacte amb el suro, en llocs caracteritzats per l'absència d'aire i de canvis bruscs de temperatura, amb una humitat superior al 70%. D'aquesta forma el vi guanya en aroma i pot romandre durant uns quants anys. Quan acaba aquesta etapa, es neteja la botella de la pols acumulada, es posen les etiquetes i ja està a punt per al mercat.

Barriques de vi.

Vi embotellat (contacte amb el suro).

En quant a la classificació dels vins podem parlar de: vi jove o vi de l'any, elaborat per al consum immediat. No ha passat temps en barrica; vi de criança, que en els negres han passat un procés d'envelliment de dos anys, amb un mínim de sis mesos en barrica posant-lo a la venda al tercer any; els vins rosats i blancs han de romandre un any en la bodega, del qual 6 mesos han d'estar en barrica de fusta i es posa a la venda al segon any; vi de reserva, el negre ha de romandre tres anys en bodega dels quals, com a mínim, ha d'estar un any en barrica, i es comercialitza al quart any. Els rosats i blancs han de romandre dos anys en bodega, sis mesos en barrica i ser comercialitzats al tercer any. Pel que fa al vi gran reserva, sols arriben a aquesta etapa els vins procedents de les millors collites. El negre ha de romandre com a mínim cinc anys en bodega dels quals any i mig en barriques i la resta en botella. S'ha de vendre al sisè any. Els rosats i blancs han de romandre en bodega durant quatre anys i almenys sis mesos en barrica. Es comercialitzen al sisè any.

La denominació d'origen és una classificació per protegir alguns productes d'una zona contra productors d'altres zones que volen aprofitar el bon nom que han creat els originals. La denominació d'origen avala al consumidor un cert nivell de qualitat. En el cas del vi, els productors es comprometen a mantenir determinats usos tradicionals en la producció i zones de cultiu.

Vicent a les vinyes.

Flor de Clotàs, Monastrell, Clotàs.

Algunes varietats del vi negre: *cabernet sauvignon*, francès amb rica fragància i sabor fort; *merlot*, francès, la seua producció molt extensa amb un vi de gran contingut alcohòlic; *pinot noir*, de la Borgonya, el color del vi és roig profund i s'utilitza al Penedès. *Pinot* significa pinya perquè el raïm està atapeït; *syrach*, de Pèrsia de sabor a herbes, es troba a Catalunya i a Castella la Manxa; *tempranillo*, en espanyol (*ull de llebre* a Catalunya), autòctona de la Rioja. El seu nom és el diminutiu de «temprano», perquè madura abans que la major part d'altres varietats. El vi és fi i vell.

Algunes varietats del vi blanc: *albariño*, de Galícia, dona vins de gran qualitat, de sabor afruitat i dolç. *garnacha*, espanyol, s'adapta a sòls arenosos i àcids, sent els bagots no massa grans i compactes. També està la *garnacha* negra. *Macabeo*, espanyol, planta de rendiment elevat, la grandària del raïm gran i compacte. El vi que produeix és de color groc pàl·lid i de graduació entre 9 i 10 graus. *Carinyena*, produït en la província de Saragossa, el sòl és calís amb carbonat càlcic, clima amb grans variacions de temperatura i de vent fred del nord i sec. Moscatell, procedeix del Mediterrani, de gra rodó i dolç, en terrenys de pendent suau i pedregosos. Els millors resultats s'obtenen quan més prop al mar estiga la plantació.

No per tenir més anys el vi millora. En ser un producte viu aplega un punt en què comença a fer-se malbé. Totes les anyades (any de la collita) són distintes i poden ser diferents segons múltiples factors, un d'ells i fonamental, és el clima de l'any. Els vins blancs solen tenir una vida més curta que els negres. Pocs blancs duren més de dos o tres anys, mentre que els negres poden durar varies dècades. En quant a la graduació un negre no hauria de tenir més de 13 a 14 graus. Els blancs entre 10 i 11 graus.

Algunes malalties de la vinya: mildiu, ataca les fulles fins secar-les. La borra que surt als bagots arriba a podrir-los. És important realitzar el tractament en època adequada. Podridura blanca de les arrels del raïm, pels fongs que podreixen les arrels fins que l'arbre mor i tots els que es planten allí. Convé arrancar tots els arbres afectats. També, oïdi (o cendra), virosis, negrilla... Algunes plagues: fil·loxera, és l'enemic més temible de la vinya, per culpa d'un pugó que ataca les arrels del cep fins que l'arbre mor al segon any de l'atac. Altres, cucs blancs, arnes, tèrmits, àcars, caragols...

En finalitzar va haver una degustació de vi i Vicent va explicar que no sols s'utilitza el paladar per degustar el vi sinó també l'olfacte, la vista i el tacte (per la llengua). Les copes dels degustadors han de ser transparents; cal agafar la copa per la base per no calfar el recipient i mirar el vi a contrallum per apreciar el color i brillantor. El professional, després de la degustació, escup el vi a l'escopidora. En la fase de l'olfacte s'apropa la copa al nas sense agitar per inhalar els aromes primaris que provenen de la varietat del raïm i a continuació es mou la copa al voltant de l'eix vertical per apreciar els aromes secundaris, procedents de la fermentació. Si en agitar per tercera vegada la copa, es troben més aromes, serien els terciaris que vindrien de la cria del vi tant en barrica com en botella. Un vi té bouquet si presenta aromes terciaris. En la fase gustativa es tasta el vi amb un xicotet glop mentre es mou d'un costat a l'altre de la boca amb la llengua per apreciar els quatre sabors bàsics: dolç, salat, àcid i amarg.

Els propietaris de la bodega Flors s'impliquen en tots els processos d'elaboració del vi des de la poda, la càrrega, la verema i la taula de selecció prèvia a l'entrada a la bodega. El conferenciant treballa les vinyes a les Useres i busca l'equilibri entre la terra, el microclima mediterrani, la varietat i l'elaboració des seu vi propi, Clotàs. Actualment té Clotàs Monastrell, Clotàs i Flor de Clotàs, de major a menor qualitat preu.

Degustació de vi.

Especificació del vi Clotàs de l'any 2010, segons catàleg de Vicent: Clotàs és un vi negre, que es ven embotellat amb capacitat de 750 ml i 14% d'alcohol. Està produït a partir de les varietats *tempranillo* (85%) i *cabernet sauvignon* (15%), amb viticultura tradicional integrada. La soca està plantada en terreny de sorra i grava. La verema es realitza a mà a primers d'octubre i la fermentació en fred i en tancs d'acer inoxidable. No està filtrat, per la qual cosa poden aparèixer precipitats. La maceració en 16 dies i la criança en barrica de roure francès i americà durant 14 mesos, amb una producció de 10.000 botelles.

En la degustació (literal al catàleg): el vi és roig intens quasi opac amb matisos de cirera molt madura. Al nas s'aprecien tocs de fruites roges-negres molt madures del bosc, aromes florals violetes, reminiscències de canella, clau i vainilla. El sabor del vi és sec amb una estructura i acidesa equilibrada, amb goloses sensacions a un taní que es fa gran en la boca per deixar un gust final a fruita madura amb notes a xocolata i cafè daurat. Per acompanyar, el formatge curat greixinós i carns roges.

En definitiva, si volem fer un bon vi, necessitem tenir una bona fruita, ens diu Vicent.

Per a més informació: www.bodegaflores.com / www.clotas.com

Almassora, març de 2013

El vaixell mercant

MARIO CALVO JIMÉNEZ

Mario naix a Madrid l'any 1942. Els estudis per a fer-se cap de màquines els realitza a l'Acadèmia Nàutica Elcano i a l'Escola Oficial de Nàutica de Bilbao. Als 18 anys s'embarca per primera vegada i alterna la navegació i els estudis en bucs espanyoles de càrrega, en petrolers i remolcadors. L'any 1987 es presenta a les oposicions per a assessor tècnic laboral marítim de l'Institut Social de la Marina i obté plaça en la Direcció Provincial del Grau de Castelló. L'any 1999 és transferit a l'administració autonòmica i al gener de 2001 es jubila, després de 28 anys de navegació per mig món.

Pepe Bernat i Mario Calvo.

Ja jubilat utilitza el seu temps d'oci per a fer senderisme de muntanya. En el diari de la seua pàgina web descriu tots els camins que ha recorre jornada rere jornada. Concretament, entre setembre de 2001 i abril-maig de 2002 va necessitar 35 etapes per a recórrer els 744 km de distància que hi ha entre Roncesvalles i Santiago. En 2003 fa el Camí Aragonès, també en 35 etapes, i camina uns 838 km. És el primer pelegrí, del qual se'n té constància que ha fet a peu, d'una tirada, el Camí de Santiago, des de Castelló, va recórrer els 1.100 km, en 40 etapes. Això va ser en març-abril de 2005.

A partir de l'any 2004 forma part de l'Associació d'Amics de la Ruta Jacobea «Ultra-treia-Castellón» de la qual, en l'actualitat, és el secretari.

Mario defineix la marina mercant com una flota de bucs utilitzada per al transport de mercaderies o passatgers. Així, bucs de càrrega general (portacontenedors, minerals, ciment, gra,...), de passatge (creuers, transbordadors,...), bucs-tanc per a líquids (petroli, gas, vi, aigua...), de cabotatge que són bucs més menuts per al transport al llarg de les costes.

Si fem història ens adonem que, als anys '30, les navilieres podien competir en el mercat internacional. La guerra civil i el règim van alterar el panorama fins que el govern va pensar en crear una naviliera pública davant la insuficiència de la iniciativa privada. D'aquesta manera, l'any 1943 es va crear l'Empresa Nacional Elcano (ENE). Es va prohibir la importació de bucs nous i de segona mà, es van fomentar les drassanes i el tràfic de cabotatge de productes bàsics. Aquestes mesures no van afavorir els naviliers.

L'any 1950, la flota espanyola comptava amb 1.419 bucs amb 1.205.889 d'arqueig o TRB (tones de registre brut, mesura de volumetria), una tripulació de 30.000 espanyols, dels quals 8.000 eren oficials. Un 40%, que representava el 58% de l'arqueig, tenia més de 25 anys i treballava amb uns preus superiors als vigents en el mercats internacionals. Aquesta situació començaria a suavitzar-se a partir de 1963. Les navilieres es mantenien a dures penes, la majoria amb bucs de vapor.

L'any 1970 la flota espanyola comptava amb 827 bucs, nombre considerablement inferior al de l'any 1950, però amb 3.054.465 TRB, quantitat molt superior a la de l'any 1950. Això vol dir que les navilieres es van desfer dels vells bucs i els van reemplaçar per uns altres de nova construcció i de majors dimensions, la qual cosa va suposar fortes inversiions de capital. Cal ressaltar-ne l'augment de navilieres dedicades al transport de petroli i derivats. L'any 2005, la flota espanyola comptava amb 227 bucs, amb 4.118.948 TRB.

Flota mercante de transporte controlada por empresas navieras españolas (1 enero 2013)

Tipos de buques	Pabellón español (REC)			Otros pabellones			Total		
	Buques	GT	tpm	Buques	GT	tpm	Buques	GT	tpm
Petroleros	17	479.458	892.215	9	266.241	506.142	26	745.699	1.398.357
Graneleros	0	0	0	8	345.952	641.521	8	345.952	641.521
Carga General	20	70.728	103.150	11	31.408	46.663	31	102.136	149.813
Portacontenedores	0	0	0	5	59.674	74.168	5	59.674	74.168
Ro-Ro	19	279.981	116.349	2	17.279	9.586	21	297.260	125.935
Frigoríficos	4	16.704	16.539	5	14.476	17.120	9	31.180	33.659
Gases Licuados	12	1.082.005	882.759	3	119.064	122.970	15	1.201.069	1.005.729
Pasaje	46	480.460	98.011	18	399.785	56.392	64	880.245	154.403
Otros	13	69.806	97.790	23	242.771	394.009	36	312.577	491.799
TOTAL	131	2.479.142	2.206.813	84	1.496.650	1.868.571	215	3.975.792	4.075.384

Fuente: ANAVE Datos a 1 de enero de 2013

Les navilieres més importants: Naviera Aznar (41 bucs de nom Monte i en basc, Mendi), fundada en 1906, va arribar a ser la major naviliera d'Espanya i una de les més importants del món. Es va desfer en 1983.

Campsa, (Companya Arrendatària de Monopolis de Petrolis, SA), composta per 24 bucs petrolers, creada el 1927 i substituïda per la CLH (Companya Logística de Hidrocarburs). Cal dir que de 10.000 treballadors en 1980, es va reduir a 3.100 persones, en 1993, i va arribar a les 1.500 l'any 2010.

Empresa Nacional Elcano (42 bucs de nom Castillo) va tindre com a antecessora la Gerència de Bucs Decomissats, la qual s'havia creat l'any 1918. El comís de bucs alemanys pel govern espanyol fou per a compensar els bucs espanyols enfonsats en la Primera Guerra Mundial.

Cía. Transmediterránea, creada el 1916 amb la fusió de diverses navilieres. Va arribar a tindre 70 bucs de vapor de diferents edats.

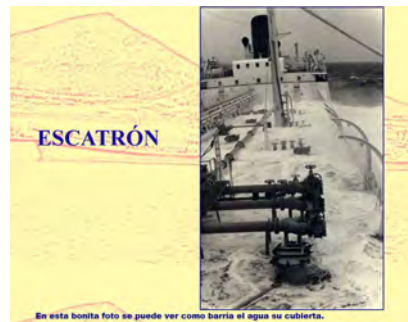
Ybarra y Cía. (21 bucs de nom Cabo), creada el 1843, es dedicava al tràfic regular entre ports peninsulars. La companyia va arribar a tindre dos transatlàntics (Cabo de S. Vicente i Cabo de S. Roque), que va haver de vendre's per l'arribada del tràfic aeri. Mario fa menció al buc Cabo Machichaco, ja que en 1893 un incendi va explotar la dinamita que transportava al port de Santander. Es van produir 600 morts, 2.000 ferits i va arrasar gran part de la ciutat. L'any 2008 fou comprada per la companyia alemanya Hamburg Sud.

València, en l'any 1951 era la tercera ciutat espanyola pel tonatge de bucs, superada per Bilbao i Cadis. Es transportava molta taronja al nord d'Europa.

El Rivademar, explica Mario, va ser el primer buc en el qual es va embarcar i, probablement, quan es va fer la foto devia ser a bord. Tenia 121,9 metres d'eslora, 15,9 de mànega, 9 de puntal, 7.959 tones de pes mort, una potència de 1.890 cavalls de vapor i una propulsió alternativa de triple expansió. En la foto del petrolier Escatrón es veu com l'aigua arriba a la coberta. El buc tenia 172,47 metres d'eslora, 21,64 de mànega, 11,92 de puntal i 19.252 tones de pes mort.

Rivademar.

El vaixell és lloc de residència i treball. És la llar del tripulant durant el temps de romandre a bord. És el lloc de treball, ja que la raó de ser d'un buc és el treball, és el tràfic marítim del qual espera obtenir guanys l'armador. Al vaixell es busca la manera de distraure's les estones lliures i s'hi descansa. En un vaixell mercant, les guàrdies, el treball diari, els menjars,... estan totalment programats i dirigits.

En els vaixells de passatge pot haver-hi uns 200 o 300 tripulants. En els altres bucs, de 30 a 50 tripulants, encara que, avui en dia, a causa de l'automatització, els tripulants s'han reduït considerablement i de 10 a 15 persones poden portar el buc perfectament. Quan el buc navega, el tripulant no pot abandonar-lo ja que està rodejat pel mar. En rebre la notícia de la malaltia d'un familiar, podrà esperar a desembarcar en arribar al port de destinació.

Per a embarcar com a subaltern no es requereix cap tipus de titulació. Cal estar en possessió de la llibreta d'inscripció marítima i passar el reconeixement mèdic. Els oficials han de tindre el títol oficial que s'imparteix en les escoles oficials de nàutica i màquines, en acadèmies nàutiques privades o per lliure. Els exàmens sempre es realitzen en les escoles oficials que són les que entreguen els diplomes.

Per departaments, es pot classificar la tripulació en departament de coberta, de màquines i de bodega.

El capità és el màxim responsable del vaixell i representa l'armador davant de tercers i davant la tripulació, i pot arribar a ser fedatari públic. A banda de dirigir el vaixell, com nàutic que és, té la responsabilitat última sobre tota la nau. En l'argot mariner s'anomena *el vell*. El primer maquinista és el cap de màquines, equiparable al capità. La diferència està en què la responsabilitat del cap de màquines es limita al seu departament, mentre que la del capità plana sobre tot el vaixell.

El primer oficial de pont s'encarrega de la càrrega i estiba del vaixell. És el cap del departament de coberta i organitza el treball de la marineria. Quan el capità està al port o malalt, n'assumeix la responsabilitat. Pel que fa als altres oficials, en general, la seua responsabilitat està en les guàrdies, manteniment, seguretat, farmaciola,... Els oficials tenen una autoritat directa sobre els subalterns del seu departament i certa autoritat, en general, sobre qualsevol subaltern.

Els alumnes realitzen les pràctiques reglamentàries per a obtenir el títol professional de pilot o oficial de màquines. No tenen cap responsabilitat i la seua missió a bord és la d'aprendre. A efectes de tractament se'ls considera oficials.

Al grup de mestrança pertanyen el contramestre i el fuster (coberta), el caldereter i l'electricista (màquines) i el majordom i el cuiner (bodega).

El contramestre (*nostramo* en el argot marí) és cap de marineria que dirigeix els treballs dels mariners i, habitualment, és un veterà de la mar. És un càrrec de confiança amb certa autoritat sobre qualsevol subaltern. Algunes vegades intentarà demostrar que els anys de veterania ensenyen més que els llibres i posarà en evidència els joves

oficials. El fuster (*mestre*) té un treball bastant independent i està a càrrec de mantenir en bon funcionament tot el que siga fusta. També està encarregat de mesurar els nivells de les aigües de la sentina i bodegues. Ambdós estan sota les ordres del primer oficial de coberta.

El caldereter (*caldereta*) dirigeix el treball dels greixadors. Normalment, quan adquireix experiència, un greixador puja a caldereter. Els subalterns l'obeeixen. L'electricista (*xispa*) és l'encarregat del funcionament dels equips elèctrics. Ambdós estan a les ordres del primer oficial de màquines.

El majordom en vaixells xicotets és un càrrec a extingir. Dirigeix el personal de bodega i vela per l'aprovisionament d'aliments que compra al port, confecciona el menú i administra els diners que l'armador li adjudica a l'efecte. Compra també tabac i begudes alcohòliques lliures d'impostos, ja que es consumeixen en la mar. Un vaixell gasta molts diners en avituallament al port i, de vegades, el majordom es veu sotmès a ofertes i regals per part del proveïdor. El majordom deshonest intentarà fer partícip el capità i pot arribar a ser un focus de perversió de l'organigrama. A les ordres del majordom estan el cuiner, els marmitons i els cambrers.

El cuiner és l'encarregat de preparar el menjar i confeccionar els menús juntament amb el majordom. Controla les existències i relaciona necessitats. Al seu càrrec estan els marmitons.

Els subalterns de coberta estan formats pels mariners i mossos de coberta. Els més veterans fan de timoners. En treballs de coberta tenen una jornada de dia, descansen al dinar i estan a les ordres del contramestre. Quan la seua presència al pont és necessària estan en règim de guàrdies (2 h al timó i 4 h de descans), a les ordres de l'oficial de guàrdia. També fan treballs de manteniment a coberta.

Els subalterns de màquines són els greixadors, fogners i palers. Els greixadors s'encarreguen d'atendre el manteniment de les màquines i d'algunes reparacions que es fan a bord. Normalment, estan a règim de guàrdies de mar (4 h de guàrdia i 8 h de descans). Els fogners, el mateix, però pel que fa a les calderes. Els palers són els encarregats de palejar el carbó i les escòries en els bucs de vapor que utilitzaven carbó com combustible. Com que aquests bucs han desaparegut pràcticament, els palers han estat substituïts pels netejadors, encarregats de la neteja de la sala de màquines i calderes. Estan a les ordres del caldereter, de l'oficial de guàrdia i del primer oficial de màquines.

Els subalterns de bodega són els cambrers i marmitons. En un vaixell de càrrega, els cambrers estan per a atendre a l'oficialitat: fer els llits, netejar els camarots, parar taula,... Estan a les ordres dels oficials i del majordom. Els marmitons són els ajudants de cuina i serveixen la taula a la mestrança. Quan el pa es fa a bord s'alcen més prompte per a fer-lo. Estan a les ordres del majordom i del cuiner.

Tots els tripulants tenen al seu camarot un quadre on figuren les normes en cas d'emergència, incendi o abandonament del buc. Cal saber el que s'ha de fer i el

lloc on cal dirigir-se en funció del senyal d'alarma corresponent. Aquests senyals d'alarma es produeixen pels timbres de gran sonoritat i a través de la botzina del buc. Tots els dies, a les dotze del migdia, es fan sonar les alarmes per a constatar-ne el bon funcionament.

La vida a bord d'un mercant és dura. Des del capità fins l'últim tripulant tots pateixen aïllament, soledat, perill, llargues temporades fora de casa i la sensació d'estar oblidats de la societat. Una de les reaccions per a fer front a l'aïllament és la solidaritat. Hi ha una frase que diu: *el mariner és solidari a la mar i individualista a terra*, en referència a que en mar necessita dels altres i en terra, no. Les tripulacions de bucs que fan campanyes llargues solen formar una vertadera família, el buc és la seua llar. Festes de Nadal o cap d'any són motius d'oblit de la jerarquia que, encara que no desaparega, queda atenuada per unes copes o cançons compartides.

Aparell seleccionador de marxes.

Sextant.

Per a comunicar el pont i la màquina hi havia els aparells anomenats *acústics*, molt eficaços a finals del segle xx. Avui són peces de museu. Tothom sap que el telègraf és un dispositiu que utilitza senyals elèctriques per a la transmissió de missatges de text codificats. Al pont i màquines hi havia aquest mateix aparell de la foto i utilitzaven el telègraf per a transmetre la informació sobre el grau de la marxa a seguir. El sextant és un altre instrument en desús que permet mesurar angles entre el Sol i l'horitzó. Si es coneix l'elevació del Sol i l'hora del dia es pot determinar la latitud en la qual es troba l'observador. El nom prové de l'escala de l'instrument, que abasta 60° (la sisena part del cercle complet).

De la naviliera Castilla, Mario ens parla del buc Bonifaz, de trist record ja que fou abordat pel petroler francès Fabiola l'any 1964. El buc es va incendiar i van morir 25 persones, entre elles 18 mariners i 3 dones de la tripulació.

Urquiola.

L'Urquiola fou construït l'any 1973 a Sestao. En 1976 va tocar unes agulles no cartografiades quan entrava a La Corunya. Li van ordenar eixir, incomprendiblement, pel mateix canal i va tocar de nou en la mateixa zona. El casc va quedar molt deteriorat. La tripulació va abandonar el buc, tret del capità i el pràctic. Es van produir grans explosions, seguides d'un incendi, i el capità hi va morir.

En un vaixell el treball s'organitza per guàrdies o en jornada de dia. Per guàrdies treballen els oficials i subalterns de coberta, els quals velen per la seguretat de la navegació o pel funcionament dels equips de propulsió i auxiliars (els de màquines). Normalment, les guàrdies són de cada quatre hores intercalades amb períodes de vuit per a descansar. En totes les guàrdies hi ha un mariner o un greixador. En bucs de vapor en la guàrdia de màquines es comptava amb un fogoner. Les jornades de dia comencen a les 8 h i acaben a les 17 h, amb una hora per a menjar. En cas d'haver-hi

molt de treball, la jornada comença a les 6 h. Els marmitons comencen a les 4 h, si han de fer el pa. El menjar i el sopar solen ser a les 12 h i a les 18 h.

En alguns bucs els oficials solien reunir-se abans de menjar per prendre l'aperitiu. Ara no és possible, ja que estan prohibides les begudes alcohòliques a bord a causa del desastre ecològic de l'Exxon Valdez, el 24 de març de 1989, a les costes d'Alaska. Es va demostrar que el capità i part de la tripulació havien ingerit alcohol en excés abans de sortir el buc.

En la dècada dels '60, el port d'Escombreres (Cartagena), era un continu anar i vindre de petroliers. Els bars, restaurants, prostíbuls i comerços eren els més beneficiats de la gran quantitat de mariners. La vida a bord dels petroliers era més dura que la dels altres bucs. En viatges curts (12 a 14 dies) anaven a carregar a Orient Pròxim mentre que en els llargs (30 dies) anaven al Golf Pèrsic, i travessaven pel canal de Suez. Al tancar el canal per la Guerra dels Sis Dies (1967), calia rodejar Àfrica pel cap de Bona Esperança i el viatge costava dos mesos. El viatge de tornada amb el vaixell carregat de petroli solia ser més tranquil.

En aquest panorama d'eufòria general, la flota mercant espanyola va seguir creixent desmesuradament i es va formar una gran bombolla, la qual va tindre el punt més alt l'any 1979 amb 8,3 milions de TRB. En quasi 10 anys la capacitat de la flota s'havia més que duplicat. La bombolla estava a punt d'esclatar.

Los buques de la serie "Batillus" simbolizan un hito mundial de Francia

En un mercat deprimat i amb un excés de capacitat gran, la competència va augmentar. La crisi va ser més gran als mercats del petroli i de granel, sectors en els quals la flota espanyola s'havia especialitzat, la qual cosa va empitjorar encara més la situació. La flota de bandera espanyola va assolir el nivell més baix en 1994, amb poc menys d'1 milió de TRB. La flota espanyola va haver d'adaptar-se als canvis. Les empreses supervivents de les crisis dels '70 i '80 han renovat la flota i han apostat pel creixement controlat i la internacionalització.

Les TPM (tones de pes mort) són la mesura per a determinar la capacitat de càrrega sense risc d'una embarcació, la qual ve donada per aquestes tones. El major petrolier de la sèrie francesa Batillus és el Pierre Guillaumat de 555.051 TPM, construït en 1977. El buc mesurava 414 m d'eslora, 63 m de mànega, 28,5 m de calat a plena càrrega, amb 10 tancs centrals i 15 laterals propulsat per quatre turbines de vapor amb una potència de 64.800 cavalls de vapor, els quals accionaven 2 hèlices i una velocitat carregat de 16,5 nus i 19 en llast. El consum era de més de 320 tones per singladura a velocitat de servei.

La vida a bord en els actuals vaixells ha canviat i molt de la dels anys '60 als '80. La tripulació s'ha reduït dràsticament, fins al punt que hi ha bucs on el capità s'ha de fer el llit i el menjar és d'autoservei. El que no ha canviat massa és la vida dura del mariner, pel que fa al temps que passa lluny de la seua família. Les estades a port també s'han reduït i el mariner roman a bord fins l'hora de desembarcar per vacances, que gaudeixen durant dos mesos després d'uns cinc o sis mesos de navegació.

Almassora, abril de 2013

El paisatge

JOSÉ F. SANCHO COMINS

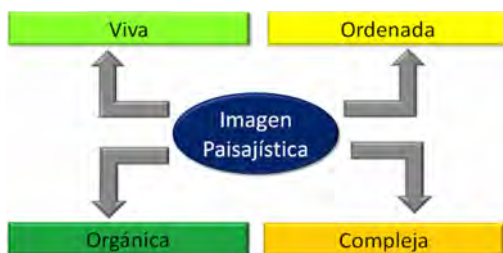
Pepe és almassorí i catedràtic d'Anàlisi Regional de la Universitat d'Alcalá de Henares. Va ser conferenciant de la tertúlia a l'abril de 1996 i ens va parlar sobre les noves tecnologies d'anàlisi geogràfica: la teledetecció. És a la Facultat de Ciències Ambientals on Pepe desenvolupa la docència i comenta amb el seu alumnat el paisatge rural.

La primera part de la xerrada tracta, de manera general, sobre les qüestions claus del paisatge, mentre que la segona és una part més aplicada, més pràctica.

De manera concisa direm que el paisatge és una imatge d'un territori, d'un espai. Així reconeixem la Vila pel seu paisatge. També l'eixample de la Vila, l'horta, el secà i la zona industrial la coneixem pel seu paisatge. Un viatge el reconeixem pels records que tenim de les imatges que fan possible el paisatge. És una imatge d'un territori que nosaltres hem vist, que nosaltres hem percebut. Ha de quedar clar que fins que la imatge no és percebuda per nosaltres, no acaba de ser paisatge. Es pot dir que: «hi ha tants paisatges com persones miren aquest paisatge».

Pepe Sancho.

Esquema.

El paisatge en si, fora de mi, té una existència. El paisatge, en definitiva, és la suma d'una sèrie de condicions naturals, com ara l'estructura geològica, la topografia, la circulació hídrica, el component climàtic, la coberta vegetal pròpia de les condicions naturals... Entenem, en general, per paisatge qualsevol àrea que inclou tant els trets naturals com els modelats per l'home i que tenen un reflex visual en l'espai.

Paisatge àrtic.

Paisatge desèrtic.

Paisatge de tardor.

En principi, qualsevol activitat humana té un reflex a l'espai i, per tant, modifica el paisatge. Es pot conèixer el caràcter d'una societat per les seues manifestacions a l'espai i pel seu impacte en el paisatge. Així, com a exemple, si una societat necessita pa apareixeran en el paisatge camps de blat, molins, forns i fleques per a la distribució al públic. Fins i tot les activitats aparentment més etèries tenen el seu impacte en l'espai i modifiquen el paisatge, com la banca i les seues sucursals, la telefonia cel·lular i les antenes de repetició o les empreses de venda a través de la xarxa i els magatzems on guarden la mercaderia.

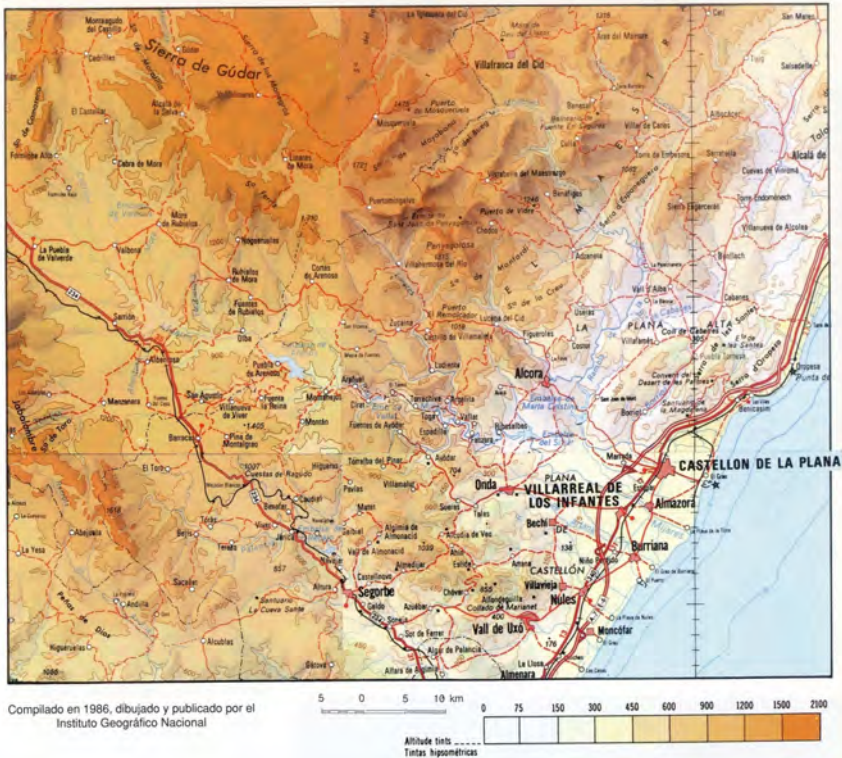
Des del punt de vista artístic, el paisatge és la representació gràfica d'un extens terreny. També pot ser l'objecte material que l'art ha de crear o modificar. Per una altra part, no s'ha de confondre paisatge i naturalesa. Amb paisatge ens referim a la naturalesa domesticada, construïda, on ha intervingut la mà de l'home. És un objecte que implica un subjecte que mira. El paisatge natural no està domesticat, però és la nostra visió. Aquest paisatge el construïm amb la mirada, traslladada al quadre. Paisatge com a gènere pictòric. Avui queda poca natura sense intervenir. El paisatge no és un tema per si sol, sinó que és el resultat d'una experiència.

El temps geològic i el temps històric se superposen per obtenir un resultat visual, una imatge. Tenim formes, colors, textures, manifestació d'un sistema de relacions. Pepe pregunta al seu estudiantat què veu front un paisatge. La gent veu els colors, les formes, les vies de comunicació, el tipus d'ocupació del sòl, la vegetació, els rius... La gent veu la part superficial, veu la pell del territori. Però ens hem de preguntar el per què d'aquesta imatge, què ha passat perquè el paisatge siga d'aquesta forma i no d'una altra. Ens hem de preguntar quins són els factors naturals que han ocasionat que el paisatge siga allò que és.

Tot això ens porta a dir que el paisatge és més d'allò que es veu. Hi ha alguna cosa darrere d'allò que es veu. Darrere de la imatge hi ha una trama, una xarxa de relacions naturals, humanes, econòmiques, socials... que es manifesten d'aquesta determinada manera que resulta ser la imatge que cada persona percep.

La imatge paisatgística és ordenada, complexa, orgànica i viva. Ordenada significa que els elements que la componen no són elements de la casualitat, sinó que obeeixen

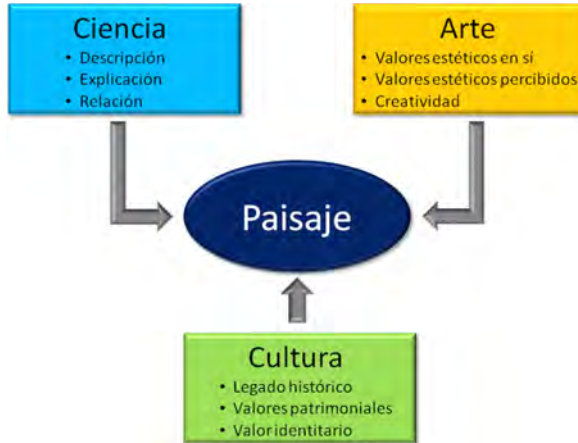
a un ordre, a un pla determinat, a una decisió de la comunitat humana i a les influències naturals. Així, el paisatge és l'ordenació, és l'obra de la comunitat humana que ha estampat sobre un territori. D'aquesta manera el paisatge natural no existiria ja que paisatge és intrínscament obra humana (la comunitat científica accepta, naturalment la denominació de paisatge natural).

Part del mapa de la província de Castelló, embassaments i riu Millars.

Aquest ordre té una diversitat i acaba en un teixit complex, el qual acaba formant un organisme. Tot és interdependent: allò que passa a la dreta i allò que passa a l'esquerra, allò que passa d'alt i allò que passa baix, allò que passa a la muntanya i allò que passa a la plana. Què seria de la Plana sense el Millars? Des del punt de vista geològic, la Plana no existiria. Els assentaments humans no serien els que són, l'activitat econòmica hauria canviat... Tot està correlacionat. El paisatge, la imatge que es veu, és una imatge integrada que conforma un organisme viu i canviant. Així el paisatge del riu Millars no és el mateix a l'hivern que a l'estiu, ni pel matí que de la vesprada, ni quan plou o quan fa aire. De vegades el canvi és espectacular com és el cas de si hi ha

un embassament o si no n'hi ha, si no hi ha tarongers o si n'hi ha o si hi ha una zona industrial, o no. De vegades el canvi és inapreciable, però sempre hi ha canvi, perquè si no, estaria mort. (Correspon a la segona part de la tertúlia, més pràctica).

El paisatge és art, és ciència, és cultura. Una cita del pintor francès Charles Lacoste el 1897: *Los paisajes poseen una actitud, una mirada, un pensamiento. Tienen un alma. La contemplación del paisaje siempre pone ante el observador lo tangible de la realidad frente a la espiritualidad de la difusa lejanía.*

Josep Pla, escriptor i periodista espanyol (1897-1981): *La tierra parece gozarse manteniendo en la plana de su mano una obra humana, luminosa y corroborante. Tierra y obra parecen unidas en la misma larga, ancha sinfonía del paisaje.*

Està clar que el paisatge té una dimensió cultural. Ara podríem parlar dels paisatges declarats patrimoni de la Humanitat per la UNESCO pel contingut cultural. Encara que no tinga res a veure, a Almassora tenim un espai natural protegit com és la desembocadura del riu Millars.

El paisatge també és ciència, ja que descriu, explica i relaciona les coses que estan en la natura. Els científics són observadors i no són indiferents. Quan marxem en cotxe per la carretera, podem veure els tipus de paisatge que cal observar ben bé i diferenciar-los els uns dels altres. Així, segons el relleu, tenim paisatge muntanyós, planura, de costa... Segons el clima i la vegetació tenim paisatges temperats, càlids, freds... Dins de l'espai turístic tenim espai turístic litoral, espais naturals, urbans, rurals, etcètera.

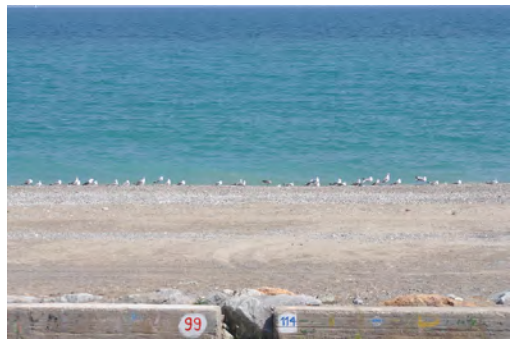
Altres funcions del paisatge: funció ambiental o productiva, estètica, institucional, social...

Almassora, maig de 2013

Novel·la negra

AGUSTÍN SANTOS

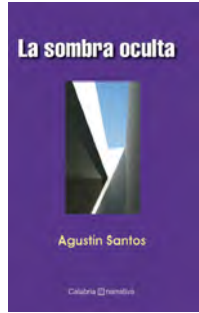
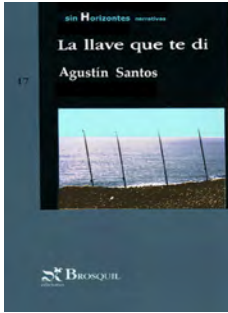
Agustín és un home de lletres, ens diu el presentador Paco Agut. Va nèixer a Salamanca l'any 1936, en plena Guerra Civil, però es considera «un empeltat almasorí, ja que és casat amb Rosaura i des de fa molts anys viu a la vora de la nostra mar. A més a més, sap parlar, llegir i escriure en valencià. A la Universitat de Salamanca es llicencià en Dret. Després d'uns anys a Barcelona, marxa a València per distribuir llibres en l'editorial Planeta, on ha estat treballant durant 40 anys. Agustín va formar part de la redacció de la revista *Mas*, dels *Lluïsos*, donant-li nou format i continguts més oberts i actualitzats. La revista va passar de ser una mena de full parroquial a una publicació juvenil i periodística, dedicant molts espais a la crònica local i als valors humans i progressistes.

Platja d'Almassora.

Agustín sempre ha tingut molta inquietud per la lectura, el cine i l'escriptura. En jubilar-se aquesta inquietud s'ha materialitzat en la publicació de tres llibres de novel·la negra: *La llave que te di*, al 2008, *La sombra oculta*, al 2011 i *El Círculo Octavo*, al 2013. En preparació té una quarta novel·la, *Al menos dime adiós*.

Totes les seues novel·les són de lectura amena i enganxadora que critiquen els pecats de la nostra societat actual com la corrupció, tràfic d'influències, prevaricació, fraus fiscals, blanqueig de capitals... i no s'oblida de l'actual crisi i les seues retallades que afecten, principalment, els més necessitats. Com ell diu, interessa més «*ver a la sociedad reflejada en un thriller que en un libro de historia*».

La llave que te di tracta de la commoció que experimenta la vida tranquil·la d'un infermer supervisor d'un hospital valencià després d'acceptar un estrany negoci que li va proposar un desconegut. La ciutat de València és el marc geogràfic de la trama. *La sombra oculta* tracta del degollament d'una dona de classe acomodada després de robar en la vivenda. El nebot de la dona, no està d'acord en la versió oficial de la investigació i demana ajuda a un comissari amic. La investigació es complica fins al final inesperat. En el *Círculo octavo* es mostra la societat espanyola actual sotmesa a corrup-teles en mans d'un comissari que haurà de resoldre quatre crims. Aquesta corrupció (política, urbanística, empresarial, mèdica, judicial...) suposa un gran endarreriment en la modernització del país. Actualment està escrivint un altre llibre titulat *Al menos dime adiós*, que estarà relatat en primera persona, més cínic que els anteriors, fruit de la imaginació i sense realisme.

Agustín ens diu que la vocació d'escriure va sempre precedida de l'afició a llegir. Fou el cinquè de nou germans. A més a més, vivien amb nosaltres dues ties i dos cosins i sempre érem unes 14 o 15 persones, la majoria xiquets i adolescents. Els sis primers anys els vaig passar a la Ribera del Pont, al costat del bou romà de l'escut de Salamanca, ciutat de llargs hiverns freds i interminables vacances d'estiu. Els xiquets estàvem fascinats per les imatges impreses. Tothom llegíem contes que en contar-los reiteradament a altres xiquets, érem capaços de reproduir-los quasi textualment. Cada dia, quan anava al col·legi, passava pel carrer Libreros. Recorde les disputes per llegir el periòdic *La Gaceta Regional* o *El Adelanto*. Quan a penes tenia 10 anys, anava a primera hora a *La Gaceta*, a l'altra part de la ciutat, a comprar el diari, llegir-lo en el camí i anticipar-me als majors.

Per a llegir un llibre de la biblioteca calia confeccionar prèviament una fitxa que els empleats entregaven al capellà censor perquè donara el vistiplau. Resulta que quasi tots els llibres interessants estaven en l'Índex de llibres prohibits de tal manera que no es podien llegir i a més t'emportaves una bona reprimenda del censor.

Paco, Agustín i el seu fill.

Carrer de la Trinitat.

Agustín ens diu que va estudiar durant 12 anys en els maristes. La feina de cada dia era un dictat i setmanalment una redacció. Els dilluns de vesprada, en la cafeteria de dret, ens reuníem un grup de persones per confeccionar *La Strada*, una revista literària-poètica, que finalment es publicava amb una periodicitat de set números anuals. La qualitat impressora res tenia a veure en la que avui es fa. La qualitat literària tampoc, era millor que la d'avui. Tinc un gran record de les vesprades que passava en la impremta del carrer del Prior perquè l'amo no ens cobrara molt pels clixés de foto, quasi prohibitius en aquella època.

També vaig estar immers en el món del cine. Vaig dirigir el Cine Club Ademar un parell d'anys. Vaig haver de veure moltes pel·lícules per a seleccionar les sessions. Una vesprada em vaig veure cinc vegades seguides la pel·lícula de Max Ophuls titulada *Madame de...* i quasi me la vaig aprendre de memòria.

L'any 1961 vaig marxar a Barcelona, ciutat ja molt viva i europea, i sabia el que no anava a fer: acabar dret i estudiar oposicions. Vaig treballar en Vergara Editorial, que tenia un catàleg d'autors americans molt complet, i que vaig aprofitar per llegir els seus llibres, com ara Wiliam Faulkner, John Dos Passos, John Steinbeck, Raymond Chandler, Dashiell Hammett, Jim Thompson, James Cain... Quan venia a Almassora li cridà l'atenció que els homes i les dones en missa estaven separats. Com a cosa curiosa, el conferenciant ens ensenya una foto del carrer la Trinitat de l'any 1963. Es veu el carrer, la gasolinera, un cotxe, un autobús i, com no, la Panderola.

Agustín tenia clar que no volia traure profit del càrrec dins del Grup Planeta per publicar les seues novel·les. Quan l'Editorial Brosquil li va dir: «Vaig a publicar-te *La llave que te vi* perquè em pareix bona», creia que em tornava boig d'alegria, ens deia Agustín.

Els drets d'autor oscil·len entre el 8 i el 20%, que pot arribar a pagar l'editor als agents literaris. Aquest major percentatge va en detriment de l'editor, però com vendrà

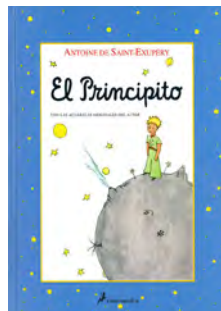
més exemplars, li compensarà. El major risc corre per compte de l'editor i també del llibreter. El risc del distribuïdor és inexistent, ja que cobra pels llibres distribuïts es venguen o no.

En 2012 es van editar a Espanya 69.788 títols (el 31,1% de literatura). D'aquests, 60.219 van ser llibres i els 9.449 restants fullets. El 79% estaven escrits en castellà, corresponent a Madrid el 33%, a Catalunya el 27% i a la Comunitat Valenciana el 5.5%. Aproximadament ixen 240 llibres per dia laboral. Dels 220 milions d'exemplars, 57 milions van ser tornats (26%) i 163 venuts (74%). Es van facturar 1.560 milions d'euros, dels quals 897 milions foren facturats a les llibreries (58%), 390 a les cadenes de llibreries (25%), 161 als hipermercats (10%), 64 a altres canals biblioteques (4%), compra institucional... 48 a quioscos (3%), duplicat en els últims cinc anys.

Sobre els marges del preu de venda dels llibres, el 10% corresponen l'autor, el 43% a l'editorial, el 13% a la distribuïdora, el 34% als punts de venda. Aquests marges corresponen als llibres generals, no de text.

Agustín ens diu que ha confeccionat un pòster de 42 caràtules de llibres que poden ser interessants per als membres de la tertúlia, fet que li agraim profundament.

Ara comenta alguns llibres que han seguit interessants per a ell i que alguns d'ells tenim en el pòster. Ressaltem, *Las uvas de la ira*, de John Steinbeck, que descriu de manera magistral la crueltat i desempament amb el tractament dels dèbils. És un llibre que «posa els pèls de punta». *Manhattan*, de John Dos Passos, el protagonista és la ciutat de Nova York. *La clau de vidre*, de Dashiell Hammet, escrita en català la va llegir sense cap problema, encara que en els 24 primers anys de la seua vida no havia escoltat ni una paraula en català. *Alicia en el país de las Maravillas*, de Lewis Carrol, un conte que cal llegir amb molta imaginació i metàfores. *Cien años de soledad*, de Gabriel García Márquez, un llibre que no va voler publicar Carlos Barral perquè no tindria èxit.

Altres llibres, *El caso Moro*, de Leonardo Sciascia, *El día de las trífidos*, de John Wyndham, *El guardián entre el centeno*, de J.D. Salinger, *El nombre de la rosa*, d'Umberto Eco, *El Principito*, de Saint Exupery, *Madame Bovary*, de Gustave Flaubert (una de les millors novel·les escrites en el món), *Nuestra señora de los váteres immaculados*, de J.P. Donleavy, *Rojo y negro*, de Stendhal, *Ulises*, de James Joyce, *Adiós muñeca*, de Raymond Chandler, *El cartero siempre llama dos veces*, de James Cain, (magistral), *La isla del tesoro*, de Robert L. Stevenson...

Per a acabar, una frase de Jorge Luis Borges: «De los diversos instrumentos inventados por el hombre, el más asombroso es el libro; es una extensión de la imaginación y la memoria».

Almassora, octubre de 2013

Reproducció dels peixos

ALICIA FELIP EDO

Alicia ja va estar a la tertúlia al novembre de 2009 per parlar-nos sobre els llobarros, ens diu el presentador Pepe Sorribes. Alicia és almassorina. Va estudiar l'EGB en l'Escola Herrero de Castelló i va tindre com a professors, entre altres a Andrés Camahort i a Pepe Sorribes, els dos presents. Va estudiar el Batxillerat a l'Institut Sos Baynat de Castelló. A la universitat de València va obtenir la Llicenciatura i el Doctorat en Ciències Biològiques. Va poder aconseguir la beca Fulbright, donada únicament a alumnes amb expedient acadèmic brillant, on va realitzar una Estada Post Doctoral en la Washington State University. L'any 2004 va ingressar a l'Institut d'Aqüicultura de Torre la Sal ubicat a la Ribera de Cabanes i que depèn del Consell Superior d'Investigacions Científiques. Des de 2006 treballa en aquest centre com a Contractada Post Doctoral, any que va obtenir la beca Ramón i Cajal.

Pepe, Alicia i Andrés (esquerra a dreta).

Institut Aqüicultura Torre de la Sal.

L'Institut de l'Aqüicultura de Torre de la Sal (IATS), situat a la Ribera de Cabanes, Castelló, és un centre públic d'investigació que pertany al Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC). El personal investigador de la IATS centra el seu treball investigador a l'àrea de l'aqüicultura marina en treballar amb espècies d'interès comercial com El Llobarro (*Dicentrarchus labrax*), La Dorada (*Sparus aurata*) i El Lenguado (*Solea senegalensis*), així com altres espècies auxiliars com (*Artemia sp.*),...

Donada la situació actual en la qual hi ha una alta demanda de peix com una font d'aliment, un creixement de la població mundial i un aparent esgotament dels peixos del mar, l'aqüicultura es considera una alternativa a la pesca i una possible solució a aquesta situació en què ens trobem. Per què el cultiu d'organismes aquàtics en captivitat siga productiu i econòmicament rendible, és necessari dur a terme una investigació bàsica en diverses disciplines que estan estretament relacionades amb aquesta activitat aqüícola. Així hem inclòs treballs relacionats amb la reproducció, genètica, patologia, aliments i nutrició, com també aquells destinades a l'estudi de benestar animal, qualitat i seguretat del producte que se vaja a oferir al mercat.

En particular, les tasques d'investigació relacionades amb la reproducció tenen com a objectiu adquirir coneixements bàsics en els processos reproductius i que són claus per poder cultivar les espècies d'interès en captivitat. Només després de saber i caracteritzar aquests processos, serem capaços de controlar-los. El control del cicle de vida de les espècies d'interès comercial és fonamental per aconseguir la producció comercial i fomentar el desenvolupament de la piscicultura. Per tot i això cal tenir en compte diversos factors com són els paràmetres ambientals (com ara el control de temperatura i fotoperíode al que estan sotmesos els peixos en captivitat), els aspectes moleculars (que permeten la identificació i caracterització dels gens que intervenen en la reproducció), els aspectes fisiològics (que permeten aclarir els nivells plasmàtics d'hormones relacionades amb la reproducció com els esteroides sexuals o les gonadotrofines), els aspectes neuroendocrinològics (que permeten la caracterització i identificació de neuropèptids en el cervell i pituïtària), així com aspectes relacionats amb la genètica molecular (per a trobar marcadors genètics associats a caràcters d'interès comercial com el sexe, el creixement i la resistència a les malalties).

A nivell reproductiu, l'estudi de l'eix cervell-pituïtària-gònada és clau per poder entendre processos com el de la maduració gonadal i la pubertat (adquisició de la capacitat de reproduir-se) en vertebrats mamífers, com els humans i també en els peixos. L'hormona que allibera les gonadotrofines (GnRH) és una hormona clau per al procés reproductiu en vertebrats. Aquesta hormona s'allibera des del cervell (hipotàlem) i exerceix la seva funció en la pituïtària permetent l'alliberament de les gonadotrofines, la hormona luteïnizant (LH) i la hormona estimuladora del fol·licle (FSH). Diversos anys d'investigació han permès la caracterització d'aquestes hormones, i avui en dia

existeixen anàlegs comercials de la hormona alliberadora de la hormona luteinizant (LHRHa) que s'utilitzen com a tractaments hormonals per a induir artificialment la maduració de les gònades de diferents espècies de peixos.

En el cas de llobarro, els tractaments de LHRHa en mascles i femelles permeten obtenir satisfactòriament l'obtenció de gàmetes (espermatozoides i òvuls). Posteriorment aquests gàmetes poden fertilitzar-se artificialment. D'aquesta manera, poden portar-se a terme diversos estudis incloent-hi aquells que impliquen manipulacions cromosòmiques (triploidia o ginogènesi) o l'establiment de encreuaments dirigits (famílies). En l'actualitat, com passa en els humans, també en peixos hi ha estudis que permetin l'anàlisi de la qualitat espermàtica.

Investigadors treballant.

Presa de mostres per a analitzar.

Aquests anàlisi ajuden a identificar als individus que tenen una major capacitat de fertilització i així mantenir-los en lots reproductors per a la producció d'alevins i descartar aquells exemplars mascles que no contribueixen a la descendència. Recentment el descobriment del sistema kisspeptina (Kiss/GPR54; lligand/receptor) ha revolucionat el control neuro-endocrinològic de la reproducció, al demostrar-se que les kisspeptines en els mamífers són els responsables d'estimular la secreció de les gonadotrofines (LH, FSH) a través de les neurones de GnRH situat al hipotàlem.

El descobriment de mutacions en el receptor de GPR54 en rosegadors i humans han posat de manifest que els individus portadors d'aquests mutacions presentaven alteracions que afectaven la capacitat reproductiva (no arribaven a la pubertat). En els peixos, el sistema kisspeptina s'ha identificat en diverses espècies, però tenint en compte la història evolutiva dels cordats (amb dos duplicacions del genoma i una tercera en el cas concret dels teleostis) actualment se sap que mentre els mamífers posseeixen només un gen *Kiss* i el seu receptor (*GPR54*), existeixen diversos gens *kiss* i *gpr54* segons es considerin el grup filogenètic (peixos, rèptils o amfibis).

En concret, en ocells, la recerca d'aquest sistema tampoc ha produït resultats perquè des d'avui, es creu que aquests gens no existeixen en aquest grup filogenètic. En el cas del llobarro existeixen dos gens *kiss*, que han estat anomenats *kiss1* i *kiss2* i dos receptors. Aquests gens s'expressen en el cervell, pituïtària i gònada (testicles i ovari). Tots són òrgans implicats en la reproducció, el que suggereix que, com que en els mamífers, aquests gens poden tenir un paper fonamental en el control de la reproducció de peixos. Després de la identificació d'aquests gens en el llobarro, s'està portant a terme diversos experiments *in vivo* que permetrà la seva caracterització en aquesta espècie i així conèixer la seva funció específica.

Avui sabem que l'administració dels pèptids *kiss1* i *kiss2* estimula la secreció de gonadotrofines, com també passa amb els mamífers. Cal remarcar que en el llobarro, la forma *kiss2* és més potent que *kiss1* en estimulació de LH i FSH. Recentment, els estudis de distribució neuroanatòmica de les kisspeptines han demostrat una localització clau d'aquests gens en el cervell, en nuclis del cervell similars als trobats en mamífers. A més a més, el perfil d'expressió d'aquests gens en tot el cicle reproductiu dels mascles i femelles, posen de manifest la seva relació amb el procés reproductiu del llobarro. Actualment, s'està portant a terme estudis sobre l'efecte que els esteroides sexuals tenen sobre la expressió dels gens *kiss* i d'aquesta manera conèixer els mecanismes de retroalimentació positiva i negativa que tenen lloc en l'eix reproductiu.

Llobarro.

Dorada.

Lenguado.

De forma general, els últims avenços en la neuroendocrinologia de la reproducció ens permet concloure que les kisspeptines juguen un paper clau en la reproducció dels vertebrats, incloent als peixos. No obstant això, el paper específic de cada una de les formes identificades en peixos necessita encara d'aclarir-se i és un objectiu prioritari de la investigació. Les kisspeptines tenen un paper multifuncional en mamífers (diabetis, obesitat, càncer, malalties cardiovasculars) i la seva investigació en aquests camps és un desafiament imminent per a futures investigacions. Des d'un punt de vista aplicat, la síntesi d'agonistes de les kisspeptines com a agents terapèutics per al tractament de trastorns al nivell reproductiu té gran interès en els vertebrats.

Finalment cal destacar que tots els treballs de recerca es desenvolupen gràcies a la col·laboració de diversos equips d'investigadors nacionals i internacionals i el suport financer de diverses entitats públiques com el Ministeri d'Economia i Competitivitat, la Generalitat Valenciana i la Unió Europea.

Almassora, novembre de 2013

Un món de música

ALBERT ZORRILLA I AGUT; ALBA DOMINGO I PASQUAL

Tots dos són llicenciats amb el grau superior de Violí i Piano, respectivament, però Alba excusa la seua absència, ens diu la presentadora Margarita. Albert naix a Castelló i estudia al Conservatori de Castelló i a l'Estonian Academy of Music d'Estònia, amb B. Vidal i Mari Tampere-Bezrodny. En 2010 finalitza els seus estudis de violí i de magisteri a l'UJI. Ha sigut membre de les Joves Orquestres de Castelló i Catalunya, de l'Orquestra Simfònica de Castelló, de l'Orquestra Nacional d'Estònia i de l'Aurora Festival Symphony Orchestra de Suècia. Actualment participa en projectes amb la Carl Niesen Chamber Orchestra de Dinamarca. És membre de la Baltic Youth Philarmònic i col·labora amb la Leipzig MDR Orchestra. Ha estat becat per la Fundació Dávalos Fletcher, la Diputació de Sòria i la Fundació Archimedes. A l'agost de 2013 va finalitzar el màster en interpretació de violí amb M. Tampere-Bezrodny a l'Estonian Academy of Music d'Estònia.

Albert i Margarita.

Dividiré la xarrada en quatre blocs. En el primer parlaré sobre la música en la societat i la seua funció artística. En el segon, sobre la importància de la música. En el tercer, sobre la pedagogia musical i, en l'últim, sobre l'educació musical i les diverses professions dels músics, com ara solista, cambra, orquestra, director d'orquestra... Finalment, parlaré sobre el meu instrument, que és el violí, classes de violins i també de les diferents escoles de fabricació de violins. També tocaré algunes peces musicals.

De les distintes definicions que podem donar sobre la música, la que més m'agrada és la que diu: «*La música és l'art d'organitzar sensiblement i lògicament una combinació coherent de sons i silencis utilitzant els principis fonamentals de la melodia, l'harmonia i el ritme*».

Els tres pilars de la música són la melodia, l'harmonia i el ritme. Els éssers humans portem el ritme, també la naturalesa (les estacions, la nit, el dia...) tot té un cicle, una línia temporal. Això és ritme. La melodia és una forma d'expressar sentiments com ara alegria, tristor... La melodia està constituïda per una sèrie d'esdeveniments o sons lineals, mentre que l'harmonia és la perfecció numèrica, la perfecció matemàtica que es pot mesurar. Diríem que l'harmonia és la simultaneïtat de sons. Si aquesta successió de sons és percebuda com una sola entitat s'anomena melodia. Una melodia es forma a partir de sons que bàsicament tenen dos elements característics: l'altura i la durada del so. El paràmetre que determina la durada del so és el ritme, mentre que l'altura és la línia melòdica.

Plató, en el llibre tercer de la República assenyalava *la música* per a formar l'esperit, l'ànima; *la gimnàstica* per a formar el cos i *la filosofia* per a formar el caràcter, la raó. La música és un vehicle de transmissió de llengua, de cultura, de coneixements en general. Es pot parlar de la universalitat de la música, ja que arriba a tots: joves, majors... No importa la classe social, raça, nacionalitat... La música, diríem, seria el més proper al que podríem anomenar déu.

Ara contem una anècdota. He viscut durant tres anys a Estònia i actualment estudien en aquell país. Estònia sempre ha sigut una nació ocupada per danesos, alemanys, soviètics... A primers de 1900 va aconseguir la independència, però el 1939 fou ocupada una altra vegada pels nazis i soviètics, sobretot. Sempre ha preservat la seua llengua, la seua cultura i tradició a través de la cançó. A Eslovènia tothom canta. Gràcies a la cançó ha pogut ser una nació independent.

Els eslovens tenen un festival del cant on tots els cors del país es reuneixen durant dos dies i tots canten les mateixes cançons populars. El primer fou l'any 1864. Arriben a ser unes 40.000 persones en l'escenari i entre 200.000 i 300.000 en total, en una festa per la música.

El 1985, la Perestroika de Gorbatxov dóna llibertats al poble estonià que es manifesta cantant i trau la seua bandera al carrer. L'any 1991 van començar a fer manifestacions utilitzant sempre la música i mai la violència. Va haver-hi un colp d'estat a Moscou i van enviar tancs per a ocupar el parlament d'Estònia i posar fi a la revolució. A Tallín, la capital d'Estònia, els russos prengueren la torre de televisió i ràdio per a fer-se amb les comunicacions. Soldats estonians van comunicar a la població que els soviètics volien prendre el poder. Van comunicar que calia sortir al carrer. Tothom amb les mans juntes van cantar davant l'exèrcit rus, davant els tancs i no van deixar que aconseguiren el poder.

La funció artística de la música queda reflectida en la societat com ara la literatura, poesia, escultura... La música és també un vehicle de formació de bones persones, sensibles, respectuoses, bondadoses.... Per exemple, en la Baltic Youth Philharmonic va estar uns deu dies juntament amb unes cent persones de diferents nacionalitats. Els primers dies va ser un caos, fins que el director va aconseguir que tota l'orquestra fora un únic so. Albert estava assegut amb un xic de Kazakhstan, que no sabia anglès i no s'entien, però tocaven junts. En la música sí que s'entien. Això no es pot explicar.

Ara és hora que interprete una obra de Jules Massenet, *L'òpera de Thaïs*, basada en la llegenda cristiana de santa Thaïs, una prostituta egípcia que va ser convertida per Sant Pafnuci. Això la fa la santa patrona de les prostitutes penedides.

Al llarg de la tertúlia ens ensenya diversos vídeos i actua una altra vegada. Un dels vídeos tracta de veure el gran poder que té la música. Dos músics estan tocant *l'Himne a l'alegria* en una cèntrica plaça d'una ciutat. Després s'afeg més músics i més gent. Cada vegada molta més gent formant un únic so. La música contagia la gent que es congrega a la plaça. És el poder de la música.

També la crisi ha arribat a la música, a la cultura. Ara el Govern ha retallat els pressupostos. A hores d'ara molta gent vol formar-se i estudiar música, però cada vegada és més difícil, també en el món de les orquestres i els bons músics han d'anar-se'n a altres països. A Estònia això no passa. Hi ha 200 aules totalment insonoritzades, també hi ha una gran biblioteca amb moltes partitures. S'inverteix molt en la música. És una altra forma de veure la música. Albert treballa de mestre en una escola com a professor de violí i li encanta. A més a més, creu que a través de la música és possible fer una societat millor que ens afecta a tots.

Violí i viola.

Violoncel.

Contraaix.

Entre les diverses eixides professionals que tenen els músics, la més difícil és ser solista. En el món tan sols hi ha unes 300 persones solistes. Normalment, és gent que viatja molt i no té massa temps per a estar tranquils. Moltes vegades arriben a un lloc amb avió i han d'actuar sense tindre temps d'assajar. Li segueix la de director d'orquestra. La dificultat del director és que ha de saber tots els instruments i tenir carisma per tal que tota l'orquestra siga un sols o.

El violí prové de l'italià, *violino*, diminutiu de *viola* i és un instrument de quatre cordes. És el més menut de la seua família: *la viola*, *el violoncel* i *el contrabaix*. Antigament les cordes eren de budell, però avui són de budell entorxat amb alumini, plata o acer, de metall o de material sintètic. És l'instrument més barat de la seua família però pot arribar a preus desorbitats en els models sofisticats. El violí fa uns 36 cm de caixa, i 60 cm d'extrem a extrem. L'arc és una vara estreta, de corba suau i construïda amb fusta dura del pal del Brasil o *Pernambuco*. Mesura uns 70 cm de llarg, i té una cinta que comprèn entre 100 i 120 crins de cua de cavall de costat a costat. Cal impregnar aquestes crins de colofònia per tal que el fregament de les crins amb les cordes pugua produir un so prou potent.

El contrabaix és el que té el so més greu de tots els instruments de corda fregada. Per les seues dimensions (al voltant 1'85 m) es toca dret o assegut en un tamboret alt.

Per finalitzar la xarrada llegiré, ens diu Albert, un text escrit per l'estatunidenc Leonard Bernstein, compositor, pianista, director d'orquestra i gran pedagog. És conegut tant per la seua activitat al capdavant de l'Orquestra Filharmònica de Nova York, com per la seua tasca com a compositor d'obres que s'han fet molt populars, com ara el musical *West Side Story*, l'opereta *Candide* i *Un dia a Nova York*.

«Fa uns dies acabe de dirigir i gravar la Novena Simfonia de Beethoven, l'última, amb el poema de Schiller, *Ode to Joy*, cantat pel cor i pels solistes i he sortit d'aquesta experiència pensant sobre dates de tots tipus i això que mai m'ha agradat memoritzar dates. Tot i això, després de dirigir la Novena Simfonia de Beethoven, les dades comencen a brollar en el mau cap. De sobte vaig pensar: Joseph Haydn i George Washington van nàixer el mateix any, 1732, exactament 100 anys abans de Goethe finalitzara la seua obra tràgica de teatre *Faust* i morira. Per què em vaig veure sobtat per aquest tipus de pensament acadèmic? Per què? Em vaig permetre un poc d'autoanàlisi, d'associacions lliures i ara sé per què.

Les associacions em van portar fins a l'any del meu propi naixement, 1919, l'any del gran armistici mundial. Ara tinc la clau, la contrasenya era pau, armistici, germanor entre pobles. No anem a permetre un conflicte bèl·lic per més temps. *Amistat, amor, joia, germanor*, les paraules de Schiller en el seu poema en la Novena Simfonia de Beethoven.

Potser la meua bogeria sobre dades no era en va. Vaig pensar sobre l'any 1000 aC, quan el rei David d'Israel va cantar el sublim salm: *Uniu les vostres mans i veureu com*

ens fa de grans sentir-nos junts, com germans. I em va vindre al pensament l'any 400 aC, quan Aristògenes va escriure la seua comèdia antibèlica: *La pau*. O quan fa un poc de més de 2000 anys, el príncep de la pau va pronunciar la doctrina cristiana, la qual pareix incompleta avui en dia.

I on ens trobem ara? Dos mil·lennis després, quan a Belfast es maten i corre la sang en mom d'aquest príncep de la pau... Les dades no paren d'aparèixer en la meua ment i totes afronten la realitat, l'acusació, un terrible desafiament per a allò que nosaltres anomenem *raça humana*.

Anem al 1824, el dia de la Novena de Beethoven, amb el clar missatge de germanor escrit per Schiller quaranta anys abans. I què tenim quaranta anys després? El 1864, la Guerra Civil americana. El 1924, cent anys després, l'intent de colp d'estat de Hitler. Però el 1954, final de la guerra de Vietnam. Va portar pau, va portar germanor? Sí, la de les urnes, la germanor de centenars de milers de refugiats.

Mai en la història hem tingut tantes nacions i quantes d'aquestes nacions s'odien, tantes fronteres, passaports, barreres, murs, tantes línies divisòries en els mapes.

David, Aristògenes, Jesús, Schiller, Beethoven, com duen patir! Perdoneu-me, volia parlar de la simfonia, però és tot un, la lluita de Beethoven per la pau, per a la serenitat i la joia triomfal. En la seua Novena Simfonia la música va més enllà del poema. D'alguna forma ha de ser possible per a nosaltres aprendre de Beethoven, sentint les seues simfonies. No, millor dit escoltant-les amb tot el nostre poder d'atenció i concentració. Aleshores podrem créixer i convertir-nos en una societat millor, en un conjunt que es puga anomenar *raça humana*».

Almassora, novembre de 2013

El futur del periodisme

PEPE BELTRÁN LAMAZA

L'almassorí Pepe és presentat per Margarita, la qual li agraeix que haja acceptat la invitació. Ha estudiat Magisteri i ha cursat un màster en Comunicació i Periodisme a la Universitat de València. La seua trajectòria professional la va iniciar en la secció d'esports de la Cope. Va treballar en *Castellón Diario* i va col·laborar en Onda Cero. Ha sigut secretari i vicepresident de l'Associació de la Premsa Esportiva vinculada a la Federació d'Associacions de la Premsa d'Espanya (FAPE). En l'actualitat és assessor de la presidència.

En *Levante Castelló* és on Pepe ha desenvolupat principalment la seua carrera periodística. Des que van obrir la delegació en 1991, ha sigut cap de la secció d'esports, cap de local, redactor en cap i ara, delegat del periòdic. Actualment la seua investigació se centra en la segona guerra mundial que espera que siga publicada algun dia.

Per acabar, direm que durant sis anys fou presentador de la reina de les festes d'Almassora i mantenidor de l'acte del cinquanta aniversari de les festes.

Pepe i Margarita.

El periodisme suposa l'activitat de recopilar, sintetitzar i presentar una informació relativa a l'actualitat, especialment a fets notables. Com que els fets simultanis són infinits, el periodista està obligat a triar-ne només alguns, sempre amb la intenció de

tendir a l'objectivitat. Hi ha un codi deontològic que alguns diuen que ha de complir: contrastar les informacions en fonts fiables, donar veu a les parts i no opinar en les informacions. El periodisme pot adquirir diferents formes i transmetre la informació a través de diferents mitjans: així, existeix el periodisme gràfic (premsa escrita), però també oral (ràdio), visual (televisió) o multimèdia (Internet).

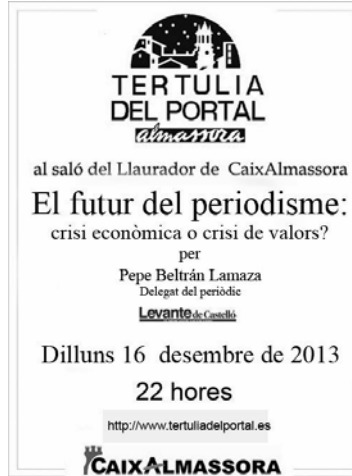
El periodisme ha existit des de Juli Cèsar (segle I aC.), per informar dels tributs i sancions que imposava la República i dels esdeveniments socials com ara bodes, natalicis, morts, subhastes d'esclaus... passant per la baixa Edat Mitjana dels joglars i trobadors. Avui entenem el periòdic com una oferta d'informació a canvi d'uns diners. Aquest periodisme podria considerar-se nascut a Venècia al s. XVI. Aquestes notícies rellevants de la societat es denominaven *gasetes*.

Sobre aquests pilars, i a principi del s. XX, es va imposar el model anglosaxó de periodisme, basat en el «qui, com, quan i per què», metodologia a aplicar per a descriure una notícia de manera asèptica i neutral. Però el periodisme s'ha vist sobrepassat per un nou model informàtic, a partir dels anys 80, quan el desenvolupament tecnològic ha tornat intangible el món com el coneixíem fins ara, sobretot quant a les nocions temporals, a la immediatesa amb què hui podem conèixer els fets. Internet i les xarxes socials presenten els fets com a notícies la qual cosa comporta una interpretació, una valoració d'aquests i ens allunyen de l'objectivitat que ha de tenir el periodista. Cal introduir unes normes o codi deontològic per a regular la responsabilitat social i la veracitat informativa. Aquests codis són emesos pels col·legis professionals més que per les empreses. Els mitjans de comunicació cal que siguin independents respecte dels poders polítics i econòmics.

La crisi mundial també aplega al periodisme, com es contempla en la pèrdua de lectors, menys publicitat, revolució tecnològica. La compra del periòdic ha passat a considerar-se un luxe innecessari, ja que biblioteques, bars i cafeteries ofereixen la lectura gratuïta. L'euro vint que val el diari es destina al paper, i la distribució, l'edició, la fotografia, tot el suport del negoci depèn de la publicitat (la majoria de constructors i automòbils), a hores d'ara a la baixa total. Per tot i això, tan sols a Castelló han desaparegut en els darrers anys, el *Castellón Diario*, *El Heraldo de Castellón*, *ADN* i la delegació de *Las Provincias*. La majoria dels periòdics que estan en actiu ho són gràcies a les ajudes oficials i la publicitat institucional. Caldrà reivindicar la necessitat del periodisme i fomentar la vocació que distingeix els periodistes de raça per sobre de la comoditat del despatx o de la redacció.

Lluny del model francès de subvencions, una bona part dels polítics han aprofitat per comprar favors, guanyar informacions favorables o castigar les notícies negatives. El *Levante* va patir la discriminació publicitària de la Generalitat Valenciana i va haver de reclamar la part que li poguera correspondre per via judicial. El mateix li va passar a la Cadena Ser. *Levante de Castelló* també va patir la decisió de Carlos Fabra

per la seua oferta per a maquillar les informacions que actualment ha desembocat en una condemna per frau fiscal de quatre anys de presó i vora 1,4 milions d'euros. No debades volia que ho callarem.

Ara vaig a mostrar els diners que la Diputació de Castelló ha destinat durant l'any 2013 als periòdics. El diari *Mediterráneo* ha rebut 600.000 euros, *El Mundo* 200.000, *ABC* 80.000, mentre que *Levante*, sent el segon diari de la província, s'ha quedat en 40.000 euros i encara gràcies. Davant la corrupció, ens diu Pepe, si tirem endavant és per què creiem que el periodisme resulta indispensable per a la higiene de la societat, per al futur de la democràcia, el menys roí de tots els sistemes de govern, segon Winston Churchill.

Davant la immediatesa de la notícia que ofereix la ràdio, la televisió i les xarxes socials, el periòdic complementa la informació amb anàlisi, declaracions, material informàtic, opinions, enquestes... Com a exemple es pot posar la sentència del cas Fabra. La informació sobre aquest cas és voluminosa. Un altre exemple el podem tenir en el fet que a l'hora d'obrir una emissora de ràdio o una televisió local amb les llicències reglamentàries, un aficionat més o menys atrevit la pot obrir. Però ningú s'atreveix, amb la impressionant aventura i el risc que suposa, a obrir un periòdic.

La crisi econòmica ha provocat una caiguda de vendes anual d'un 10% des de 2007. En sis anys s'ha perdut la meitat dels lectors. Des de 2007 al 2012 la inversió publicitària es va reduir a la meitat i fins a 18.000 marques comercials van deixar d'anunciar-se. Així, el Grup Prisa, editorial d'*El País*, deu 3.500 milions d'euros als bancs i el seu capital està repartit entre fons d'inversió i bans espanyols. Uni-

tat Editorial, titular d'*El Mundo*, va tancar el 2012, amb uns ingressos bruts de 414,7 milions, un 16% menys que el 2011. Les pèrdues reconegudes del primer semestre d'aquest any superen els 14 milions. A partir de març de 2014 realitzarà el seu enèsim ajust de la plantilla.

El subdirector del *The New York Times* adverteix que cal educar la població contra la idea que la informació de qualitat és gratuïta. La població entre els 25 i 35 anys són els més favorables a pagar la lectura en línia. Així, una possibilitat seria que els lectors pogueren accedir lliurement a un cert nombre d'articles al mes però a partir d'ací haurien de pagar.

De fet, hi ha més població que mai i més necessitat que mai de la informació. Imaginem una societat que desconega el cas Bárcenas sobre el finançament il·legal del PP, el dels ERO d'Andalusia i la UGT, el de Castelló sense saber que el seu president de la diputació ha enganyat el fisc durant anys... Això no ho poden suplir les xarxes socials. Internet és una victòria de la informació instantània però no del coneixement. Wikipedia és la nova base documental, però res d'això seria una notícia sense el treball del periodista. Darrere de cada xifra hi ha una història humana, una persona que viu i sofreix aquesta realitat.

El periodista ha de saber pensar i interpretar la informació per no deixar-se portar per rumors infundats. A més del domini tecnològic propi de cada època, caldria preguntar al nou professional si ha estudiat a Plató, Kant o Maquiavel, tenir coneixements d'història o de matemàtiques (per això d'estructurar la ment)... Internet ens dóna la notícia al moment, com ara les notícies de les catàstrofes naturals, les guerres.... però és el periodista qui explica el que uns altres no expliquen, qui torna al lloc de la notícia quan els altres se'n van.

De la mateixa manera, quan són tantes les notícies globals que ens arriben, troba la seua raó de ser l'hiperlocalisme. Volem saber per què pugen el rebut de l'aigua i de la llum, per què cada dia hi ha més assessors a la diputació, per què no canvien la bombeta de la farola de davant la casa, com ha quedat l'equip de futbol local, per què han tancat la RTVV, per què no es veu la TV3...

En el futur, i el futur és demà, es tractarà de presentar la informació desplegada en diferents plataformes interconnectades de tal manera que converteix el periodista en una part més de l'empresa de comunicació. És el que ara s'anomena periodisme de marca, que sempre ha existit. Tota la vida hi ha hagut seguidors de José María García, amb independència si parlava en la Ser, en Antena 3 o en la Cope; o d'Iñaki Gabilondo, ja parlara en la Ser o en *El País*. Simplement cal adaptar-se a la realitat tecnològica.

La base del periodisme és la notícia, però també comprèn altres gèneres com ara l'entrevista, el reportatge, la crònica, el documental i l'opinió. És fonamental que el pe-

riodista escriga correctament, sense faltes d'ortografia, sense anglicismes i amb menys acrònims que substantius. Avui en dia la joventut envia correus electrònics, missatges de mòbil, sms, whatsapps, carregats de faltes d'ortografia. Cal escriure correctament i posar hacs i accents on corresponga per a preservar així el nostre idioma.

Per tot i això, ens diu Pepe, el periodisme és insubstituïble, però que no té cap sentit sense vosaltres, sense el receptor dels nostres missatges. El periodisme és més necessari que mai, tant com l'hàbit de llegir, però aquesta, amigues i amics, ja és una altra història.

Almassora, desembre de 2013

La indústria marítima

JOSÉ RAMÓN GÁNDARA PICAZARRI

Presenta José Ramón el seu amic Mario Calvo. José Ramón naix l'any 1940 en El Astillero, un poble industrial amb una gran tradició marinera, situat al fons de la badia de Santander. Però, va residir durant quasi tota la seua joventut a Liérganes, un pintoresc poble de Cantàbria, a 28 quilòmetres de Santander.

Estudia la carrera de Nàutica a l'Escola de Nàutica i Màquines de Santander. El 1959 embarca com a alumne de pont (agregat) en bucs petrolers del navilier Castilla i està dos anys en període de pràctiques. Trau el títol de pilot de segona classe i embarca com a oficial de coberta en un buc de càrrega general durant un any. Treballa dos anys com a tercer oficial en petrolers del navilier Campsa i desembarca per preparar el curs de capità de la Marina Mercant i obté el títol als 23 anys. Embarca com a segon oficial en Esso Internacional, on desenvolupa la seua carrera professional i als 28 anys porta el buc fins que desembarca per a treballar en terra als 32 anys. Treballa durant tres anys en una empresa auxiliar d'indústries marítimes. Més tard s'incorpora al món marítim, ja que treballa durant 12 anys com a inspector al navilier Antares de Santander a càrrec de la seguretat marítima i assegurament de la seua flota de petrolers, vaixells de càrrega a granel i càrrega en general. En els últims 12 anys de la seua vida laboral treballa com a pràctic en la refineria de la BP de Castelló. En el període de treball en terra, comptabilitza el treball amb inspeccions de seguretat i supervisa el compliment dels convenis internacionals marítimes per a naviliers amb banderes de Libèria, Panamà, Saint Vincent i les Grenadines i les Illes Marshall.

Des de fa molts anys coneixem el comerç i una part integrant n'és el transport de mercaderies; el transport marítim és el més important i antic. Sols cal dir que el 92% de la càrrega que es mou arreu del món es transporta per via marítima. Per mantenir això es necessita una gran infraestructura composta bàsicament pels vaixells, els naviliers, el lloc de construcció i reparació (propers al mar o a rius navegables) i els ports on es realitzen les operacions de càrrega i descàrrega.

El vaixell és una construcció de metall, fusta, formigó o altres materials que, com que és fusiforme i còncav, flota en l'aigua. Segons la càrrega que transporten, es classifiquen en petrolers, químics, de gas (dedicats al transport de gas natural líquat; el gas

és transportat a una temperatura de menys 160°C per a llargs recorreguts, amb una capacitat de càrrega entre 30.000 i 150.000 metres cúbics), frigorífics, bucs portacontenidors (que transporten la càrrega en grans contenidors caracteritzats per la seua grandària ja que, els més grans, poden transportar 25.000 contenidors), de ciment, vaixells de càrrega horitzontal (en anglès *roll on roll off, Ro-Ro*), és a dir, que poden rodar dins i fora de l'embarcació; aquests només transporten mercaderies que es carreguen i descarreguen pel seus propis mitjans: automòbils, camions, tancs i càrregues rodants en general. El vaixell de càrrega a granel o *bulk-carrier* és un vaixell http://ca.wikipedia.org/wiki/Vaixell_mercant que es dedica al transport de càrregues seques a granel, de grans dimensions –fins a 200.000 TMP–, que supera en alguns casos els 300 metres d'eslora i que normalment navega a baixa velocitat; són fàcilment identificables per tenir una única coberta correguda amb diverses escotilles. Buc transbordador o ferri (per transportar passatgers i els seus vehicles en distàncies relativament curtes, i que formen part del transport públic en ciutats costaneres), els creuers (bucs dissenyats per transportar passatgers que gràcies a la indústria del turisme de creuer mantenen centenars de milers de treballs directes i indirectes en diferents països), i plataformes mòbils (bucs per a extraure el petroli, de gran mobilitat amb una llançadora de gas, un heliport i una torre d'extracció).

Port i refinaria de Castelló.

Buc de gas.

Buc portacontenidors.

El petrolier és un buc per transportar petroli o productes derivats. Actualment quasi tots aquests bucs porten doble casc per evitar vessament de cru. Els súper petrolers tenen més capacitat de càrrega; el *Knock Nevis* és el buc més gran del món (458 metres d'eslora, 69 de mànega i 25 de calat) i no podia travessar el Canal de la Mànega, ni el de Suez ni Panamà. Al desembre de 2009 fou varat i desmantellat a l'Índia. Alguns han provocat desastres ecològics importants en vessar el cru al mar, com ara: *Torrey Canyon* (1967), que va derramar 120.000 tones en la costa sud d'Anglaterra; *Exxon Valdez* (1989), que va derramar 38.000 tones de cru en Alaska; *Erika* (1999), que va derramar 30.000 tones de petroli les costes de Bretanya en plena travessia en partir-se en dos per una mar de força 8 a 10. Aquesta nau tenia tots els permisos en regla i es va partir per un defecte estructural i pel desgast normal en un vaixell de 25 anys.

El *Knock Nevis*.

Vaixell de càrrega horitzontal.

A Espanya: l'*Urquiola* (1976), en la maniobra d'entrada al Port de la Corunya, va tocar uns baixos no senyalitzats en les cartes i va derramar 100.000 tones de petroli al mar; *Mar Egeo* (1992), petrolier de bandera grega que va naufragar a la costa de la Corunya i va derramar 67.000 tones al mar; *Prestige* (2002), buc monocasc al qual un

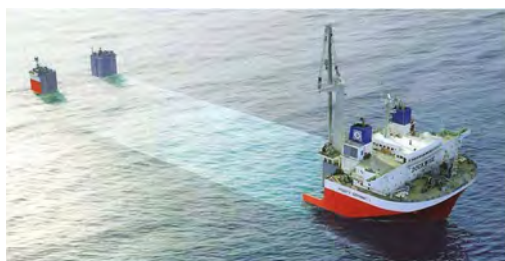
temporal li va produir una via d'aigua quan estava a 52 quilòmetres de Finisterre i que transportava 77.000 tones de fueloil. Es va allunyar de la costa i es va partir en dos a uns 250 quilòmetres i una profunditat de 3.850 metres. El petroli va arribar a la costa de les Ries Baixes, va provocar un desastre ecològic i va perjudicar la indústria pesquera. Des d'aquest desastre, els petrolers monocasc no poden navegar en tota la UE.

Però, la major catàstrofe fou durant la Guerra de Kuwait, l'any 1991, quan Irak va llançar al golf Pèrsic quasi dos milions de tones de petroli dels pous de Kuwait. Tot i això, aquestes quantitats de pol·lució accidental sols representen el 4% de la pol·lució marítima i el 46% d'accions rutinàries com ara el rentat de tancs, la descàrrega de sentines, etc.

Des de la meitat del segle XIX, es veia la necessitat de desenvolupar normatives internacionals per a regular la navegació marítima. El 1948 una conferència internacional a Ginebra va adoptar una convenció que estableix formalment l'IMO (el nom original era l'Organització Consultiva Marítima Intergovernamental, o IMCO, però el nom va ser canviat el 1982 a IMO). IMO és l'organisme especialitzat de les Nacions Unides responsable de la seguretat, la seguretat de la navegació i la prevenció de la contaminació del mar pels vaixells.

El Conveni Internacional per a la Seguretat de la Vida Humana en el Mar o SOLAS (*Safety of Life at Sea*) és el més important de tots els tractats internacionals sobre la seguretat dels bucs. La primera versió fou aprovada el 1914, en resposta a la catàstrofe del *Titanic*, la segona el 1929, la tercera el 1948, la quarta el 1960 i la quinta el 1974, que va entrar en vigor al mes de maig de 1980.

El Conveni Internacional per a Prevenir la Contaminació pels Bucs o MARPOL (pol·lució marítima) de 1973 i 1978 és un conjunt de normatives internacionals per a prevenir la contaminació pels bucs. Per indemnitzar les víctimes dels vessaments de cru es van crear tractats sobre responsabilitat civil el 1992 i 2000.

Bucs de plataforma mòbil.

L'interior del buc té de tot: sala de màquines, cuina, sala d'ordinadors, bugaderia, lavabos, gimnàs, sala de jocs, sauna, piscina, passadís per anar a popa i proa, utilitzats en bucs portacontenidors ja que no és possible caminar per coberta i per on col·loquen tota la part de tubs.

Passadís cap a popa.

Passadís cap a proa.

Embarcar-se en un buc mercant possibilita viatjar arreu del món i conèixer gran quantitat de persones. Això és molt bonic, però presenta altres problemes i dificultats per a persones propenses a marejar-se, a tenir pànic en condicions climatològiques adverses com és una tempesta o un error mecànic. A més, les jornades i els torns de treball són extenses i irregulars, i es passen llargs períodes allunyats dels amics i la família. La vida a bord del buc representa haver de compartir el dia a dia amb altres persones de diferents races i nacionalitats. La higiene i l'endrec dels camarots són supervisats per les autoritats, que solen ser estrictes. Els membres de la tripulació participen en constants entrenaments i simulacres de seguretat i emergència general. El número d'armilles salvavides correspon, com a mínim, al nombre de tripulants i passatgers que permet el buc.

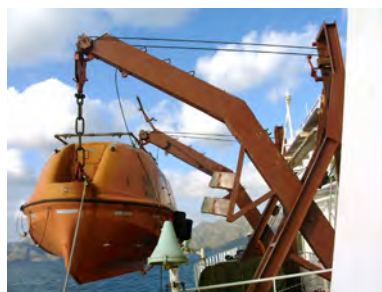
Les comunicacions amb terra mitjançant el telèfon, el fax o el tèlex normalment són cares, excepte el correu tradicional. El correu electrònic avui en dia està disponible per als membres de la tripulació. No hi ha metge a bord del buc mercant i si una persona es posa malalta, cal telefonar o utilitzar la ràdio per consultar al metge en terra. Els treballs que tenen lloc en el buc s'han de fer amb un ordre i disciplina estrictes. El capità és la màxima autoritat del vaixell i tots els membres de la tripulació han d'acatar les seues ordres i instruccions.

Les escoles o facultats per obtenir el títol d'oficial de la Marina Mercant estan a Barcelona, Cadis, Santander, la Corunya, Bilbao i Tenerife. S'estudia física, matemàtiques, dret, dibuix, economia, medicina naval, teoria i estabilitat del buc, construcció naval, estiba, maniobres, navegació, reglamentació del buc, seguretat marítima i prevenció

de la contaminació, anàlisi i prevenció del temps, sistemes de ràdio, pràctiques en el buc... En un buc es pot treballar de capità, patró, oficial, mariner, cuiner, cambrer, en la sala de màquines... però també és possible treballar fora del buc: en navilieres, consignacions, oficines de contractació de consignataris (*brokers*), capitanies marítimes i torres de control, etc.

Motor principal.

Bot salvavides tancat.

Els motors dels bucs mercants com els dels grans creuers són de diesel ja que són més fiables, senzills i econòmics. Per fer-los més barats i sobretot més fiables no tenen sistema d'encesa com els motors de gasolina, no porten bugies, ni bobina, ni depenen d'un alternador o

bateria per seguir en marxa. Menys peces, menys avaries. Funcionen a unes 100 revolucions per minut i per això poden utilitzar el fueloil, més dens que el gasoil i més barat. Són enormes i poden arribar als 100.000 cavalls de potència, 14 cilindres, 25 metres de longitud i 2.500 tones de pes. El consum és de 3 metres cúbics per hora (en cada moviment de pistó entren en explosió 200 centímetres cúbics de combustible).

Noliejar un viatge és un tipus de contracte de transport de mercaderies per via marítima. Una part, el noliejant o navilier, posa a disposició de l'altra, el noliejador, la totalitat de la capacitat de càrrega d'un buc per a un determinat viatge, a canvi d'un preu anomenat noli. El noliejant conserva la gestió nàutica i comercial del buc, mentre que el noliejador conserva la capacitat de càrrega, que pot utilitzar per a carregar les seues pròpies mercaderies o per a subcontractar amb tercers carregadors determinades parcel·les de càrrega i lucrar-se així amb la diferència de noli.

Almassora, desembre de 2013

Ferides per banya de bou. Tractament

GUSTAVO TRAVER MARTÍNEZ

Gustavo naix a Borriana l'any 1949, estudia als Jesuïtes i als Salesians de Borriana. L'any 1973 es llicencia en Medicina i Cirurgia per la Universitat de València. Des de fa més de quaranta anys treballa com a cirurgià i actualment és el cap de la secció de Cirurgia de l'Hospital General de Castelló, i cirurgià en cap de les places de bous de Castelló i de Vinaròs. Als bous al carrer també està a les infermeries dels pobles i això és una assegurança de vida per als aficionats, ja que saben que estan en bones mans en cas de qualsevol contratemps. És membre de l'Associació Espanyola de Cirurgians. A més, és molt senzill i molt bona persona, com ens diu el presentador, i també metge, Guillermo Serra. La gran passió de Gustavo són els amics.

El primer cirurgià de plaça de bous de la plaça de València fou precisament un valencià, el doctor Francisco de Serra Juan. Va escriure un llibre titulat: *Tauro-Traumatología*, precedida d'un disseny històric sobre la festa dels bous, l'any 1945. En aquesta època traumatologia i cirurgia anaven unides. El pròleg deia: *Aunque en rigor la captura de reses bravas en estado salvaje, no está desprovista de cierta debilidad, principio por lo tanto de un arte, el torero, sin ningún tipo de normas para su ejecución, es considerado como una opción de caza en la que el hombre usa contra el toro bravo únicamente una estratagema.*

Gustavo Traver.

Enganxada d'Antonio Ferrera.

Les corregudes de bous són considerades una de les expressions de la cultura hispànica. En les mateixes es lidien bous braus a peu o cavall (rellonejadors) en un recinte tancat com és la plaça de bous. Es practiquen també en Portugal, al sud de França i a alguns països hispanoamericans com Mèxic, Equador, Colòmbia, Costa Rica, Perú i Veneçuela. Això seria la definició nua i crua, però també hi ha els bous al carrer. La província de Castelló és pionera en el bou embolat. Antigament, els bous embolats els usaven els cartaginesos per a crear el pànic dels seus enemics.

En la història hi ha hagut moltes prohibicions de l'espectacle. Així, Isabel La Catòlica els va prohibir, també un papa va amenaçar amb l'excomunió per exhibir bous al carrer, fins que Alfons X el Savi va veure que el poble els volia i necessitava i en va permetre l'exhibició. Les corregudes de bous eren a cavall. La noblesa utilitzava el cavall per llancejar el bou, mentre que els toreros a peu eren els seus subalterns.

Va ser Pablo Romero el primer que va fundar una escola taurina i el primer a matar al bou de cara. L'enganxada entre l'home i el bou acaba sent un art, l'art del toreig. També el bou al carrer és un art. Només cal veure el colp de cintura que fan els aficionats sense capa, sense res, a pèl. La província de Castelló és on hi ha més afició al bou al carrer, i on més espectacles se'n fan, per la qual cosa és on més enganxades es produeixen. Un total de 290 expedients, aproximadament uns 1.200 espectacles taurins. Un expedient és un festeig. Així Almassora té dos expedients, ja que té dos festejos a l'any, Santa Quitèria i el Roser, independentment del nombre d'espectacles taurins contractats. Vila-real té dos expedients; Borriana, un; Betxí, tres, etc. Hi ha dies, sobretot a l'estiu i en les festes patronals, que es fan bous en 14 llocs a la vegada.

Les ferides per banya de bou tenen unes peculiaritats diferents a qualsevol tipus de traumatisme, tant pel bou, com per l'home, que són dos éssers en moviment. Pot haver-hi una discordança entre el forat d'entrada i la lesió posterior que té lloc dins de la massa muscular.

El bou de lídia o bou brau és un animal gregari que es refugia en una manada. El jòneg mama durant uns nou mesos i assoleix la maduresa sexual al cap de 16 mesos. Tot i que els bous no tenen accés a les femelles, es munten els uns als altres per a mitigar l'apetit sexual. Els bous veuen el color roig dels capots, però no els crea una conducta agressiva. Ells carreguen contra el moviment.

En nomenclatura taurina, la banya del bou consta de la *base o mazorca*, oscada i rugosa. A la superfície s'hi veuen els anells. En sumar dos s'obté l'edat del bou. La *pala o zona intermèdia*, que és oscada i uneix la base amb el pitó. La *punta o pitó*, massís. La longitud de la qual és aproximadament al vint per cent de la longitud total de la banya. Gustavo ens diu que el bou fa mal fins amb la cua, per la gran força que té. Un bou de quatre anys en moviment i 400 kg de pes te una força de 470 kp o kgf que transmet a les banyes.

NOTA: $1 \text{ kp} = 1 \text{ kgf} = 1 \text{ kg} \times 9,80665 \text{ m/s}^2 = 9,80665 \text{ kg m/s}^2 = 9,80665 \text{ N}$. $1 \text{ N} = 1 \text{ Newton}$ és la força necessària per a proporcionar una acceleració d' 1 m/s^2 a un objecte d' 1 kg de massa. Quantes vegades hem vist a un bou alçar a un cavall que pesa més que ell? Els entesos diuen que la força del bou està en els quaters posteriors. La dita popular diu: «té més força que un bou». Una bonica frase: *El toro tiene una bravura ingenua que le hace embestir siempre de frente i además ciegame i siempre de abajo hacia arriba*. Si no fos així, seria impossible la lídia.

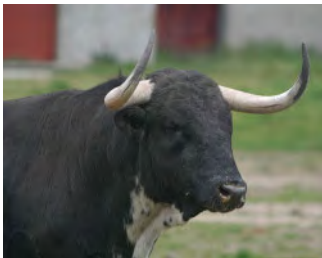

El bou tira al cavall.

Rellonejador.

El bou és perillós per la casta. La casta és un compendi de qualitats orgàniques i funcionals, estructurals i anímiques que són hereditàries. En un bou cal destacar l'estampa o *trapío* (la bravura) que caracteritza la seua existència. Per a millorar la casta, els bous es creuen amb uns altres. El bou *cerril* és el bou que s'exhibeix una sola vegada, és salvatge i acaba a l'escorxador. És més fàcil d'enganyar que el bou de corro. Aquest bou és de lloguer, i com què el toregen tantes vegades, apren i resulta ser més perillós que el *cerril*. Ja si el bou, per si, no fos perillós, tenim el bou embolat al qual li afegim el perill de la cremada.

Banyaprim.

Guenyo.

Veleta.

La cornamenta del bou és fonamental pel que fa a la gravetat d'una possible enganxada. Banyaprim, bou de banyes estretes, netes i brillants (ferida neta). *Astigordo*, de banyes bastes i grosses. Guenyo, el que no guarda simetria en les seues dues banyes (quan s'intenta desenganxar-lo, per dins fereix molt). *Bien puesto*, el que té les banyes ben posades i de mida normal. *Cornalón*, el que té les banyes excessivament desenvolupades. *Veletó*, el que té les banyes altes i dretes. *Playero*, el que té les banyes obertes que s'obrin lateralment al cap (a l'escometre ocasiona contusions i no cornades).

Les ferides per banya de bou es produeixen en les festes taurines als aficionats que hi participen i també als professionals que tracten amb aquests animals com veterinaris, ramaders, transportistes, toreros, banderillers, matadors, ... Les persones ferides per banya de bou han de ser considerades pacients politraumatitzats (ferides, contusiones, fractures) i, a més, ser tractats en funció dels òrgans afectats. Normalment, presenten una sèrie de característiques especials com destrosses musculars, diversos trajectes, cossos estranys, gèrmens, ... que les fan diferents a altres ferides penetrants, com poden ser les produïdes per armes blanques o de foc. Les ferides per banya de bou solen infectar-se fàcilment i per això cal tindre sempre la màxima precaució.

Quan el bou envesteix, flexiona el coll i introdueix les banyes al cos de la persona produint-li una primera trajectòria ascendent. Després el bou alça la persona del sòl i, al mateix temps, realitza moviments circulars i de rotació amb el cap (*derrotes*), les quals produeixen múltiples trajectes i lesions que no s'identifiquen en un primer examen inicial. La profunditat de la ferida està en funció de la velocitat amb la qual es realitza l'impacte, i també del pes del bou.

És de summa importància, per al cirurgià, conèixer la cornamenta del bou que causa la lesió per a determinar de manera aproximada la profunditat de la ferida, ja que és possible valorar aquesta amb el diàmetre que presenta el forat d'entrada i el gruix de la banya del bou. Les lesions no es limiten a l'esquinç dels teixits afectats, sinó que poden produir contusions, moltes vegades més greus que la ferida del pitó.

Quan el bou alça al torero, es presenta la primera trajectòria cap a munt. El cos del torero gira i busca l'equilibri, el que fa que el bou realitze un *derrote* i produïska una segona trajectòria, ara cap a baix de l'organisme. El bou produeix lesions mentre el torero no es desprenga de la banya. A més de les cornades, les peülles del bou poden ocasionar fractures i lesions de columna.

Segons la profunditat, les lesions ocasionades per les banyes del bou es divideixen en: *varetazo*, *puntazo* i *cornada*. El *varetazo* és un colp produït per la pala de la banya i produeix únicament contusions. En el *varetazo* el pitó no penetra en el cos del torero. En el *puntazo* el pitó encerta al torero, però la cornada no és molt profunda. En la *cornada*, el pitó penetra en el cos i produeix una ferida profunda. Les més perilloses són les abdominals i les toràciques. D'especial interès és la cornada *envainada*, produïda

quan la banya del bou penetra en l'organisme però, a causa de l'elasticitat de la pell, la ferida greu es pot confondre amb una simple contusió. Per això, davant de qualsevol traumatisme per banya de bou a la regió abdominal, s'hi ha de valorar la possibilitat que es tracte d'una cornada *envainada*.

José Tomás. Cornada *envainada*.

En les festes de carrer, les lesions més habituals es produeixen a la part posterior de les extremitats inferiors. Les més típiques són les lesions per empalament, les quals afecten la regió anal. Entre les produïdes per les peülles, les més greus són les ocasionades al cap, tòrax o abdomen. En les ferides sagnants és summament important taponar la ferida, ja siga amb gases estèrils, tovalloles, o amb l'aplicació del puny sobre la ferida.

Tots els toreros, abans de la correguda, es desitgen sort. A la plaça de Jerez de la Frontera hi ha un escrit que diu: *La suerte no es más que el meditado cuidado de todos los detalles*. També això es pot traslladar a la cirurgia.

Almassora, gener de 2014

1247, trasllat d'Almassora

FRANCESC AGUT I JOSEP SORRIBES

Aquests dos tertulians ja han vingut en diverses ocasions a la tertúlia. Moderats per Joan Forcada, avui ens parlaran sobre el trasllat del poble a l'emplaçament actual i del senyoriu històric del bisbe tortosí.

Pepe, Joan i Paco (d'esquerra a dreta).

Parla Pepe i ens diu que Almassora estava ubicada en un indret privilegiat, el castell d'Almassora, on venia gent de latituds llunyanes a comerciar amb la població autòctona o a establir-s'hi. Fenicis, grecs, cartaginesos, romans, visigots, àrabs,... La reconquesta es va produir l'any 1234. Segons relata el Llibre dels Fets, Pere Cornell conquista el castell d'Almassora en 1234. El 2 de gener de 1235, el rei Jaume I atorga la Carta de Privilegis. En aquesta, el rei volia concedir alguns incentius i altres facilitats als possibles habitants futurs, els quals feren abellidor el trasllat des de les seues terres nadiues al poble que senyorejava el pas del Millars. Per exemple, els faria ciutadans lliures, els hi donaria cases i camps, animals i estris de treball, ramats,... Carta de Privilegis: *Siga per a tots manifest, que Nos, Jaume I, per la gràcia de Déu, Rei dels Aragons i del regne de les Mallorques, comte de Barcelona i d'Urgell i Senyor de Montpellier: amb la present carta nostra, de sòlida validesa, vos rebem i establim sota la nostra protecció i custòdia, i vos concedim especial salconduit, a tots ensems i a cadascun de vosaltres, estimats i fidels nostres, pobladors d'Almassora, presents i futurs..*

"Castell d'Almassora". Dibujo de 1314. Archivo de la Catedral de Tortosa 63

Ruines del Castell per Joan Edo.

El document es referia a tots els súbdits cristians d'Almassora, presents i futurs, a tots ells els declarava persones lliures, que podien viatjar pels seus regnes sota la seua protecció i custòdia, exempts del pagament de peatge, de lleuda o de cap altre impost, per les mercaderies de qualsevol mena que portaren al poble, o que enviaren, des d'ací, a qualsevol lloc dels seus reialmes, bé fóra per terra, mar o riu. El document també contenia altres avantatges pel que fa a la seguretat i altres qüestions. És evident que el rei en Jaume tenia un interès especial per Almassora.

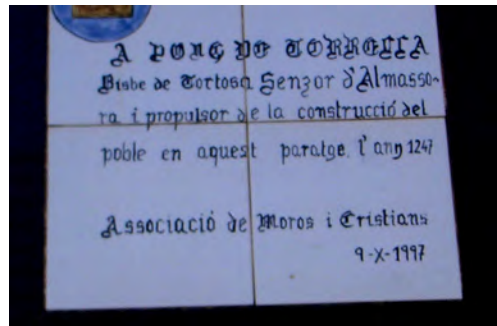
Quan els monarques declaraven una guerra, demanaven als nobles la seua participació militar i econòmica. En acabar el conflicte, compensaven els que hi havien participat en proporció a la prestació rebuda. D'aquesta manera, el Conqueridor va cedir el senyoriu de la vila i lloc d'Almassora al monestir de Santa Cristina de Somport, un alberg regentat per l'orde de l'Hospital, situat als Pirineus d'Osca, al peu de la via tolosana, per on transitaven molts pelegrins europeus cap a Santiago.

Fou el prior, el navarrès Guillem d'Orradre (qui havia participat en la presa de Borriana) qui ens va concedir la Carta Pobla en qualitat de senyor del lloc; datada el 15 d'agost de 1237. La Carta Pobla és un contracte entre el senyor i adjudicatari i els repobladors. En el contracte s'especifiquen les condicions juridicoadministratives i els drets i obligacions que havien de regular les relacions posteriors, principalment el fur pel qual s'havien de regir. En el nostre cas, el Fur de Borriana, que és tant com dir el d'Aragó. La Carta inclou tot un tractat d'inspecció laboral i fiscal.

El bisbe de Tortosa va interposar una demanda en la qual al·legava l'incompliment d'una promesa feta l'any 1178 pel rei Alfons II, amb motiu de la consagració de la catedral diocesana. Una promesa i tres ratificacions, en el sentit que el castell de Castelló i l'alqueria de Fadrell (que suposadament incloïa Almassora), havien de ser per al mitrat i el Capítol de la seu tortosina. La Sentència arbitral es pronuncia l'11 de juliol de 1242, i segons la qual el bisbe i cúria d'aqueixa seu, havien de rebre el castell d'Almassora i l'alqueria de Vilamoncarro, en compensació pel castell de Castelló i l'alqueria de Fadrell. El rei Jaume I havia de negociar la rescissió de la donació del castell d'Almassora, que el 1237 havia fet al monestir de Santa Cristina de Somport.

Abolida la cessió, Almassora va retornar novament sota la jurisdicció directa del monarca. El 10 de juny de 1245 se signà el document de donació-recepció-renúncia que resolva el cas. Almassora es va convertir en feu de la mitra tortosina i de la cúria catedralícia. Situació que es mantingué al llarg de sis centúries.

El poble d'Almassora que va conquerir Pere Cornell, o que va rebre el prior del monestir de Santa Cristina i més tard el bisbe de Tortosa, no era una part del nucli urbà on ara vivim. Almassora va ser traslladada des del castell, al solar actual, al voltant de 1247. Diversos són els arguments per a provar-ho. El pla de l'actual vila és quadrellat o hipodàmic, (Hipodàm de Milet, s. v aC) com es veu en la figura. Això no era l'estil d'un poble islàmic. Així, Almassora està tota feta a l'estil greco-romà-visigòtic o cristià. Tanmateix, si observem un dibuix fet per un familiar de mossèn Paholac, bisbe de Tortosa, correspon a una construcció defensiva ciclòpia, la qual no es veu dins del recinte de la nostra vila. A més, en la Crònica es diu que els nobles que acompanyaven Pere Cornell: *travessaren el vall i pujaren a la torre on estaven aquells escuders*. També es parla d'Almassora la Vella per a distingir-la d'Almassora (a seques), nom reservat per al nucli actual, on estava Ca la Vila, la parròquia, el mercat, el forn, la ferreria,...

En 1247, el bisbe Ponç de Torrella va pensar que seria convenient traslladar el poble més prop del treball diari: concretament a la línia que marca la divisòria entre l'horta i el secà. Va crear una empresa imprescindible en qualsevol nucli urbà, com pot ser un forn de coure pa i el va situar a un lloc elegit i situat fora de la vila (quan se suposa que el poble encara estava situat al castell). En 1317, el bisbe de Tortosa, el reverend pare Berenguer, que es trobava personalment al seu poble d'Almassora, va manar construir un altre forn perquè el poble havia augmentat i la gent s'havia multiplicat des del temps en què es va fer aqueix primer establiment. És clar que els dos establiments estan ara al mateix nucli poblacional.

Tots aquests arguments ens confirmen que Almassora va ser traslladada des del castell, a l'emplaçament actual, al voltant de l'any 1247.

Ara és el torn de Paco que ens diu que els bisbes tortosins, com a senyors territorials d'Almassora, constitueixen un cos institucional d'una rellevància històrica semblant a la que tenien Jaume I o Pere Cornell.

Ponç de Torrella fou bisbe de la Diòcesi de Tortosa durant més de 40 anys (1212-1254). Acompanyà Jaume I http://ca.wikipedia.org/wiki/Jaume_I en la conquesta de València i prengué part activa en aqueixa contesa, per la qual cosa, el monarca, en recompensa, eixamplà els límits de la Diòcesi de Tortosa, i els va restituir a l'estat en què estaven abans de la invasió dels àrabs, és a dir, des de més amunt de Tortosa fins a Almenara. Va rebre el castell d'Almassora i els castells de Miravet i Sufera, que van donar lloc a les poblacions de Cabanes, Torreblanca i Benlloc. També va ser senyor de Borriol. Les seues restes es troben soterrades en una arca funerària de pedra, incrustada en un mur de la catedral de Tortosa.

En l'edat mitjana, el rei podia donar, en propietat i totalment lliure d'impostos, un territori a un senyor feudal, com el bisbe de Tortosa; cosa que en l'actualitat seria impensable. El senyor feudal rebia el domini absolut no només del territori, sinó també dels seus habitants i substituïa el rei en l'exercici dels tres poders: el legislatiu, l'executiu i el judicial.

Tots els poders del bisbe provenien de la donació d'Almassora que, l'any 1245, el rei li va fer al prelat. Les atribucions dels bisbes, tant en afers públics com en qüestions privades, no eren merament formals, sinó absolutament efectives i decisòries.

El poder dominical (que dimana del *domini*, del senyoriu, del fet de ser el propietari i senyor de les terres i persones d'un territori) no era absolut. En la Carta Poble estava escrit que als pobladors se'ls concedien terres i cases, sense més compensació ni obligació que pagar-li al bisbe el delme i les primícies.

Poder dominical.

Poder legislatiu.

El delme era un impost que equivalia a la desena part de totes les collites i dels ramats, que es guardaven al graner del bisbe, un local situat on ara és el Museu del carrer Major. Per a facilitar la recaptació, el bisbe en subhastava el cobrament i l'adju-

dicatari li pagava en metàl·lic el preu ofert en la subhasta. L'any 1732, l'arrendatari li pagà 1.450 lliures anuals al bisbe. Allò era tot un capital, si pensem que una casa gran al carrer Major només valia 100 lliures. Les primícies eren les collites més primerenques i corresponien a una trenta-cinquena part del delme.

En la Carta Pobla, el bisbe es reservà el domini de la indústria i el comerç local, com els molins, els forns, la ferreria, la tenda, la carnisseria, la taverna, l'hostal i l'escrivania del Consell. Però al s. XVIII, el bisbat sols conservava la propietat del molí de Dalt o de l'Estret i el de Baix o del carrer del Pilar i els drets a cobrar per l'escrivania del Consell.

El bisbe mantenia la propietat de tots els béns que es trobaven dins del terme i que no hagués donat als súbdits. L'any 1421, uns veïns de Castelló tenien una barca a la Rambla per a passar-hi els vianants en el moment de grans avingudes. El bisbe els obligà a deixar de fer aqueix servei en favor dels d'Almassora, perquè la Rambla pertanyia a la seua jurisdicció. El mateix va passar al segle XVIII amb uns veïns de Vila-real que passaven viatgers d'una banda a l'altra de la Rambla amb cavalls.

El primer exercici del poder legislatiu que el bisbat tenia fou el de confirmar com a lleis locals els Furs d'Aragó. El prelat no tenia potestat per a dictar noves lleis, ja que no hi havia més lleis que els Furs d'Aragó, però el bisbe sí que podia dictar ordinació d'ordre intern de la població. El bisbe tampoc no podia crear nous impostos. Els únics impostos eren el delme i les primícies.

El bisbe exercia el seu poder executiu a través del Consell local, designat per ell. Cada any hi havia la renovació total dels seus membres. El Consell era l'òrgan de deliberació i decisió de les qüestions que afectaven el govern del municipi. Càrrecs: *el justícia*, que era jutge amb facultats de policia i ordre públic, *els jurats* (actuals regidors), *el clavari* que administrava els comptes del Consell, *el síndic* (representant dels ciutadans), *el sobressequier* que organitzava el reg de l'horta i *l'escrivà* (notari). El bisbe solia delegar la seua facultat jurisdiccional en un batlle, que era designat directament pel bisbe, i sempre era una persona de la seua confiança que igual podia ser tant veïna com forastera. Tenia totes les facultats del bisbe, fins i tot podia destituir membres del Consell i designar-ne de nous. El batlle havia de controlar i vigilar l'actuació dels membres del Consell. Les decisions del Consell que podien perjudicar el municipi, i per això al bisbe, necessitaven l'aprovació del batlle com, per exemple, demanar crèdits.

En 1628 és nomenat batlle el nostre paisà Aparici Montanyana. La designació com a batlle d'un veí de Castelló fou impugnada pel nostre Consell, ja que en 1699 s'havia pres la decisió que no detingueren càrrecs, a la nostra vila, persones nascudes o aveïnades a Castelló.

En 1275, el bisbe Arnau negocià, en nom d'Almassora, una concòrdia amb Castelló que acabà concedint als almassorins el dret de prendre aigua de la séquia de Castelló per a regar les terres properes a la població i per a rentar la roba a la llavanera.

En 1468, Almassora necessitava reparar les muralles destruïdes en la Guerra de Catalunya i el bisbe Ot de Montcada donà autorització per a subscriure un censal de 6.000 sous.

En 1721, el bisbe autoritzà el Consell local a fer una derrama entre tots els veïns per a pagar els deutes municipals ocasionats en la Guerra de Successió.

El bisbe, a través del justícia del Consell, podia exercir la jurisdicció civil i penal sols entre els veïns o en els delictes que els forasters cometien dins del terme. Les infraccions d'aigües que cometien els almassorins eren denunciades pels sequiers de Castelló. Aquestes denúncies les podia jutjar tant el justícia d'Almassora com el de Castelló. El d'Almassora, per haver ocorregut les infraccions dins del seu terme. El de Castelló perquè considerava que la sèquia era territori de Castelló, encara que passara per les nostres terres.

Protecció dels Bisbes,

Els càstigs imposats pel justícia sols podien ser per fam, fred o set, però no per lesions corporals. L'oficial reial sols podia intervenir en crims de lesa majestat, moneda falsa, traïció i heretgia (crims majors).

Els bisbes sempre eren diligents en el seu paper de senyors territorials. Quan els almassorins els necessitaven, sempre els hi feien costat. Lògicament per interessos propis, ja que qualsevol ajuda que pogueren donar els bisbes, revertia en una millora per a l'economia local i per als delmes que percebien el bisbe i l'església tortosina.

Algunes intervencions dels bisbes davant el rei, a favor d'Almassora: la Carta de Privilegis de 1235 fou ratificada i confirmada per tots els monarques, sempre a petició dels prelats tortosins. En 1313, també a petició del bisbe, Jaume II concedí a Almassora la celebració d'un mercat setmanal, tots els divendres, i va establir que a cap dels venedors forasters se'ls poguera embargar ni retenir les mercaderies a vendre. En 1347, el bisbe excomunicà als de Castelló perquè eixamplaven la seua sèquia al terme d'Al-

massora en perjudici dels nostres regs. Igualment, al segle XVIII, el bisbe s'oposà a què Castelló construïra la sèquia de les Boqueres. També, a petició del bisbe, el rei Martí l'Humà, en 1398, va concedir una fira de 22 dies des de Tots Sants, la qual, després, per les queixes de Castelló, es va traslladar al dia de Sant Andreu, durant 20 dies. El mateix rei va autoritzar un carregador de mercaderies per a la nostra platja. Va tindre gran èxit, ja que, en els cinc primers anys, es registren, a València, 15 naus provinents d'Almassora que descarregaren ordi, civada, arròs, blat, mel, llana, nous, cera i fusta.

L'únic impost reial que pagava Almassora era el morabatí, que era un impost personal establert per a l'estabilitat de la moneda. Pagaven un morabatí, les famílies que els seus béns tingueren un valor superior a 15 morabatins. Aquesta menor pressió tributària va fer que alguns castellonencs, al segle XV, s'aveïnaren a Almassora.

La sentència del 5 d'agost de 1400, donada pel rei Martí, eximia a Almassora, a perpetuïtat, de pagar l'impost de la proclamació dels reis, per les immunitats concedides al bisbe. En conseqüència, en 1415, el rei manà al batlle general de València que suspenguera el cobrament de coronació, trànsit del fill a Sicília, matrimoni i sopar de primogènit.

Durant tot el segle XVIII va haver-hi infinitud de litigis polítics i econòmics entre el poble i el bisbe per a erosionar els poders feudals dels prelats tortosins. Però, el senyoriu del bisbe no s'acabà fins a la desamortització de mitjans del segle XIX. En 1837, durant la regència de Maria Cristina de Borbó, s'aboliren definitivament els senyorius. Aleshores, el poble restà supeditat totalment al poder de la monarquia.

Almassora era el lloc més important en qüestions canòniques, des de Torreblanca fins a Almenara. Dos organismes eclesíastics, l'Oficialitat i l'Estació conformaven una espècie de delegació de la Cúria Diocesana al nostre poble, la qual tenia jurisdicció sobre 40 localitats, les mateixes que l'any 1960 passaren de la Diòcesi de Tortosa a la de Sogorb-Castelló.

Casa de l'Oficialat,

Al segle XIII no hi havia telèfon, ni fax, ni Internet, ni telegrams, ni automòbils,... per la qual cosa, la comunicació entre les poblacions exigia desplaçaments de llarga distància i duració. Per això es van crear quatre delegacions: Tortosa, Morella, Sant Mateu i Almassora. Al davant de cada delegació hi havia un capellà que rebia el títol d'oficial de la Cúria. La d'Almassora rebia el nom d'Oficialat de la Plana de Borriana. La casa de l'Oficialat, en Almassora, després dels estudis pertinents, s'ha vist que era un antic forn. Està situada al carrer Major, cantonada al Corralot, un edifici molt antic amb un artístic finestral gòtic a la façana.

Per què va triar el bisbe Almassora? Si a la Plana de Borriana havia d'haver-hi una Oficialat, i el bisbe era propietari d'un poble on tenia cases construïdes per a ell, és lògic deduir que en aqueix poble i en aqueixes cases havia instal·lar-se l'edifici. Almassora era la capital d'un districte de la Diòcesi, rebia moltes visites dels qui venien a tramitar alguns afers en aqueix tribunal diocesà, el qual segurament tindria molta feina en aqueix temps en què les qüestions religioses tenien tanta influència en tots els àmbits socials. Castelló va pretendre, en més d'una ocasió, que l'Oficialat s'establira a la capital, però no ho va aconseguir fins al segle XVIII.

L'Oficialat tenia competències en: *litigis, causes i assumptes tant civils com criminals que pertanyen a la jurisdicció eclesiàstica i a qualsevol altra sobre delictes i excessos*, com a ara la simonia, la sodomia, l'homicidi, lesions, adulteri, injúria,... en els quals intervinguera algun eclesiàstic. Lògicament, en tots els cassos de nul·litats i separacions matrimonials.

Papa Pius II.

Al segle xv, els capellans es queixaven que les rendes eclesiàstiques havien disminuït molt i decidiren formar una espècie de sindicat clerical per a la defensa dels seus drets. El clergat tortosí, l'any 1459, va acudir al papa Pius II, qui va promulgar una butlla segons la qual els atorgava el dret de nomenar un síndic per a la defensa dels seus interessos. Aquesta institució eclesiàstica es deia l'Estació i es va establir una en cada oficialat. Per tant, a Almassora hi havia una, la qual òbviament va contribuir a donar més importància encara al nostre oficialat i a la nostra vila.

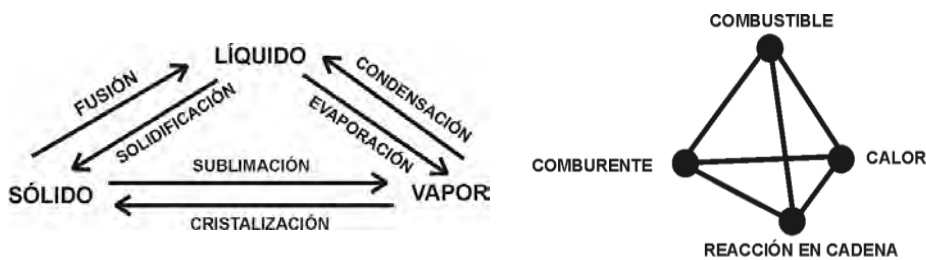
Almassora, febrer de 2014

El triangle del foc

NACHO GIL FORCADA

Nacho Gil és sergent en cap del Parc de Bombers de Nules. El presentador és el seu oncle Joan Forcada. En primer lloc ens explica què és el foc per a després explicar com se'l pot combatre. És interessant saber què es pot fer en cas d'incendi a la vivenda i conèixer diverses classes de combustible com ara el butà, propà, gas natural, etc.

Els estats de la matèria són tres: sòlid, líquid i vapor. Quan subministrem energia a la matèria, els estats canvien i passen a ser l'anterior o el posterior. Hem de dir que tota la matèria, per a cremar-se, ha d'estar en estat gasós.

Tetraedre del foc.

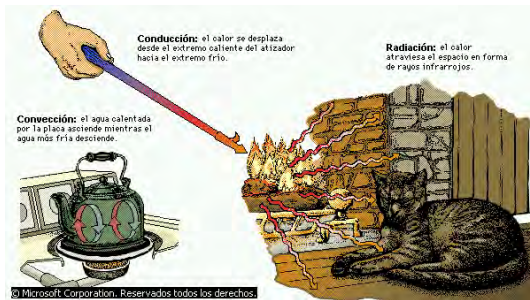
El foc és una reacció química d'oxidació en què es desprèn energia lluminosa i calorífica. En comptes del triangle del foc (oxigen, calor, combustible), podem considerar un altre component (reacció en cadena); llavors parlem del tetraedre del foc. En combatre només un dels quatre components, el tetraedre es desfà i el foc s'apaga.

S'anomena comburent el gas o la mescla de gasos que permeten l'inici i desenvolupament de la combustió. El més comú és l'oxigen, present en la composició de l'aire (21%). Sense oxigen no hi ha combustió, no hi ha foc. Altres comburents menys usuals són el nitrat potàssic o el clorur potàssic. El combustible és allò que alimenta la combustió i reacciona sempre amb el comburent (oxidant) en fase gasosa. Quan el combustible és un sòlid, perquè pugui reaccionar en fase gasosa, cal aportar-li calor suficient perquè es destil·len vapors inflamables del combustible (destil·lació per piròlisi). Als combustibles líquids només s'hi aporta la calor necessària per a evaporar-se.

A la mínima energia necessària per a iniciar la reacció aportada pels focs d'ignició se l'anomena energia d'activació. Una vegada iniciada la combustió, perquè el foc no

s'apague, ha d'haver-hi una reacció en cadena que no és res més que el foc ha de calfar el material a la vora. Si no hi ha reacció en cadena, el foc s'apaga.

Un combustible és inflamable entre dos punts determinats. El límit superior d'inflamabilitat és la màxima concentració de combustible amb comburent perquè es puga iniciar la combustió. El límit inferior d'inflamabilitat és la mínima concentració de combustible amb comburent perquè es puga iniciar la combustió. A les concentracions compreses entre aquests límits se les anomena rang de inflamabilitat. Cada substància té límits d'inflamabilitat distints, així: el metà, entre 5% i 15%; el propà, entre 2,4 i 9,6%; el butà entre 1,8 i 8,5%, etc.

Transmissió de la calor.

Joan i Nacho.

Una vegada iniciat l'incendi, la pregunta és, com es propaga? Ja que la calor és una forma d'energia, es pot transmetre per *radiació* a través de les partícules electromagnètiques de l'aire; per *convecció* a través de la columna convectiva, la columna de fum amb els gasos nocius com ara CO (monòxid de carboni), sofre, etc.; per *conducció* com quan els materials són de ferro, el qual és bon conductor de la calor.

Segons la Unió Europea, les classes de foc són quatre: Classe A, on el combustible és un sòlid d'origen orgànic que quan es crema forma brases. Classe B, on els combustibles són líquids, com gasolines, alcohol, etc. Classe C, on el combustible és un gas inflamable. Classe D, el format per metalls combustibles i compostos químics reactius lleugers. Els incendis d'aquesta última classe se solen produir en les indústries siderúrgiques i en empreses es treballa amb alumini.

Ja hem dit que un incendi s'apaga en atacar, almenys, un dels quatre components del tetraedre. L'agent extintor més conegut és l'aigua o l'aigua amb escuma. També els gasos inerts com l'anhidrid carbònic (CO₂), i els agents químics que són els gasos halogenats i els de pols.

Un incendi es pot apagar utilitzant l'aigua i s'apaga per *refredament*. L'aigua refreda l'incendi, li trau la calor (cada gota d'aigua absorbeix 900 calories). Quant l'aigua es tira al foc, s'evapora (passa de líquid a vapor) i, per a això, necessita absorbir energia

de l'incendi. També es pot apagar l'incendi per *inertització*, quan l'aigua canvia d'estat, augmenta en 1.500 vegades el volum, en estat de vapor, i desplaça l'oxigen. Per *dilució* l'aigua pot apagar un incendi. Així, quan fem un «carajillo», cal fem l'alcohol, li prenem foc, encenem l'alcohol, li afegim cafè (aigua amb cafè) i aleshores l'alcohol s'apaga, perquè es dilueix amb l'aigua. Per *sufocació*, als líquids que són més densos que l'aigua se'ls tira aigua amb escuma per a aïllar l'oxigen i poder apagar l'incendi. L'aigua no s'utilitza per a apagar un incendi quan el combustible siguem metalls, ni en focs l'origen dels quals siga la tensió elèctrica, ja que l'aigua és bona conductora de l'electricitat.

El CO₂ és un gas asfixiant que pot apagar un foc per *inertització*. En abocar el gas a un incendi, dos terços de gas romanen en forma de gas i un terç del gas que hi hem abocat es transforma en sòlid (neu carbònica). El que fa és refredar l'incendi, i treure'n l'oxigen. S'utilitza quan el foc prové de l'electricitat. No s'ha d'utilitzar a casa, ja que desplaça l'oxigen i ens podríem asfixiar. És ideal per a apagar el foc en grans magatzems.

L'extintor de *polvs* actua per anul·lació de la reacció en cadena i elimina l'oxigen. És el més polivalent i s'utilitza per a tot tipus de foc. També en focs de tensió elèctrica mitjana (1.000 volts). És l'ideal per a tindre a casa, ja que s'utilitza per a apagar el radiador, la televisió, el comptador de la llum i per a tot tipus de materials.

Extintors d'aigua.

Extintors de pols.

Extintor de CO₂.

Els extintors són autònoms, xicotets, d'efectivitat limitada, es poden transportar a mà i només s'utilitzen en incendis xicotets. Han d'estar a llocs visibles, a una altura d'1,7 metres, etc. En un extintor cal fixar-se en l'etiqueta que tenen en la part de sota. Els símbols indiquen el tipus d'extintor i el tipus d'incendi que poden apagar. Una X en el símbol indica que l'extintor no apaga aqueixa classe de foc. El manòmetre indica la pressió del gas que hi ha dins de l'extintor. Quan l'agulla del manòmetre marca el color roig vol dir que el gas interior ja no té pressió suficient per a poder apagar un foc. A diferència dels extintors d'aigua i pols, els extintors de CO₂ no tenen manòmetre, ja que el mateix CO₂ és un gas i la boca d'eixida d'aquests és molt més gran.

La frase «val més curar-se en salut» també es pot aplicar en cas d'incendi, la prevenció és fonamental. Conèixer la vivenda, les possibles eixides d'evacuació, no sobrecarregar les preses de corrent elèctric; les estufes i radiadors han d'estar allunyats del material inflamable, no cobrir amb roba els llums, no fumar al llit, apagar sempre el gas en eixir de casa i en anar a dormir, etc., són accions elementals que poden ser essencials a l'hora d'evitar un incendi. Si quan arribem a casa notem olor de gas, no s'ha d'encendre cap llum ni cap encedor, cal obrir les portes i les finestres. Si se'ns crema una paella, mai no l'apagarem amb aigua, cal utilitzar-hi una tapa o un drap mullat. Si el foc pren en una persona, mai no li tirarem aigua, caldrà tapar-la, tirar-la a terra i fer-la rodar.

Si l'incendi en un bloc de pisos es produeix en una planta mitjana de l'edifici, com els gasos que s'hi desprenen pesen menys que l'aire, busquen una eixida cap amunt. A les habitacions es produeix una part superior, calenta i inundada de fum, i una part inferior més fresca i neta. Si ens trobem en la part superior de l'incendi, hem de trucar immediatament al 112 i avisar de les possibles situacions especials que ens podem trobar, com per exemple si estem acompanyats de persones majors o de xiquets. Si l'edifici està ple de fum, no s'ha d'eixir a l'exterior. El fum pot ser més perillós que el foc. Si podem evacuar, millor; en cas contrari, cal confinar l'habitacle i utilitzar tovalloles mullades per a la porta. Hem de tancar portes i finestres i esperar els bombers. Si tenim necessitat d'obrir una porta, primer la tocarem i si està calenta, no l'obrirem.

Si l'incendi el tenim a sota, és probable que el foc arribe fins on estem. Hem de tancar les finestres i situar-nos en un lloc visible per als bombers. Si podem, cal refredar les finestres amb aigua. Si a la vivenda entra fum, com que és més lleuger que l'aire, sempre anirà per damunt. Caldrà que ens desplacem sempre ajupits.

Què passa quan l'incendi el tenim a la nostra mateixa planta? Cal sortir immediatament de casa, sense entretenir-nos a agafar res. Tancarem les portes, les confinarem i esperarem als bombers. Si no podem sortir, mai no ens tirarem per la finestra. Mai no s'ha d'utilitzar l'ascensor.

L'explosió BLEVE (*boiling liquid expanding vapor explosion*) és una expansió de vapors que s'estenen en bullir un líquid. Són molt perilloses per l'ona explosiva que produeixen. No és freqüent que tinguin lloc a les vivendes. A casa se solen produir explosions de les olles de pressió. L'aigua de dins de l'olla, bull i, en estar en un lloc tancat, el vapor de dins cuina el menjar molt més ràpid que en les altres olles que no són a pressió. La vàlvula a pressió té la missió de traure vapor d'aigua, quan hi ha excés de pressió. Si per qualsevol circumstància falla la vàlvula, el vapor d'aigua no pot eixir a l'exterior i com que l'aigua augmenta 1.500 vegades el volum, al final, l'olla explota. A més a més, cada fragment d'olla esdevé metralla.

Explosió d'una olla a pressió.

Cuina destrossada.

Una conflagració sobtada (*flashover*) és un tipus de comportament extrem d'un incendi. En una estança on s'ha declarat un incendi, els gasos inflamables que desprèn la combustió estan molt calents i transmeten calor a la resta d'objectes de l'estança. Aquests objectes s'escalfen i arriben a la piròlisi. Quan assoleixen la temperatura d'ignició, s'incendien de sobte.

L'explosió de fums (*backdraft*) és la deflagració dels gasos que resulten d'una combustió incompleta on falta l'oxigen. L'explosió es produeix quan s'hi introdueix oxigen. És el cas contrari a l'anterior. L'incendi consumeix el poc oxigen que hi ha en l'habitació. S'apaga quan no queda oxigen, però queden gasos molt calents que no cremen per falta d'oxigen. Si en aqueix moment obrim una porta i deixem passar oxigen es produeix una forta explosió. Tot això ho ha explicat amb la projecció d'un vídeo.

GLP o gasos líquats, com ara el butà i el propà que s'utilitzen en les vivendes. Són mesclades comercials al 80-20%. El butà porta un 80% de butà i un 20% de propà. El propà, a l'inrevés. El butà té un poc més de poder calorífic que el propà; mentre que el propà té un punt de congelació un poc més baix que el butà. Ambdós són més pesants que l'aire i per això els respiradors estan per sota de les portes. Són gasos incoloros, inodors i insípids, encara que se'ls hi afegeix un component perquè tinguen olor. No són tòxics. El problema es presenta quan hi ha una mala combustió, bé siga per estufes o per escalfadors que cremen malament. Aquesta mala combustió produeix monòxid de carboni, altament tòxic.

La bombona de butà mai no pot explotar, ja que la vàlvula de seguretat deixa eixir el gas a pressió quan aquesta és alta (20 kp). Si hi ha un incendi, aquest gas s'inflamarà, però la bombona no explotarà. Si la bombona està mal tancada, o el circuit en males condicions i el gas butà s'escapa, quan arribem, a casa el gas de la bombona s'haurà expandit per tot el pis. En encendre un llum, s'origina una xicoteta espurna i el gas explota, però no perquè estiga dins de la bombona. Les botelles de càmping gas sí que

poden explotar perquè no tenen vàlvula de seguretat. A més, aquests gasos desplacen l'aire i poden asfixiar-nos.

El gas natural és un compost que conté principalment metà. Es dissipa en l'atmosfera i és més lleuger que l'aire, per això els respiradors estan per damunt de les portes. És incolor, inodor i insípid. No és tòxic.

Per a finalitzar la seua xarrada i abans de les preguntes, Nacho ens mostra un vídeo commemoratiu del XXV anys de la fundació del Consorci de Bombers de Castelló. L'any 1988 naix, impulsat per la Diputació Provincial de Castelló, el Consorci amb la posada en marxa del Parc de Bombers del Baix Maestrat, a Benicarló. La missió fonamental és ajudar la ciutadania en moments crítics com els accidents. Del Parc inicial s'ha passat als vuit actuals, amb nous equipaments i noves tecnologies. Més de 100.000 actuacions realitzades per un equip de més de 200 persones són el millor reflex del treball que els homes i les dones del Consorci han desenvolupat al llarg d'aquests anys.

Almassora, febrer de 2014

Veus de dona

ROSER BARRUFET I SOLDEVILA

Roser va nàixer a Barcelona l'any 1940. És llicenciada en Llengües Estrangeres per la Universitat Central de Barcelona (francès, anglès i alemany). Resideix a Castelló des de fa molts anys, on es dedica a l'activitat literària: poemes (revista *Alcap*), narrativa, relats, novel·les i teatre. En la dècada dels seixanta va publicar diversos contes en l'editorial Roma. Tanmateix, no és fins a aquests darrers anys quan es publica la resta de la seua obra, com *Paolo Tempi*, en valencià, castellà i eusquera. El 1996 apareix el conte *Les cadenes de l'ànima* en el recull *Dones contemporànies*. Posteriorment, publica un llibre de relats, *Contes de nadal a l'infern* (1997). Per últim, el 1998, veuen la llum les novel·les *Misteri al parc d'atraccions* (aventures juvenils), *Estel d'hivern*, *L'embruix d'una guitarra cordovesa*, *La platja encantada*, *Nuqui estimada* i *Amic fidel busca casa* (aquests dos últims són relats infantils).

En teatre cal destacar obres com: *La tercera joventut*, *Vostè busca companyia?*, *Madame Apolline*, *L'hora dels ocells* i *Una casa com de bojós*.

Ha obtingut diversos premis com el de novel·la Ferran Canyamares (1966), per la novel·la *Paolo Tempi*. Premi Relats de Dones (Ajuntament de Castelló de la Plana, 1966), pel relat *Les cadenes de l'ànima*. Premi Castelló a Escena (2004) per *L'hora dels ocells*. Premi de Teatre Juvenil Ciutat de Torrent (2014), per *Una casa de bojós*.

Anna Mari, Roser i Fátima.

Començant per Roser, (esquerra i dalt) i d'esquerra a dreta, Carme Riera, Olympe de Gouges, Comtessa de Dia, Anna Martinavarró, Clementina Arderiu, Alfonsina Storni, Gabriela Mistral, Alda Merini, Amalia Fenollosa, Maria Mercè Marçal, Colette.

Organitza i presenta la tertúlia Fàtima Agut. Roser és l'amfitriona i la presenta Fàtima. Una sèrie de dones llegiran poemes i textos d'autores de la literatura universal. La banda de Música la UIM «L'Esmeralda», d'Almassora, també hi col·labora i entre lectura i lectura actuen Maria Felip, a la flauta i Miriam Arandes, al clarinet. Ambdues són professores de l'Escola de Música «Mestre Agut Manrique», d'Almassora.

Roser Barrufet comenta que escriu indistintament una novel·la o una obra de teatre i que no busca anticipadament ni el tema, ni l'argument, ni els personatges. Més aviat el tema o els personatges la busquen a ella. No té por al paper en blanc, perquè quan comença a escriure una obra ja la té pensada, sap com són els personatges, en quin lloc s'esdevindran els fets, quin serà el final. Així que el procés d'escriptura, abans, ha estat un procés mental.

Pensa que sí, que hi ha diferències entre escriure un poema i una novel·la, perquè en els poemes expressa sentiments més intensos i íntims. Els espais on es desenvolupen les accions també són importants en les seues obres, com Florència, Còrdova, Port Aventura, París, perquè les ciutats i els llocs esmentats hi tenen un cert protagonisme. Per exemple, en *L'embruix d'una guitarra cordovesa*, la ciutat de Còrdova és important perquè el protagonista, un jove que no coneix el sud d'Espanya, per motius laborals viatja a Còrdova, una ciutat i uns personatges que l'embruixen. Roser intenta que el nord i el sud es coneguen més i així poder destruir una sèrie de prejudicis i d'estereotips folklòrics. També presenta, a través de dos personatges, la polèmica sobre els que defensen la festa dels bous i els que la rebutgen, la nostra escriptora aposta pel respecte a les dues opinions.

En *Estel d'hivern*, Roser exposa l'horror de les guerres a partir de dos personatges, un jove i un vell que realitzen el Camí de Santiago i s'ajuden mútuament, ja que en les seues novel·les sempre apareixen temes actuals i personatges creïbles que desprenen valors com la solidaritat, la tolerància, l'amistat, etc.

Pel que fa al teatre, ha estat el gènere que ha conreat després de la poesia i la narrativa. Primer va escriure pensant en el grup de teatre de la Universitat de Majors, al qual pertany, i per a pujar a l'escenari problemes i sentiments de la gent gran que, generalment, no es tracten obertament, com l'amor, l'amistat, la solitud, etc., com ocorre en la vida quotidiana dels protagonistes.

És una gran bussejadora, la qual cosa sorprèn. Ens comenta que el món que hi ha als fons dels mars i dels oceans és magnífic i sorprenent. És feliç quan busseja, per això en la seua pròxima novel·la apareix un personatge relacionat amb la seua gran afició.

Beatriu de Dia, més coneguda com a Comtessa de Dia, (s. XII-XIII). Dia era una població situada sobre el riu Droma, al comtat de Provença. De la seua vida no se'n sap molt. Pensem que fou una trobadora que actuava als castells medievals amb composicions poeticomusicals, on el tema central sempre era l'amor. En català, Fàtima llegeix un poema d'ella.

Marie Gouge, més coneguda com a Olympe de Gouges (1748-1793), fou una escriptora i política francesa, autora de la Declaració dels Drets de la Dona i de la Ciutadana, l'any 1791. Robespierre va manar guillotinar-la per les seues idees polítiques. Rosaura Serra en llegeix un poema en francès.

Lucía Martínez, en la seua primera actuació, llegeix *La mujer*, d'Amalia Fenollosa, que naix a Castelló de la Plana, l'any 1825 i mor a Barcelona el 1869. Les seues obres tracten sobre el patiment de les dones en una societat masclista i estan escrites de manera melancòlica i pessimista. El 1926, li van concedir el seu nom d'un carrer de Castelló.

Sidonie Gabrielle Colette, més coneguda com a Colette (1873-1954), fou una ballarina, actriu i escriptora francesa. En primeres noces es va casar en un home molt més major que ella, també escriptor, Henri Gautier Villars, més conegut com a Willy. Es va divorciar i va entrar en el món de l'espectacle. Va escriure *La vagabunda* (1911), on reivindica la posició de les dones. El 1914 es casà amb el polític Henri de Jouvenel i va escriure el seu segon llibre, *L'obstacle*. Va tenir un tercer marit, Maurice Goudekot i després va escriure les seues millors obres, entre aquestes *Gigi*, novel·la que fou traslladada al cine. Va ingressar en la Reial Acadèmia de Llengua i Literatura Francesa de Bèlgica. Rosaura llegeix un poema d'ella.

Gabriela Mistral, naix a Xile i mor a Nova York (1889-1957), fou professora, pedagoga i poetessa, guardonada amb el premi Nobel de Literatura l'any 1945, de mans del rei Gustau V de Suècia. L'any 1951 va ser premiada amb el Premi Nacional de Literatura de Xile. En castellà, Lucia llegeix *Besos*, que a continuació reproduïm íntegrament.

Besos: Hay besos que pronuncian por sí solos // la sentencia de amor condenatoria, // hay besos que se dan con la mirada // hay besos que se dan con la memoria. // Hay besos silenciosos, besos nobles // hay besos enigmáticos, sinceros // hay besos que se dan sólo las almas // hay besos por prohibidos, verdaderos. // Hay besos que calcinan y que hieren, // hay besos que arrebatan los sentidos, // hay besos misteriosos que han dejado // mil sueños errantes y perdidos. // Hay besos problemáticos que encierran // una clave que nadie ha descifrado, // hay besos que engendran la tragedia // cuantas rosas en broche han deshojado.

Hay besos perfumados, besos tibios // que palpitan en íntimos anhelos, // hay besos que en los labios dejan huellas // como un campo de sol entre dos hielos. // Hay besos que parecen azucenas // por sublimes, ingenuos y por puros, // hay besos traicioneros y cobardes, // hay besos maldecidos y perjuros. // Judas besa a Jesús y deja impresa // en su rostro de Dios, la felonía, // mientras la Magdalena con sus besos // fortifica piadosa su agonía.

Desde entonces en los besos palpita // el amor, la traición y los dolores, // en la bodas humanas se parecen // a la brisa que juega con las flores. // Hay besos que producen desvaríos // de amorosa pasión ardiente y loca, // tú los conoces bien son besos míos // inventados por mí, para tu boca. // Besos de llama que en rastro impreso // llevan los surcos de un amor vedado, // besos de tempestad, salvajes besos // que solo nuestros labios han probado.

¿Te acuerdas del primero...? Indefinible; // cubrió tu faz de cárdenos sonrojos // y en los espasmos de emoción terrible, // llenaron-se de lágrimas tus ojos. // ¿Te acuerdas que una tarde en loco exceso // te vi celoso imaginando agravios, // te suspendí en mis brazos... vibró un beso, // y qué viste después...? Sangre en mis labios. // Yo te enseñé a besar: los besos fríos // son de impasible corazón de roca, // yo te enseñé a besar con besos míos // inventados por mí, para tu boca.

Clementina Arderiu (1889-1976), poetessa catalana. Els seus poemes parlen de l'amor, l'alegria, la condició femenina, la mort,... Són poemes que tendeixen a una idealització de la vida quotidiana. Fàtima llegeix el poema en català.

Alfonsina Storni (1892-1938), naix a Suïssa i mor a l'Argentina, fou poeta i escriptora argentina del modernisme. En la seua escriptura cerca la igualtat entre l'home i la dona. Va exercir com a mestra en diversos centres educatius, li fou diagnosticat un càncer de mama i per depressió es va suïcidar a Mar del Plata. Lucía llegeix en castellà *Alma desnuda*.

Alda Merini (1931-2009), poetessa de Milà, pensadora i escriptora que va crear gran part de la seua obra en un hospital psiquiàtric, en el qual la va tancar el seu marit. Va ser proposada diverses vegades per al premi Nobel de Literatura. El 1981 va morir el seu marit, després va conèixer el poeta Michel Pierri, amb qui es va casar el 1983. Els anys 80 i 90 foren d'una gran fecunditat literària. El 2007 fou nomenada doctora honoris causa per la Universitat de Messina. Llegeix en italià un poema d'ella, Mariló Limo.

Carme Riera, naix a Palma de Mallorca l'any 1948. És catedràtica de Literatura Espanyola en llengua catalana. L'any 1975 escriu el llibre *Te deix, amor, la mar com a penyora*, considerat un *best-seller* de la literatura catalana. Va ser escollida membre de la Reial Acadèmia Espanyola en 2012. Traductora al castellà de les seues pròpies obres. L'any 2000 se li va concedir la Creu de Sant Jordi; el 2002, el Premi Ramon Llull, i el 2005, la Medalla d'Or del Consell de Mallorca. El mateix any, l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana va reconèixer el conjunt de la seua obra. Anna Mari llegeix en català un poema.

Maria Mercè Marçal (1952-1998), poeta catalana, catedràtica de català, narradora i traductora catalana. També va ser activista feminista, nacionalista i comunista i per un temps, editora. Va morir a Barcelona, a causa d'un càncer, a 45 anys. Abans de morir va rebre la Medalla d'Honor de Barcelona. Fátima llegeix un petit poema en català.

Anna Beltrán naix a Almassora l'any 1966, professora de Llengua i Literatura Valenciana a l'IES Ximén d'Urrea, filla d'Anna Mari, llegeix un poema en català d'un dels seus llibres, *Finestres*.

Per a finalitzar, Roser llegeix un fragment de *L'Estiu de Sant Joan* i demana que no es deixi perdre el valencià-català. Quan es perd una llengua es perd també la identitat. Nosaltres la informem que ha estat un dels objectius de la Tertúlia al llarg dels anys.

Almassora, març de 2014

Vicent Llorens Poy, pintor i escultor

JACINTO HEREDIA ROBRES

Jacinto Heredia naix a Vila-real l'any 1948. És llicenciat en Filologia Hispànica, en Geografia i Història, i doctor en Història de l'Art amb una tesi sobre la vida i obra de Vicent Llorens. En l'actualitat està jubilat, però ha estat professor de Llengua i Literatura Espanyoles, responsable del Departament d'Extensió Universitària en el Centre Associat de la UNED (1989-91), secretari tècnic del Consell Social de la Universitat Jaume I (1993-1994) i membre del Consell Escolar Valencià (1989-92). Ha publicat diversos llibres de Vila-real sobre cronologia històrica, sobre obres d'art i sobre toponímia rural i urbana. Ha rebut diversos premis en certàmens poètics com la Flor Natural 2013, concedit per l'Ajuntament de Castelló de la Plana. És coordinador de l'enciclopèdia lliure, en Internet, Vilapèdia, i assessor cultural de la Comunitat de Regants de Vila-real.

Jacinto Heredia.

El dia d'avui té una actualitat que ningú no hauríem volgut; perquè el 22 de febrer es va morir Vicent Llorens. Jacinto ens diu que Vicent fou una persona i un artista i no un personatge que ha acumulat una sèrie de premis i reconeixements. Ha tingut una trajectòria artística molt llarga, tant a Madrid, quan era jove, com en el nostre entorn, de més major, quan vivia a la Casa Museu de Vila-real.

Vicent naix a Vila-real, el 19 d'agost de 1936, i es mor, també a Vila-real, el 22 de febrer de 2014. Abans que el temple de Sant Pasqual fóra incendiat en la guerra civil, ell sempre explicava que ja hi havia estat, perquè era al ventre de sa mare. La qual cosa

exemplifica el gran afecte que tenia per la seua terra. Les seues inquietuds artístiques van nàixer ben prompte. Sa mare era el seu gran suport, regentava una tenda d'ultramarins i son pare es dedicava a confeccionar caixes per a les taronges.

L'escultor José Ortells fou el seu segon gran mentor. Els seus coneixements anatòmics els hi va transmetre al seu deixeble, i també va recomanar els pares que estudiara Belles Arts, a València, i posteriorment a Madrid (1954), a l'Escola Central de Belles Arts.

Durant el servei militar va conèixer el ministre de l'Exèrcit i al general de Vila-real, Juan Bautista Bono, que va arribar a ser director general de l'Aviació Civil, durant el franquisme. La primera exposició de Vicent a Madrid la va fer vestit de militar.

Vicent amb la seua mare.

Ortells (esquerra), Vicent i sa mare jugant a cartes.

Guanyà la beca Carmen del Río amb el nu de la fotografia, concedida al final dels estudis de Belles Arts per la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Ferran. Gràcies a les beques de la Diputació (1963) va poder passar algun temps a Roma, on va pintar el retrat de Joan XXIII, tot i que, per la mort del papa, no el va arribar a conèixer personalment.

Nu.

Vicent i el retrat del papa Joan XXIII.

En 1966 se'n va a París, també amb una beca, juntament amb altres becats de tot el món. La família de Vicent és carlina i, a través del príncep Simeó de Bulgària, coneix els borbons Joan Carles i Sofia i a grans personalitats nacionals i mundials. Cada vegada, les seues exposicions tenen més èxit.

Quasi sempre pensem en Vicent com a escultor monumental, però abans que escultor fou pintor, paisatgista, retratista i dissenyador. Entre els retrats més importants figuren el de la princesa Maria Teresa de Borbó, el del príncep Simeó, el del rei Joan Carles, els de diversos presidents de la Caixa Rural de Vila-real, i el del pare Manyanet, fundador dels religiosos de la Sagrada Família. Pinta paisatges del Maestrat, de Peníscola, d'Euskadi, paisatges del natural, quadres abstractes, etc.

Simeó.

Joan Carles.

El pare Manyanet.

De més jove pintà art religiós, com ara *L'última comunió de sant Pasqual*, amb realisme, ja que la seua cultura queda reflectida en els detalls del quadre, ubicat a la sagristia de la Basílica de Sant Pasqual. *El cor de Jesús* el pinta per encàrrec de la Caixa Rural de Vila-real. L'original està a la galeria d'art i una còpia al Casino. En el quadre *El descendiment de Jesús*, el realisme ja no és tan complet, diríem que és més expressionista. També fou dissenyador de portades de publicacions i de cartells o d'objectes religiosos, com el mantell que porta la Immaculada de la Congregació de les Filles de la Immaculada de Vila-real (*les puríssimes*). Altres mantells, el de la Verge de la Fuensanta en Múrcia, regalat pels valencians en agraïment a l'ajut dels murcians en la riuada de València. El de la Mare de Déu del Llosar de Vilafranca, etc.

Vicent fou un gran pintor del cos humà. El seu referent fou, no cal dir-ho, Josep Ortells. Vicent ha passat de pintar prínceps, ministres i burgesia en general, a pintar a la societat marginada, els primers hippies, persones desconegudes. De vegades, amb un cert erotisme.

L'última comunió de sant Pasqual.

Cor de Jesús.

Mantell de *les puríssimes*.

Començà a treballar l'escultura també amb Ortells com a mentor. Realitza algunes escultures de xicotetes dimensions; unes altres per encàrrec, com el de la figura que va fer per a una empresa del constructor Ruiz Mateos. Per això, aquest nu que alça una roca.

Bronze (empresa).

Monument als llauradors.

La primera gran obra de l'any 1973 va ser un encàrrec de l'Ajuntament de Vila-real, està dedicada als llauradors. Prop del camp de futbol, l'escultura representa les tres partides tradicionals del secà (Madrigal, Pinella i Pla Red ó), les quals, amb l'ajut del perpal, obtenen aigua. Vicent no representa el llaurador amb la cistella de fruites, la pala, el lligó... Va més enllà en el simbolisme. El treball del llaurador rau a trobar el reg per a nodrir els seus camps. És un homenatge al llaurador on no hi ha llauradors. És una tasca prèvia a la preparació dels camps. L'escultura està feta als tallers de Chicharro. S'hi aprecia la vinya del secà, la roca, les pedres que s'alcen i el brollador d'aigua que surt.

En 1974, amb motiu del setè centenari de la fundació de Vila-real, l'Ajuntament li encarrega fer un esbós de l'estàtua del rei Jaume I i dos grans panells representatius de la història de la ciutat. Per problemes econòmics o polítics els panells no s'han fet, però sí que es va fer l'estàtua. Estava ubicada a la plaça de l'Ajuntament i ara està a una altra plaça no tan cèntrica i en obres.

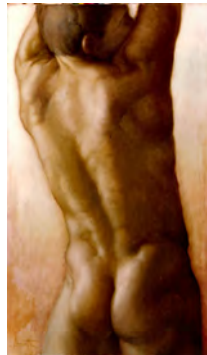
Rei Jaume I.

Actual ubicació.

En 1976 les religioses de la Consolació li encarregaren el retrat de la fundadora, la mare Molas i el seu sepulcre. En 1977 es publica un llibre sobre Vicent, de quatre grans escriptors: Carlos Ruiz Álvarez (periodista), Josep Melià (polític mallorquí), Francisco Umbral (novel·lista) i Manuel Vicent (escriptor de la Vilavella), dins d'una col·lecció d'artistes contemporanis.

Pinta nus dotats d'una gran sensibilitat, sense que arriben a ser provocatius. Els personatges mantenen certa dolçor, certa espiritualitat interior per la qual cosa no resulten agressius. Torsos i qualitat anatòmica, tant masculins com femenins.

Vicent Llorens es doctora en Belles Arts per la Universitat Complutense de Madrid l'any 1980, ja a una certa edat, amb una tesi sobre Josep Ortells i la seua obra escultòrica. Va rebre la Medaille Internationale des Arts, la medalla al Mèrit en les Belles Arts i la Creu de Sant Raimon de Penyafort. En 1998, el papa Joan Pau II el va nomenar cavaller de l'Orde de Sant Gregori Magne, classe civil. En 1999 va ser nomenat Fill Predilecte de Vila-real.

En 1982 l'ajuntament d'Almassora, sent l'alcalde Vicent Morellà, li va encarregar el monument al rei Jaume I. Realitzarà l'obra si troba alguna vinculació del rei i Almassora. Aquesta vinculació la troba en el document de concessió de població, de 1235, a la ciutat.

Almassora.

Representa el rei jove, guerrer, amb cota de malles, que subjecta amb una mà el document de cessió al poble almassorí i, en l'altra, una espasa gran i pesada. Està dempeus. És molt diferent de la feta a Vila-real, que és la d'un rei més vell. Dues representacions distintes d'un mateix personatge. La figura d'Almassora fa uns tres metres d'alçada, està realitzada en marbre blanc de Granada, i va sobre un pedestal de pedra de Borriol.

En 1987 li encarreguen el Monument a la Història de Castelló de la Plana, ubicat a la plaça de Santa Clara. És un monument constituït per moltes figures històriques, com la reina Isabel II, mítiques com Perot de Granyana, al·legòriques com els pescadors, els llauradors, etc. Les figures es distribueixen en zig-zag i qualsevol persona és capaç de poder interpretar-hi la història.

En 1988 esculpeix la figura del pare Manyanet, a la Sagrada Família, per al seu mausoleu de Barcelona. El pare Mundina (*el capellà de les plantes*), molt amic de Vicent, també pertany a la Congregació de la Sagrada Família, i va fomentar el cultiu del xampinyó per a poder-la ajudar econòmicament. Vicent va treballar com a professor de dibuix en aquesta congregació.

En 1992, en commemoració del centenari de la mort de sant Pasqual Bailón, es reforma tot el presbiteri, s'adapta la Reial Capella i se li encarrega l'execució no només de la tomba del sant, sinó també un gran retaule sobre la seua vida. La inauguració de la Reial Capella va tenir lloc el dia 17 de maig de 1992, pel rei Joan Carles I i el cardenal Vicent Enrique i Tarancón. Poc després, quan el temple de Sant Pasqual va ser declarat basílica, se li va encarregar una nova imatge, una figura monumental del sant. A partir d'aquest moment es va retirar pràcticament de l'activitat artística. Els últims anys de la seua vida els va passar retirat a la seua casa del camí de l'Ermita, on va instal·lar un museu amb tota la seua col·lecció d'obres. S'han pogut localitzar 305 pintures, 65 escultures i 12 dissenys. Sens dubte, la seua obra realitzada és superior a la que hem descrit, ja que va realitzar molta obra per encàrrec.

Jacinto explica el retaule perquè pensa que és d'interès per als contertulians.

Al retaule destaca, per una banda, el classicisme, que mai no abandonarà, la simetria, les figures en sèrie com si foren frisos grecs. Tot està molt ple de simbolisme. A la banda superior, centrada, hi ha la Mare de Déu, d'estil romànic, semblant a la Mare de Déu de Gràcia, patrona de Vila-real, però sense el Nen Jesús al braç. Distribuïts, veiem els dotze apòstols; ja que l'escena central, amb l'Esperit Sant, és de Pentecosta. Sant Pasqual va nàixer el dia de Pentecosta i va morir un dia de Pentecosta, la Pasqua Granada, per això se'n diu Pasqual. S'hi veu una sèrie de sants relacionats amb l'orde franciscà: Sant Pere d'Alcàntara, sant Francesc, santa Clara, sant Vicent, sant Joan Baptista i santa Isabel. També hi ha personatges religiosos que van intervenir en la beatificació i canonització del sant. A les dues bandes, dos escuts. A l'esquerra, el de la casa d'Àustria i, a la dreta, el de la casa de Borbó.

S'anomena Reial Capella, perquè quan es va construir el primer sepulcre de sant Pasqual, molt barroc, els franciscans administraven el convent i volien que hi fóra l'escut de la seua orde. Tanmateix, el Consell de la Vila, com què el retaule havia estat fet gràcies als donatius particulars, volia que hi figurara també l'escut de Vila-real. La polèmica entre el poble i els frares fou tan intensa que hi va intervenir el rei d'Espanya, Carles II d'Àustria, *l'embruixat*. El rei va dictaminar sentència i va dir: «Ni uns, ni uns altres. El meu escut serà el que estarà a la capella». Per això, se l'anomena la Reial Capella, perquè fou capella de protecció de la Casa Reial. De manera que quan ara es va fer la nova capella, es va demanar autorització a Joan Carles, i per això figura també l'escut dels Borbons.

Per a finalitzar, per banda de Vicent, cal destacar-hi la fidelitat rigorosa als principis acadèmics; l'actitud receptiva a les innovacions plàstiques, temàtiques i tècniques; i també la coherència estètica, el rigor intern i la sinceritat expressiva.

Almassora, març de 2014

La crisi de 2012-2013. Millor, igual, pitjor

JUAN RAMÓN DOMÍNGUEZ LLORENS

Juan Ramón ja va estar a la Tertúlia a l'octubre de 1996 i ens va parlar sobre *Gestió urbanística*. Ha estat arquitecte tècnic municipal d'Almassora entre 1964 i 2008, nascut a Almassora l'any 1942 i gran aficionat a l'economia. Al febrer de 2012 ens va parlar sobre *La crisi. Anàlisi i canvis necessaris. Eixirem?*

E. Redondo i J. R. Domínguez.

L'economia espanyola està incardinada amb l'economia mundial però no sols pel comerç exterior, les inversions o el turisme. Per què? Pareix que la causa era la fallida de Lehman-Brothers, al setembre de 2008, i la bombolla immobiliària que va esclatar. És possible, potser, que no haguera esclatat en absència de la crisi financera i no tindríem cinc milions d'aturats.

La qüestió és: Estaríem ara en recuperació si la troica (BCE (Banc Central Europeu), FMI (Fons Monetari Internacional), CE (Comunitat Europea)), no haguera rescatat el nostre sistema financer o el BCE no haguera regat els mercats amb liquiditat?

La globalització, la qual ha vingut a substituir els acords que es prenen entre estats per a intercanviar productes, béns i serveis, s'escampa ara a distribuir els mercats, el finançament i la producció arreu el món. Tot això sota una lògica nova del sistema

capitalista. Hem passat del mercat local o comarcal (s. xx) a una mundialització de tota l'activitat econòmica. Canviem del sistema local al mundial.

Els nostres avis enviaven taronges a París, Londres i poc més. Ara les relacions comercials d'exportació importació afecten a més de 100 països i amb productes molt més variats. A més de la UE (49%), hi ha els EUA, Rússia, Brasil, Xina, tota Sud-amèrica i part d'Àsia.

Els dos últims presidents de govern espanyols han hagut de prendre i proposar mesures que ben segur no els hi agradava provar, com ara congelar les pensions, apujar impostos, fer retallades etc., però es veien obligats a fer-ho per «algú» estrany a la sobirania nacional, com la troica, el G-20 i els mercats.

Tot i això ens fa pensar que hi ha un altre sistema d'equilibri: la lògica de les relacions econòmiques mundials, que fa que les conseqüències dels problemes siguin locals, però les causes estan en un altre lloc del planeta. La globalització és un depredador de fets que ocorren en uns altres llocs llunyans i fora del nostre control, però que ens afecten la majoria com a persones.

Ara, els factors productius queden dividits en itinerants, com el capital financer i físic, o estàtics, com el treball. La qual canvia el sentit dels problemes tradicionals que han de començar des d'aquesta nova perspectiva. Però s'incrementa per la llibertat de moviment de capitals o l'ingrés de Xina en l'OMC (Organització Mundial del Comerç). S'ha fet un salt qualitatiu semblant a l'aigua que baixa mansa per un riu i de sobte es troba amb un precipici que provoca una cascada i es transforma de líquid compacte en aigua incontrolable, tot canviant algunes de les lleis de funcionament.

Els governants no tenen cap control sobre allò que hem dit anteriorment i es veuen obligats a seguir amb l'aparença que controlen les coses importants. Aleshores, la política ja no és efectiva i augmenta la desafecció entre el poble i els dirigents.

La conversió d'Espanya i de la resta d'estats, en parts d'una nova cadena econòmica global en la manera d'organitzar la nostra convivència i activitat econòmica, produeix canvis substancials en la nostra societat. Trenca els fonaments de la societat, tant en cada un de nosaltres i dels agents econòmics com, sobretot, el paper assignat a l'Estat, que ja no és l'element regulador de l'economia, relacions socials o de la mateixa democràcia.

Les empreses espanyoles s'adapten a aquest desafiament, i un creixent nombre de les mateixes ha abordat la internalització (compre, produïsc, venc i em financie arreu el món), la qual cosa trenca amb la tradició d'exportació (compre mundial, produïsc local, venc mundial i em financie local). Cal dir que la gran empresa espanyola és ja multinacional i ara cal intentar que les pimes (xicotetes i mitjanes empreses) segueixen aquest camí i el sector exterior serà el motor d'eixida de la crisi.

L'administració s'ha de preocupar de millorar l'atractiu competitiu del seu territori i desplaçar des de l'antic plantejament fins al nou (ports barats oberts durant tot el dia,

corredor mediterrani de mercaderies, electricitat més econòmica, etc.). Oferir velles respostes quan les preguntes han canviat és un error.

El capitalisme és un sistema que va acabar amb el feudalisme i caciquisme, i va utilitzar l'Estat per a construir realitats noves com l'estat del benestar, després de l'enferrocament de les barreres protectores i gràcies a com reaccionaren els sindicats i els partits polítics. El salt cap a la globalitat fet pel capitalisme altera ambdós conceptes: el de benestar i el de nació. La nova situació està en funció de com reaccionen els agents socials, els partits polítics i la ciutadania en general.

No ens agradaria que la conformació de les classes socials que fins ara han estat: classe alta, classe mitjana-alta, classe mitjana-mitjana, classe mitjana-baixa i classe baixa, es convertira en classe alta, classe mitjana-baixa i classe baixa. Ens hauríem menjat dos apartats de la classe mitjana que, en definitiva, és la que suporta l'entramat social de l'Estat.

Segons el diari *El Economista*, del dia 26 de desembre de 2013, les notícies que resumeixen el pitjor de l'any són: el pànic, l'estafa, el desastre i la corrupció. Segons Matthew Linn, director executiu del *Strategy Economics*, el país que farà esclatar l'euro serà Holanda i cal solucionar tres problemes: rebaixar el deute a nivells manejables, crear una nova moneda de reserva, traure a l'euro de les tribulacions (es parla d'una injecció al sistema de liquiditat d'un bilió d'euros en 12 anys).

Titulars d'alguns diaris: el periòdic alemany contrari a Merkel, *Der Spiegel*, el març de 2013 va dir que: «La realitat de la crisi és que els pobres d'Atenes paguen als rics d'Alemanya». El també diari alemany *Die Welt* deia: «La corrupció a Espanya és comparable a una dictadura del tercer món». El diari britànic *The Economist*: «El desastre és una qüestió de temps», en referència a l'euro.

Opinions personals i conclusions respecte a la situació en Europa i Espanya: Ha començat l'efecte contagi que comentava en 2012, però a l'inrevés. Les persones ja veuen que els habitatges no baixaran més, que la taxa d'inflació es manté al voltant el zero, que els bancs, cada dia rebaixen més els interessos als comptes d'estalvi, que la borsa puja i la prima de risc baixa (avui en dia està al 159). Això fa que la gent gosi gastar, amb la qual cosa el mercat interior tirarà de l'economia. Com a conseqüència, es crearan nous llocs de treball que cotitzaran a la Seguretat Social, l'Estat recaptarà més i abaixarà els impostos.

Per a poder aconseguir tot això fa falta solucionar alguns aspectes com: aplicar la taxa Tobin (0,1% de les transaccions financeres), establir fiscalitat homogènia en tota la Unió Europea, eurobons per finançar l'emissió del deute conjunt de tots els bancs de l'Eurozona. Com a remei. Cal que les famílies perdin la por al futur i consumisquen.

Almassora, abril de 2014

Dieta mediterrània

ANNA DOMÍNGUEZ I MASÓ

Presenta la tertúlia el pare d'Anna, Alejandro. Anna és diplomada en Nutrició Humana i Dietètica per la Universitat de Barcelona i en Infermeria per la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona. A més, té oberta una clínica de dietètica a Almassora. Ja va estar a la tertúlia a l'abril de 2012 per a parlar de *L'alimentació funcional*.

Per a començar la xarrada Anna comenta el resultat d'un estudi fet per l'OMS (Organització Mundial de la Salut), segons el qual el percentatge de morir-se per un mal estil de vida o d'una mala alimentació és un 5% més alt que morir-se atropellat o en un accident de trànsit. D'ací la importància de fer una bona alimentació.

Segons un estudi de 2011 de l'INE, les malalties que més morts causen a Espanya són les ocasionades pels tumors malignes i les corresponents al sistema circulatori, com ara els infarts o els ictus. Segons l'Associació Espanyola Contra el Càncer (ACCE), set de cada 10 càncers són evitables amb un estil de vida saludable que incloga una alimentació adequada.

Tota la informació que Anna ens va a donar està basada en estudis científics, i fer una bona alimentació influeix en una major esperança de vida. Així, no fumar, juntament amb l'activitat física, una dieta saludable, dormir les hores necessàries, dur vida activa física i social augmenten una major esperança de vida.

Tots els països mediterranis, influenciats pel clima tenen la mateixa dieta, la dieta mediterrània. Així, Algèria, Líbia, Egipte (origen de la dieta mediterrània), Síria, Grècia i Turquia mengem com nosaltres. Pel carrer tenen fins suc de mangrana.

Els grecs van ser els primers a descobrir la relació entre la manera d'alimentar-se i la salut. Pitàgores (s. vi i v AC) afirmava que la dieta era important en la vida de les persones i es basava en tres pilars. El primer era la manera de comportar-se (valors morals), el segon es basava en l'exercici físic no competitiu, ja que aquest impedia pensar correctament i, per últim, en el règim alimentari, (el que mengem diàriament). Els savis van veure que això era bo per a un bon equilibri entre el cos i la ment. Seguien la dieta perquè sanava la ment i el cos.

Els factors físics (geogràfics, clima, terreny, etc.) i socials (organitzatius, religiosos, econòmics, lúdics, etc.) condicionen allò que un determinat grup social menja i que constitueix la seua cultura gastronòmica, el seu patró alimentari. En la nostra cultura, aquest model és la dieta mediterrània, basada en el consum de pa i derivats del blat, de l'oli d'oliva, el vi, els llegums, les verdures, les hortalisses i fruites, els formatges i iogurt, el peix i algunes carns.

Diàriament s'han de consumir productes làctics (formatge o iogurts), verdures i fruites (cinc peces al dia). El 35% de les calories ingerides han de provenir de greixos, principalment de l'oli d'oliva. Els greixos saturats no han d'aportar més del 10% de les calories diàries ingerides. S'han de fer dos àpats diaris asseguts a taula amb una durada superior als 20 minuts. És saludable consumir d'un a tres gots de vi (de 100 a 300 ml) al dia.

Setmanalment s'ha de consumir peix, aus de corral o conill com a mínim cinc vegades per setmana. No consumir begudes refrescants i consumir menys de quatre ous a la setmana. De mantega o crema de llet, menys, 25 grams a la setmana. Almenys dues vegades per setmana cal consumir llegums, fruits secs i llavors. És convenient cuinar almenys dues vegades per setmana amb tomaca, all o ceba naturals. El consum de peix blau s'ha demostrat científicament que augmenta l'esperança de vida.

Mensualment s'ha de consumir, com a màxim, quatre racions de carn roja.

Als països occidentals l'obesitat augmenta sensiblement. L'OMS la considera una epidèmia mundial. Als Estats Units és un dels principals problemes de salut pública: l'11% dels escolars entre els sis i els 18 anys són obesos i un 14,3% té sobrepès (dades de 2001). A Espanya, tant el govern central com el català, han començat a preocupar-se per l'augment constant d'aquest problema. El 13% de la població adulta espanyola és obesa i un 53% té sobrepès. Segons diversos estudis, l'obesitat en els adolescents oscil·la entre el 10 i el 20%. L'anorèxia nerviosa afecta entre un 0,5 i un 3% de població jove, sobretot xiques, als països desenvolupats. Entre un 2 i 3% pateixen bulímia nerviosa.

Alguns consells: 1. Fer una alimentació variada i amb la quantitat necessària. No hi ha aliments bons ni dolents. 2. Prendre fruites i verdures diverses vegades al dia. 3. Menjar diàriament aliments que aporten hidrats de carboni: pastes, pa, arròs, patates, llegums, etc. 4. Menjar diàriament peix, ous o pollastre. De carns vermelles i embotits, consumir-ne de tant en tant. 5. Llet, i derivats lactis: iogurt i formatges, han de ser de consum diari. 6. Beure almenys cinc gots d'aigua al dia. És la millor beguda a qualsevol edat. 7. Mantenir un pes adequat a l'edat. No iniciar mai una dieta sense control mèdic, ja que pot ser molt perillós. 8. Mantenir horaris de menjar regulars

i fer quatre àpats al dia. 9. Mantenir normes d'higiene adequades abans i després de menjar (neteja de mans i raspallat dental). 10. Fer exercici físic diàriament. No cal fer dietes especials per a la pràctica d'esport. 11. Moderar el consum de begudes ensucrades i alcohòliques.

Cosint la vela (1896).

La pesca de la tonyina.

El patró alimentari és un conjunt d'aliments de consum habitual en una població, juntament amb la manera de consumir-los i el seu estil de vida. En comptes de parlar de dieta mediterrània, (el nostre Patrimoni de la Humanitat), hauriem de referir-nos al patró mediterrani. No només es tracta d'una *manera de menjar*, sinó també d'una *forma de vida*, en la qual una cuidada i senzilla gastronomia i costums que impliquen gran activitat física, com ara l'agricultura, pesca, ramaderia, ... constitueixen un dels pilars forts. Cal veure, per exemple, els quadres de Joaquín Sorolla: *Cosint la vela* (1896) i *La pesca de la tonyina*.

Quina és la dieta valenciana de sempre? Tradicionalment, la dieta valenciana ha participat de les característiques del model alimentari conegut com a dieta mediterrània, marcat per una dieta equilibrada, variada i baixa en aliments d'excessiva aportació energètica.

Quina és la dieta valenciana actual? Actualment la dieta valenciana ha patit canvis derivats, entre d'altres, d'una societat cada vegada més sedentària, conseqüència d'un increment en l'ús de les noves tecnologies i de l'augment de treballs que requereixen poc esforç físic, i també de la introducció d'aliments i hàbits afavorits per la globalització.

Un estudi, publicat al febrer de 2013, en *The New England Journal of Medicine* conclouïa que una major adherència a la dieta mediterrània redueix en un 30% el risc de malalties cardiovasculars o la mortalitat per malaltia cardiovascular.

En un altre estudi s'ha comprovat que hi havia una disminució del 6% sobre incidència i mortalitat de càncer, entre les persones que seguien la dieta mediterrània. La disminució era del 9% sobre la mortalitat en malalties no infeccioses. Mateix percentatge sobre la mortalitat en malalties cardiovasculars. En un 13% de disminució sobre la malaltia de Parkinson i l'Alzheimer.

Per a finalitzar, segons l'Enquesta Nacional d'Ingesta Dietètica Espanyola (2011), els adults madurs i la gent gran tenen hàbits més saludables que la resta de població, ja que mengen més fruita, peix, verdures i hortalisses i menys carn roja, productes de fleca i refrescos.

Almassora, maig de 2014

Podologia

ALFREDO MARTÍNEZ CALDERÓN

Presenten la tertúlia Alejandro Domínguez i la seua filla Ana. Alfredo és nascut a Almenara l'any 1957. Titular de la plaça del Centre de Salut d'Almassora des de 1981. Diplomant en Podologia per l'Escola de Podologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona. Membre de la Comissió de Formació Contínua de l'EVES (Escola Valenciana d'Estudis de la Salut. Actualment és el president del Col·legi Oficial de Podòlegs de la Comunitat Valenciana.

Alfredo Martínez.

La podologia és una branca de la medicina que té com a objectiu la prevenció, l'estudi, el diagnòstic i el tractament de les malalties que afecten el peu. En aquesta xerrada no va desenvolupar un tema concret de la podologia, sinó que va intentar difondre la Podologia perquè la gent conega aquesta rama de la medicina, potser un poc infravalorada.

Entre les competències dels podòlegs figuren la prevenció, la diagnòsi i el tractament de les afeccions i de les deformitats dels peus, mitjançant procediments terapèutics podològics.

A l'Egipte, 3.000 anys aC, hi havia jeroglífics que descrivien patologies referents a deformitats en els peus (sancallosos), malaltia congènita caracteritzada pel peu corbat cap a dins i cap avall. A Grècia, Hipòcrates va descriure afeccions ortopèdiques de maluc, peus sancallosos, i també tractaments i procediments quirúrgics.

A l'Edat Mitjana, des del segle v al xv, la medicina es va empobrir, ja que els sabers clàssics els conservava en exclusiva el clergat. A l'Espanya dels Reis Catòlics hi havia els metges que realitzaven abeuratges, infusions i tractaven úlceres; els cirurgians, els quals es dedicaven a curar fractures i realitzar sutures. Ambdós estudiaven a les universitats i sabien llatí. Els barbers es dedicaven traure durícies, queixals i aplicar embenats a la gent humil i sense recursos.

El 1310, la Confraria de Barbers i Cirurgians presenta els primers estatuts al rei. El 1500 es regula la professió de cirurgià-sagnador (derogats el 1700 per Carles III). Deia: *«Mandamos que los barberos y examinadores mayores, de aquí en adelante, no consientan ni den lugar, a que ningún barbero ni otra persona alguna pueda poner tienda para sajar, ni sangrar, ni echar sanguijuelas, ni ventosas, ni sacar dientes ni muelas, sin ser examinado primeramente por los dichos, nuestros barberos mayores, personalmente.»*

El 1857, en l'època d'Isabel II, la llei Moyano regula la professió de cirurgià-callista i la inclou en l'àmbit professional del practicant en Medicina i Cirurgia. El 1923 es crea el Col·legi Oficial de Practicants. El 1955 es crea l'Escola de Podologia de Barcelona, i el 1957 es crea i registra l'Agrupació Espanyola de Podòlegs.

Barbero Sangrador de la edad media

La llei 44/2003 d'Ordenació de professions sanitàries defineix el podòleg com un diplomad universitari que està facultat per a realitzar les activitats dirigides al diagnòstic i al tractament de les afeccions i deformatats dels peus amb la utilització de les tècniques terapèutiques d'aquesta disciplina.

L'ordre CIN/728/2009, de 18 de març, en el punt 52 diu: el podòleg queda totalment autoritzat a prescriure, administrar i aplicar tractaments farmacològics, ortopodològics, físics i quirúrgics i queda reconeguda la seua capacitat com a prescriptor.

El BOE de 31 de desembre de 2009: «*La receta médica, pública o privada, y la orden de dispensación hospitalaria son los documentos que aseguran la instauración de un tratamiento con medicamentos por instrucción de un médico, un odontólogo o un podólogo, en el ámbito de sus competencias respectivas, únicos profesionales con facultad para recetar medicamentos sujetos a prescripción médica.*»

El reial decret 649/1988, de 24 de juny, regula els estudis de Diplomad Universitari en Podologia (DUP): transforma els estudis de l'especialitat de Podologia per als practicants i ajudants tècnics sanitaris en primer cicle universitari, el qual condueix a l'obtenció del títol de DUP, amb les mateixes atribucions i competències professionals. Sol·licita que la cirurgia del peu entre a formar part dels programes d'estudis de la Diplomatura en Podologia, la qual és acceptada com a disciplina d'estudis de pregrau.

Per a finalitzar veurem breument algunes de les disciplines de la podologia, com ara la *pediatria*. Alguns pares pensen que el seu fill és maldestre a l'hora de practicar algun esport. En realitat tenen una manera de trepitjar que els dificulta fer esport. Aleshores augmenten de pes, la qual cosa fa que tinguen més dificultat per a caminar correctament. Un correcte diagnòstic i tractament de les alteracions estructurals dels peus i de les cames dels xiquets són bàsics per a permetre que el xiquet o la xiqueta es desenvolupe i cresca correctament.

Geriatría. És la branca de la medicina que s'ocupa dels aspectes preventius, curatius i de la rehabilitació de les malalties de l'adult major. Les persones comencen a envellir

en el moment que deixen de créixer; no obstant això, una persona comença a envellir a partir dels 30 anys, d'acord amb el que molts investigadors assenyalen.

Peu diabètic. En les persones diabètiques, l'afectació dels nervis fa que es perdi la sensibilitat dolorosa i tèrmica, s'atrofien els músculs i poden aparèixer deformitats al peu. Perdre sensibilitat en el peu implica que quan es produeix una ferida o una exposició excessiva de calor o de fred, no se sent. Com que no senten dolor, els diabètics poden sofrir ferides i no adonar-se'n. No s'ha de confondre el peu diabètic amb el peu d'una persona diabètica, ja que no tots els diabètics desenvolupen aquesta malaltia.

La *biomecànica* estudia les estructures de caràcter mecànic que existeixen en els éssers vius, fonamentalment les del cos humà. S'hi utilitza la mecànica, l'enginyeria, l'anatomia, etc. per a estudiar el comportament del cos humà. Des del clàssic llit de fusta, a les sofisticades ortopèdies amb comandament microelèctric i de les vàlvules cardíaques als moderns marcapassos existeix tota una tradició i implantació de pròtesis.

Cirurgia. La cirurgia del peu ha avançat molt en els darrers temps, pot oferir cada vegada cirurgies més eficaces i menys agressives, les quals fan efecte amb menys temps de recuperació i menor dolor postoperatori. L'esperó és una calcificació al taló que pot ocasionar dolor. És detectable per radiografia. Es pot tractar utilitzant plantilles però, en el pitjor dels casos, cal intervenir quirúrgicament.

Una durícia és un engrossiment puntual de la pell que pot aparèixer a qualsevol part del peu. Es forma quan un punt de la pell se sotmet a una pressió continua. El cos tracta de compensar la pressió i produeix un excés de cèl·lules cutànies. S'hi forma una capa de pell morta amb forma de con invertit amb una punta que pot causar un dolor agut.

Ortopodologia. És la branca de la podologia que s'encarrega dels tractaments ortopèdics que s'apliquen al peu. El tractament ortopodològic necessita diagnòstic, exploració clínica, estudi biomecànic i estudi del calçat.

Almassora, octubre de 2014

El clergat almassorí

MIQUEL ÀNGEL BADENES I MARTÍN

Miquel Àngel naix a l'Alcora l'any 1956, de família taulellera. És llicenciat en Història per la Universitat de València. Professor d'ensenyament secundari a l'IES de Betxí. Actualment és professor i director del centre públic de Formació d'Adults *L'Aladern* d'Onda. Ha investigat i publicat llibres i articles sobre desamortització, demografia i altres aspectes històrics a les nostres terres, fonamentalment dels segles XVIII i XIX.

V. Collado i M.A. Badenes.

Encara que no siga almassorí, Miguel Àngel és un estudiós del tema que és el clergat almassorí i la seua importància econòmica a finals de l'antic règim (s. XVII-XIX). Parlarem: 1) del clergat secular, 2) de la riquesa de la parròquia, 3) de la presència en la societat, 4) de la decadència i la desamortització.

1. A Almassora, l'any 1787 hi havia un sacerdot per cada 221 habitants, mentre que al 2010 la relació era d'un sacerdot per cada 5443 habitants, la qual

cosa indica la importància del clergat al segle XVIII. A la Plana sols superaven Almassora, Nules i Onda, amb una relació d'un sacerdot per cada 187 i 198 habitants, respectivament. A Borriana la relació era d'un capellà per cada 236 habitants; a Castelló, un per cada 267; a Vila-real, un per cada 299, i a Mascarell hi havia un capella per als 298 habitants.

Cal dir que tot això correspon al clergat secular i no es té en compte el clergat provinent dels convents. Almassora no té cap convent, mentre que totes les altres poblacions tenen un o més convents on la presència de religiosos és nombrosa.

Un benefici eclesiàstic era un ens d'origen medieval, per la qual una persona, una família o una institució (vila o ajuntament), posava uns diners per què amb la seua renda, un sacerdot poguera exercir les seues funcions (principalment, resar pel fundador o familiars). La renda del sacerdot es denominava prebenda.

Un cas curiós fou quan el beneficiat havia de ser organista. En morir mossèn Joaquín Pitarch, beneficiat, busquen un almassorí que estava a Nules com a organista, un tal mossèn Federico Gil. Va haver de passar per una prova per demostrar que tocava correctament l'orgue. Va superar les proves d'un tribunal constituït per frares de Borriana i Castelló. Se'n va anar a Tortosa i va aconseguir el vistiplau del bisbe. Va tornar a Almassora i aconseguix el vistiplau del rector. Però no va ser suficient. Es reuneix el capítol (tots els sacerdots de la parròquia) i li donen el vistiplau i li diuen quins són els seus drets i les seues obligacions, com per exemple tocar l'orgue sempre que se requerisca, fer un nombre determinat de misses, a unes hores intempestives per ser novençà... Llegeix el conferenciant: *«le marcamos como penalidad que realice la misa de 11 los días de precepto»*. També tenia com a funció que durant un any s'encarregara de tots els assumptes econòmics de la parròquia.

Almenys eren onze els beneficis que al passar el temps havien anat perdent importància, ja què la prebenda s'havia anat devaluant. Al final del s. XVIII, molts d'aquests beneficis a penes aportaven res al manteniment del sacerdot. Alguns sacerdots tenien altres ingressos propis familiars. Així, del poble de Corbalán (Terol), un tal Jorge Tio fou sacerdot d'Almassora perquè el benefici havia estat fundat per un senyor de Corbalán perquè una persona del poble poguera eternament ser sacerdot a Almassora. A més a més, els tretze sacerdots que hi havia a Almassora l'any 1787 tenien ingressos a partir dels béns de la parròquia.

Corbalán (Terol).

2. Jaume I va crear un tribunal d'amortització per controlar l'acumulació dels béns de les institucions (mans mortes), com ara parròquies, hospitals, ermites, confraries,... El tribunal podia sancionar les institucions que acumularan massa béns. Almassora va aconseguir no haver de declarar els nous béns al-legant que pertanyia al Fur d'Aragó i no al de València. És en època dels borbons quan comencen els plets entre la parròquia i el tribunal d'amortització.

Alguns dels béns de la parròquia (sols els «obligats» a declarar) entre 1628 i 1737 eren: un centenar de censos, que en diners valien 3500 lliures, i aportaven una renda anual d'un centenar de lliures. Sols un cens, que redituava una lliura, era per a repartir entre els pobres del poble per Pasqua.

El cens podríem dir que equivaldria a una hipoteca. Per exemple, un senyor carrega un cens a favor de la parròquia, és a dir, hipoteca una propietat seua. La hipoteca assegura que pagarà anualment a l'església certa quantitat de diners i si no ho fa, la propietat passarà a ser de la parròquia. Això es fa a canvi d'oracions, de misses i d'aniversaris per l'ànima pròpia i dels familiars.

En la segona meitat del s. XVIII, l'església canvia la seua visió de l'economia i de viure dels cens, de les rendes, passa a invertir en propietats: compra cases, patis, i sobretot terres. Els capellans sempre han tingut esperit negociador. Quan els liberals del s. XIX deien que una de les raons per reduir els béns de l'església era perquè no els aprofitaven, no treien el màxim rendiment a les terres, era més prompte una excusa que no la realitat.

Almassora no estava entre les parròquies més poderoses. L'església de València, S. Joan del Mercat, en cinquanta anys ingressa béns per un valor de 184.000 lliures, front els 8.500 d'Almassora, els 17.000 d'Onda i els 19.000 de Vila-real. De Castelló, el conferenciant ens diu que no té informació.

Bens adquirits entre 1742 i 1791 per la parròquia d'Almassora.

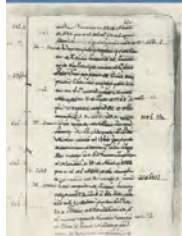
	Censos	Carta de gracia	Terres	Cases	Altres	Total
Número	114	1	17	3	1	136
%	83,8	0,7	12,5	2,2	0,7	100
Valor (l.)	4.659,3	90	3.135,3	579	80	8.543,6
%	54,5	1,1	36,7	6,8	0,9	100

Cases als carrers Llanera, l'Àlcora i Sant Miquel.
Pati al carrer dels Dolors.

Finques rústiques a les partides de Benefalí, del riu Millars, Vilarocha, la Moleta, Quadra, del Pa i Vi.

Total: 96 fanecades.
Totes d'horta. Totes al terme.

Origen dels diners:
La majoria d'aniversaris.

Les propietats les arrendaven, buscant la millor rendibilitat, en semblants condicions a les que ho feien els propietaris seglars. En cas de problemes no dubtaven a anar a judici. Veiem un document curiós d'un plet iniciat el 1747 per un tal Vicent Serra d'Almassora que tenia arrendada una finca al camí Benafelí. Arriba un moment en què no paga la renda anual. S'inicia el plet i l'acusat intenta ajornar el pagament el màxim de temps. El clergat li amenaça: «o pagues o a la presó». En un moment del judici, estant davant les autoritats, un testic li diu: *El Serra, poniéndose las manos hacia las partes vergonzosas prorrumpió diciendo le notificase a los cojones y reprendiendo el escribano la respuesta y operación y diciéndole tuviese más atención y obediencia a los preceptos del señor alcalde, se salió el Serra del zaguán a la calle haciendo los mismos ademanes, diciendo las mismas expresiones y que el señor alcalde le tocase los cojones*. Al final li va tocar pagar la multa i els costs del plet. El rectorat es va quedar la finca i va poder llogar-la una altra vegada.

- La presència de l'església era aclaparadora. No sols en els assumptes econòmics, sinó també a l'escola municipal, per exemple a l'hora de nomenar un nou mestre. El tribunal per elegir-lo estava format per un sacerdot de la parròquia i dos frares de pobles veïns. El clergat controlava les confraries a Almassora al s. XVIII, Sant Sacrament, Nostra Senyora del Roser, Dolç Nom de Jesús. Pocs diners tenien les confraries i era en les seues festes els dies que podien recollir-ne. L'església de la Sang, seu de la confraria del Dolç Nom, va pagar per ser ampliada en a penes dos metres.

També l'església estava involucrada a l'hospital municipal, que tenia 151 cens dels quals ingressaven anualment un rèdit de tants sols cinc lliures. L'hospital d'Almassora estava destinat a ser més prompte un lloc d'ajut al pobre que un hospital com tot el món entén. En aquella època els malalts els cuidaven a casa. L'hospital era simplement per a transeünts i pobres.

Església de la Sang.

Creu dels Caiguts i hospital al fons.

El bisbe tenia una gran presència a Almassora. En el document que aporta el conferenciant diu: *El bisbe és baró i senyor temporal de viles i pobles com Almassora, Torreblanca, Cabanes, Benlloch, Albalat i Miravet en el Reigne de València*. Solia tenir moltes propietats a les quals treia alt rendiment. El bisbe de Tortosa, Bartolomé Camacho, al 1749 lloga tots els seus béns al poble per quatre anys i un valor bastant elevat (2300 lliures anuals). L'últim dels arrendataris sub-lloga el molí fariner a Sebastián Sansano, moliner del poble, per 970 lliures anuals.

4. És al s. XIX on la riquesa de l'església cau en picat per una sèrie de normes legals que transformen la situació. Així decau el nombre de sacerdots. Al 1714 hi havia 13 sacerdots a Almassora, al 1739 i 1787 encara hi ha 13, al 1842 són 8 i entre 1855 i 1904 tant sols hi ha quatre. Al 1842 la rectoria la ocupa interinament un beneficiat de Vila-real, fa de funcions el vicari no és el que li corresponia, sinó que fa de funcions de vicari un ex-frare de Castelló, i dels dotze beneficis que hi havia creats, al menys sis estan vacants.

Es creu que Juan Álvarez Mendizábal fou el culpable de la desamortització de l'església, però no és del tot cert. Mendizábal no va desamortitzar els béns de les parròquies, sinó els convents i monestirs. Foren els borbons del segle XVIII, des de Felip V fins a Carles IV els que començaren a prendre mesures per retallar el poder de l'església. Per exemple, Carles IV i el seu ministre d'hisenda Miguel Cayetano, van desamortitzar a confraries, hospitals, obres pies, beneficis... Els grans venedors dels béns de l'església d'Almassora foren Baldomero Espartero i sobretot Pasqual Madoz.

Desamortització vol dir que l'estat nacionalitza els bens, els trau a subhasta i es venen. L'administrador d'hisenda a Castelló, Lluís Revest i Corzo, a primers del s. XX (1906) ens diu que pràcticament tots els béns que la parròquia d'Almassora tenia en 1855 quedaren nacionalitzats i venuts en subhasta. Concreta-

ment: de 223 censos nacionalitzats subhasten 173, les 7 finques urbanes queden totes nacionalitzades i subhastades, i igual passa amb les 25 finques rústiques.

Mendizábal.

Cayetano.

Espartero.

Quan es parla de desamortització, tothom pot pensar en Mendizabal o Madoz, que eren liberals, progressistes, avançats, però la majoria dels bens d'Almassora es van vendre en 1864, quan governava Ramón María Narváez, primer ministre moderat.

Els compradors de béns desamortitzats a la parròquia d'Almassora era gent rica. De Castelló: Ramón Pastor, Antonio Caudiel, Ramón Juan, Gaspar Tirado. De Vila-real: Lorenzo Miró, Manuel Moreno. D'Almassora: José Portolés, Bautista Bernat, Francisco Arenós, els Serra (Cipriano, José, Manuel, i sobre tot Vicent Serra). Vicent Serra no sols va comprar finques de la parròquia, també va comprar finques de convents de Borriana i un forn de l'ajuntament d'Almassora.

Per a finalitzar, he de dir que a finals del segle XIX va visitar Almassora el periodista José Castelló Tárrega, cap del periòdic *Heraldo de Castellón* i descriu el seu viatge. Conta com era Almassora en aquest moment (1895), quins eren els seus problemes, la gent que hi viu, la gent rica, els locals... Fa referència al casino-teatre Serra propietat del ric comerciant almassorí Vicent Serra. No vol dir que aquesta gent es feren rics per la compra i venda dels béns de l'església, sinó que ja eren rics abans i amb la desamortització van poder fer-se encara més rics. Recordem que un segle abans un tal Vicent Serra ja pledejava amb la parròquia...

Almassora, novembre de 2014

La guerra civil

VICENT FELIP I SEMPÈRE

La guerra civil (Testimonis en una població de la Plana), la presenta el pintor almassorí Javier Clausell.

Vicent naix a Nules l'any 1948. És llicenciat en Ciències Socials per la Facultat de Teologia de Barcelona. El 1983 fou nomenat cronista oficial de la vila de Nules i el 1985, encarregat de l'Arxiu Històric de Nules. És director del Museu d'Història de Nules des que es va crear l'any 1987. Des de 1995 és director del Museu de Medallística «Enrique Giner». Ha organitzat diverses exposicions i ha estat comissari en una exposició conjunta entre el Museu de Medallística i el Museu de la Reial Casa de la Moneda. Ha escrit nombrosos articles i llibres d'investigació sobre el Marquesat de Nules i la família nobiliària dels Centelles. També ha estudiat la problemàtica de la separació de les aigües entre Nules i Borriana i la trajectòria històrica de la concessió de les aigües pel rei Jaume I.

J. Clausell i V. Felip.

Vicent Felip.

La guerra civil la va tractar per a l'estudi que realitza sobre la Fira Medieval de Nules. Després de la guerra, a Nules no hi havia cavalls per a treballar els horts, ni ovelles, ni bous, ni res. Nules fou arrasada. Tenia sentit fer-hi una fira perquè la gent d'altres llocs poguera vendre cavalls, vedells i altres tipus de ramats. Així, vingué gent de Cantàbria, d'Andorra i d'uns altres llocs.

Després de la guerra l'economia era de subsistència i van haver de transformar els horts de tarongers per a cultivar-hi blat, cigrons, panís, arròs, etc.

La República, per a Nules, fou positiva durant els quatre primers anys. Es van empedrar tots els carrers de la vila, es va fer la conducció de l'aigua, es van construir tres edificis emblemàtics com són el mercat, l'escorxador i el cementeri nou. En 1936 es produeix la revolta dels militars i comença la destrucció del patrimoni i la pèrdua de gent de la població. El primer va ser el cap del magatzem d'adobs i llavors de la Caixa Rural; el segon, el comptable, i assassinen una tercera persona. Després van matar uns quants capellans. A final de 1936 arriben a Nules 520 refugiats d'Extremadura. Després vingueren refugiats de Terol i de Madrid. Moltes persones per a Nules. Entre març i juny de 1937 es va gastar 1.042.667 pessetes en pa, carn, llum, etc. A banda, la població havia d'enviar menjar al front.

La gent de Nules no va poder fugir de la vila quan va començar la guerra. Estava en zona republicana. D'altra banda, als refugiats calia oferir-los allotjament, menjar, roba, matalafs, etc. Alguns van utilitzar la caserna de la Guàrdia Civil per a viure-hi. La població veu que la collita de la taronja està controlada pel Comitè Local Unificat d'Exportació de Fruits.

A mitjans de 1937 es crea una Junta de Defensa Passiva a causa dels bombardejos. El 16 de gener és bombardejada Borriana; entre el 16 i el 19 bombardegen el Cabanyal, València, Sagunt i Benicàssim; el 30 de març, Castelló de la Plana, on hi ha víctimes; el 9 d'abril, el Port de Borriana; a les darreries d'abril, Nules sense víctimes; el 6 de maig, el mercat de Nules amb víctimes. En les fotos es veu com va quedar Nules després dels bombardejos. El 12 de juny de 1938, avions fascistes alemanys bombardegen Nules i moren vuit persones. La gent fugí de Nules al camp i a altres poblacions. Així, Nules que va ser una població de refugi i d'acollida per a un gran nombre de persones en començar la guerra, ara es veia abocada a haver de ser acollida per altres poblacions.

Pel que fa al nombre de víctimes no se sap exactament les que hi van haver, ja que hi ha molts pocs registres. Molta gent que va morir no tenia familiars. Podrien ser al voltant de les 500 persones. El que sí que es coneix és el descens de la població: entre 1930 i 1940 va ser de 400 persones.

El 7 de juliol de l'any 1938 entren a Nules les tropes del general Aranda. Abans de retirar-se les tropes de la República van dinamitar el campanar, perquè el consideraven un punt estratègic d'observació. Entre l'enderroc, dues de les campanes que es van salvar i la ferralla de la torre de les campanes del rellotge. Al fons, l'únic llenç de paret de l'església que va restar dempeus

Els objectius no eren la població civil, sinó llocs estratègics com la gasolinera, l'estació del tren, el magatzem de consum; la caserna de milícies, ubicada a l'antic convent. És per això que es crea aquesta Junta de Defensa i s'acorda construir vuit refugis a diversos llocs de la població, perquè la gent es puga amagar-hi.

Quan el campanar fou dinamitat, la gent s'atemoireix i fuig cap a València i al camp. L'exèrcit desallotja el poble i practica la tàctica de «terra cremada», pròpia de l'Edat Mitjana. «Els animals que no puguem endur-nos, mateu-los; el menjar que no podem emportar-nos, cremeu-lo». Destruir-ho tot perquè la gent que ocupe el territori no tinga res. La gent que s'està al camp es confia, torna a la població i Nules esdevé front entre el bàndol republicà i el nacional. La gent torna a la població en una situació de «foc creuat» i assassinen un sabater que no era natural de Nules, per passar informació al bàndol republicà i per matar a un guàrdia civil. Els militars van obligar a la gent a anar cap al bàndol nacional.

Tenim constància que a Borriana hi ha 1.558 refugiats de Nules; a les Alqueries, 610; a Castelló, 149; a Vila-real, 143 i uns quants a Santa Bàrbara. En total, unes 2.500 persones.

Vam tenir la desgràcia, i també la sort, que Nules està situada entre Benicàssim i Almenara, a mitjan camí. Teníem tren de mercaderies i una carretera que venia de Cadis i anava a Barcelona, i dividia la Serra d'Espadà (Eslida, Betxí, Artana) per una banda i, per l'altra, La Fondegulla, Algar i Sogorb.

Nules havia patit la invasió castellana de mitjans del segle XIV, la guerra de les Germanies, la de Successió, la del francès, les guerres carlistes i la guerra civil. En aquesta última va quedar en primera línia de batalla durant nou mesos. Va ser destruïda quasi per complet.

El front queda establert, a Nules, des del 7 de juliol de 1938 fins que acaba la guerra. D'una banda, el bàndol republicà; per l'altra, el nacional o franquista i enmig la població amb les terres. Nules tot destrossat pels bombardejos. El terme, nou mesos sense rec als horts, i sense treballar-los. Els soldats hi passen un hivern de molt de fred i per a calfar-se serren els tarongers. Utilitzen les sèquies de fang com a trinxeres. Ambdós bàndols construeixen fortificacions. Els nacionals construeixen els anomenats «búnquers de Nules». A Nules podria haver-hi hagut entre 5.000 i 7.000 baixes (la qual cosa no vol dir morts). El 7 de juliol es parla de 500 morts, 700 presoners i sis tancs. El dia 8 es parla de 140 presoners pel bàndol republicà i 100 pel bàndol nacional. El dia 9, 1.000 baixes i en els tres últims dies (10, 11 i 12) es parla de més de 5.000 baixes.

Posició per a metralladora.

Espitlleres per a fusellers.

Els búnquers estan ubicats entre camps de tarongers. Servien com a refugi en cas d'atacs aeris i d'artilleria. Són construccions de pedra i de formigó. S'hi observen unes pedres grises i rectangulars que no eren altra cosa que les vorades de les voreres de Nules, utilitzades per a un ús ben diferent de l'original. Actualment en queden 5, dels quals 4 estan ben conservats i nets.

L'afer, ens diu el conferenciant, no és gens agradable. El nuler va molt a la seua, té un caràcter prou reservat. Tot això és degut al sofriment que va haver de patir en la guerra.

La reconstrucció de Nules es pot comparar amb la de Guernica i Belxite. L'ajuntament sol·licita ajuda a l'Estat i li demana reconstruir cases, edificis públics i el terme. És la Caixa Rural qui gestiona el tema. La població de Nules és declarada «población adoptada por el Caudillo».

En Nules s'instal·la l'oficina comarcal de regions devastades, la qual s'utilitza també per a reconstruir Moncofa, Xilxes, La Vall d'Uixó i Viver. A Nules s'arriben a construir 300 vivendes completament de planta nova, destinades a treballadors de la terra, no propietaris. També se construeix una granja escola per a la formació de joves, vivendes per als llauradors amb entrada de carro, un grup de cases per als mestres, una església nova, una gran plaça i un bloc de vivendes per a funcionaris.

La xerrada sí que va ser molt agradable per les explicacions, amenes i enriquidores, del conferenciant.

Almassora, novembre de 2014

La carta astral

ESTEBAN DE VICENTE MARTÍNEZ

Esteban de Vicente ja va estar a la tertúlia al desembre de 1996. Naix a Múrcia l'any 1956 i és astròleg des de 1984. L'any 1988 va participar en un congrés a Alacant sobre *Synastria*. L'any 1989 va fundar l'Associació d'Astròlegs del Mediterrani i organitzà amb altres membres de l'Associació 7 congressos nacionals d'astrologia. El 1993 fou ponent amb el tema *Synastria* en el congrés nacional d'astrologia a Palma de Mallorca. A Vil·la Elisa ha donat diverses xerrades sobre el tema. Ha participat en programes de ràdio i televisió locals. Articulista en diverses publicacions. Té despatx obert a casa per a atendre qualsevol consulta i confeccionar cartes astrals.

Alejandro (presentador), Esteban (conferenciant).

L'astrologia basada en els periòdics i les revistes del cor no és la correcta. L'astrologia és més que això. Des de fa 32.000 anys que les persones es fixaven en el Sol, la Lluna, els estels, les mareas, com si foren déus. El primer document astrològic apareix al segle VII a.C. A Egipte, l'any 4200 a.C. ja apareixen mapes estel·lars, però principalment foren els caldeus els que dissenyaren les primeres efemèrides. Actualment és la NASA l'encarregada d'estudiar les posicions de tots els planetes que es veuen des de la Terra.

En el segle II, Aristarc va calcular les òrbites el·líptiques dels planetes i mesurà la distància del Sol a la Terra. Cal dir que tots els reis tenien un astròleg al seu abast per a poder prevenir el futur i començar amb bon peu una batalla.

El primer gran astròleg és Claudi Ptolomeu. Va fer la primera recopilació a nivell mundial del que és l'astrologia. Se li va anomenar el príncep dels astròlegs. Tot el que va escriure va durar fins el segle XVI.

Posteriorment, Copèrnic parlà de l'heliocentrisme (el Sol era el centre de la nostra galàxia), quan tots, fins i tot l'església, deien que la Terra era el centre de l'univers. Aquesta idea no la va fer ferma ja que perillava la seua vida. Els cossos celests són la causa de tot el que ocorria en el món subliminal. Tot estava regit per l'astrologia.

També els romans i els àrabs van ser estudiosos del tema. Alfons X el Savi fou un gran astròleg. També S. Agustí, S. Albert el Gran, St. Tomàs d'Aquino i papes com ara Sixte IV, Pius X, Pau III,...

Kepler i Newton (segle XVI) separaren l'astrologia de l'astronomia. Tots foren astròlegs, però en estudiar les fórmules matemàtiques i físiques, s'abandona l'astrologia i es desenvolupa l'astronomia com a ciència. Totes les universitats abandonen l'astrologia menys la Universitat de Salamanca on perdura fins al segle XVIII. Fins el 1835 no va quedar clarament estudiat que el Sol és el centre de la nostra galàxia.

A partir del segle XIX comença la remuntada de l'astrologia a nivell europeu principalment i perdura en tot el segle XX. Des de 1977 hi ha hagut gran desenvolupament a Espanya (abans no, per la dictadura).

L'astrologia està molt unida a la mitologia. A través de la mitologia coneixem els planetes. Així, Júpiter era déu de déus, era l'expansió, l'alegria, l'optimisme, Plutó regeix la mort, l'infern, les profunditats, Neptú, déu del mar, déu que té relació amb les drogues i l'alcohol. Les persones que tenen a Urà o Saturn en la carta astral, tenen dificultat per a procrear (Hitler, Franco,...). A les dones que estan embarassades es diu que estan en cinta, en referència a la muntanya Cint de Còrsega.

Urà es va descobrir l'any 1781 i en aquestes dates té lloc la revolució industrial, la revolució francesa, un nova tecnologia. Posteriorment, l'any 1846, es va descobrir Neptú i és el principi del comunisme i socialisme, es descobreixen anestèsics (droga) per a les operacions. Plutó queda descobert l'any 1930, encara que ja es coneixia abans pels estudis matemàtics i físics. En aquestes dates tenen lloc dues guerres mundials. Descobriren la bomba atòmica (la mort, d'alguna manera). Plutó té la facilitat tant de destruir com de construir. Ara s'està descobrint l'aprofitament de l'àtom per a millorar les condicions de vida a nivell mundial (medicina).

El Sol és la part masculina de la persona. Regeix el signe de Lleó. Les persones lleó tenen una gran capacitat de manament. És el rei de l'univers. La Lluna és l'oposat. És

el complement del Sol. És la part femenina de la persona, la part passiva, és la nit, és la força cap a l'interior. Regeix la llar, la dona.

Mercuri és el que et diu com escoltes. La persona que ha nascut regint l'astre té una gran facilitat de comunicació. Venus és la deessa afrodita de la mitologia. És el planeta de l'amor, del bonic i del lleig. La persona nascuda en la seua influència té una gran capacitat de diferenciar el bo del dolent. Mart és el déu de la guerra. Regeix la capacitat de la persona per a acceptar la vida i defensar la seua pròpia persona i família. Capacitat de lluitar en la vida, com els esportistes.

Part del públic assistent a la tertúlia.

Les persones nascudes sota la influència de Saturn tenen una gran capacitat d'estructurar la vida. Són persones tancades, amb una gran auto-limitació. Grans savis però no homes socialment cap a fora. Grans estrategues, la mà dreta de les persones importants, però no líders per ells mateixos.

Quin significat té conèixer tot això? Com pot influir en la persona? La importància d'aquests coneixements està en poder construir una carta astral. Esteban haguera construït una carta astral a alguns contertulians interessats, però va ser impossible per no haver pogut accedir a internet. Ell mateix va proposar quedar un altre dia en les persones interessades en saber la seua carta astral.

Els planetes estan en el cel i van donant voltes al voltant de la Terra. En el cel estan les constel·lacions que estan rodejant la Terra. Per a conèixer la carta astral de les persones caldrà saber el dia i l'hora del naixement ja que cada planeta estarà en un lloc determinat i es desplaçarà segons una determinada velocitat. Així, el Sol dóna la volta el·líptica en un any, la Lluna en 29 dies, Mercuri en 88 dies, Venus en 180 dies, Mart en 2 anys, Júpiter en 12, Saturn en 29, Urà en 180, Neptú en 200, Plutó en 295 anys,...

En el moment del naixement i sols en aquest moment estan els planetes iguals. Passats cinc minuts ja han canviat tots. Confeccionar una carta astral és com realitzar una foto des de la Terra i conèixer la situació exacta dels planetes en aquell moment determinat.

A partir de l'hora exacta del naixement se sap el signe zodiacal i es mira l'horitzó de l'est. La Terra estaria en el centre, la part de davall és la nit i la de dalt el dia. Es fan 12 divisions del zodíac anomenades *cases astrals*. Cada casa té unes peculiaritats i significats. La casa 1 significa la personalitat de l'individu. La 2 significa els valors humans de la persona, els diners, l'economia, el que puga guanyar aquesta persona. La 3 significa els viatges realitzats, la ment concreta, els estudis de la infància fins els estudis superiors. La 4 significa la llar paternal i la nostra llar en la maduresa. Com naixes i mors en la teua llar. La 5 els *jovis*, loteries, fills. La 6 significa el treball, el treball subordinat, necessitats del treball, les malalties lleugeres, animals domèstics. La 7 representa les parelles, les associacions a nivell professional i de matrimoni. La 8 significa la mort (física i moral), la sensualitat. La 9, la filosofia, la religió, els estadis superiors, oposició, viatges a l'estranger. La 10, la professió que a qualsevol de nosaltres ens agradaria fer en la vida i també com et veu la gent a nivell social. La 11, les amistats, els grups socials, com et mous en els grups socials. La 12, l'ocult, l'esotèric, les malalties greus i cròniques.

També hi ha una divisió dels signes zodiacals que corresponen a cada 30°. Cada 2 hores representa un signe diferent i van girant les 12 cases. Així, a qualsevol persona és possible definir el caràcter, la forma de pensar i sentir, com aprèn, com treballa, el seu matrimoni, la parella, els fills, la salut, els enemics... Dins dels planetes hi ha una relació entre ells, mesurada en graus. Hi ha una diferenciació entre els graus que s'anomena *aspectes* i que correspon a facilitats o obstacles en la vida.

Una vegada coneguda la carta astral, és possible conèixer la personalitat de qualsevol persona i el seu futur. També és possible veure cap a darrere i cap endavant ja que la personalitat i totes les característiques de la seua vida estan impresos en el moment del seu naixement.

L'astrologia no és una ciència exacta. És empírica a base de la acumulació del saber i d'experiències. És com una autovia que saps on va però que pots anar cap a l'esquerra o cap a la dreta. L'astrologia no és una panacea que ens diga exactament el que ens va a ocórrer.

Almassora, desembre de 2014

El pes dels xiquets

JOSÉ MANUEL MARTÍN ARENÓS

Presenten la tertúlia Alejandro Domínguez i la seua filla, Ana. José Manuel naix a Almassora l'any 1943. És llicenciat en Medicina per la Universitat de Saragossa i metge especialista en Pediatria i Puericultura. Durant 43 anys ha treballat a l'Hospital Universitari General de Castelló. Premi «Sam» de la Sociedad Valenciana de Pediatria, de la qual ha estat president durant quatre anys. Al juny de 1990, sent vice-president de la SVP i president del Comitè Organitzador es va realitzar a Almassora la VII reunió anual de la Societat Valenciana de Pediatria. Ha publicat nombrosos treballs sobre pediatria i algun llibre. Actualment és president de l'Associació de Metges Sènior de l'Hospital General de Castelló.

Martín Arenós.

Contertulians.

Us preocupa el pes del vostre fill o filla? Per què? El pes ideal d'un xiquet ha d'estar ben corelacionat amb la talla, més que amb l'edat. Un mateix nombre de quilos i grams es podrà considerar normal, indicatiu de primesa, sobrepès o fins i tot d'obesitat, segons la talla que tinga. A més, les corbes de percentil de pes-talla i de l'anomenat índex de massa corporal (IMC) són eines importants de valoració del pes del xiquet o de la xiqueta, les quals ajuden a conèixer no sols el seu estat, sinó la seua evolució en el temps, (informació molt valuosa).

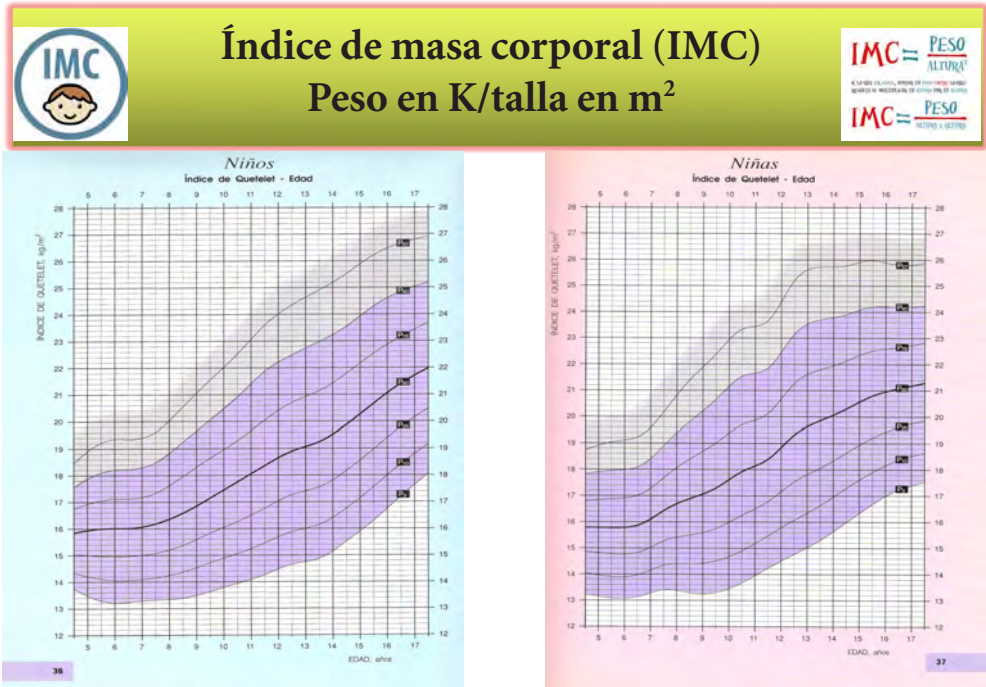
En les revistes ens trobem amb un gran nombre de capítols dedicats al sobrepès i a l'obesitat i pràcticament cap dedicat a la primesa, encara que sí a la inapetència dels xiquets. Això és degut a què són el sobrepès i l'obesitat els factors que més influeixen

de manera negativa en la salut dels nens, cosa que no ocorre amb la primesa, ja que sol ser símptoma de bona salut encara que, evidentment, pot ser una expressió més d'una malaltia.

De manera general es pot aconsellar sobre:

1. *L'ambient per a menjar.* Ha de ser tranquil i sense distraccions. El menjar pot entendre's como un joc atractiu i agradable sense oposar-se a que el nen toque els aliments i els utensilis perquè tinga més confiança. No cal posar-se nerviosos si es nega a prendre nous aliments; s'ha d'anar poc a poc i sense obligar-lo a que menje a la força, ja que aleshores el menjar es relaciona amb un acte desagradable i angoixós. Es difícil, però cal temperar els nervis. En alguns casos, i en aquest aspecte, el menjador escolar pot ser de gran ajut. En veure l'actitud d'altres nens, veiem que en ocasions hi mengen coses que a casa no volen menjar.
2. *Els horaris.* Els horaris de les menjades han de ser freqüents, ja que els nens consumeixen molta energia. També han de ser constants, però tenint en compte que si se salten una menjada o un dia mengen menys de l'habitual entra dins de la normalitat. Si passada mitja hora el nen no ha menjat, cal girar full: retirar-li el menjar i apartar-lo de la taula.
3. *Els gustos.* A l'igual que els adults, en els xiquets els gustos pels aliments són molt variats. Per exemple, uns rebutjaran enèrgicament els cereals i uns altres se'ls menjaran amb tal avidesa que en acabar-se'ls caldrà preparar-los-els uns pocs més. Igual ocorre amb els purés de fruites o amb els de verdures, que se'ls menjaran millor o pitjor segons les fruites o verdures que entren en la composició. Els aliments nous per al xiquet s'han d'incorporar cada una o dues setmanes per a observar si algun aliment desencadena alguna reacció d'intolerància o al·lèrgia. No cal posar gran èmfasi en què es menje alguna cosa que no li agrade. Poc a poc incorporarà aliments nous en la seua dieta habitual, però sempre hi haurà algun aliment que no li agrade.
4. *L'apetit.* L'apetit és normal que siga molt variable i que un dia menje moltíssim i altre dia o altra setmana menje ben poc. Si en un moment determinat no té apetit per estar cansat, malalties lleus, etc., a l'igual que li ocorre a un adult, no se'ls ha de forçar a menjar.

El nen aprèn a rebutjar el menjar quan ha saciat el seu apetit, bé siga apartant el cap, tancant la boca o donant una manotada a la cullera. Se li ha de fer cas. Els nens habitualment mengen el suficient segons les seues necessitats energètiques i de creixement.

Mai utilitzarem el menjar com a recompensa o càstig. Cal procurar prevenir el sobrepès i obesitat amb:

1. *Regulació de l'alimentació.* Desdejuni i berena poc abundants (millor a base de iogurts i fruita fresca); menjar tota classe de peix, aliments rics en fibra com ara verdures, hortalisses, fruites incloent-hi la pell i aliments integrals; limitar la ingesta de sucus envasats i begudes gasoses, ja que tenen molt de sucre i desplacen el prendre aliments més saludables; evitar brioixeria, xocolates, llepolies i postres comercials; no prendre menjars ràpids, ja que tenen molt poca qualitat nutricional i a més a més poden crear addicció; cuinar al vapor, bullir, escalfar, cuinar al forn, evitar fritures, arrebossats, empanats i guisats greixosos. I, per últim, no sobrealimentar-se. L'obesitat pot ser causada per la genètica, però amb molta més freqüència és causada per l'herència d'hàbits familiars.

No menjar davant de la televisió ni instal·lar-ne una o una videoconsola a l'habitació. I no permetre que s'estiguin davant de la tele més de dues hores al dia. Fomentar els jocs amb moviment i diversió i instaurar progressivament activitat física moderada, però constant: caminar, bicicleta, nadar, patinar.

En cas, a un xiquet o a una xiqueta inapetent se li pot aconsellar:

- a. Preparar plats que criden l'atenció del xiquet, mitjançant formes i colors.
- b. No s'hi han d'oferir alternatives si el xiquet no vol l'aliment que li oferim; si no, el xiquet cada dia insistirà en què se li done el seu aliment preferit. Els aliments preferits se'ls hi han d'oferir en presentacions diferents per a no cansar-lo.
- c. Incorporar poc a poc els ingredients que no són del seu gust dissimulats amb els que sí que li agraden.
- d. Quan el problema és la consistència dels aliments, cal oferir-los amb textura blanda i fàcils de mastegar i després donar petites quantitats d'aliments sòlids que els agraden perquè s'hi acostumen de manera progressiva.

El contingut calòric dels aliments es pot augmentar afegint-hi salses de tomata o beixamel, arrebossant la carn, el peix o les verdures, afegint-hi mantega, margarina, formatge ratllat o oli.

Almassora, gener de 2015

La tòfona, una riquesa sota terra

XIMO GARCIA I JACINTO CLEMENTE

Ximo Garcia i Flor és doctor en Biologia per la Universitat de València i professor de secundària i batxillerat des de l'any 1984. En 1992 obté destinació definitiva a l'institut d'Almassora «Álvaro Falomir». És catedràtic en Biologia i Geografia, i professor associat en el Departament d'Educació de la Facultat de Ciències Socials de l'UJI. Al desembre de 1997 ens va parlar sobre *Educació per a la sostenibilitat*. A l'octubre de 2009 ens va parlar sobre l'investigador Charles Darwin, autor de *L'origen de les espècies*.

Jacinto i Ximo.

Jacinto Clemente és llicenciat en dret. En 2007 fa un curs de socialització, *El derecho de menores*. Des de 1997 és lletrat d'exercici. És especialista en assumptes civils i d'estrangeria, especialista en dret familiar i successions. Des de 2004 és empresari en àmbits de la promoció i construcció immobiliària i de la distribució d'aigües minerals. Ha exercit també com a empresari taurí i des de fa més de 20 anys gestiona la plaça de bous de Castelló, on és el responsable de les taquilles i l'advocat. Li agrada l'agricultura i la caça, sobretot la caça de les tòfones. És empresari d'explotacions de tòfones al terme municipal de Begís.

Les tòfones o trufes són un grup de fongs hipogeus del gènere *Tuber*, inclòs dins del filum ascomicots. A Europa se'n coneix una trentena d'espècies, però només unes poques presenten interès gastronòmic.

Els fongs són organismes eucariotes, unicel·lulars o pluricel·lulars amb nutrició heteròtrofa i digestió externa. Així, els fongs són similars als animals per la seua nutrició, però s'assemblen als vegetals en altres característiques. Necessiten, doncs, d'un regne independent.

En el cos vegetatiu, el que s'alimenta, les cèl·lules es disposen linealment; produeixen uns filaments o hifes, amb cèl·lules separades per septes: completament (hifes septades) o incompletament (cenocítiques). L'entramat d'hifes s'anomena miceli.

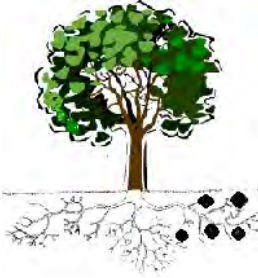
Els fongs s'alimenten de matèria orgànica. Aquests aliments els dissolen en l'exterior mitjançant uns enzims que secreten, absorbeixen posteriorment els nutrients a través de la membrana i els reparteixen pel citoplasma. Segons siga aquesta matèria orgànica es distingeixen tres tipus:

Sapròfits: Es nodreixen de matèria orgànica en descomposició. Per exemple, el xampinyó. Juguen un paper essencial en els ecosistemes a l'hora de descompondre matèria orgànica. *Paràsits*: Es nodreixen de la matèria orgànica d'organismes vius. Produeixen malalties i plagues. Per exemple, el mildiu de la vinya i els fongs de les tinyes, com el del «peu d'atleta». *Simbiòtics*: Es nodreixen de la matèria orgànica produïda per uns altres organismes vius als quals viuen associats beneficiant-se mútuament. És el cas dels fongs dels líquens, les tòfones, etc.

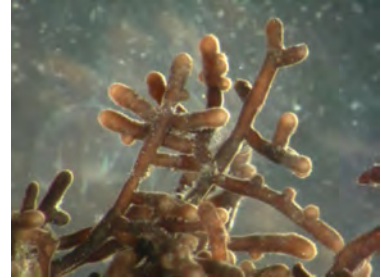

La reproducció dels fongs és complexa. La reproducció asexual mitjançant espores vegetatives o fragmentació miceliana és comuna i permet una dispersió més ràpida que la reproducció sexual. La reproducció per espores sexuals amb meiosi es dona en tots els filums fúngics.

Els fongs hipògeus es formen, creixen i maduren sota terra. Per a alimentar-se s'associen amb les arrels d'alguna planta i formen una simbiosi anomenada micoriza, per la qual cosa se'n beneficien el fong i la planta.

Fong hipogeu.

Micorizes al microscopi.

L'arbre micoritzat millora la seua capacitat d'absorció de nutrients, té menys malalties i augmenta la vitalitat. El fong rep sucres i altres compostos orgànics que elabora la planta.

La dispersió de les espores per a poder mantenir l'espècie i colonitzar nous terrenys la realitzen normalment animals (cucs, senglars, mosques, escarabats, etc.) que localitzen el fong (generalment per l'olor), se'l mengen i dipositen les espores junt amb el seus excrements en un altre lloc. L'olor de les tòfones és penetrant i característica i s'associa principalment al sulfur de dimetil, un compost orgànic que conté sofre. Encara que el seu perfum inclou més de 50 compostos.

Trufa negra (d'hivern).

Trufa xinesa.

Cal diferenciar quatre grups del gener *Tuber*: Tòfones negres amb la superfície berrugosa (berrugues piramidals). Tòfones clares amb la superfície no berrugosa (llisa, papil·lada, tomentosa). Ambdues diferenciades en espores reticulades/alveolades i espores apiculades.

La trufa negra (*Tuber melanosporum*), associada a la carrasca, és l'espècie més cobdiciada pel seu altíssim valor gastronòmic i, per tant, econòmic. Està catalogada com un dels productes més cars de la gastronomia internacional junt amb el safrà, el

caviar i el foie gras. La trufa xinesa (*Tuber indicum*) és un succedani sense aroma que està envaint els mercats i alguns restaurants pel seu baix preu.

Ou fregit amb trufa negra.

La trufa blanca del Piemont (*Tuber magnatum*) és una trufa d'aromes penetrants fortament al·liacis. És la tòfona més cara del món, i pot assolir un preu de més de 3.000 € el quilo. Es recol·lecta principalment a Itàlia i fins ara només s'ha trobat a Itàlia, Croàcia (Ístria), Eslovènia i Hongria. No s'ha aconseguit cultivar i és molt escassa. Aroma molt volàtil. No admet cocció.

Trufa del Piemont.

Trufa d'estiu.

La trufa d'estiu (*Tuber aestivum*) és comestible amb una ampla distribució espacial i temporal. També hi ha trufes no comestibles o bordes.

Al febrer-març, la trufa negra té la maduració i disseminació. Al març-abril, la germinació d'espores, formació i expansió de micorizes. Abril-maig, la formació de primordis. Juny-juliol, començament de la fase saprotròfica. Juliol-desembre, creixement de la trufa. Novembre-gener, diferenciació d'espores.

La tòfona segrega micotoxines, unes substàncies al·lopàtiques que impedeixen el creixement de l'herba al seu voltant i inhibeixen la germinació de llavors d'altres espècies. Aquest terreny on no creix l'herba s'anomena *cremat*.

La tòfona es pot cultivar inoculant espècies forestals en l'etapa de viver, amb un període improductiu de quatre a sis anys. La producció màxima és aproximadament de 80 kg/ha i s'aconsegueix a partir dels deu anys.

Jacinto ens parlarà sobre la recol·lecció, el cultiu i el comerç de les trufes. Ja des dels 16 anys té afició per les trufes i conta que li va cridar l'atenció, cosa que no s'ho va creure mentre no ho va veure, com un trufer era capaç de trobar una trufa amb un pal arrossegant-lo pel sòl fins que va alçar una mosca i allí estava la trufa.

L'Alt Palància es considera una bona zona de tòfones. Toràs, Barracas, Viver, El Toro, Begís, Xèrica, són poblacions situades a uns 600 metres d'altitud, amb terrenys calcaris, pedregosos i de baixa qualitat. Els catalans, al voltant de l'any 1960, venien en furgonetes, entre setmana, i s'emportaven les trufes. Alguns veïns s'adonaren que podia ser un gran negoci i començaren a buscar trufes. Uns pocs van iniciar la recol·lecció en les trufes naturals. També al Maestrat i a Sarrió (Terol).

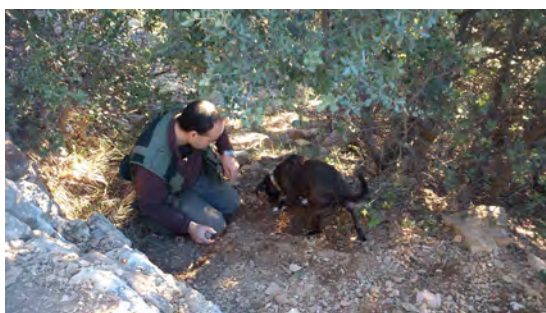
Carrasques truferes cultivades, amb la zona de cremat.

Trufer, gos, matxet i sarró.

Per a recollir les trufes es necessita: el trufer, el gos, el matxet i el sarró. Les trufes es crien a zones de carrasca, de roures, avellaners, coscollars, pinars, etc. Algunes persones demanen subvenció a la Generalitat per a la plantació, el tancat i el degoteig. En bons anys, després de traure un quilo de trufes, al cap de quinze dies es pot traure un altre quilo. La recol·lecció comença sobre el 15 de novembre i acaba al mes de març. Del 15 de novembre fins Nadal és quan la trufa assoleix el millor preu.

La finca de Jacinto és xicoteta i té unes 80 carrasques, també hi ha avellaners. Plantades des de fa 12 anys, fa dos que trau trufes. A la finca primitiva hi havia plantats ametlers i els va arrancar per al cultiu de les tòfones. No va demanar cap tipus de subvenció.

En el vídeo, el gos recorre el terreny i utilitza el seu olfacte per a trobar-les. Quan les troba marca amb la seua pota al sòl i se'n va immediatament cap al seu amo a cercar la recompensa (generalment, pinso). El preu actual de la trufa negra per al trufficultor està entre els 150 i els 550 € per quilo. Per al consumidor suposa el doble.

L'any 1970 es crea al Toro la primera associació de trufficultors d'Espanya. El terme municipal del Toro és gran i amb molta carrasca i pins. En estar tots units, per a evitar els robatoris, anaven a caçar trufes cadascú en una mateixa zona i uns dies de la setmana. El secretari venia al millor postor totes les trufes que s'havien caçat per tots els socis. Tot anava bé fins que una nit van robar les trufes i aleshores cada propietari va començar a comercialitzar pel seu compte.

Les trufes les venien els dissabtes a la vesprada a un bar situat a l'estació de Móra. El mercat de la trufa no és molt transparent. Tots els diners són en negre i sempre ha estat ben pagada. Al bar coincidien venedors i distribuïdors que les compraven. Per regla general es parlava molt baixet i molta gent que allí estava ni s'adonava, si no fos per què la trufa té una olor penetrant.

Al mercat de la Boqueria, a Barcelona, i en Nadal, la trufa es venia a 1.000 € el quilo. Alguns restaurants, quan el client ho demana, a cada plat que li tiren trufa ratllada de bona qualitat i davant del client, incrementen el preu del plat en 14 euros, i això que no li tiren més de cinc grams.

Els conflictes de les trufes es resolen amb «pura violència». No hi ha altra solució. Normalment amb una gran palissa es resol el robatori.

Almassora, febrer de 2015

Els ordres militars al Maestrat

FIDEL A. PUIG IZQUIERDO

Presenta la tertúlia Joan Forcada. Fidel va estar a la tertúlia al gener de 1995 i ens va parlar sobre els templers en la Història de l'Alt Maestrat aragonès. Va nèixer l'any 1949 a Campos de Aliaga (Terol). Professor d'EGB, jubilat. Entre llibres escrits estan: *La Iglesuela del Cid, Historia y Geografía del Valle de Puigmoreno y Valmuel, Templarios y Carlistas por el Alto Maestrazgo Aragonés, Paseando por el entorno de la Iglesuela del Cid, San Miguel de la Puebla, Las órdenes militares-religiosas en el Maestrazgo Aragonés (durante los siglos XII al XV), Novena a la Virgen del Cid y Pequeña guía sobre la villa de Iglesuela con su ermitorio.*

Fidel ens introdueix en l'època medieval, en les croades i els ordres religiosos. Els seguidors de Mahoma volien propagar la seua doctrina i estendre els seus dominis. Si morien en la batalla tenien assegurada la felicitat eterna. L'any 711, amb l'ajut del bisbe Don Opas l'exèrcit musulmà entra a la Península Ibèrica per l'estret de Gibraltar fins a la punta de Tarifa. Això demostra que la invasió va ser més per interès econòmic que per interès religiós.

Les tropes de rei visigot Recared no estan preparades per a la seua defensa i són derrotades a Barbate i Guadalete. Els generals Tarik i Mussa, amb un exèrcit de 18000 soldats conquisten tota la Celtibèria. L'any 718 comença la reconquesta al nord d'Astúries per Pelagi I. Al 756 es forma l'emirat independent de Còrdova i l'any 900, la província d'Azzeitum té els territoris administratius dels Monegres, sud d'Osca, Lleida, Albarrasí, Terol i València.

Socialment les condicions usuales que posaven al conquerir les ciutats que se rendien eren: exigència d'impostos i contribucions, i igual la religió, en aquest cas la d'Al·là,

el símbol de la qual era la mitja lluna. Per això va sorgir la situació dels renegats o mudalís. Les terres de l'església cristiana i dels senyors que no acceptaven aquestes obligacions eren repartides entre els àrabs, conservant servidors i llauradors per cultivar-les.

El sistema monetari islàmic era: el dinar d'or, el dirhem de plata (10 dirhems equivalia a 1 dinar d'or) i el felús de bronze. Hi havia gran nombre d'esclaus al servei dels moros. Els mercats més forts estaven a Pamplona, Saragossa i Barcelona. L'any 929 la cort d'Abd al-Rahman III tenia 3750 esclaus i un harem de 6300 esclaves. Així, una blanca cantora valia 14000 dinars, una blanca inculta 1000 dinars, una donzella per contraure matrimoni 300 dinars, un jove 150 dinars i un negre 200 dirhems.

A poc a poc la religió cristiana oficialment fou oblidada en les petites poblacions, però en les ciutats continuava, ja que continuava havent-hi bisbats. Hi van haver màrtirs per defensar el cristianisme.

L'any 1002 mor el poderós Almansor, amb poder polític i amb el regnat del califa Hixem II, els seus poders foren disminuint fins el seu successor Hixem III que va abolir el Califat de Còrdova i van vindre els dèbils regnats de taifes. El primer rei taifa de Tortosa fou Nabil. El regnat comprenia des de Tortosa, per Morella, passant per València fins a Dènia Va ser quan comença la forta reconquesta pels reis o comtes llewantins.

Al 1082 el valí de Saragossa era Al-Mutamin i el de Lleida, Tortosa i Dènia Al-Hac-hib Mondhir, el seu germà. Al-Mutamin va voler apoderar-se dels territoris del seu germà i va sol·licitar l'ajut del mercenari Rodrigo Díaz de Vivar (el Cid Campeador). Mondhir va demanar ajut al comte de Barcelona Berenguer Ramon II. És evident que en aquest cas el interessos eren econòmics i no religiosos. Les gestes del Cid mereixen un capítol apart, ja que va arribar a ser amo de València i quan va morir, aquestes terres van anar al taifat musulmà amb el suport de les tropes militars dels almoràvits, fins a Albarrasí (1096).

Les croades van ser expedicions militars que pretenien conquerir Jerusalem i recuperar per a la cristiandat els llocs sagrats ocupats pels turcs. El nom prové de la creu que portaven els guerrers als pits. Des de 1095 amb el Papa Urbà II fins 1291 van haver vuit croades. Les croades van servir als cavallers medievals per fer grans negocis i transformar-se en poderosos mercaders i banquers.

Fins el segle XI molts cristians acudien a les terres de Palestina com a peregrinació religiosa. Bisbes i nobles les promovien per expandir la fe i a més a més perquè contribuïen a desenvolupar els llocs que se visitava. Al voltant dels camins de peregrinació s'alçaven esglésies i monestirs que en el mitjà rural servien per poblar i posar en producció regions fins al moment buides. Els principals llocs de peregrinació foren: Roma, Santiago de Compostel·la, el Mont Saint Michel i Terra Santa.

El papa Calixte II l'any 1122 va publicar una butlla expiatòria declarant croada la conquesta de Tortosa. Aquesta butlla fou secundada per una altra pel papa Eugeni II

a favor de l'exèrcit reconqueridor de Berenguer IV, comte de Barcelona. En casar-se amb la filla del rei aragonès Ramir II el Monjo va passar a ser príncep d'Aragó.

Arribem a l'any 1163 amb el rei d'Aragó Alfons II el Cast que arriba a les terres de Terol i delega per a la seua defensa i jurisdicció a les comandes dels recentment fundats ordres militars i religiosos de Montreal i Alfambra (l'ordre del Temple ja s'havia quedat ama de la cinquena part dels territoris de Tortosa). Per defensar millor els territoris des d'Alfambra per Miravet fins a Villarluengo amb les terres de Rodrigo Díaz, les van encomanar a un ordre que al·ludia a una muntanya de Jerusalem. És l'ordre de Montgaudi.

És en aquesta època quan socialment i culturalment estan actives tres religions i tres cultures en la zona de Terol: la musulmana, la jueva i la cristiana. Els jueus són mercaders i artesans. Dominen la part tèxtil, la farmàcia, els olis i la joieria.

En general, els ordres militars foren institucions religioses i militars creades sota el context de les croades com a societats de cavallers cristians, per a la defensa dels Sants Llocs i per a la propagació i defensa de la fe cristiana. Els membres dels ordres estaven sotmesos als vots canònics dels ordres religiosos sent meitat monjos, meitat soldats. El rector de l'ordre rebia en nom del *Gran Mestre*. En l'Edat Contemporània sols tenen un paper honorífic de determinats cercles socials. Sols se salva l'ordre de Malta, que continua tenint consideració quasiestatal en les relacions internacionals.

L'orde de Santa Maria de Montgaudi fou un orde religiós de cavalleria fundat en el castell d'Alfambra en 1174 pel III comte de Sarrià, Rodrigo Álvarez, gràcies al consentiment d'Alfons II d'Aragó. Fou un dels ordres més importants del s. XII i va absorbir l'orde de l'Hospital del Sant Redemptor. Finalment fou absorbit pel Temple l'any 1196. Part dels seus cavallers renunciaren al seu hàbit i fundaren la comanda de Monfragüe, dins de l'orde de Calatrava.

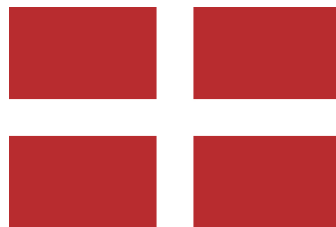
L'orde del Temple fou fundat l'any 1118 per nou cavallers francesos liderats per Hugues de Payns després de la primera croada per protegir les vides dels cristians que pelegrinaven a Jerusalem. Militarment els seus membres (cavallers templers), es trobaven entre les unitats millor entrenades que participaven en les croades. Van créixer ràpidament en membres, possessions i poder. La pèrdua de Terra Santa

O. Montegaudi.

O. Temple.

O. Malta.

va suposar la desaparició dels suports a l'orde. Felip IV, fortament endeutat amb l'orde i preocupat pel seu poder, va pressionar el papa Climent V amb l'objectiu que prenguéss mesures contra els seus membres. Així, el 1307 un gran nombre de templers van ser detinguts, fins i tot van confessar sota tortura i van ser cremats a la foguera. Finalment, el 1312 Climent V va cedir a les pressions de Felip el Bell i va dissoldre l'orde. En desaparèixer, la majoria de les possessions passaran a l'orde de Malta.

L'Orde Sobirà Militar i Hospitalari de Sant Joan de Jerusalem, de Rodes i de Malta, més conegut com l'orde de Malta fou fundat a Jerusalem en el segle XI per uns comerciants italians. Juntament amb les activitats hospitalàries va desenvolupar accions militars contra els exèrcits àrabs i turcs. La seu actual és a Roma i és reconeguda internacionalment per les nacions com un subjecte de dret internacional.

Fidel torna a la història i comenta què va passar en una població com Castellot, municipi aragonès situat al Maestrat de Terol amb una població d'uns 700 habitants. El nucli urbà està situat a la vessant d'una muntanya coronat per un castell templari. L'altitud d'uns 700 metres sobre el nivell del mar. La carretera entra al poble travessant un túnel on es troba l'ermita del Llovedor.

El castell té unes dimensions de 130 m. de llarg per 50 d'amplada. S'accedeix a peu per un camí que surt de l'església de S. Miquel, però originàriament s'accedia a través d'un pont llevadís. Actualment es conserven despulls de quatre torres, i cal ressaltar l'espectacular torre de l'homenatge, amb els seus 24 m per 6 m i un grossor dels murs d'uns 3 m.

Caballeros de Malta y Templario

Castellot i el seu castell templer.

Ermita del Llovedor.

Castell.

En l'edat mitjana Castellot va estar sota el domini dels musulmans. Segurament Castellot fou conquerit per Alfons I el Batallador i al morir, la zona va tornar a ser domini dels àrabs. En aquest petit període cristià, la població fou confinada a En Espanyol de Castellot. Al regnat d'Alfons II el Cast, Castellot va passar a formar definitivament a formar part del Regne d'Aragó. A la mort d'Espanyol, el seu fill dóna el castell a l'orde del Sant Redemptor, que passa a l'ordre del Temple quan és dissolt el Redemptor. Fou l'any 1282 quan està datada la carta pobla.

A primers del s. XIV, Jaume II ordena l'entrega dels béns i persones de l'orde del Temple. Castellot s'hi oposa i el 20 de gener de 1308 s'encarrega a Bernaldo Tarín el setge de la localitat. Molts dels vilatans, desobeint les ordres reials de combatre els frares se van unir a ells a l'interior del castell. Finalment, el 2 de novembre els assetjats se van rendir després d'onze mesos de setge.

En un lloc de Castellot han aparegut gent empalada, asseguda sota una baioneta. Es va tornar a enterrar i no es va obrir expedient. Coses tristes de la guerra. El Maestrat mai ha parat de tenir guerres, tal vegada siga per les muntanyes, on la gent es veu més protegida.

Fidel ha tornat a convidar-nos a visitar Castellot i els seus voltants, però més endavant, quan faça millor temps i sobretot que ni haja moltes més hores de llum. No li hem dit que no. Ens ha sorprès la seua sapiència del tema i els escrits realitzats per ell tots històrics. En el llibre: *Las órdenes militares religiosas*, descriu molts més ordes militars i a més a més relata una breu informació del pobles del Maestrat aragonès i castellanenc.

Almassora, febrer de 2015

Per què el cel és fosc a la nit?

GERMÁN PERIS LUQUE

Germán és natural de Castelló de la Plana. És astrònom i ha cursat un màster en Astronomia i Astrofísica per la Universitat Internacional de València (VIU). Està involucrat en tots els projectes de divulgació d'astronomia de Castelló, ha treballat al planetari de Castelló, on col·labora actualment. Té un bloc d'astronomia, en la pàgina web www.cielosestrellados.com

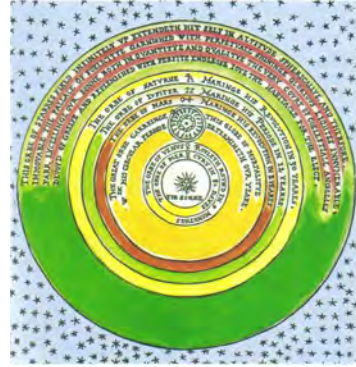

Pepe Bernat (presentador) i Germán Peris (conferenciant).

Fa cinc segles, amb el canvi de visió d'un univers finit, acotat, homogeni i immutable, a un univers que poguera ser infinit espacial i temporalment, sorgeix amb desigual interès una contradicció evident. Per què la nit és obscura si el cel podria estar poblat per infinites estrelles?

Tothom coneix com és d'observable l'obscuritat de la nit estrellada i molt possiblement hem gaudit de la mateixa en algun moment de les nostres vides.

Què diu la paradoxa d'Olbers? *En un univers infinit espacialment i temporal, amb infinites estrelles distribuïdes homogèniament, la línia de visió d'un observador situat a la Terra, sempre finalitzaria en la superfície d'una estrella. O dit d'una altra manera: El cel nocturn resplendiria en totes direccions amb una brillantor destacable.*

Considerar aquesta paradoxa com una mera curiositat és injust, no sols per les reiterades i ocurrents explicacions que diferents astrònoms han tractat d'oferir al llarg de la història de l'astronomia per a resoldre aquesta aparent contradicció, sinó perquè la resolució d'aquesta està íntimament lligada al desenvolupament de la cosmologia moderna. És més, podríem concloure que és l'únic observable destacat, profundament arrelat amb aquesta.

És necessari recórrer la trajectòria de la història d'aquesta paradoxa, injustament atribuïda en exclusivitat a Olbers, per a ser conscients que es va popularitzar en cercles astronòmics en el segle XIX. Però, la resolució de la paradoxa va començar a ser possible en les primeres dècades del segle XX, amb un univers molt diferent del que es coneixia quan es va plantejar en les primeres versions. Un univers ple de galàxies i en expansió i en el qual la relativitat, la recessió de les galàxies, el Big Bang, la finitud de la velocitat de la llum i la de la vida d'estrelles i galàxies s'uneixen per a donar una explicació satisfactòria a allò que Chéseaux, vuitanta anys abans que Olbers, ja va formular i explicar, erròniament, en els mateixos termes.

Si fem un ràpid recorregut per les explicacions històriques, podem comprendre la riquesa didàctica de l'endevinalla de la foscor de la nit. En primer lloc, sense entrar en detalls, enumerem els dos grans sistemes del món que coneixem en la civilització occidental.

Un model cosmològic, amb una Terra immòbil i, al voltant, una sèrie d'esferes cristal·lines mòbils, l'última de les quals és la de les estrelles fixes. Coneixem aquest model pels pensadors clàssics: Plató, Aristòtil o Ptolemeu (segle II). L'altre gran sistema del món, el qual va suposar una profunda revolució en la nostra manera de comprendre l'univers, fou el sistema copernicà. L'any 1543, Copèrnic va acudir al càlcul precís de deduccions geomètriques de les observacions, per a explicar un nou sistema del món en el qual el Sol es trobava al centre de l'univers i la Terra era sols un planeta més que girava al voltant el Sol.

No s'hi va tractar de la infinitud o no de l'esfera de les estrelles fixes. Sols es va buscar el millor model cosmològic que s'ajustava a les observacions dels astres propers visibles a simple vista.

Thomas Digges, fill d'un matemàtic i geocentrista, l'any 1576, va publicar a Anglaterra un diagrama del nou sistema del món copernicà, en el qual a l'esfera de les estrelles fixes li concedia una altura infinita. Digges deia: *Aquest orbe d'estrelles fixes infinitament en les altures s'estén esfèricament en altitud, i així s'hi troba inamovible el palau de la felicitat, engalanat amb innumbrables llums brillants i glorioses, que de sobra es distingeixen del Sol tant en quantitat com en qualitat, com el cor de la cort d'àngels celestials, exempta de pena i plena de la perfecta alegria eterna, la morada dels escollits.*

Quan l'any 1610 Galileu inventa el telescopi, el nombre d'estrelles va créixer de manera molt notable, encara que Kepler seria el primer a reflexionar que aquest nombre no podia ser infinit, ja que la nit és fosca i veiem els límits de la mateixa. Kepler va dir: *... No dubte a declarar que hi ha com unes 10.000 estrelles visibles... i que cada vegada estic més convençut de la finitud de l'univers... si l'univers s'expandira sense fi, el cel brillaria com el Sol...*

Kepler.

Newton.

Chéseaux.

Olbers.

Newton fou la culminació de la revolució copernicana, i encara que, en 1687, va reflexionar sobre el comportament mecànic de l'univers infinit sota la llei de la gravitació universal que havia descobert, no va entrar en detalls sobre el comportament de la radiació lluminosa. Cosa que sí ho va fer, l'any 1721, el seu amic Halley en dues aportacions confuses en les quals sols aclaria que la llum de les estrelles més dèbils, en un univers de capes concèntriques, era més dèbil per la distribució d'aquestes. Halley va dir: *Sense arribar a establir un correcte comportament de la radiació en un univers format per «capes».*

Tanmateix, fou Chéseaux, l'any 1744, qui va recollir la formulació de capes concèntriques de Halley en la distribució estel·lar per a fer el primer càlcul quantitatiu de la foscor de la nit respecte de la lluminositat del Sol, en l'annex al seu llibre *Tractat del cometa aparegut al desembre de 1743*. Va estimar que amb un nombre d'estrelles

suficients i un univers visible fins a 1015 anys llum, la nit hauria de resplendir. Si no ho feia, era per algun tipus d'absorció del medi interestel·lar que minvava la llum de les estrelles.

Tanmateix, Olbers, en 1823, vuitanta anys després que Chéseaux va publicar els mateixos càlculs (i va aportar, segons Harrison, el concepte de línia de visió) i la mateixa conclusió en una publicació de major repercussió i té l'injust honor de portar el seu nom a l'enigma de la foscor de la nit (Bondi, 1950).

Herschel va ser el descobridor d'Urà (1781) i va treballar en la distribució d'estrelles en la Via Làctia, en establir una sèrie de zones per a comptar el nombre d'estrelles.

L'any 1845, lord Rosse va construir el telescopi reflector metàl·lic anomenat el *Leviatan*, un aparell de 184 cm de diàmetre, amb un tub de vuit metres de longitud. Va poder descobrir la naturalesa espiral de la Galàxia del remolí i distingir-hi estrelles individuals.

El *Leviatan* apareix mencionat en la novel·la de Jules Verne, titulada *De la Terra a la Lluna*, on se'l considera com el telescopi més gran al món de la seua època.

Leviatan.

Dibuix de la Galàxia del remolí.

Però, per a canalitzar la resolució efectiva de la foscor de la nit, hem de saltar a un univers cosmològic diferent del fins aleshores considerat: l'univers de les galàxies. Un nou univers de galàxies... i en expansió..., un nou escenari per a la cosmologia física del segle xx, un escenari que pareix indicar, si tornem la pel·lícula de l'expansió enrere, que l'univers va tenir un origen.

El gran debat de 1920: Entre els anys 20 i 30 pareix que la teoria de l'univers en expansió es consolida. En la dècada dels 40, de la mà de Gamow, se suggereix un origen còsmic a partir d'una gran explosió (Gamow) i es prediu una abundància d'elements lleugers, denominada nucli síntesi primordial per Alpher, Bethe, Hermann i el mateix Gamow.

Shapley.

Curtis.

Harlow Shapley (1885-1972), de l'observatori del Mont Wilson, defensava el punt segons el qual les nebuloses són objectes galàctics. Les nebuloses espirals formen part de la nostra galàxia que tindria uns 300.000 anys llum. Heber D. Curtis (1872-1932), de l'observatori Lick, defensava la posició que aquestes són objectes extragalàctics. Les nebuloses espirals són altres *universos-illa*, molt llunyans. La Via Làctia mesura uns 30.000 anys llum.

L'any 1965 Penzias i Wilson troben la radiació de fons de microones, la qual respon a una radiació electromagnètica a la zona de les microones, a una temperatura de 2,72 K, una radiació que ompli l'univers per complet. Es diu que és l'eco que prové de l'inici de l'univers, és a dir, l'eco que va quedar del Big Bang que va donar origen a l'univers.

El cosmòleg anglès Edward Harrison, en el seu llibre *Cosmology: The Science of the Universe, Masks of the Universe: Changing Ideas on the Nature of the Cosmos* (1981 i 2000), realitza una particular classificació de les solucions històriques a la foscor de la nit. Actualitza els càlculs de Chéseaux i Olbers (aquests treballs foren pioners i publicats en «The Astrophysical Journal», en 1964), i va obtenir un *lookout limit* de 1023 anys llum, però les estrelles sols viuen 1010 anys; el cel és 10-13 ordres de magnitud més dèbil. No hi ha energia suficient en l'univers perquè el cel nocturn brille.

El cosmòleg anglès, establert al Canadà, Paul Wesson en el seu llibre *The Light/Dark Universe (Light from Galaxies, Dark Matter and Dark Energy)* (2008), realitza una classificació menys original que la de Harrison, encara que un poc més ampla.

Wesson, Valle i Stabell en *The extragalactic background light and a definitive resolution of Olbers's paradox* de la revista «The Astrophysical Journal», de 1987, ofereixen desenvolupaments matemàtics sobre el càlcul de la intensitat lluminosa de l'univers i justifiquen que: *un univers en expansió no justifica per si mateix la foscor de la nit respecte a un estàtic*. La llum de les galàxies és massa dèbil per a inundar de radiació l'univers. L'univers no té l'energia suficient.

La paradoxa es pot considerar formalment resolta per Edward Harrison, en 1965, en combinar la vida finita de les estrelles amb la velocitat finita de la llum. Les estrelles no duren tant perquè puguem veure-les en totes direccions. Dit d'una altra manera, l'univers no té tanta energia per a produir un cel brillant.

Edward Harrison.

Almassora, març de 2015

Veus de dona II

VICENTA CONDE ANSUÁTEGUI

Al març de 2014 va tenir lloc la primera tertúlia «Veus de dona». En aquesta ocasió l'organitzen Margarita Serra i Fàtima Agut, qui presenta la tertúlia. Vicenta és l'amfitriona. Una sèrie de dones llegirà poemes i textos d'autores de la literatura universal del segle xx. Entre lectura i lectura actua la flautista almassorina Roser Barberà i Beltran, professora de l'Escola de Música «Mestre Agut Manrique», d'Almassora.

Vicenta.

Vicenta en la Tertúlia.

Vicenta Conde Ansuátegui és pedagoga, psicòloga i coordinadora de l'Espai Familiar Caixa de Colors, el qual es basa en la confiança en la capacitat educadora de la família.

La Caixa de Colors no és una bressola, però s'assembla perquè hi ha criatures xicotetes, hi ha joguets i professionals que proposen jocs. Ací, i això no passa en les bressoles, els qui «guarden» els xicotets són els mateixos familiars, perquè romanen amb les criatures les dues hores que dura la sessió. Les professionals acompanyen la família sense substituir-la.

La Caixa de Colors tampoc és una escola de mares i pares, però s'assembla perquè tractem temes d'interès per als adults. La diferència està en què la major «llició» no ve dels i de les professionals, sinó de la vivència que les mares comparteixen entre elles.

La Caixa de Colors és un lloc de trobada per a les famílies que han decidit ocupar-se personalment de l'educació dels seus fills i de les seues filles.

Per a entrar a la Caixa sols cal tenir una criatura de menys de tres anys no escolaritzada i inscriure's voluntàriament. L'acceptació de la sol·licitud només està en funció de si hi ha plaça. Es fa per ordre d'inscripció i s'hi dóna preferència a les famílies d'Almassora.

«Quina és la relació entre l'Espai Familiar amb la meua trajectòria professional?» ens diu Vicenta. «Començaré des del principi.»

Quan la meua mestra va proposar als meus pares que jo havia d'estudiar, per a la meua família va ser una sorpresa. Jo tenia vuit o nou anys, era l'any 54 o 55, a Almassora estudiaven poques xiquetes; i, mirant-ho des dels ulls d'ara, tinc la impressió que es va complir allò que diu el proverbi africà: «per a educar un xiquet, cal la tribu sencera».

Segurament, per aqueix motiu, quan vaig acabar Magisteri amb el millor expedient de la meua promoció i em van nomenar «becària distingida», a Almassora es va celebrar com un premi a la família i al poble. Era l'any 1964.

Tots els meus tutors i mentors van insistir que havia de continuar estudiant. I allà que me'n vaig anar cap a Barcelona per a ingressar a la Universitat. Em va tocar el número 13. I mon pare em va dir: «a tu et donarà sort!» Només vaig començar Pedagogia, la meua mestra em va dir: «Vicentica, has de fer oposicions. Si no, em pareix que no està terminada la meua obra».

Ui! Oposicions també? La vaig creure, i així és com entre funcionària i voluntària, complisc ara cinquanta anys dedicats a l'educació. Moltes gràcies per permetre'm celebrar-ho amb vosaltres!

Al mateix temps que treballava i estudiava pedagogia, em vaig especialitzar en pedagogia terapèutica i en tècniques de llenguatge i d'audició. L'any 1969, ja com a pedagoga i logopeda vaig entrar al Centre Mèdic d'Audició i Llenguatge de Barcelona. Allí vaig ser titular durant 22 anys fins 1991 en què vaig «canviar de cos». Mentre treballava al Centre Mèdic d'Audició i Llenguatge vaig estudiar Psicologia (de Filosofia i Lletres, que no em va agradar) i en acabar, com m'havia quedat amb ganes, vaig fer Psicologia Clínica a la Facultat de Medicina.

Em va agradar moltíssim. Així vaig comprendre la importància dels primers anys de la vida en la formació de la persona des del punt de vista neurològic. Ens van parlar de l'encunyament, que vindria a ser el que ara es diu «aferrament». Ens van demostrar que allò que la criatura viu els dos i tres primers anys de la vida queda gravat en el seu cervell com amb un encuny! És a dir, no es pot esborrar.

Curiosament, ja ens ho havien dit a Magisteri però amb unes altres paraules: «El xiquet és com un càntir: guarda sempre el sabor de la primera aigua que va tenir». També a la Facultat de Medicina de Barcelona vaig fer Psicologia Social. Així, estudi-

ant la teoria sistèmica, vaig descobrir la importància de l'entorn, la importància del sistema de relacions en el qual ens movem. Altra vegada, «per a educar un xiquet, cal la tribu sencera».

A Barcelona (que és una «ciutat educadora» reconeguda com a tal) en molts àmbits tenen la consciència que «educa tota la tribu», bé de manera voluntària o bé involuntària. Educa un mestre, una mare, un germà, una monitora, una policia, l'alcalde, i qualsevol persona que faça declaracions a un mitjà de comunicació, especialment aquelles amb responsabilitats polítiques. Educa la ciutat o el poble on vius. Educa la Tertúlia del Portal i les Veus de dones...

Tornant a Barcelona, a mi m'agradava molt ser alumna, estudiar idiomes... Com a alumna primerenca d'anglès, vaig comprendre molt bé el que podien sentir els meus alumnes sords quan s'esforçaven a aprendre la llengua oral! Però, a banda d'estudiar, durant aqueixos vint-i-dos anys jo feia «excursions».

Es va començar a parlar de la integració dels sords a les escoles d'oients i el curs 78-79 em van enviar a Anglaterra per a veure com es feia la integració del sord a Gran Bretanya que n'era pionera. Vaig anar amb un permís de «Supernumerària» nomenada per la Comissió Internacional de Visites i Intercanvis Educatius. Vaig estar a Cornualla, i hi vaig visitar escoles de sords, em van tractar molt i molt bé (per poc em quede allà de tant com m'agradava).

Allà vaig descobrir com d'important és la participació de les famílies en l'educació dels més menuts. Podria ser l'inici del desig de l'Espai Familiar...

A les escoles infantils els pares entraven a classe, aprenien com parlar al seu fill sord, cooperaven en l'educació de tots (altra vegada «la tribu sencera»). L'escola organitzava convivències de caps de setmana amb mestres, mares, criatures... i em convidaven a mi també.

Eren excursions de dormir i tot!

Em vaig adonar que la separació que ací feiem de «vida personal i vida professional» no calia. Es podia perfectament ser respectuós amb els altres, sense haver de «fer ratlles de separació» en la vida de cada persona.

En tornar a Barcelona ho vaig posar en pràctica: els pares i mares dels meus alumnes entraven a la meua classe una vegada per setmana. I allò anava molt bé per a tots. Perquè si ho veus i ho vius, no cal que t'ho expliquen. Ho entens. Tens la vivència. És el mateix que passa ara a la Caixa dels Colors, tant amb les persones adultes com amb les criatures. No són paraules, que també, són vivències.

Però la meua vivència d'aventura a Anglaterra ja em tenia, com diuen els catalans, «entre el seny i la rauxa» i vaig complir el desig d'anar a treballar a Suïssa.

L'any 1982-83 els meus alumnes de l'Escola Espanyola de Nyon i jo vam guanyar el premi de l'ambaixada «Viatges culturals per Espanya» i me'ls vaig dur a conèixer Barcelona durant una setmana. Alumnes, mares i pares i professorat: «la tribu sen-

cera». Fantàstic compartir la meua estimada Barcelona amb la mirada descobridora d'aquelles famílies que mai hi havien estat.

En aqueixos anys es preparava a Espanya la Llei d'Integració dels minusvàlids, hi vaig cooperar amb la investigació que havia fet a Anglaterra sobre «El professor itinerant de sords» i amb una altra investigació sobre «L'educació especial a Suïssa». Eren anys de «moguda». Jo havia entrat al SOEV de l'Ambaixada d'Espanya a Berna com a assessora psicopedagògica i un dia l'agregat d'Educació a Suïssa em va dir: «Vicenta, ara hem d'organitzar l'educació infantil a Suïssa».

A continuació em va preguntar «Vicenta, tu vas anar a l'escola infantil?» «No. Jo no hi vaig anar a escola fins a sis anys» «Ah, no? Ha! Ha! Jo tampoc... i mira on he arribat!» Havíem tingut la sort de poder passar els primers anys de vida amb les nostres famílies en un entorn estimulant!

Si les criatures poden gaudir una bona relació amb la família els primers anys de la vida, aqueix «encuny» o «aferrament» de les primeres relacions serà el fonament fort i segur de la formació de la persona.

L'any 1988 torne a Barcelona, casada amb Roman i mare de Núria, i em trobe els sords «integrats». Tot havia canviat... i jo també. Jo feia de professora peripatètica de sords. Tocava fer eixir de classe els alumnes per a la sessió de logopèdia i assessorar al professorat per a la resta del dia. Tenia alumnes sords als instituts de batxillerat i de formació professional i una xiqueta sorda a la Universitat.

La situació em resultava disfuncional i vaig decidir «canviar de cos». Vaig fer oposicions de batxillerat per a poder assessorar «de tu a tu». Però... Sorpresa! Els logopedes havien de ser del cos de primària i d'aquesta manera es va acabar la meua tasca de logopeda i es va iniciar la relació amb els espais familiars.

Vaig entrar a formar part de l'Equip d'Assessorament Psicopedagògic de Sants-Montjuïc el 1991, el mateix any que es posava en funcionament «La Casa dels Colors», el primer espai familiar d'Espanya.

Em va agradar tant tot el que feien amb les famílies juntament amb els seus fills! Vaig comprendre com de beneficiosa era per atots la presència de la família a l'escola, la cooperació entre educació, serveis socials, salut... Em va convèncer el perquè d'aquella manera de treballar.

Els resultats de l'Espai Familiar Casa dels Colors es van veure de seguida i vaig pensar: «Si algun dia torne a Almassora, què bonic seria posar-hi en marxa un espai familiar!»

Així és com vaig dur la llavor de Barcelona. La vam sembrar gràcies a CaixAlmassora i, regada per l'Ajuntament i adobada per la Diputació, cuidada per les professionals, alimentada per les famílies i sostinguda sempre per CaixAlmassora, ha crescut fins a arribar a ser l'arbre fort que ara tenim».

Començant per Vicenta, (esquerra i dalt) i d'esquerra a dreta, Maya Angelou, Carme Rufino, Simone de Beauvoir, Juana de Ibarbourou, Sònia Alejo, Tracy Chapman, Delmira Agustini, Marguerite Yourcenar, Julia de Burgos i Else Laske Schüler,

Carme Rufino Buey amb les veus d'Evèlia Betrán, Anna Clausell i Maria Jiménez, en valencià. Carme naix a Borriana l'any 1960, professora de secundària amb estudis de filologia catalana. Premis literaris: la Vall d'Uixó de poesia; Ciutat de Vila-real, Vila de Nules i Vila de Benissa. Ha fet traduccions i adaptacions d'obres de teatre de Mihura i Jardiel Poncela. Entre els llibres de poesia destaquem: *L'infinit diàfan de la teva terra*, *Psalms d'Heber* i *Arrels de sal*.

Roser Barberà (flautista).

Anna Clausell i Maria Jiménez.

Maya Angelou amb la veu de Nuria Ortiz, en anglès. Maya fou poetessa, novel·lista, actriu, activista pels drets civils i cantant dels Estats Units d'Amèrica. Naix a Saint Louis, Missouri, l'any 1928 i mor l'any 2014. Fou professora de literatura i estudis americans a la Universitat Wake Forest de Carolina del Nord. El 1993, va llegir el seu poema *On the Pulse of Morning* en la presa de possessió del president Bill Clinton.

Delmira Agustini amb la veu de Lucía Martínez, en castellà. Delmira naix a Montevideo (Uruguai) l'any 1886. Fou filla d'immigrants italians. Va publicar *El libro blanco* en 1907, *Cantos de la mañana* en 1910 i *Los cálices vacíos*. Es casa l'any 1913 i mor assassinada pel seu marit l'any 1914, qui es va suïcidar posteriorment. Després de la seua mort es van publicar *El rosario de Eros* i *La alborada*.

Else Laske Schölerer, amb la veu de Nuria Poletti, en alemany. Else naix a Elberfeld l'any 1869 (Alemanya) i mor a Jerusalem l'any 1945. Fou nena prodigi ja que, als quatre anys ja sabia llegir i escriure, i als onze anys va començar a anar al liceu. Els seu poemes foren publicats en diverses revistes. Fou criticada per l'escriptor txec Franz Kafka.

Simone de Beauvoir, amb la veu de Rosaura Serra, en francès. Simone naix a París l'any 1908 i mor també a París l'any 1986. Fou novel·lista, filòsofa existencialista, professora i feminista francesa. Entre les novel·les destaquem: *La sang dels altres*, *Tots els homes són mortals*, *Els mandarins* i *La dona trencada*. Entre els assaigs: *L'existencialisme i la saviesa popular*, *El segon sexe*, *La llarga marxa*.

Juana de Ibarbourou, amb la veu de Lucía Martínez, amb castellà. Juana, poetessa uruguaiana, naix a Melo l'any 1892 i mor a Montevideo el 1979. El títol de Juana d'Amèrica li'l va entregar el poeta Juan Zorrilla de S. Martín l'any 1929. Fou membre de l'Acadèmia Nacional de Lletres i presidenta de la Societat Uruguaiana d'Escriptors. Fou la primera a rebre el Premi Nacional de Literatura. Entre les seues obres destaquem: *Las lenguas de diamante*, *La rosa de los vientos*, *Romances del Destino*. Entre les poesies: *Como una sola flor desesperada*, *La higuera*, *La hora*, *Reconquista*.

Ara Lucía llig el poema *La higuera*, el qual que reproduïm íntegrament:

Porque es áspera y fea, // porque todas sus ramas son grises, // yo le tengo piedad a la higuera. // En mi quinta hay cien árboles bellos, // ciruelos redondos, // limoneros rectos // y naranjos de brotes lustrosos. // En las primaveras, // todos ellos se cubren de flores // en torno a la higuera. // Y la pobre parece tan triste // con sus gajos torcidos que nunca // de apretados capullos se viste... // Por eso, cada vez que yo paso a su lado, // digo, procurando // hacer dulce y alegre mi acento: // «Es la higuera el más bello // de los árboles todos del huerto». Si ella escucha, // si comprende el idioma en que hablo, // ¡qué dulzura tan honda hará nido // en su alma sensible de árbol! // Y tal vez, a la noche, // cuando el viento abanique su copa, // embriagada de gozo le cuente: // Hoy a mí me dijeron hermosa!

Marguerite Yourcenar, amb la veu de Rosaura Serra, en francès. Marguerite naix a Bèlgica l'any 1903 i mor als Estats Units. Fou la primera dona membre de l'Acadèmia

Francesca (1980). La primera novel·la que va publicar fou *Alexis*, després *Memòries d'Adrià* (emperador romà).

En el seu discurs d'ingrés a l'Acadèmia Francesa hi destaca l'homenatge a totes les dones que van merèixer ser part d'aquesta institució i que per la seua condició de dones es van veure al marge.

Sonia Alejo, amb la veu d'Evèlia Beltrán, en valencià. Sònia naix l'any 1972 a Almassora. És actriu, directora, dramaturga i dissenyadora de vestuari teatral. En 1989 actua en la companyia de teatre Visitants i en 2003 comença a dirigir alguns espectacles de la companyia. Des de 2005 compagina el treball en Visitants amb l'escriptura d'obres dramàtiques. És autora d'*El viatge d'Hugo*, *La visita dels còmics*, *Cendres*, *Judit i Paul*. En 2010 guanya el premi Evarist Garcia de teatre breu en valencià. En gener de 2012 va vindre a la Tertúlia.

Cendres, escrita en 2009, és una tragicomèdia on es mostren cinc trossos de vida en els espais de la mort. Presentem l'escena V de *Cendres*, anomenada *Cementeri*, en la qual tres personatges femenins: Adela, filla de la difunta; Josefa, germana de la difunta i Candela, néta, recorden la vida de la mare, germana i iaia, respectivament. En aquest fragment, Adela és qui n'ha tingut cura en els últims anys, reflexiona sobre el seu passat, quan tenia cura de la mare i del futur.

Adela. Un balneari ... // quan ja quasi no podia parlar // encara li sentia xiuxiuejar: // «Adela, quan millore un poquet, // se n'anem a un balneari // a que ens palpen un poquet» // I evitava mirar-me a la cara // per no veure als meus ulls // com es dissolia la seua vida. // Què faré ara? // Ja no recorde com era la meua vida // abans d'ocupar-me d'ella. // De la seua malaltia // De la seua demència // Què faré aquesta nit? // Què faré demà? // ... i la resta de la vida? // en aquest poble. // No recorde qui eren els meus amics. // No recorde quina era la meua feina. // Per on eixia a passejar? // Amb qui feia l'amor? // Porte tancada tant de temps... // Amb ella. // Postrada en el llit. // Endreçant-la cada matí, cada nit. // Rentant-la. // Pentinant-la. // Endreçant-la al costat de la finestra // perquè li donara el sol. // Per què vegega les seues macetes. // La seua gata. // Les seues gallines. // Canviant-la de posició per què no se li feren nafres. // Injectant-li morfina...

Julia de Burgos, amb la veu de Lucía Martínez, en castellà. Julia naix a Puerto Rico l'any 1914 i mor a Nova York el 1953. És considerada com la més excelsa poeta porto-riquenya. Fou partidària de la independència de l'illa. Va publicar tres col·leccions de poemes. Per als dos primers llibres va viatjar per l'illa. El tercer llibre fou publicat pòstumament l'any 1954. Cal destacar: *Río Grande de Loíza*, *Poema para mi muerte*. *Yo misma fui mi ruta*, *Alba de mi silencio*, *Alta mar i gaviota*. A l'Havana va estudiar grec, llatí i francès.

Tracy Chapman, amb la veu de Núria Ortiz i acompanyada de la flauta, en anglès. Tracy és una cantautora afroamericana, guanyadora de quatre premis Grammy. Naix

l'any 1964 a Ohio (EUA). Coneguda per les cançons com *Fast Car*, *Talkin' Bout a Revolution*, *Baby Can I Hold You* i *Give Me One Reason*.

Per a finalitzar, la mateixa conferenciant, Tica, recita sense llegir un poema de Gabriel Celaya: *Educuar*.

Educuar es lo mismo // que poner motor a una barca... // hay que medir, pesar, equilibrar... // y poner todo en marcha. // Para eso, // uno tiene que llevar en el alma // un poco de marino...// un poco de pirata... // un poco de poeta... // y un kilo y medio de paciencia // concentrada. // Pero es consolador soñar // mientras uno trabaja, // que ese barco, ese niño // irá muy lejos por el agua. // Soñar que ese navío // llevará nuestra carga de palabras // hacia puertos distantes, // hacia islas lejanas. // Soñar que cuando un día // esté durmiendo nuestra propia barca, // en barcos nuevos, // seguirá nuestra bandera, // enarbolada.

Almassora, març de 2015

El dictador Juli Cèsar

JOAQUÍN BELTRÁN SERRA

Presenta la tertúlia Joan Forcada, amic de Joaquín des de la infantesa. Joaquín és natural d'Almassora. És llicenciat en Llengües Clàssiques per la Universitat Complutense de Madrid, on fou professor ajudant. Des de 1970 és catedràtic per oposició d'ensenyament mitjà, va exercir com a tal als instituts d'Onda i al Penyagolosa, de Castelló de la Plana. Durant aquest període va treballar cinc anys en l'elaboració de la seua tesi doctoral sobre el filòsof Sèneca, que va defensar al juliol de 1985. Als inicis dels anys 90 fou professor titular d'universitat en el Departament de Llengües Clàssiques de la Universitat Literària de València, del qual fou director els tres últims anys fins a la jubilació, en 2010.

Joaquín Beltrán.

Ha traduït i prologat diverses obres de Lluís Vives. Ha publicat més de cinquanta articles en revistes especialitzades. L'any 2011 va traduir i prologar l'obra del científic anglès Robert Boyle *Ensayos para una historia natural de la sangre humana*, que va rebre el premi nacional de Traducció de l'Associació d'Editorials Universitàries d'Espanya.

En el preàmbul, el conferenciant fa un elogi del passat, dels anys de vi i de roses, i recorda els anys d'infantesa amb fotografies dels amics i de les amigues. També Joaquín ha parlat del pessimisme sobre el futur de la cultura. En aquesta ocasió, Joaquín felicita la Tertúlia del Portal per tots els anys que du en el foment de la cultura. L'escriptor català Rafael Argullol ens diu que tal vegada apleguem a veure com serà la vida sense cultura, ja que quasi han desaparegut l'acte de llegir i la mirada reflexiva sobre les

obres d'art. Per a més inri, el metge Enrique Suñer, president del Tribunal Nacional de Responsabilitats Polítiques, l'any 1937 va dir: «Els principals causants de la guerra civil són les universitats, la Institución Libre de Enseñanza, la Residencia de Estudiantes i l'Ateneo». Remei a tot això és la lectura.

Juli Cèsar.

La data més acceptada de la fundació de Roma és la de l'any 753 aC. La primera organització política fou la monarquia fonamentada per les troballes arqueològiques i la tradició. El primer rei fou Ròmul, que significa Roma, i l'últim, Tarquini el Superb. L'etapa republicana va durar uns 500 anys. L'any 509 aC va ser expulsat Tarquini, Roma fou assetjada per l'exèrcit de Porsenna, es va signar el tractat entre Roma i Cartago, van començar els *Fasti Consolari*, llistes dels còsols que servien com a referència per a datar esdeveniments importants.

La transició política de la monarquia a la república fou seguida de greus tensions socials internes. Els qui van conjurar en el 509 aC no tenien prevista cap fórmula institucional per a substituir la monarquia. El Consolat no va sorgir immediatament després de l'expulsió de Tarquini.

Els idus de març (en llatí *Idus Martii*), en el calendari romà, corresponien als dies 15 del mes de *Martius*. Els idus eren dies de bons auguris que tenien lloc el dia 15 de març, de maig, de juliol i d'octubre, i el dia 13 de la resta dels mesos. La data és famosa perquè Juli Cèsar va ser assassinat en els idus de març de l'any 44 aC, punt d'inflexió per a passar de la República Romana a l'Imperi Romà.

Segons l'escriptor grec Plutarc, Cèsar hauria estat advertit del perill, però havia desestimat l'advertència: El que és més extraordinari és que un vident el va advertir advertit del perill en aquest idus de març i quan anava cap al Senat, Cèsar el va trobar i rient-se li va dir: «*Els idus de març ja han arribat*», a la qual cosa el vident li va contestar compassivament: «*Sí, però encara no s'han acabat*». Encara que el calendari romà fou

substituït pels dies de la setmana moderns al voltant del segle III, els idus van seguir en ús. Així, Shakespeare en la seua obra *Juli Cèsar*, en 1599, els citava en escriure la famosa frase: «*Cuida't dels idus de març!*».

Cèsar i el vident.

Assassinat.

A finals de setembre de l'any 46 aC, Juli Cèsar va celebrar a Roma l'èxit de les quatre guerres lliurades en els anys anteriors: Gàl·lia, Egipte, Pont i Àfrica. Precisament en la batalla de Zela va vèncer el rei de Pont i va pronunciar la famosa frase: *Veni, vidi, vici* («*Vaig arribar, vaig veure, vaig vèncer*»). Cobert amb una capa púrpura, brodada en or, va recórrer la ciutat de Roma muntat en una quadriga i acompanyat de diversos carros que exhibien al poble el botí aconseguit. Mai s'havia vist a Roma una celebració tan grandiosa.

Quasi dos anys després, el 15 de març de l'any 44 aC, va caure assassinat en el Senat, víctima d'una conspiració orquestrada per un grup de senadors oposats a les seues ambicions autocràtiques. Gai Cassi, Marc Juni Brutus, Dècim Juni i un grup de més de seixanta persones, els anomenats Alliberadors, materialitzaren el pla durant els idus de març, quan Cèsar es trobava al costat de l'estàtua de Pompeu, a qui, per cert, havia derrotat quatre anys abans en la batalla de Farsàlia (Grècia). Til·li Cimbre i Servili Casca foren els primers a apunyalar-lo. A continuació, més punyalades posaren fi a la seua vida.

A l'octubre de 2012, un equip hispanoitalià, dirigit pel Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC), va trobar el lloc exacte on fou apunyalat Juli Cèsar, al centre del fons de la Cúria de Pompeu, al Largo di Torre Argentina, una plaça molt transitada del centre de Roma. August, el fill adoptiu i successor de Juli Cèsar, va indicar el lloc de l'assassinat mitjançant una estructura de formigó de tres metres d'ample per més de dos metres d'alt. El complex arqueològic fou descobert a finals de 1920, durant el govern de Mussolini, i des d'aleshores ha servit de refugi a una gran part dels gats de carrer de Roma.

Cèsar naix a Roma l'any 100 aC. Fou un estadista, polític, militar, escriptor i legislador romà, conquistador de les Gàl·lies, cònsol i dictador de Roma entre el 69 aC i el 44 aC. Va pertànyer a una il·lustre família, la Júlia, que es remuntava fins Iulo, fill del príncep troià Enees i nét de la deessa Venus. Cèsar va créixer en un dels barris més pobres de la ciutat, la Subura. Únic fill baró, la seua infantesa va transcórrer en un ambient essencialment femení, entre sa mare i les dues germanes. Se li va inculcar el temor als déus, el respecte a les lleis, les regles de decència, la modèstia, ... Va aprendre a llegir i pensar amb les obres d'Homer: la *Iliada* i l'*Odissea*. Va aprendre oratòria i a escriure poesia. Com a literat va escriure *La Guerra de les Gàl·lies*, obra excepcional, escrita en llatí clàssic i *La Guerra civil*.

Una germana del pare de Cèsar, Júlia, s'havia casat amb Gai Mari, plebeu militar. A través d'ell la família entra a formar part del Partit Popular.

Als deu anys va tenir com a mestre al gramàtic romà Marc Antoni Gnifone, especialista en literatura grega i romana. Va aprendre oratòria, fonamental per a la carrera política. En realitat, fou un magnífic orador que parlava el llatí a la perfecció. Juli Cèsar va estar un polític reformista, líder de la secció progressista del Senat, *els populars*, enemics dels conservadors, *els optimates*.

Algunes fonts clàssiques registren que Cèsar patia de crisis epilèptiques. En qualsevol moment podia produir-se la crisi i perdre el coneixement. Tant Suetoni com Plutarc mencionen aquestes crisis i, en algun moment, van interferir en la seua capacitat de comandament.

Als quinze anys mor son pare i es casa amb Cornèlia, filla de Cinna, un dels dirigents més importants del Partit Popular, juntament amb Gai Mari. Per a casar-se amb Cornèlia va haver de trencar relacions anteriors, la qual cosa va provocar tensions en la família. Va tenir una filla a qui va estimar molt, Julia. Fou designat sacerdot de Júpiter (*Flamen Dialis*), el més important dels déus romans. Indiscutiblement, un dels aspectes més reconeguts de la personalitat de Juli Cèsar és el seu geni militar. Era un expert en armes i en equitació. Fou un general valent que dirigia les tropes des del mateix front de batalla. Mantenia una fèrria disciplina, però era venerat pels soldats pel seu bon caràcter. Les seues conquestes van permetre que gran part d'Europa adaptara costums i models llatins. També van tindre repercussió a Europa les reformes en legislació agrària i en el calendari.

Indiscutiblement, un dels aspectes més reconeguts de la personalitat de Juli Cèsar és el seu geni militar. Era un expert en armes i en equitació. Fou un general valent que dirigia les tropes des del mateix front de batalla. Mantenia una fèrria disciplina, però era venerat pels soldats pel seu bon caràcter. Les seues conquestes van permetre que gran part d'Europa adaptara costums i models llatins. També van tindre repercussió a Europa les reformes en legislació agrària i en el calendari.

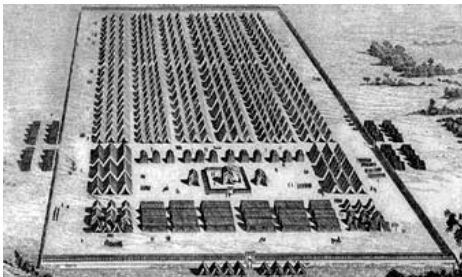
Juli Cèsar ha estat representat en moltes obres literàries i cinematogràfiques. En la literatura, destaquen: La tragèdia *Juli Cèsar* de William Shakespeare, *Cleòpatra* d'Emil Ludwig, en què es descriu Juli Cèsar com a guerrer i amant. L'obra de teatre *Cèsar i Cleòpatra* de l'autor britànic George Bernard Shaw.

Pel que fa al cine destaquen: *Juli Cèsar*, de 1953 dirigida per Joseph L. Mankiewicz. Marlon Brando és Marc Antoni, Louis Calhern és Cèsar, Deborah Kerr és Pòrcia i James Mason és Brutus. Hi ha una altra *Cleòpatra*, del mateix director, en què Elizabeth Taylor és Cleòpatra, Richard Burton és Marc Antoni i Rex Harrison és Cèsar. En el còmic destaca *Astèrix i Obèlix contra Cèsar* és una pel·lícula francoitaliana i alemanya, dirigida per Claude Zidi, estrenada en 1999. Fou la primera adaptació al cine amb actors reals.

Segons l'historiador Suetoni, Cèsar va seduir moltes dones al llarg de la seua vida, sobretot aquelles que pertanyien a l'alta societat romana. Així es confirma pels versos cantats pels seus soldats rere el triomf, a Roma, per la guerra de la Gàl·lia: «*Ciutadans, vigileu les vostres dones: us portem l'adúlter calb! Has fornicat a la Gàl·lia amb l'or que vas manllevar a Roma!*».

L'any 82, Sul·la va entrar victoriós a Roma després de vèncer el rei de Pont, assassina als adversaris populars i inaugura una dictadura absoluta. A Cèsar li exigeix que repudiés la seua esposa, Cornèlia. La resposta al missatger fou: «*Digues-li a qui et mana, que de Cèsar només mana Cèsar*», i es va exiliar a Àsia.

Fou perseguit i van posar preu al seu cap. Cèsar va comprar la seua llibertat a un soldat que l'havia trobat. Després dels precos dels familiars i de la intervenció de les sacerdotesses de la deessa Vesta, Sul·la va indultar «*el jove de la toga folgada*», pel costum de no ajustar-se el cinturó de la toga, que es considerava poc viril.

Campament romà.

Deessa Venus.

Cèsar regressa a Roma l'any 78, quan mor Sul·la. Creia que aquesta mort li permetria un ràpid progrés entre els populars. S'equivocava. Sul·la havia deixat tot ben lligat i el poder dels conservadors *optimates* (homes excel·lents), que dominaven el Senat, detenia el Partit Popular. Cèsar sabia que la seua formació encara no era completa i va marxar a Rodes per ampliar la seua formació en filosofia i retòrica amb el mestre Apol·loni de Moló.

Durant el viatge, el seu vaixell fou assaltat i segrestat pels pirates. Exigiren un rescat de 20 talents d'or (un talent equivalia a 26 kilograms). Cèsar va riure i els va desafiar a demanar-ne 50. Durant 38 dies de captiveri es va dedicar a compondre discursos que escoltaven els pirates als qui tractava d'ignorants quan no aplaudien. En diverses ocasions els hi va dir que, quan seria lliure, tornaria a per ells i els mataria. Així ho va fer. Els va crucificar tal com els ho havia promès, encara que va tenir certa «compassió» i va ordenar que primer els degollaren.

L'any 69 fou nomenat *questor* de la Hispània Ulterior. Després fou nomenat *edil*, *pontifex maximus*, *pretor urbà*, *cònsol*, *imperator*, *pater patriae* i *dictator perpetuus*. En el 60 regressa a Roma i signa una aliança entre Pompeu i Cras. Aquesta aliança va donar lloc al Primer Triumvirat, consolidat pel matrimoni entre la seua filla, Júlia, i Pompeu. En vuit anys, Cèsar va conquerir la Gàl·lia, va lluitar contra els germans i va enviar dues expedicions a Britània.

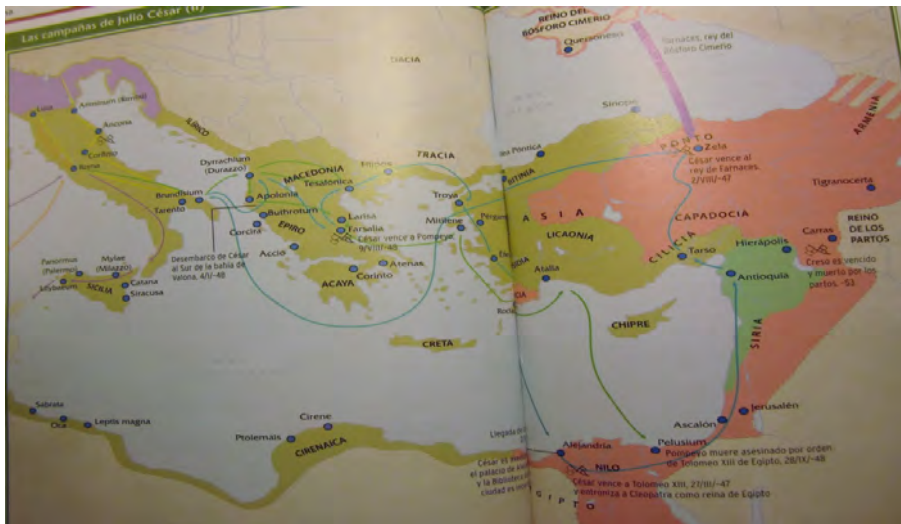
L'any 49 aC amb el Triumvirat trencat, i davant la traïció de Pompeu, Cèsar creua el Rubicó i es produeix la guerra civil. En el 48, Cèsar guanya la batalla en Farsàlia i Pompeu fuig a Egipte on és assassinat. Posteriorment Cèsar entra en Egipte i li dóna el comandament a la reina Cleòpatra VII amb qui va tenir una intensa i famosa relació. En les batalles de Thapsus i Munda, els aliats de Pompeu foren derrotats i Cèsar es va convertir en l'amo i senyor de Roma.

L'impressionant poder acumulat per Cèsar va provocar els recels entre els més fidels republicans. Es van unir per a assassinar al dictador, magnicidi que va tenir lloc en els idus de març de l'any 44, com ja s'ha comentat abans.

Per a finalitzar, Joaquín escriu: *docere, delectare et mouere*, que significa que, per a ensenyar, cal agradar i animar. O el que és el mateix: Les bones idees no sols han de ser-ho, sinó que també han de ser presentades adequadament.

Algunes de les guerres de Juli Cèsar.

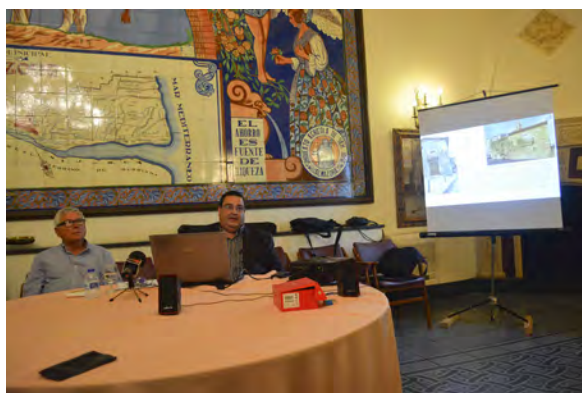

Almassora, abril de 2015

La ràdio

VICENT LLOP I ROVIRA

L'almassorí Vicent Llop és industrial, aficionat a la fotografia i amant del riu Millars. A l'octubre de 2012 va venir a la Tertúlia i ens va parlar, precisament, sobre el riu Millars.

Joan Forcada i Vicent Llop.

La ràdio es va inventar en intentar perfeccionar la telegrafia, ens diu Vicent. En aprofundir en l'estudi de les ones electromagnètiques va sorgir una sèrie d'invents més importants que la mateixa ràdio.

Des de sempre l'home ha volgut comunicar-se. A primers del segle XIX encara no hi havia electricitat i va ser en l'època de Napoleó quan es va inventar un sistema òptic per a poder comunicar-se fins a 450 km. En 1897 Marconi va comunicar un vaixell a alta mar amb Terra Nova, a una distància d'uns 240 km.

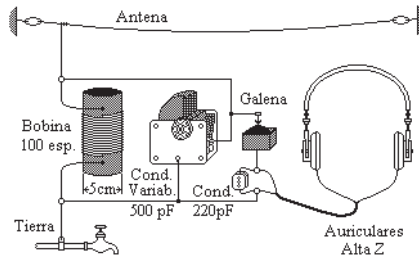
Una màquina a base de fricció induïa certa electricitat estàtica. En 1840 Alessandro Volta inventa la pila elèctrica i fou a partir d'aqueix any quan comencen a generar-se bateries. Des de 1875 fins a 1997 es van desenvolupar tots aquests invents arreu del món. A finals del segle XIX es passa del telègraf a la invenció del telèfon per Graham Bell. És a dir, es va poder transmetre el so, tant les paraules com la música, a través del cable.

Maxwell va començar a estudiar les ones electromagnètiques. Encara que molts inventors van contribuir a l'aparició de la telegrafia sense fils, com Orsted, Faraday,

Hertz, Tesla, Edison, Popov, entre altres, fou Marconi qui està considerat com la persona que va aconseguir la patent de la ràdio el 1897.

En 1912, quan es va enfonsar el Titànic, ja funcionava la telegrafia aèria de Marconi. Dos foren els investigadors que van descobrir les equacions per a modular la freqüència, Fleming i Fessenden. En treballar en les patents de Tesla, els Estats Units d'Amèrica van posar una querrela contra Marconi, la qual al final es va fallar a favor de Tesla com a inventor de la ràdio. Però un professor de la Universitat de Navarra va fer un estudi on deia que l'inventor de la ràdio era, en realitat, un espanyol; ja que Marconi va contractar un comandant de l'exèrcit, tècnic en telegrafia, i aquest el va tenir durant tres mesos al laboratori particular de Marconi. En 1902, el professor de la Universitat de Navarra va transmetre un missatge radiat de so des d'Alacant fins a Eivissa.

Els cristalls de galena van tenir un ús important durant les primeres etapes de la ràdio com a element rectificador dels senyals captats per l'antena, els quals posteriorment van ser reemplaçats pel díode. La galena deixa passar el corrent en un sol sentit. L'aparell constava d'una gran antena connectada a terra o a una aixeta. L'electricitat que s'havia format al micròfon, passava als auriculars. Òbviament les freqüències que capturava eren ben poques.

Hertz va reformular les equacions de Maxwell per a descobrir les ones electromagnètiques. Així, les seues investigacions van provar experimentalment que els senyals

elèctrics poden viatjar a través de l'aire lliure, com havien predit Maxwell i Faraday. L'any 1888 va demostrar aquesta existència amb la construcció d'un aparell per a produir ones de ràdio.

Diversos aparells de ràdio antics (1930): de catedral, de capella. La batalla estava a reduir-ne les dimensions dels components. Alguns portaven transformador per a poder engegar-los al corrent elèctric. Fins llavors duïen bateria; ja que no s'emetia, com ara, les 24 hores al dia i també per a evitar les freqüents pujades de tensió de la llum. Al principi es posava la ràdio en un caixó i després van interessar-se més pel disseny.

Aparell de l'àvia de Vicent, arreglat per ell.

Ràdio i tocadiscos (1960).

L'ull de bou de les ràdios no era més que un sintonitzador que, quan l'emissora estava mig sintonitzada, es posava verd. Va passar el temps i van augmentar les teclades de les ràdios, i va disminuir la grandària, perquè les peces eren més i més xicotetes.

La primera emissió radiofònica comercial es va fer a Pittsburgh (EUA). Per primera vegada es va transmetre una peça de música de cambra i uns salms de la Bíblia. A Espanya, l'any 1924, la primera, en l'emissora catalana EAJ1 (EA d'Espanya, J la zona de Barcelona). Posteriorment es va inaugurar Radio Madrid. De 1920 al 1924, a Espanya no hi havia cap emissora. Els aparells fabricats en aquesta època són els més cars per als col·leccionistes.

El 1935 naix, a Amèrica, la primera agència de notícies de la ràdio. Proliferen les emissores de ràdio i també les interferències. A partir de 1947 comencen a haver-hi convencions a escala mundial i s'assigna una banda a cada emissora, amb la condició de no canviar quan es fan proves per a evitar les nombroses interferències. A Espanya l'última reestructuració es va produir al mes d'abril del present any 2015.

Vàlvules termoioniques.

Tríode.

Les vàlvules termoioniques foren els primers díodes. Estaven constituïdes per dos o més elèctrodes, envoltats de buit dins d'un tub de cristall, amb un aspecte semblant al de les làmpades incandescents. L'invent el va realitzar, en 1904, Fleming. Igual que les làmpades incandescents, els tubs de buit més senzills tenen un filament (el càtode) a través del qual circula el corrent, el qual l'escalfa per l'efecte Joule. El filament està tractat amb òxid de bari, de manera que, quan s'escalfa, emet electrons al buit circumdant, llavors, aquests electrons són conduïts electrostàticament cap a una placa metàl·lica carregada positivament (l'ànode). Es produeix així la conducció. Evidentment, si l'ànode no s'escalfa, no podrà cedir electrons al buit circumdant, per la qual cosa el pas del corrent en sentit invers es veu impedit.

Es denomina tríode a la vàlvula termoionica de tres elèctrodes, ànode i reixeta de control. La tensió aplicada a la reixeta fa que el flux d'electrons des del càtode a l'ànode siga major o menor. Això és molt interessant perquè, si s'aplica un senyal d'intensitat molt feble entre càtode i reixeta, es pot aconseguir que la variació del flux d'electrons entre aquest i l'ànode siga molt gran. És a dir, amb una tensió xicoteta es controla una gran corrent. A aquest fenomen se l'anomena amplificació. Per això, el tríode és un amplificador.

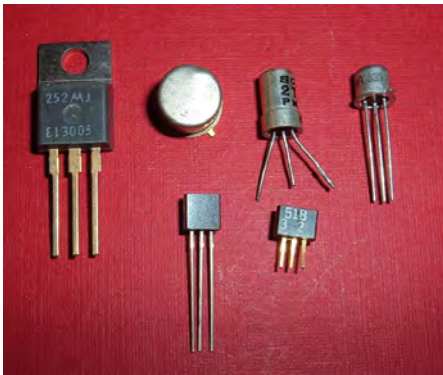
El transistor és un component electrònic semiconductor d'estat sòlid que s'utilitza com a amplificador o com a commutador, i té tres terminals que s'anomenen col·lector, base i emissor. El transistor és un dels més importants avanços tecnològics en la

història de la humanitat. El terme transistor designa també els receptors (aparells) de ràdio.

Un circuit integrat (CI), també conegut com a xip o microxip, és una estructura de xicotetes dimensions de material semiconductor, d'alguns mil·límetres quadrats d'àrea, sobre la qual es fabriquen circuits electrònics, generalment mitjançant fotolitografia i que està protegida dins d'un encapsulat de plàstic o de ceràmica.

L'electrònica és la branca de la física que estudia i utilitza els dispositius electrònics que funcionen a partir del control del flux d'electrons i altres partícules carregades elèctricament en dispositius com per exemple semiconductors o altres.

L'estudi pur d'aquests dispositius es considera una branca de la física, mentre que el disseny i la implementació de circuits electrònics per a solucionar problemes pràctics s'anomena enginyeria electrònica.

Transistors (component electrònic).

Transistor (aparell receptor).

Segons els components electrònics utilitzats, es parla d'electrònica analògica o digital. La diferència entre ambdues està en el mode de tractar els senyals, si de manera contínua (analògica) o discreta (digital). Avui dia el tractament dels senyals digitals reemplaça el tractament analògic (reproductor MP3, videocàmera, televisió digital terrestre).

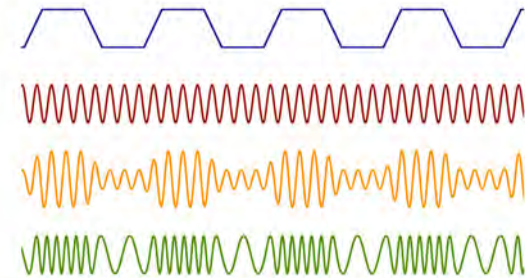
L'electrònica té com a objecte el tractament de senyals elèctrics. Un senyal és una manifestació d'una magnitud física que conté informació que pot ser tractada. Habitualment es tracta d'un voltatge o d'un corrent elèctric, però també pot ser un camp elèctric o magnètic.

Espanya sempre ha dut un retard d'uns deu anys respecte d'Amèrica. L'any 1948, a Amèrica, va començar la televisió en blanc i negre. L'any 1956 van tenir la televisió en color. A Espanya l'any 1956 entra la televisió en blanc i negre, mentre que la de color entra l'any 1963, que és quan van començar les comunicacions per satèl·lit.

Els satèl·lits artificials de comunicacions són un mitjà molt apte per a emetre senyals de ràdio a zones àmplies o poc desenvolupades, ja que poden utilitzar-se com a enormes antenes suspeses del cel. Atès que no hi ha problema de visió directa, se solen utilitzar freqüències elevades en el rang dels GHz (gigahertz), els quals són més immunes a les interferències, a més, l'elevada direccionalitat de les ones a aquestes freqüències permet «donar llum» a zones concretes de la Terra. El primer satèl·lit de comunicacions, el Telstar 1, es va posar en òrbita l'any 1962.

La freqüència és una magnitud que mesura el nombre de repeticions per unitat de temps de qualsevol fenomen o succés periòdic. En el Sistema Internacional la freqüència es mesura en hertz. Així, un hertz és la freqüència d'un succés o fenomen repetit una vegada per segon. Per exemple, Radio Castellón emet amb una freqüència de 108 megahertz, la qual cosa vol dir que en un segon crea un corrent altern de 108 milions de vegades que passa de positiu a ser negatiu.

Un senyal modulador (el primer i el segon) es pot transmetre si es modula una ona portadora en AM (la tercera) o FM (la quarta), entre altres. La modulació en amplitud (AM) és antiquada, de mala qualitat i utilitzada per a un públic adult amb programes informatius i més tradicionals. La modulació per freqüència (FM) és de millor qualitat. La ràdio se sent millor, sense cap tipus de soroll. La qualitat es guanya a base d'espai. El canal d'AM té una amplada de banda de 9 KHz, mentre que el canal de FM és de 200 KHz. A major amplada de banda, major quantitat d'informació i millor qualitat. Encara que modular en amplitud siga més senzill que en freqüència, val la pena l'esforç tècnic.

Els radioaficionats de tot el món utilitzen comunicacions sense fils fetes per ells mateixos i són capaços de donar suport a la comunitat en casos de desastres o catàstrofes naturals. Els radioaficionats són persones degudament autoritzades en la radio-tècnica, amb caràcter personal i sense ànim de lucre. Alguns d'ells, per a comunicar-se, utilitzen el transceptor portàtil (*walkie-talkie*), el qual és un transmissor-receptor de ràdio portàtil.

En la guerra civil espanyola, la ràdio es va revelar com un gran mitjà de propaganda política que va ser utilitzat pels bàndols combatents. El 19 de gener de 1937, poc abans d'acabar la guerra civil, es va crear Radio Nacional de España (RNE), a la qual se li va atorgar el monopoli de la informació al nostre país, gràcies a la promulgació, un any abans, de la Llei de premsa, la qual va estar en vigor fins a 1966. La Unión Radio es va transformar en l'actual SER (Sociedad Española de Radiodifusión).

Els censors s'ocupaven de revisar els guions. Les ràdios privades estaven obligades a connectar sempre amb RNE per a emetre els serveis informatius que elaborava aquesta xarxa governamental i que es coneixien amb el nom d'*el parte*, a causa que durant els anys de la guerra civil, l'espai informatiu per antonomàsia era, precisament, el comunicat de guerra. Les estacions diferents a RNE només podien elaborar les notícies comarcals i locals, però sempre sota supervisió de l'autoritat competent.

Mentre això succeïa a Espanya, a Europa es desencadenava la II Guerra Mundial. Aquesta circumstància va obligar a transformar la ràdio en una arma de propaganda política que utilitzaven els adversaris per a informar dels avanços de la guerra.

Però la ràdio també és un mitjà d'entreteniment al qual recorren les famílies espanyoles per a passar les estones d'oci. Comencen a aparèixer les radionovel·les que, anys més tard, sobretot en les dècades dels anys 50 i 60, es convertiran en un autèntic boom. Són els fulletons de la televisió actual, però en versió radiofònica.

La dècada dels anys 40 va suposar avanços tècnics per als professionals de la ràdio. En 1948, apareix la cinta magnetofònica, la qual afavorirà molt la millora en la producció de programes. Espanya arribaria a ser un dels països europeus que més ràdios tenia per habitant. Augmenta el nombre d'emissores, especialment les vinculades políticament o ideològica al govern. Així, el 1954 es va constituir, oficialment, la cadena REM (Red de Emisoras del Movimiento); en 1957 es crea la COPE (Cadena de Ondas Españolas Populares) i quatre anys després, el 1961, naix la CES (Cadena de Emisoras Sindicales).

La ràdio va evidenciar el poder que tenia el 30 d'octubre de 1938, quan el jove Orson Welles, a 23 anys, va emetre per ràdio la novel·la *La guerra dels mons*. Dels sis milions de persones que escoltaven la dramatització de la novel·la, un milió dues-cents mil van creure que els marcians havien envaït el país.

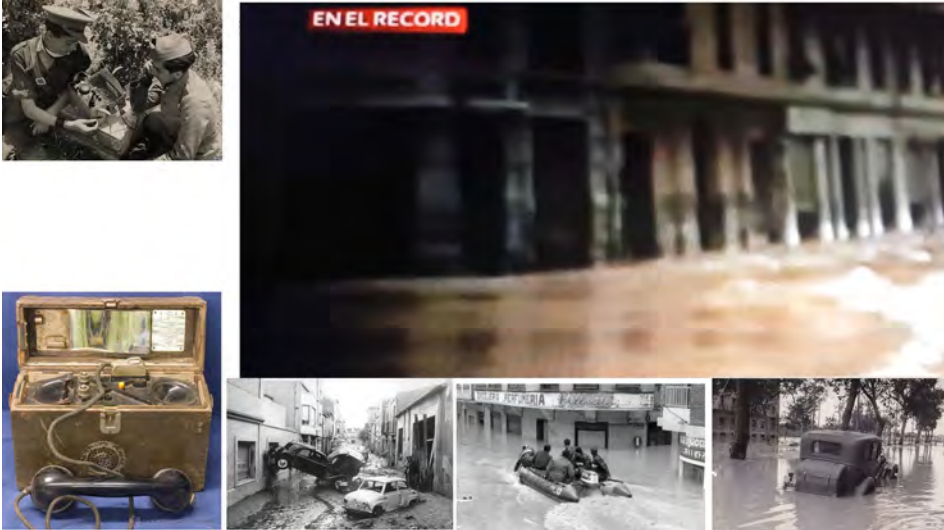
Per a finalitzar, Vicent ens mostra dos vídeos de curta duració. El primer sobre la *pantanada* de Tous i el segon, sobre la riuada de València, l'any 1957.

La *pantanada* de Tous és el nom amb què es coneix la gran inundació, ocorreguda el 20 d'octubre de 1982, com a conseqüència del trencament de la presa de Tous a causa de les pluges torrencials que arribaren als 700 mm/dia en algunes zones de la Vall d'Aiora i la Canal de Navarrés i va originar una riuada de 16.000 m³/s que va arrasar la Ribera del Xúquer.

Un agent de la Guàrdia Civil es va adonar que el temps empitjorava. Se'n va anar a la muntanya, en el cotxe patrulla; s'havia desconnectat la llum, en carreteres tallades, ... Des de dalt va veure que la presa rebentaria. Va agafar l'emissora de la presa i va començar a parlar sense saber en quina banda emetia. L'emissió va ser captada per un periodista que va alertar la redacció i va comunicar-ho a les autoritats. Tot això també ho escoltava la gent del poble connectada a la ràdio. Si no haguera estat per la ràdio, sens dubte, el nombre de víctimes hauria estat molt més nombrós.

La gran riuada de València va ocórrer el 14 d'octubre de 1957, quan el riu es va desbordar com a conseqüència de les fortes pluges. Van ser dues crescudes, la primera de matinada i la segona, més violenta encara, a les dues del migdia. La primera onada de crescuda va ser estimada en 2.700 m³/s i una velocitat de 3,25 m/s. La segona onada es va calcular en 3.700 m³/s de cabal màxim instantani i una velocitat de 4,16 m/s. La causa d'aquesta gran riuada van ser les pluges torrencials que van caure els dies 13 i 14 d'octubre a la conca mitjana i baixa del riu Túria.

La ràdio també té un museu i és el Museu de la Ràdio «Luis del Olmo», de Ponferrada, situat en un edifici conegut com la Casa dels Escuts. Al Museu es pot apreciar una completa col·lecció de receptors de ràdio de Luis del Olmo. A través d'aquesta col·lecció (200 aparells), es pot conèixer l'evolució tècnica i estètica des dels primers receptors de galena fins als xicotets transistors de la dècada dels anys 70 o la ràdio digital d'última generació.

La gran riuada (1957).

El Museu disposa d'una aula de ràdio on es pot ampliar la visualització de receptors entre els millors fabricants europeus i nord-americans. Ofereix la possibilitat de conèixer la història de la ràdio en Espanya a través de nombroses audicions que s'han pogut recopilar gràcies a la col·laboració de RNE, la SER, la COPE i Onda Cero.

MUSEO DE LA RADIO
PONFERRADA

El museo tiene su sede en el edificio conocido por la "Casa de los Escudos", casona solariega de estilo Barroco tardío e influencias Rococó, perteneciente a la familia García de las Llanas. Esta familia, procedente de La Rioja, crea en Ponferrada una gran hacienda a lo largo del siglo XVII, construyéndose la casa en la segunda mitad del siglo XVIII por Manuel Francisco García de las Llanas, regidor perpetuo de la Villa de Ponferrada, Caballero de la Orden de Alcántara y Capitán del Regimiento de Milicias de León. Los blasones del exterior corresponden a su linaje, el de la izquierda a la casa de su padre, José García de las Llanas y el derecho al de su madre, Francisca Benero Rebolín.

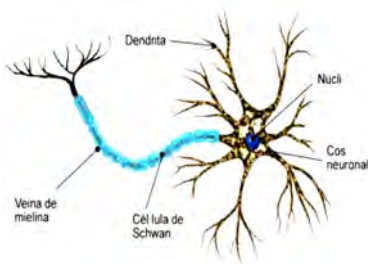
Almassora, maig de 2015

La memòria

JOSEP USÓ I MAÑANÓS

Presenta la tertúlia Joan Forcada i ens recorda que ja fa 24 anys que celebrem les tertúlies. Josep naix a Castelló l'any 1959, però ben prompte es trasllada a Vila-real. És llicenciat en Química per la Universitat de València. Actualment treballa com a professor de Física i Química a un institut de Vila-real. També és escriptor i l'any 1998 publica una novel·la de ficció, *La catifa maleïda*. A partir d'aquesta obra combina la novel·la amb la narrativa curta. Entre tots els seus títols destaquem *La senda llarga*, premi Vila d'Almassora, 2009 i *L'any d'herba-sana*, premi Vila de Puçol, 2014. És membre del Projecte de la recuperació de la memòria històrica a la Comunitat Valenciana, en el Projecte Basset. També és autor de *Quatre poemes a Joan Baptista Basset*.

Josep té molta relació amb Almassora, ja que sa mare era d'Almassora i també hi vivia. El seu avi era «l'avuelo Serra», relacionat amb el futbol, i la seua dona, Salomé tots dos d'Almassora. Son pare també era mestre i va exercir al col·legi Cardenal Cisneros durant molts anys.

Neurona (cèl·lula del teixit nerviós).

Fàbrica de la Garrofera.

Carro amb el nom de cada peça.

Tothom sap què és la memòria. La memòria són els records, i quan una persona perd els seus records, perd la seua personalitat. La persona queda reduïda a un cos sense ànima. El 1906, el doctor Alois Alzheimer va descriure la malaltia que porta el seu nom. El 2009 hi havia diagnosticades 35 milions de persones i s'espera que per a l'any 2050 la patisquen 107 milions.

En aquesta malaltia, la mitjana de supervivència està al voltant dels set anys a partir del diagnòstic. Menys d'un 3% dels malalts sobreviuen 14 o més anys a aquesta data. En l'actualitat encara no disposa d'un tractament eficaç.

La malaltia presenta quatre fases successives. La predemència, amb problemes d'atenció, de planificació o de memòria. La demència precoç afecta la memòria recent, disminueix el vocabulari i els malalts comencen a presentar problemes de mobilitat. En la demència moderada s'aguditzen tots els símptomes anteriors i els malalts comencen a no reconèixer als parents propers. Apareix l'agressivitat, els plors i la violència. En l'última fase, la demència avançada, el malalt parla poc o gens i cada vegada més respon només a estímuls emocionals.

Tots coneixem, o hem sentit parlar, diu el conferenciant, que hi ha molts tipus de memòria: memòria recent, llunyana, olfactiva, memòria RAM (d'accés aleatori), memòria ROM (només de lectura), memòria històrica, fotogràfica, etc. Ara parlarem de la memòria d'un poble, de la gent del poble, dels edificis, els oficis, els problemes i les il·lusions, dels malsons...

Per exemple, la família de Josep, per banda de mare, Carmencita *la corretgera* i de l'àvia Carmen era d'Almassora. Són *les corretgeres*. El seu oncle Joan, sa tia Isabelín *la corretgera*. En això dels diminutius hi ha casos sorprenents. Així, els catalans diuen mica, per a dir un poquet, mentre que els valencians diem miqueta (diminutiu). Les sigolletes són les pessigolles de més al nord. A València els diminutius es fan al final del nom. De Nicolau, Colau; de Vicent, Sento, de Josep, Pep. Els malnoms, encara que a Almassora es conserven, tendeixen a desaparèixer a causa de l'augment de la població, de la immigració, de la modificació de les administracions i de la desaparició de certs oficis.

Els corretgers han desaparegut, com els carreters i les haques. Si els rossins encara no han desaparegut, és perquè s'utilitzen a les festes de Vila-real, en el tirorí. Però poca gent sap què és una casca (dolç de massapà, amb fruits secs i confitura, i que sol tenir forma de serp).

Dels carreters encara no s'ha perdut la dita que afirma: «eres més malparlat que un carreter». El que sí estem perdent, i de pressa, són les paraules de les parts del carro, del mateix aparell del cavall o de l'animal, com ara soto, barriguera, retranca, sella, barró, corba, cérvol, colleró, mos, capçó, braç, barana, etc.

Quelcom semblant passa amb els rentadors que abans eren la tertúlia on les dones s'assabentaven de tot i que ara han estat substituïts pel televisor, la tauleta o el mòbil.

Joan Forcada i Josep Usó.

Casca.

Algunes paraules hem conservat, però no coneixem el seu origen, com ara, la séquia del Cocó. Tothom la coneix, però tal vegada no se sap que un cocó és un forat natural que es forma a la roca calcària i que recull l'aigua de pluja.

A poc a poc desapareixen paraules que ja no tenen cap sentit. Del camp encara queda regador, però no sabem ben bé la diferència entre tros i hort (rodat de paret). De la sènia, el maquinista ha desaparegut, del conductor de l'autobús, desapareix el cobrador i dels autobusos, que ara ja no són de la Corte, ni de la Hispano, sinó que són simplement autobusos. Ni la Panderola, que se la va emportar un mal vent i que ara es podria fer servir com a mitjà de transport.

La memòria històrica és la memòria del mateix poble, de la ciutat, dels seus personatges... En molts casos la silència el poder. Per exemple, del paper d'Almassora en la guerra civil se'n sap ben poc. Els fets més coneguts són el bombardeig del forn de calç, els del pont de la carretera N-340, les paves (avions), la bomba que va caure a la porta del refugi i la voladura del pont del Secanet. El bombardeig de la boca del refugi va ser el 14 o 15 de juny de 1938. En realitat va haver-hi molts més, tant a Almassora com a la resta dels pobles de la Plana, des de l'estiu de 1937. El propòsit era terroritzar la població i estudiar els efectes de les explosions sobre el cos humà.

Basset.

La Panderola.

Per a fer un treball d'Almassora, els alumnes de les escoles o instituts sols tenien una única bibliografia: el llibre escrit per l'ambaixador Enrique Beltrán, qui va morir l'any 1960. La principal indústria que descrivien els xiquets era La Garrofera, que elaborava succedani de la xocolata a partir de les garrofes, o la fàbrica de Borràs, de seda, que elaborava teles al carrer del Pilar. Al mateix temps, el polígon Ramonet ja estava ple de fàbriques de taulellets.

De la mateixa manera, tothom coneix la finca del Milionari, però poca gent sap que *el milionari* es deia Joan Baptista Porcar Conde, qui la va edificar l'any 1955. A l'Uruguai tenia una empresa d'exportació de peix. Va fer molts diners, va fer la finca, va pagar la cordà de 1949, part de la imatge de la Nativitat i les calderes de 1952. Fill d'un sabater, va marxar sol i va tornar aclamat. Poc després de viure a la finca va marxar a València. Mai ha volgut vendre-la.

El monòlit que ara està a la rotonda del carrer de l'Alcora commemora els fets que van passar en la guerra del francès del 1808 al 1812. Per cert, el monòlit està partit per una bomba de la guerra civil. Possiblement un dels fets més escandalosos d'ignorància en la història del poble d'Almassora és la Picaora. Tothom sap que allí s'embolen els bous i que hi ha un estanc, però pocs saben que allà es picava el cànem. Les cordes de cànem s'han utilitzat per a aparellar vaixells des de molt antic. Ara han eixit al mercat noves fibres que han desplaçat el cànem. Almassora va patir les pestes al llarg de l'Edat Mitjana. El monument que figura a la plaça de la Picaora està dedicat al descobridor de la penicil·lina, el doctor Alexander Fleming.

La Guerra de Successió és prou desconeguda per a la majoria dels valencians. Va durar del 1704 al 1715. S'origina a la mort sense successió de Carles II de Castella. Apareixen dos aspirants al tron: Felip d'Anjou, nét de Lluís IV de França i l'arxiduc Carles d'Àustria, germà de l'emperador Josep I. Els valencians vam perdre els nostres Furs com a conseqüència de la derrota d'Almansa l'any 1707, i vam passar a ser governats per les lleis de Castella. D'haver mantingut els nostres Furs, ara seríem un país com ho són Holanda o Bèlgica. Algun dels episodis importants d'aquesta llarga i dura guerra els tenim en la crema de Vila-real, el 12 de gener de 1706.

A Almassora es coneixen alguns personatges destacats, però quasi tots són moderns i d'interès local. Sempre ens fa l'efecte que mai podrem relacionar Almassora amb un personatge de talla mundial, i això no acaba de ser cert. Per exemple l'editorial Tabarca la va fundar i encara la gestiona un almassorí, Josep Llorens.

Si pensem més en un valencià molt important i prou desconegut, podem trobar Joan Baptista Basset, militar nascut a Alborà l'any 1654, de família d'artesans, son pare fou fuster, escultor i daurador d'imatges i retaules; sa mare es deia Esperança Ramos. Va morir l'any 1728 i va encapçalar la revolta valenciana contra Felip V al capdavant dels maulets. Fou general de l'exèrcit imperial de l'arxiduc Carles d'Àustria. Va prometre als valencians que el futur rei Carles els eximiria de pagar determinats

impostos. Aquesta mesura la va prendre ell sense consultar a ningú i li va costar la presó per part del seu mateix bàndol.

De manera que el millor general valencià del moment, estava tancat a la presó mentre es lluitava la batalla d'Almansa. Després del desastre, els austriacistes el van alliberar per tractar de capgirar la situació. Massa tard ja. Basset, que encara va ser el cap de l'artilleria que defensava Barcelona l'any 1714, va acabar empresonat a Hondarribia, primer, i a Segòvia, més tard, fins que el van alliberar poc abans de morir. Basset ha estat l'única persona nascuda a Espanya que ha assolit el càrrec més alt: mariscal de camp.

Per a acabar podem pensar que, tant per a una persona com per a un poble, la memòria és l'essència del que són i del que han fet. Per això quan algú la perd, queda destruïda la seua essència.

Almassora, octubre de 2015.

Antoni Gaudí i el modernisme

ISABEL GARCIA I BARCELÓ

Fàtima Agut presenta Isabel. Assenyala que és natural de Reus, com Antoni Gaudí. Ha viscut, passejat i gaudit dels edificis modernistes de Gaudí des de ben xicoteta. Isabel és llicenciada en Física per la Universitat Autònoma de Barcelona i catedràtica de Matemàtiques. Ha impartit docència als instituts Àlvar Falomir d'Almassora i al Vicent Sos Baynat de Castelló. Presentava les matemàtiques d'una manera atractiva, inculcant l'interès per la investigació. Alguns dels grups que va dirigir han estat guardonats amb premis i concursos de la Universitat Jaume I. Gaudiu dels seus coneixements sobre Gaudí i el modernisme.

Antoni Gaudí i Cornet fou un arquitecte català reconegut internacionalment com un dels experts més prodigiosos de la seua disciplina, a més d'un dels màxims exponents del modernisme. Naix a Reus el 25 de juny de 1852, fill d'una família de calderers. De salut delicada es va veure obligat a passar llargues temporades de repòs contemplant la naturalesa. «*L'originalitat és tornar a l'origen... i l'origen de tot és la natura*», «*Les lliçons més pures d'arquitectura les tenim a la natura*», deia Gaudí.

Alguns dels seus comentaris i fets de la seua biografia ens donen a conèixer la seua manera de viure com asceta. «*L'elegància és germana de la pobresa, però no hem de confondre pobresa amb misèria*», «*He dominat tots els meus vicis, excepte el mal geni*». Gaudí no copiava la naturalesa, sinó que respectava les seues lleis per a fer de la seua arquitectura l'obra més bonica, sostenible i eficaç possible.

Antoni Gaudí.

Fàtima i Isabel.

L'any 1870 es traslladà a Barcelona per a cursar-hi els estudis d'arquitectura, alhora que s'ocupava amb diverses feines en diferents estudis d'arquitectes que li permetien de pagar-se la carrera. Va ser un estudiant irregular, però que ja manifestava alguns trets de genialitat. Quan el 1878 va culminar els estudis a l'Escola d'Arquitectura, el director declarava: «No sé si hem donat el títol a un boig o a un geni, el temps ho dirà».

El 1878 Gaudí coneix l'industrial Eusebi Güell, qui tenia un accentuat gust per les arts, de manera que podríem dir que fou un dels pocs amics de Gaudí. Va rebre gran quantitat d'encàrrecs i també de projectes. Alguns es van convertir en realitat, però uns altres no van passar del paper. Entre altres destaquem: la torre Bellesguard, el Park Güell, la restauració de la catedral de Mallorca, l'església de la colònia Güell, la casa Batlló, la Pedrera i, finalment, la Sagrada Família. S'ha de dir que de Gaudí no tenim res escrit. No ha deixat obra escrita.

Durant la seua joventut havia fet una vida normal, de tant en tant freqüentava teatres, concerts, tertúlies... Quan fou més gran va prendre la decisió d'allunyar-se cada vegada més de la vida social i entregar-se a la vida més mística i religiosa. Precisament en aquest moment l'arquitectura gaudiniana va adquirir l'esplendor més gran.

El dia 11 de setembre de 1924 va ser detingut quan anava a missa pels patriotes catalans caiguts el 1714. Va morir el 10 de juny de 1926, atropellat per un tramvia, mentre s'encaminava, com cada vespre, cap a la Sagrada Família des de l'església de Sant Felip Neri. Ningú no es va prestar a socórrer-lo, atès el seu aspecte d'indigent.

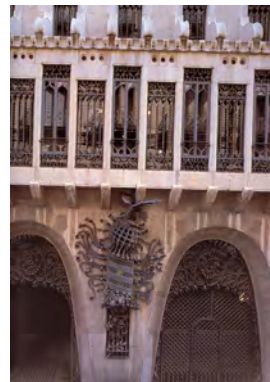
El Capricho (1883-85), vil·la campestre situada al peu del palau del Marqués a Comillas (Santander). Construïda amb maó (rajola d'argila) groc i roig alternadament, ornat amb llosetes vidrades verdes i flors de gira-sol. Hi destaca la torre, la ceràmica i el ferro forjat.

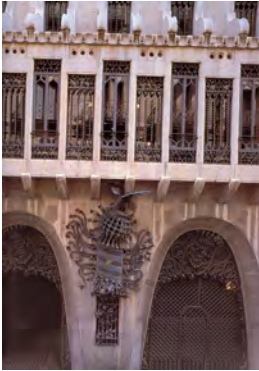
El Capricho.

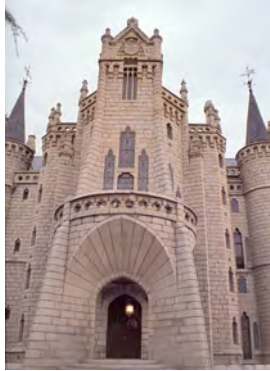
Casa Vicens.

Pavellons de la finca Güell.

Palau Güell.

Palau episcopal d'Astorga.

Col·legi de les Teresianes.

Casa Vicens (1883-85). Manuel Vicens Montaner era un fabricant de rajoles de València. En aquesta casa Gaudí va enlletir aquest material. Cal observar l'harmonia entre els diversos materials: ferro, maó, pedra i rajoles de València. El jardí, molt minvat per les exigències urbanístiques.

Pavellons de la finca Güell (1884-87). Gaudí va projectar per a la finca el jardí mitològic de les Hespèrides, inspirat en l'Atlàntida de mossèn Cinto Verdaguer. A la mort d'Eusebi Güell, 1918, part de la finca fou donada a la Casa Reial i la part de la casa fou l'origen de l'actual Palau de Pedralbes. El 1954 es va donar una altra part de la finca a la Universitat. Cal destacar les cavallerisses i el drac de l'entrada que representa al drac Ladó, vençut per Hèrcules.

Palau Güell (1886-80). Eusebi Güell volia diferenciar el seu estil i la seua classe de la resta de la burgesia catalana. Aquest palau es va concebre com a lloc de reunions socials. Va ser la primera gran obra de Gaudí en la qual va poder plasmar el seu cabal imaginatiu i va resoldre problemes constructius, d'il·luminació i decoratius de manera molt original. Hi destaquem el disseny de les inicials del propietari i la senyera de ferro i els arcs catenaris de les portes, així com la geometria i la diversitat de fusters. Actualment és propietat de la Diputació de Barcelona.

Palau episcopal d'Astorga (1889-93). El bisbe d'Astorga (Lleó), amic de Gaudí, li va encarregar aquest palau. Durant la construcció va haver-hi molts problemes, ja que les obres les pagava el govern de Madrid i les supervisava l'Acadèmia de San Fernando. El 1893 va morir el seu amic el bisbe (Joan Grau Vallespinós) i Gaudí no va acabar l'obra. Cal destacar-hi la simbologia religiosa i la integració de la muralla romana en el conjunt, construït amb granit del Bierzo així com els tres grans arcs de l'entrada.

Col·legi de les Teresianes de Barcelona (1887-88). Aquest col·legi va ser encarregat a l'arquitecte pel fundador de l'orde, Enric Ossó, qui era molt amic del bisbe reusenc d'Astorga, quan ja hi estava construïda la primera planta. Cal destacar-hi el simbolisme

religió que hi ha en tota l'obra: el birret de doctora de la santa, a la façana principal; el cor de Maria i el de la santa, a la porta; la creu de quatre braços dels cantons. Els arcs catenaris dels passadissos i corredors il·luminen d'una manera molt original tot el recinte.

Casa de los Botines, de Lleó (1891-92). Aprofitant les estades a Astorga, Gaudí va acceptar l'encàrrec d'uns clients i amics de Güell de Lleó. És un edifici neogòtic amb quatre torres redones als cantons, envoltat d'un fossat. A l'entrada hi ha un sant Jordi, i cal destacar que la porta de ferro es va fer a Barcelona i després, transportada a Lleó.

Casa Batlló (1904-06). Josep Batlló Casanovas era un industrial del tèxtil que va encarregar una reforma de la façana i del pati de llums a Gaudí. Cal destacar-hi la decoració de la façana amb vidres de colors, l'acabat del terrat, el qual simbolitza el lloc d'un drac, la torre cilíndrica amb els anagrames de Jesús, Josep i Maria i una creu de quatre braços. Hi observem també l'originalitat dels balcons. La planta principal va ser dissenyada i decorada per Gaudí. El passamà de l'escala representa els ossos de la columna vertebral d'un drac. També se l'anomena la Casa dels Ossets. Actualment és de l'empresa Chupa Chups.

Casa Milà, la Pedrera (1906-11). La casa de Pere Milà Camps està construïda amb pedra de Garraf. La Pedrera era el nom despectiu que li donaren a l'època, perquè en semblava una. És un dels exemples més clars de l'arquitectura gaudiniana: hi ha solucions constructives molt originals i enginyoses a tot l'edifici, des de la porta fins al terrat. Tot l'edifici és propietat de la Caixa de Catalunya i actualment les golfes estan destinades a l'Espai Gaudí.

Colònia Güell (1908-17). És la més incompleta, perfecta, original i sorprenent de l'obra de Gaudí, aquest projecte li va servir d'assaig per la seua obra magna: la Sagrada Família. És una arquitectura mística, amb columnes inclinades, voltes convexes, arcs de línies trencades, etc. Hi ha unes combinacions de materials (columnes de pedra basàltica de Castellfollit de la Roca), unes aplicacions de la geometria reglada amb paraboloides hiperbòlics que són únics, una simbologia religiosa molt profunda i enigmàtica que produeix una sensació molt especial de religiositat i misticisme. Sols es va construir la cripta.

El Park Güell: havia de ser una ciutat-jardí per a 60 habitatges. Va fracassar a causa de la llunyania del centre de la ciutat i sols se'n varen construir tres. És un exemple de disseny i de projecte adaptat al medi. La sala de les columnes era el mercat i també recull l'aigua de la pluja per a omplir la cisterna. El sobreeixidor de la cisterna és la famosa sargantana de trencadís. Les columnes inclinades del passeig, que havien de recórrer tot el parc, tenen la inclinació per a fer de mur de contenció. La torre és una helicoide i a la coronació de l'edifici hi ha representat el bolet *Amanita muscaria*.

La Sagrada Família és, sens dubte, el projecte més ambiciós de tots els que Gaudí va emprendre al llarg de la seua carrera professional i al qual va dedicar 43 anys de la seua vida. Des dels inicis s'ha construït dels donatius i de les aportacions dels fidels. Avui en dia el turisme representa una aportació molt important. L'any 1882 començà la construcció per l'arquitecte Francesc de Paula Villar. Gaudí el va heretar a finals de 1883. Avui en dia el temple és un dels signes d'identitat de Barcelona, reconegut arreu el món.

Casa Botins.

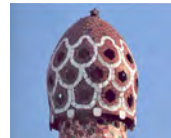
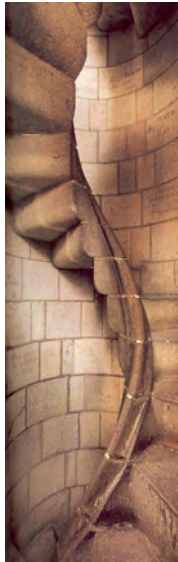

La Pedrera.

La Sagrada Família.

El projecte té un total de divuit torres, tres façanes i cinc naus. Les dotze torres més baixes estan dedicades als dotze apòstols. Quatre d'alçada superior, dedicades als evangelistes. Sobre l'absis, de diàmetre més gran, a la Mare de Déu i la més alta, que remata el temple, dedicada a Jesús. Les façanes recorden els tres moments claus de la vida de Jesucrist (Naixement, Passió i Glòria o Resurrecció).

Pel que fa a l'estructura del temple, destaca per la seua alçada i lleugeresa. L'obra és revolucionària pel que fa als recursos constructius que utilitza i que caracteritzen tota la seua obra: l'arc catenari, les columnes inclinades o les voltes d'hiperboloïdes.

Gaudí va morir el 1926 sense haver pogut concloure l'obra, però diversos arquitectes han planejat i segueixen treballant per acabar-la seguint els documents que el geni català va deixar en vida. L'objectiu és acabar la construcció del projecte l'any 2026, en el centenari de la mort de Gaudí.

El 7 de novembre de 2010 el papa Benet XVI va visitar la Sagrada Família i li va concedir la seua benedicció, consagrant-la com a basílica.

La seua inspiració: la natura.

Els ossos. La naturalesa fibrosa, tant dels ossos com dels músculs i dels tendons fa que les formes anatòmiques tinguen molt a veure amb la geometria. Un fèmur és quasi un hiperboloïde, els tendons entre els dits de les mans són generatrius de paraboloides hiperbòlics i els músculs en tensió poden ser conoides.

Ossos d'un peu humà.

Balcó de la casa Batlló.

Les formes i la llum. Les matemàtiques, per a Gaudí, són aquestes formes geomètriques que serviran de gènesis a la realització d'un projecte.

Coberta de les cavallerisses
Pavellons de la finca Güell.

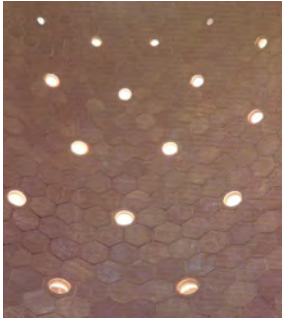

Bancs parc Güell.

Balcones Pedrera.

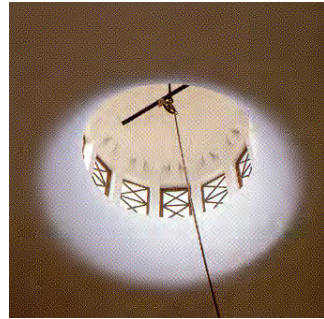
«Tota l'excel·lència ve de la llum, l'arquitectura és l'ordenació de la llum, ha de ser la justa, ni massa, ni poca». «La llum que assoleix la màxima harmonia és la inclinada 45°. Aquesta llum dona la més perfecta visió dels cossos i la més matisada valoració. Aquesta és la llum de la Mediterrània...» Són paraules textuais del mateix Gaudí.

Palau Güell.

Capitells Palau Güell.

Caballerisses finca Güell.

Els materials: fusta, ferro, guix, ceràmica, vidre. Són els materials emprats per Gaudí. Gaudí considerava la realització d'un projecte des de les grans cobertes fins als detalls d'acabats més xicotets.

Fusta.

Ferro.

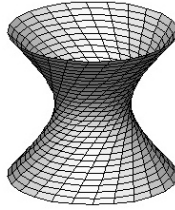
Ceràmica.

Per a acabar parlem un poc de la geometria: conoide, conoide sinusoïdal, paraboloid hiperbòlic, helicoide, hiperboloide, arc catenari.

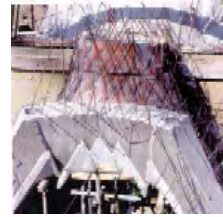
Conoide: Són superfícies reglades, generades en l'espai per una recta, un pla perpendicular a aquesta i una corba. Les formen totes les rectes que es recolzen en la recta donada i en els punts corresponents de la corba fixada, i totes les rectes són paral·leles al pla donat. Segons la corba de recolzament tenim diferents tipus de conoides. Els casos més coneguts són: pla, paraboloid hiperbòlic i conoide sinusoïdal.

Conoide sinusoidal.

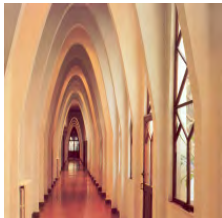
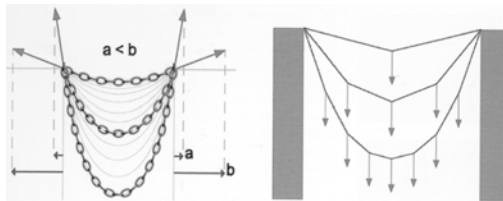
Hiperboloide.

Construcció hiperboloide.

Hiperboloide: És la superfície reglada, formada per la rotació d'una recta (generatriu) entorn d'una altra (directriu). Aquestes dues rectes, es creuen a l'espai. La generatriu genera la superfície i la directriu és l'eix de simetria.

Arc catenari: És la forma que adopta una cadena quan es penja de dos punts i només suporta el seu pes.

Col·legi Teresianes.

La Pedrera.

Almassora, novembre de 2015.

Les grans hortes medievals a la plana del Millars

SERGI SELMA I CLAUSELL

Com ja fa uns quants anys, avui tenim una tertúlia especial que es fa en dissabte de vesprada per a celebrar la Fira de Sant Andreu. Vicent Collado és el presentador habitual d'aquestes xerrades i el conferenciat d'avui és Sergi Selma, professor associat del Departament d'Educació de la Facultat de Ciències Humanes i Socials de l'UJI.

Entre les diverses publicacions de Sergi destaquem: *Els regs del canal del Xúquer-Túria*, *Les séquies de la plana de Castelló*, *Les séquies de l'Horta Nord de València*, *El Alto Palancia en época islámica* i *Molins d'aigua medievals a Xarq al-Àndalus*.

Sergi és arqueòleg, historiador i professor doctor. La seua tesi doctoral està escrita en valencià i té com a títol: *Paisatges històrics, patrimoni i didàctica (les séquies i les hortes del Tribunal de les Aigües de València)*. Tesi dirigida pel seu amic i també doctor Enric Guinot i Rodríguez, de la Universitat de València, i per Carles Rabassa i Vaquer, de l'UJI.

Sergi comença la xerrada agraint la presència a tots els assistents i també a què un any més se celebre la Fira de Sant Andreu a Almassora.

Les grans hortes medievals no és un títol que faça referència a unes hortes enormes, sinó als espais que s'han creat al voltant el riu Millars. Aquests espais segurament no són els actuals. A través dels seus estudis i dels anys s'ha vist com podien ser aquests espais medievals i com han canviat de forma fins a arribar a l'època actual.

Vicent i Sergi.

al saló del Llaurador de CaixAlmassora

Les grans hortes medievals a la
Plana del Millars

per
Sergi Selma Castell
Facultat de Ciències Humanes i Socials de la UJI

Dissabte 28 de novembre del 2015

19'30 hores

<http://www.tertuliadelportal.es>

CAIXALMASSORA

L'horta és un concepte inamovible. Si preguntem a la gent què es cultiva a l'horta, la immensa majoria diria que s'hi cultiven les taronges, que és el que ara coneixem i el principal cultiu. La gent no es pregunta què s'hi cultivava en època medieval (que no eren precisament tarongers). El primer tòpic és aquest: les hortes medievals són diferents de les actuals? I tant que sí.

A partir del segle XIX, s'han introduït dos elements que han distorsionat el paisatge històric de la plana de Castelló. Un d'ells és la introducció dels motors per a extraure aigua dels pous. L'altre és la construcció dels embassaments que permeten abastir d'aigua tant a la població com per al camp i la reserva per a èpoques de sequera. Tot això ha permès la transformació de nous espais hídrics. Molts llocs de secà es transformen en zones d'horta amb un bon regadiu.

Una singularitat que ens acompanya és un fet històric que es produeix a totes les regions valencianes, i és que són extensions molt bastes de territori, però en les quals hi ha com una organització que, d'alguna manera, vincula i estimula aquest espai. Per exemple, el Tribunal de les Aigües de València és l'òrgan encarregat de dirimir els conflictes per l'aigua de reg entre els llauradors de les comunitats de regants de les séquies que en formen part.

Les grans hortes al voltant de València o d'Alacant són hortes intermunicipals i, per tant, els òrgans i les decisions no estan descrits per a un sol municipi. Per contra, el que trobem a la Plana és que el sistema de reg està molt acotat a cada municipi, la qual cosa prové de la conquesta feudal del segle XIII.

A la Plana trobem una plurinuclearitat, diferents nuclis que no destacaven els uns dels altres, però que acaben per generar grans nuclis de població, com Almassora, Vila-real, Borriana, Castelló, Nules i Onda. S'hi formen uns territoris, uns municipis que coincideixen amb els espais d'horta. Els conflictes eren difícils de resoldre, ja que no tenien un òrgan comú de decisió com passava a València amb el Tribunal de les Aigües.

Per mitjà de la Sentència arbitral del comte de Ribagorça, de l'any 1346, es posa pau entre els regants d'Almassora, Castelló, Vila-real i Borriana. A partir d'aquest moment, l'aigua del Millars es divideix en 60 parts, de les quals 14 eren per a Vila-real, 14,5 per a Castelló, 12,5 per a Almassora i 19 per a Borriana. En cas de sequera extrema (quan el cabal que li correspon a Almassora no aplega a una fila), es fixen tornos de 120 hores. Les primeres 28 hores consecutives són de Vila-real, les 29 hores de Castelló, 25 hores d'Almassora i 38 hores de Borriana. Això pot ocórrer fàcilment, ja que es produeix un increment de població per a colonitzar el territori i augmentar les zones de regadiu.

Molts segles després es crea la Junta de les Aigües de la Plana, per a poder coordinar tots els regs de la Plana. Hi ha certa planificació a l'hora d'explotar els recursos hidràulics i assentar la població. Hem de pensar que la gent vivia en alqueries a la plana i en masos, a la muntanya. Aquestes vivendes estaven més o menys organitzades (hi havia aigua, cultius, altres masos per a ajudar a les tasques de sobreviure i de tenir companyia).

S'ordena el territori, s'instal·la la població, es fan nous llocs d'assentaments com la vil·la a Almassora, Vila-real, Castelló, etc., els quals tenen uns recintes que no tenien abans, tenen una ordenació més o menys regular dels seus carrers. És a dir, tenen un «cert urbanisme».

Amb la conquesta de Jaume I la població ja no està prop dels camps, sinó que la població es trasllada a aqueixos nous nuclis d'assentament. Les alqueries queden pràcticament abandonades.

La societat d'abans no es dedicava tan sols a l'agricultura de regadiu, també es dedicava a l'agricultura de secà. Es fa una aposta per la irrigació i poder introduir nous cultius. Cal aclimatar els nous productes que vénen d'Orient i que es volen introduir al nostre territori. Caldrà construir séquies per a conduir l'aigua des dels rius, torrents o pous fins a les poblacions i als camps de conreu. Tot això comporta que l'horta es veïés com un espai agrícola i com un espai de residència. Ara l'horta és totalment zona agrícola. Cal tenir en compte que convenia tenir prop de les vivendes els camps on la gent anava a treballar perquè els desplaçaments foren el més curt possible.

Les hortes que abans es podien considerar com paisatges històrics i naturals, ara més aviat direm que són paisatges construïts per l'home. Qui els ha construït? Clarament hi tenim la cultura islàmica, la cultura del feudalisme, i no sols això, sinó que en cada cultura, cada època s'ha modelat en funció dels seus interessos.

Quan una persona parla de l'horta, normalment es refereix a una zona plana. Les hortes estan a les zones planes. Però perquè l'aigua circule, s'ha de tenir un cert desnivell. No pot ser tan plana. La Plana (majúscula) no és tan plana (minúscula). Està plena d'unes depressions que nosaltres, al llarg del temps hem anat aplanant. Les séquies no sols transporten l'aigua, també actuen com a elements de drenatge del territori.

En la distribució de les terres, l'aigua s'assigna a la terra. Això no passa al riu Vinalopó. L'aigua està separada de la terra, per la qual cosa l'aigua es compra i es ven. Pot ser un problema greu per a la possible estipulació. D'aquesta distribució, els termes d'Almassora i Castelló no van arribar mai a superar les possibilitats que tenien de transformar els seus territoris. Disposaven sempre de més aigua per a menys terra. El contrari passava als altres termes.

Els paisatges de l'horta sempre han anat canviant, segons les necessitats que tenien les persones que hi vivien en cada moment. D'una horta de verdures i fruites es va passar a una horta de cereals. Els impostos es pagaven en blat, per la qual cosa calia sembrar molt de blat. Aquest blat va millor a l'horta que no al secà, amb poca aigua. Igualment passava amb les oliveres.

La indústria de la seda es produeix a partir del segle xv fins al segle xvi. Cal plantar moreres perquè els cucs puguen fer els capolls i traure el fil de seda. Al segle xvii, s'hi introdueix la indústria del cànem que demandava la marina per a fer cordes, cordells,

escotes i maromes per als vaixells de vela. Això és la causa per la qual les moreres van desaparèixer. Avui en dia la Plana està plantada de tarongers i tal vegada més endavant siga un altre el cultiu, segons les necessitats del moment.

Assut del riu Millars a Almassora.

L'assut és una petita pressa construïda transversalment en un riu per a aturar-hi l'aigua, fer-la pujar de nivell i passar-la a les sèquies. Els assuts actuals estan fets de formigó i perduren en el temps. Això no passava abans quan estaven fets de manera més rudimentària i quan venia una riuada era destruït i calia fer-lo de nou.

La conducció de l'aigua genera unes obres singulars, com per exemple els sifons, les boqueres, els partidors, els molins, etc.

Sembla que l'horta i el món civilitzat estiguen renyits, però no és així. Nosaltres hem tingut també industrialització. Hem tingut necessitats i això és un element fonamental per a la industrialització. Per exemple, la fàbrica de llum de Vila-real. En un antic molí es va muntar un generador elèctric (dinamo o turbina), s'hi va construir un salt d'aigua més gran i va funcionar com a fàbrica de llum.

Boquera.

Partidor.

La màquina de vapor, utilitzada en una fàbrica tèxtil, es considera industrialització. També si la utilitzem per a extracció d'aigua dels pous. Aquesta màquina és un dels elements que han transformat el nostre paisatge, ja que els motors han pogut extraure l'aigua suficient per a transformar llocs de secà en llocs de regadiu. També la Panderola es pot considerar industrialització, ja que transportava taronges als ports de Castelló i de Borriana, a banda de transportar passatgers.

En definitiva, els humans som capaços d'adaptar els elements que tenim al nostre abast i transformar-los a les necessitats actuals. Un exemple el tenim en què alguns molins fariners els hem pogut transformar en fàbriques de llum, o de tatxes per als basquets de les taronges i que funcionen a partir de l'aigua que passa pel molí.

Avui en dia, la indústria està molt més avançada que en l'època medieval, el que fa que les persones s'adaptin al moment actual i inventen coses diferents per al seu profit i per a tenir una vida més agradable.

Almassora, novembre de 2015.

Matemàtiques per a la reforma electoral

MANUEL RIPOLLÉS AMELA

Presenta la tertúlia Paco Bravo. Manuel naix a la Mata de Morella en 1939. Els seus pares li van inculcar els negocis, ja que ells tenien una tenda al poble. Marxa del poble a estudiar secundària als agustins recol·lectes, a centres d'Aragó i de Navarra. A Barcelona alterna el treball i els estudis. Es llicencia en Ciències Exactes a la Universitat Central. Oposita a instituts i recorre, com a agregat, primer, i com a catedràtic, després, diversos centres de la província de Castelló i de la d'Almeria. Ha estat professor de matemàtiques i secretari docent del CUC. Ha treballat perquè el projecte de creació de l'UJI fóra realitat.

El seu esperit comercial el va dur a crear, amb altres companys i socis, l'empresa d'informàtica Bucle. Quan es va jubilar va formar part de la coral de cant gregorià *Resurrexit*, de la qual va arribar a ser president i es va ocupar dels aspectes comercial i propagandístic. Han actuat no sols a la província, per tot Espanya, a les catedrals de Madrid, Barcelona, Àvila. També a l'estranger, com ara al Vaticà, Florència, Assís, Solesmes, i recentment ho faran per segona vegada a Televisió Espanyola de Catalunya, solemnitzant una missa.

Fa uns quinze anys que treballa amb la regla D'Hondt, ja que la distribució dels escons no li pareix ni democràtica ni justa, la qual cosa va ser l'argument d'aquesta xerrada.

La regla D'Hondt és un sistema electoral de càlcul proporcional per a trobar el nombre de càrrecs electorals de cada circumscripció en funció dels vots emesos.

Manuel Ripollés.

Contertulians i Paco (presentador).

Independentment dels resultats de cada partit, el repartiment es fa únicament entre les formacions que hagen obtingut un percentatge mínim dels vots. En les locals i autonòmiques ha de ser del 3% dels vots vàlids, mentre que en les generals el percentatge és del 5%. Aquesta llei fou creada pel jurista i matemàtic belga Victor D'Hondt el 1878. El mètode s'utilitza, entre altres llocs, a l'Argentina, Àustria, Bèlgica, Colòmbia, Escòcia, Espanya, Israel, Portugal, Suïssa, Xile i Japó. Però no és universal, ja que, entre altres països, no la utilitzen, Alemanya, els Estats Units d'Amèrica, França, Anglaterra i Itàlia.

Per a obtenir el nombre d'escons, cal ordenar de major a menor els vots obtinguts per cada candidatura. Després s'eliminen les candidatures que no hagen superat el percentatge mínim de representació (3% o 5%). A continuació es divideixen successivament els vots obtinguts per cada candidatura vàlida entre els divisors, des d'1, 2, 3,... fins al nombre igual als escons que corresponguen en la circumscripció. Per últim, cal atribuir els escons a les candidatures que hagen obtingut els quocients majors.

Matemàticament parlant no hi ha cap sistema perfecte. Uns afavoreixen més les majories i uns altres les minories. La regla D'Hondt afavoreix lleugerament els partits majoritaris, però tal vegada siga el mètode «*menys dolent*», ja que la relació entre vots vàlids i els escons atorgats és bastant proporcional.

Per a explicar el funcionament de la regla, es pot imaginar una circumscripció electoral on s'han d'escollir vuit diputats i on els resultats de les eleccions siguen: Partit A: 120.000 vots vàlids, B: 100.000, C: 40.000, D: 5.000 i E: 2.500.

El nombre total de vots vàlids és de 267.500. El 3% representa 8.025 vots, el que vol dir que els partits D i E queden exclosos del repartiment d'escons (no superen el 3%).

Amb aquesta taula s'atribueixen els escons a les candidatures que obtinguen els quocients més grans per ordre decreixent. Quan en la relació de quocients siguen iguals dos quocients corresponents a distintes candidatures, l'escó s'atribuirà a la que haja obtingut el nombre més gran total de vots.

Partit	Vots	/1	/2	/3	/4	/5	/6	/7	/8	Escons
Partit A	120.000	1 ^r 120.000	3 ^r 60.000	5 ^c 40.000	8 ^c 30.000	24.000	20.000	17.143	15.000	
Partit B	100.000	2 ⁿ 100.000	4 ^t 50.000	7 ^c 33.333	25.000	20.000	16.667	14.286	12.500	
Partit C	40.000	6 ^c 40.000	20.000	13.333	10.000	8.000	6.667	5.714	5.000	

Matemàticament no hi ha cap sistema perfecte. Uns afavoreixen més a les majories i altres a les minories. La regla D'Hondt afavoreix lleugerament als partits majoritaris, però tal vegada siga el mètode «*menys dolent*», ja que la relació entre vots vàlids i els escons atorgats és bastant proporcional.

La regla D'Hondt és una *subhasta directa* dels escons al preu (com pot ser la del peix o la venda d'obres pictòriques). En la seua forma addicional substitueix la taula de divisions en dues columnes. No s'ha de confondre amb la taula de divisions, la qual simplement és una manera de fer la subhasta. Qui pot pagar a major preu un escó més dels que ja té? Evidentment, la llei no és operativa en el repartiment de 350 escons a les 50 províncies espanyoles. Caldria fer 50 columnes. En aquest cas s'utilitza el mètode anomenat *quocient Hare* que dóna les parts senceres del repartiment proporcional com a escons i els que falten, a les parts decimals majors, la qual cosa fa que no siga tan equitatiu com la llei D'Hondt.

Els conceptes que queden els explicarem utilitzant les eleccions autonòmiques andaluses de 2015. Ens centrarem en Sevilla.

Sevilla 2015

Sev -17- Vot		RPd	Sub. Directa		Sub. Inv. Rest		Preus	Representativ	
PS	380.299	6,98	6+2	47.537	8	3	47.537	7	54.328
PP	219.699	4,03	4	54.925	15	4	29.551	4	54.925
PD	165.561	3,04	3	55.187		3	22.950	3	55.187
C's	91.246	1,67	1	91.246	2	1	43.709	2	45.623
IU	70.064	1,29	1	70.064		1	22.527	-----	1
Sum	926.869	17	17 Vots / escó		17	66.236	Esc Restos	17	Rectifica 1
Pr	54.522	2 adc	Preu fix equit.		47.537	1,4			

Segons el repartiment de la llei D'Hondt, a Sevilla li corresponen 17 escons. En el quadre estan els partits, els vots vàlids i la suma de tots els vots. En dividir la suma de tots els vots per 17 escons, obtenim el nombre 54.522 (aproximat). El valor en decimals seria: 54.521,70588... Aquest nombre és el que val un vot. Ara, si dividim els vots de cada partit per aquest nombre, obtenim els valors de: 6,98, 4,03,...1,29. Tots sumats són els 17 escons. Però al ser nombres decimals, no ens serveixen per a obtenir el nombre d'escons de cada partit. La suma de les parts senceres resulta 15. Falten dos vots addicionals, cal distribuir-los entre els partits.

La llei D'Hondt, en la seua modalitat de *subhasta inversa* del preu dels escons, determina els residus. En la segona columna, en dividir el nombre de vots vàlids de cada partit pel nombre d'escons, obtenim els nombres de 47.537, 54.925, ..., 70.064. El menor d'aquests és el 47.537 que correspon al preu de l'escó del partit més votat

(preu fix equitatiu). Si dividim cada un dels vots vàlids per aquest nombre, obtenim els residus de 3, 29.551, ..., 22.527 que corresponen a la tercera columna de subhasta inversa. La taula de divisions s'encalla en repartiments grans.

Els professors d'institut defensaven el repartiment proporcional sencer en contra del que s'ensenyava a les facultats de matemàtiques en què el repartiment proporcional sols admetia resultats decimals. Un exemple de repartiment proporcional sencer s'estudia en l'ESO, com és el de repartir 300 palmeres entre cinc poblacions costaneres en proporció al nombre dels seus habitants.

El conferenciant ens va fer la demostració, utilitzant un exemple pràctic: Repartir 300 palmeres entre cinc poblacions proporcionalment al nombre dels seus habitants, 23.456, 45.670, 32.109, 15.300 i 5.240. És un exemple clar de proporcionalitat sencera, ja que es tracta de repartir palmeres, les quals no admeten nombres decimals.

En dividir 121.775, que és la suma de tots els habitants per 300 surt 405,92 aproximadament. Si dividim els habitants de cada població entre aquest nombre, dóna respectivament 57,78; 112,51; 79,1; 37,69; 12,91. Les parts senceres sumen 297. Falten 3 per a arribar a 300. S'adjudica una als dos primers i una al últim, ja que són els majors quocients que resulten de dividir cada una de les poblacions entre 58, 113, 80, 38, 13.

El mètode del quocient Hare actua com un alumne de 3r d'ESO en repartiments proporcionals. Divideix la suma de vots per la d'escons, i aquest *quocient electoral* és el preu de l'escó. Per aquest es divideixen els vots dels partits. Les parts senceres són escons directes i les addicionals que falten van, a preu menor, a les majors partes decimals o residus de vots sobrants corresponents. Això no és equitatiu. Cal rectificar l'adjudicació d'aquests escons. Podria fer-se als majors postors per a un escó més, o dos més, seguint la regla D'Hondt en modalitat de subhasta. El menor d'aquest és el preu al qual s'adjudiquen tots els escons.

Per què no abaixar el preu fins a aconseguir adjudicar directament tots els escons? Això és la subhasta inversa D'Hondt, que va del preu variable màxim dels escons al nombre exacte dels que hi ha per a adjudicar. La llei D'Hondt inversa resol el problema dels escons directes en el quocient Hare, que no assoleixen el total buscat. En comptes d'acceptar addicionals més barats, rebaixa el preu a tots fins a assolir el total dels escons. Una vegada aconseguit, es maximitza encara més per a minvar els residus de vots sobrants.

Almassora, novembre de 2015.

La rendició del Japó: el paper de l'emperador

MANOLO SABORIT I RIPOLLÉS

El presentador és Joaquín Beltrán. Manolo és fill d'empresari. L'any 1968 va estudiar Direcció i Administració Empresarial. Però com no li agradava el món empresarial, en 1978 es va llicenciar en Geografia i Història, a València. Un any després, és contractat a l'institut on roman fins a la seua jubilació. Joaquín és amic d'ell i quan va anar a sa casa li va impressionar la gran quantitat de llibres que hi té. És membre de l'Aula Militar Bermúdez de Castro de Castelló. És aficionat als escacs i ha estat campió provincial en quatre vegades, des de 1975 a 1992. Avui ens parlarà sobre la vida de l'emperador i, a més a més, com apreciareu, amb molt d'entusiasme, igual que ho va fer també quan la va exposar a l'Ateneu de Castelló.

A l'agost de 1945, l'oficial de guàrdia va rebre al matí, una trucada de telèfon d'una base naval situada a 400 km de Tòquio. «*Hi ha hagut una gran explosió i no sabem què és*». «*Telefoneu, doncs!*». «*No contesta ningú*». A Hiroshima no responen. Com s'ha arribat a aquesta situació tan desastrosa?

La conferència no tracta d'això, sinó que tracta de com s'ha d'eixir d'aquesta catàstrofe. Com ara veurem, vam eixir, entre altres coses, gràcies a dues persones: El general MacArthur i l'emperador Hirohito.

Joaquín Beltrán i Manolo Saborit.

El general MacArthur amb l'emperador Hirohito, l'any 1945, negociant les condicions del nou estat del Japó, posterior a la Segona Guerra Mundial.

En la xerrada parlarem del sistema polític del Japó, dels orígens de la guerra, de la desfeta i, per últim, de les decisions i dels processos.

Els militars tenen un gran poder i controlen totalment el govern. L'emperador és el cap suprem, una persona sagrada, però sense cap poder de comandament. El que sí que hi havia era una gran rivalitat entre l'exèrcit i la marina. Els ministres eren nomenats pel cap de l'exèrcit. Dominava un nacionalisme extrem. Fins i tot l'any 1936 va haver-hi un colp d'estat i van assassinar 12 ministres. La còlera de l'emperador va esclatar i van afusellar 19 persones.

El Japó sempre ha estat imperialista i s'annexionava territoris per tot Àsia. En 1905 va guanyar a Rússia i després volia també guanyar als EUA, la qual cosa ja no fou possible. Es va annexionar Corea, la Manxúria i després volia la Xina. Els EUA van donar suport a la Xina i aquesta és molt gran. Japó era molt eficient en tropes d'elit però, per a poder ocupar la Xina, necessitava tenir un gran nombre de soldats, que no tenia.

La Conferència de Potsdam va ser una reunió celebrada a Potsdam (Alemanya) entre el 17 de juliol i el 2 d'agost de 1945. Hi van participar la Unió Soviètica, el Regne Unit, els Estats Units i la Xina. Els caps de govern eren Stalin, Churchill, Truman i Chiang Kai-shek, els quals havien acordat decidir com administrarien Alemanya, que s'havia rendit incondicionalment el 8 de maig de 1945. Els objectius de la conferència també incloïen l'establiment d'un ordre de postguerra, afers relacionats amb els tractats de pau i l'estudi dels efectes de la guerra. La declaració estipulava que si Japó no es rendia, s'enfrontaria a una prompta i total destrucció.

Bomba sobre Nagasaki.

Bomba sobre Hiroshima.

En la Segona Guerra Mundial (1939-1945) es van implicar la major part de les nacions del món, agrupades en dues aliances militars: els Aliats (EUA, URSS, Anglaterra, Xina i França) i les Potències de l'Eix (Alemanya, Itàlia i Japó). El resultat final fou uns 70 milions de víctimes. Va començar amb la invasió alemanya de Polònia. Va estar-hi implicada Europa, Àfrica del Nord, l'Extrem Orient i els oceans Atlàntic del Nord i el Pacífic. El resultat final, victòria dels Aliats. L'Armada Imperial Japonesa va resultar derrotada pels Estats Units i la invasió de l'arxipèlag japonès es va fer imminent.

La Segona Guerra Mundial va alterar les relacions polítiques i l'estructura social del món. La ONU va ser creada després de la conflagració per fomentar la cooperació internacional i prevenir futurs conflictes. La Unió Soviètica i els Estats Units es van alçar com superpotències rivals, establint l'escenari per a la Guerra Freda, la qual es va perllongar pels següents 46 anys. Al mateix temps va declinar la influència de les grans potències europees, materialitzat en l'inici de la descolonització d'Àsia i Àfrica. La majoria dels països on les indústries havien estat danyades van iniciar la recuperació econòmica, mentre que la integració política, especialment a Europa, va emergir com un esforç per establir les relacions de postguerra.

D'altra banda, l'avió B-29 va ser un dels avions de majors dimensions que van entrar en servei durant la Segona Guerra Mundial. Encara que va ser dissenyat com a bombarder diürn, en la pràctica, el que més va realitzar van ser missions de bombarder nocturn amb bombes incendiàries. Aquest va ser l'avió que va llançar les bombes atòmiques que van destruir les ciutats japoneses d'Hiroshima i Nagasaki, el 6 i el 9 d'agost de 1945, respectivament. El B-29 va continuar en servei molts anys després del final de la guerra. Algunes unitats van ser emprades per a emetre senyal de televisió des de l'aire. El model va ser retirat, finalment, a principis dels anys 60, amb un total de 3.970 aparells fabricats.

Douglas MacArthur (Estats Units).

Mamoru Shigemitsu (Japó).

Després de la rendició alemanya, al maig de 1945, la rendició dels japonesos pareixia imminent. Les derrotes a les Filipines i a les illes d'Iwo Jima, a Okinawa, o a la Manxúria a través de la qual els soviètics van envair Corea del Nord, abocaven el Japó a la rendició. Però aquesta mai aplegava. Truman va haver de llançar dues bombes atòmiques sobre les ciutats d'Hiroshima i Nagasaki per a posar fi a la guerra. Sobre la coberta del vaixell USS Missouri, a la badia de Tòquio, el 2 de setembre de 1945, se signava l'acta de la rendició del Japó, document que feia possible el final de la II Guerra Mundial.

El general MacArthur i el ministre d'Afers Exteriors en la signatura de l'acta de la rendició del Japó. La cerimònia, sobre la coberta del Missouri, va durar vint-i-tres minuts i fou retransmesa a tot el món.

L'alternativa al Projecte Manhattan era envair el Japó i bloquejar-lo per via naval. Mai se sabrà què hauria passat d'haver-hi optat per aquesta segona opció, però el cert és que després del llançament de les dues bombes atòmiques, que van provocar 250.000 víctimes, l'emperador va acceptar la rendició del país. El mateix Eisenhower va criticar la decisió de Truman tot dient que els nipons s'haurien rendit sense utilitzar la força bruta de les bombes atòmiques.

Fóra com fóra, el 15 d'agost de 1945, el Japó acceptava els termes de la Conferència de Potsdam, en la qual s'exigia a l'imperi nipó a la rendició de manera incondicional. El mateix Hirohito la va anunciar per ràdio, com ara veurem.

Ara cal destacar la importància que va tenir l'emperador Hirohito sobre la capitulació del Japó en un escrit íntegre que aporta el nostre conferenciant, Manolo. (S'ha de dir que cap japonès havia vist, ni sentit mai el seu emperador).

(1) «Jo, l'Emperador, després de reflexionar profundament sobre la situació mundial i l'estat actual de l'Imperi Japonès, he decidit adoptar com a solució a la present situació el recurs a una mesura extraordinària. Amb la intenció de comunicar-vos-ho m'adrece a vosaltres, els meus bons i lleials súbdits.

(2) He ordenat el Govern de l'Imperi que comuniqui als països dels EUA, la Gran Bretanya, la Xina i Rússia l'acceptació de la seua Declaració Conjunta.

(3) Ara bé, aconseguir la pau i el benestar dels súbdits japonesos i gaudir de la mútua prosperitat i felicitat amb totes les nacions, ha estat la solemne obligació que em van llegar, com a model que cal seguir, els avantpassats imperials, i de la qual no he pretès apartar-me, portant-la sempre present al meu cor.

(4) Per consegüent, tot i que en un principi es declarava la guerra als països dels EUA i la Gran Bretanya, la verdadera raó va ser el sincer desig de l'autoconservació de l'Imperi i la seguretat d'Àsia Oriental, no ha estat, en cap cas, la meua intenció d'interferir en la sobirania d'altres nacions ni la invasió expansiva d'altres territoris.

(5) No obstant això, la guerra ja dura quatre anys. I malgrat que els generals i els soldats de l'exèrcit de terra i marina han lluitat en cada lloc valentament, els funcionaris han treballat en els seus llocs realitzant tots els esforços possibles i tots els habitants han servit amb devota dedicació, posant tot el que estava en les seues mans; la trajectòria de la guerra no ha evolucionat necessàriament en benefici del Japó i la situació internacional tampoc ha estat avantatjosa. A més, l'enemic ha llançat una nova i cruel bomba, que ha matat molts ciutadans innocents i la capacitat de perjudici de la qual és realment incalculable.

(6) Per això, si continuem aquesta situació, la guerra al final no només suposarà l'aniquilació de la nació japonesa, sinó també la destrucció total de la mateixa civilització humana. I si això fóra així, com podria protegir els meus súbdits, els meus fills, i com podria sol·licitar el perdó davant dels sagrats esperits dels meus avantpassats imperials? Aquesta és la raó per la qual he fet acceptar la Declaració Conjunta de les Potències al Govern de l'Imperi.

(7) Em sent obligat a expressar el meu més profund sentiment de pesar amb les nacions aliades, les quals han col·laborat permanentment, junt amb el Govern japonès, per a l'emancipació d'Àsia Oriental. Així mateix, pensar en aquells dels meus súbdits que han mort en el camp de batalla, així com en aquells que van donar la seua vida ocupant els seus llocs de treball, complint amb el seu deure, o aquells que van ser víctimes d'una mort desafortunada i en les seues famílies destrossades és un patiment present en el meu cor nit i dia. De la mateixa manera, el benestar dels ferits i de les víctimes de guerra, d'aquells que han perdut les seues llars i els seus mitjans de vida constitueix l'objecte de la meua més profunda preocupació.

(8) Sóc conscient que els sacrificis i patiments que haurà de suportar l'Imperi a partir d'ara són, sens dubte, d'una magnitud indescriptible. I comprenc bé el patiment de mortificació de tots vosaltres, els meus súbdits. No obstant això, en consonància amb els dictats del temps i de la destinació, vull, encara suportant l'insuportable i patint l'insofrible, obrir un camí cap a la pau duradora per a totes les generacions futures.

(9) Confirme la vostra lleialtat en defensar l'estructura de l'Imperi i em sent unit a vosaltres, els meus bons i lleials súbdits. Per això, us exigisc que eviteu qualsevol explosió d'emocions que pugua desencadenar complicacions innecessàries, o enfrontaments que puguen desunir-nos, causar desordre i conduir-vos per un camí equivocat que faria al món perdre la confiança en vosaltres.

(10) Continueu endavant com una sola família, de generació en generació, confieu fermament en la immortalitat del Japó diví, conscients del pes de les responsabilitats i del llarg camí que us queda al davant. Dediqueu tots els vostres esforços per a la construcció del futur. Manteniu-vos fidels a una ferma moral, segurs del vostre propòsit, i treballeu de valent, aprofitant al màxim les vostres virtuts sense endarrerir-vos de la línia del projecte del món.

(11) Poseu en pràctica, segons us ho he dit, la meua voluntat.»

Almassora, desembre de 2015.

Conxa Alós i les seues guerres a Castelló

AMPARO AYORA DEL OLMO

Presenta la tertúlia Fàtima Agut. Amparo és doctora en Filologia per la Universitat Jaume I de Castelló. Ha compaginat el seu treball com a analista programadora en el departament d'informàtica de la Diputació Provincial de Castelló amb la tasca docent com a professora associada a l'UJI i les investigacions lingüístiques i literàries. Ha escrit diversos llibres sobre els que destaca el titulat *Conxa Alós i les seues guerres a Castelló*. Obra que porta a la tertúlia per poder vendre a qualsevol que estiga interessat. En aquest llibre Amparo obté el Premi d'Investigació Històrica de les Dones a Castelló, ja que narra la història d'una castellonenca que va viure al marge de convencionalismes. La tesi doctoral d'Amparo va versar sobre el escriptor i professor valencià ja desaparegut, José Luis Aguirre.

Amparo ha estat jurat dels premis «Relats de Dones» de l'ajuntament de Castelló i finalista de la XVI convocatòria dels premis de la crítica literària valenciana que atorga l'Associació de Crítics de la Comunitat Valenciana en la modalitat d'assaig el 2006.

L'escriptora Conxa Alós naix a València l'any 1926 i mor a Barcelona al 2011. És en Barcelona on va viure gran part de la seua vida, però la seua infantesa va transcórrer a Castelló. De família republicana va tenir que marxar a Lorca (Múrcia) durant la Guerra Civil, per fugir dels bombardejos franquistes. La fugida i el retorn al finalitzar la guerra van ser el tema central de la novel·la *El caballo rojo*. En Palma de Mallorca va estudiar magisteri i va exercir com a professora. Fou esposa del periodista i crític literari espanyol Baltasar Porcel.

Amparo.

Fàtima i Amparo.

Conxa publica la seua primera novel·la l'any 1962: *Los enanos*. A l'any següent publica *Los cien pájaros*. És al 1964 quan obté el XIII Premi Planeta per la seua novel·la *Las Hogueras*. Aquest premi li dona ganes d'escriure i l'any 1965 publica *El caballo rojo*. La carrera literària de Conxa se torna més serena i reposada i al 1969 publica *La Madama*. Després publica narracions curtes sota el nom de *Rey de gatos* al 1972. En 1975 publica la novel·la *Os habla Electra*. Les dos últimes novel·les són: *Argeo ha muerto, supongo* (1982) i *El asesino de los sueños* (1986).

Poca gent coneix la vida i obra de Conxa i tanmateix ha segut una de les autores més llegides en la Espanya de 1960 al 1970. A més a més és l'única escriptora que ha rebut dos vegades el premi Planeta (1962 i 1964). El primer el va obtindre en *Los enanos*. El jurat li va atorgar el premi que poc després fou anul·lat al conèixer que la novel·la ja havia segut signada anteriorment per una altra editorial, la qual cosa contravenia les bases del certamen.

Amparo parla ara del seu llibre *Conxa Alòs i les seues guerres a Castelló*. La història de les dones ha estat marcada per les relacions de poder exclusivament atribuïdes al sexe masculí. En quant a les guerres de Conxa Alòs, no sols se refereix a la guerra històrica civil o mundial, sinó a la guerra o rebel·lió interior de l'autora que lluita front a les imposicions hereditàries del sistema patriarcal. La dona és la figura vertebradora de les narracions de Conxa.

En el llibre se pretén establir una relació entre realitat i ficció que Conxa combina en les seues novel·les, tenint en compte que la seua literatura és realista i testimonial. Per això se converteixen en matèria documental, on es troba la vida quotidiana de les dones del Castelló de la guerra civil, la postguerra i el desenvolupament dels anys seixanta. Cal tenir en compte que el nom de Conxa Alòs apareix juntament amb els de Carmen Martin Gaité, Ana Maria Matute, Elena Quiroga, Carmen Kurtz o Eulalia Galvarriato, entre altres.

José Luis Aguirre.

Conxa Alòs.

A través de l'obra de Conxa s'ha redescobert la vida i la història de Castelló, en especial de les dones. Alòs ens ofereix una espècie d'enciclopèdia de Castelló a través de tota la seua narrativa ja que al llegir les seues novel·les anem reconeixent els llocs, establiments, olors i sabors que ens són tant familiars. Conxa va ser una dona molt valenta ja que en les seues novel·les se parlaven temes tabús en aquesta època, com la prostitució, la homosexualitat o el sexe explícit, sense pudor.

També ha parlat sobre temes més amables on hem pogut retrobar-nos amb les nostres arrels i costums com els carrers, «callejueles» i places tal com foren per poder comprendre cóm són en l'actualitat. S'ha pogut veure la irritació que a Conxa li produïa la injustícia, en qualsevol àmbit de la vida.

Les novel·les *El caballo rojo*, *La madama*, *Los cien pájaros* i *El asesino de los sueños*, versen sobre el temps de la Segona República. Conxa comenta la dura i cruenta guerra civil i el lamentable estat que va quedar la nostra ciutat. Conta també la postguerra, amb les seues misèries, la vida en els camps de concentració i en les càrcers franquistes i la dura repressió en tots els sentits.

També hem vist cóm Conxa se rebel·lava contra els formalismes socials i religiosos que malgrat ajudar a viure sols infundien temors i inseguretats, marcant comportaments com decents o indecents, bons o mals, amb el corresponent càstig o salvació. S'han pogut veure elements entranyables, música que se sentia mentre creixíem, el que cantaven o contaven els nostres iaïos i iaïes i el que callaren per temor.

Hem pogut reconèixer els cognoms que ens són tant familiars, els dels nostres amics, els dels nostres mestres, els dels nostres veïns, ... Hem rendit homenatge a la nostra història sentimental, a aquells objectes que s'han perdut, a aquells oficis que han desaparegut o s'han modificat per què en els seus temps estaven assignats a un u altre sexe, sense percebre la desigualtat i discriminació de les dones ja que la tradició així ho havia decidit fins que les noves llibertats que comporta la democràcia ens han permès fer-nos comprendre que les coses són en realitat o poden ser si ho intentem, d'una altra manera més justa per ta tothom.

Amb aquest llibre, esperem haver cobert en part aquest oblit en què injustament va caure l'obra de Conxa Alòs.

En aquesta tertúlia Fàtima Agut i Pepe Bernat han llegit fragments d'alguna novel·la de Conxa. Quan Conxa marxa a viure a Barcelona, ja no torna a viure a Castelló. La majoria dels llibres els narra des de Barcelona, però degut a la seua fabulosa memòria descriptiva, relata amb tot tipus de detall tant la vida social de la població com la situació dels monuments i carrers més importants de la ciutat.

Del llibre *El caballo rojo*, en la pàgina 51 diu: *Muy lejos estaban el mar, las barcas, la playa, las olas, la arena... El paseo de Ribalta, el soltero campanario (Fadrí), al lado de Santa María. Santa María era la iglesia Mayor de Castellón. Pero ya no existía. Los de la FAI la habían echado abajo y del templo sólo quedaban los escombros. Luego de*

destruida, la gente iba diciendo por la ciudad que trasladarían todas las piedras a la plaza Real para construir con ellas un cabaret por todo lo alto, porque lo más importante del mundo era la alegría.

En la página 249: La gente que rodeaba a las dos chicas comenzó a gritar i a insultar. Narcisa, cuando vio que una mujerona le daba un bofetón a su hija, se metió dentro del corro de la gente y la sacó cogida de un brazo. Madre e hija estaban despeinadas, con las caras encarnadas y la voces de la gente las insultaban: ¡Rojas...! ¡Más que rojas...! ¡Hala a vuestro pueblo...! ¡Muertas de hambre! ¡Piojosas...! ... Narcisa tenía mucho miedo. Corrían voces de que los nacionalistas metían gente en la cárcel. Por la mañana habían detenido a Manolo Causanilles. Narcisa temía que cogieran a su marido o a su hija. Serafina era un gallito y además la habían hecho no sé qué de aquella asociación de estudiantes que se llamaba FUE. Si alguien le buscaba la lengua, no sabría callarse. Narcisa pensaba en el señor Vicente. Cada vez que oía el «Cara al sol» palidecía de ira.

També del mateix llibre, en la pàgina 263: La mujer está contando que cuando entraron los nacionalistas metieron mucha gente en la cárcel, gente de izquierdas. Que en la plaza de toros las muchachas del Frente de Juventudes hacen gimnasia y desfilan haciendo evoluciones con boinas rojas sobre la cabeza, que después de realizar toda la tabla de ejercicios gimnásticos forman un letrero que dice: FET de las JONS. Que las cabezas que forman el letrero, con la boina parecen flores. Un gran jardín de amapolas.

Almassora, gener de 2016.

Biografies de la memòria històrica

ROSA MONLLEÓ, FÀTIMA AGUT, AMPARO VALLS,
IVAN MEDALL, DAVID OLIVER

Esta vegada la presentadora Fàtima Agut Clausell, també és conferenciant de la tertúlia. El Centre de la Memòria Històrica i Fons Orals de la UJI serà el protagonista de la tertúlia. La història oral és una disciplina de les ciències socials en la què convergeixen la sociologia, la psicologia, la lingüística, l'etnografia i l'antropologia. És una disciplina que va nàixer al Regne Unit a meitat del segle passat per les entrevistes radiofòniques a gent del carrer.

Aquesta nit els comentarem les biografies d'uns homes i dones que visqueren la Segona República, la guerra civil i la postguerra, vivències que ens han contat en primera persona i que avui signifiquen donar visibilitat als protagonistes dels passats esdeveniments històrics, la història en minúscula que completa la Història amb majúscula, la dels arxius i hemeroteques.

També a Almassora s'ha treballat a partir d'entrevistes i han sortit els llibres *Cent anys de teatre a Almassora* i *Dones d'Almassora*. Cal dir que el Nobel de Literatura de 2015 li l'han concedit a Svetlana Aleixévich pels seus llibres basats en la memòria oral: *Voces de Chernóbil* i *La guerra no tiene rostro de mujer*.

D'esquerra a dreta: Ivan, David, Fàtima, Rosa i Amparo.

La primera en parlar va ser la fundadora i «alma mater», del Centre de la Memòria Històrica, Rosa Monlleó Peris. Seguidament Amparo Valls Tomàs, ens va parlar del llibre que va escriure sobre *Manuela Fernández Suárez: vivències de guerra i postguerra d'una jove refugiada a Castelló*. Manuela naix a Obona (Astúries) l'any 1927 però quan esclata la guerra vivia a Madrid a casa d'una tia seua. Ella va ser una dels 100.000 xiquets que van tenir que abandonar les seues famílies per tal d'allunyar-se de les ciutats bombardejades per la manca de les necessitats bàsiques. Va ser la més menuda de huit germans. Filla de família llauradora, ja de menuda havia d'ajudar als quefers de la casa i la cura del ramat.

En la entrevista ens parla de la duresa del treball de les dones. Ens deia: *Les dones anaven al camp a treballar la terra, a recollir, al «monte», al que venia bé. Era una vida molt dura. Si esquilaves les ovelles, ha havia que netejar la llana i ficar-la. Quan venia la matança del bacó, calia netejar l'interior de l'animal i tot això ho feien les dones. No es descansava mai, només en la festa local.*

Els pares de Manuela eren republicans i van donar molta importància a que els seus fills anaren a l'escola. Cal dir que l'índex d'analfabetisme era superior al 30%.

Manuela ens conta com recorda el començament de la guerra i la seua evacuació. A ella i a una trentena més de xiquets i xiquetes els van muntar en una camioneta i els traslladar a Castelló. No puc ni imaginar-me, conta Amparo, allò que els passaria pel cap, durant el seu llarg viatge, ni la incertesa i la por que sentirien amb la inseguretat de si arribarien o no al seu destí i què seria de la seua vida endavant.

La camioneta aplega a Castelló i els va deixar al hotel Suizo, que estava a la Porta del Sol (abans plaça Castelar). Va estar a casa del tio Santet, treballador del hotel i la tia Paula, que no tenien fills. Una de les germanes d'aquesta va ser després la seua sogra. També ens parla del que seria el seu marit, de les coses que van tenir que passar, records de la repressió, de l'estraperlo, el racionament,...

En un moment de la entrevista, Manuela recita un romanç i que diu: *Padre nuestro que estás en el Pardo y te llamas Francisco Franco, el pan nuestro de cada día dánoslo hoy de 500 gramos, perdónanos nuestras deudas que van aumentando, como nosotros perdonamos a los de abastos, que nos roban el aceite, el arroz y los garbanzos. Jesús líbranos de todo ladrón hasta que cambie la situación.*

És el torn de David Oliver Expósito en parlar de Manuel Peirats Ramon que en l'actualitat tindria ara 89 anys, va morir ara fa un any just. Era de Mascarell i juntament amb la seua germana van viure l'horror de la guerra. Te la sort d'anar a l'escola i va dependre a llegir, escriure i cultura general. Manuel conta que el retor es va tenir que amagar per tal de salvar la vida quan va esclatar el conflicte. De poc li va valdre ja que va ser presoner i afusellat com altres retors de Nules.

Quan el front ja estava prop han de marxar de Mascarell i se traslladen a una finca de les marjals juntament amb altres famílies. Van estar quasi un any per por als bom-

bardejos. Al poble tenien que anar a per queviures i una vegada de tantes, ell i la seua germana se van trobar en mig d'un tiroteig entre els dos bàndols. Van salvar la vida per què se van tirar dins d'una sèquia de reg. Les bales li passaven per damunt dels seus caps.

Quan el front va arribar on estaven refugiats, van marxar a Borriana i dies després a Almassora on se quedaren fins el final de la guerra. S'acaba la guerra i troben tot destruït. Les bombes i projectils havien danyat algunes de les cases, però les cases les van trobar sense portes, sense queviures i sense roba que havien estat amagades. Els moros que entraren junt al general randa tenien permís per saquejar tot el que volgueren.

Manuel se fa adult i va al servei militar. Envia una carta a la seua novia Francesca. En tornar del servei se casa amb ella. Manuel treballa en el camp i s'implica en el futur del seu poble, aplegant a ser alcalde per la UCD. Van ser un total de 15 anys servint al seu poble el millor que sabia. Molts polítics que avui en dia tenim governant-nos deurien mirar-se en l'espill de Manuel per exercir amb dignitat el seu càrrec i no fer d'aquest una ferramenta per a enriquir-se.

Fàtima parla de la biografia de Vicent Varella Navarro. En realitat és una doble biografia, ja que va lligada a la del seu pare Vicent Varella Montañés. El primer és un militar socialista que va voluntari a la guerra civil de 1936, que treballa en els comerços i empreses més emblemàtiques de la ciutat de Castelló, com Dols, Ordóñez, ESYDE, ... Son pare, el segon Varella fou un dels primers afiliats socialistes a Castelló. Va ser fundador del Sindicat agrari, xofer de sanitat per oposició. Fou jutjat i empresonat dues vegades a causa de la seua ideologia. El seu lloc de treball no l'il restituiran fins després de la seua mort.

Dues biografies emmarcades en un context que abarca: I Guerra Mundial, II República, Guerra Civil, Postguerra i Democràcia.

Pel treball de son pare coneixem com funcionava la contractació dels llauradors, quina era la idea de justícia social del qui va tenir que anar-se'n a França per la incomprensió dels mateixos companys. En tornar de França l'acusen de delatar un home a qui mataren quan, realment aquest home estava malalt de tuberculosi.

Pel fill veiem la proclamació de la II República des dels ulls d'un adolescent i els inicis de la guerra des de la sorpresa d'un jove que somia en ajudar els republicans com aviador o motorista sense fer patir a la mare, que no vol que el fill se'n vaja tan jove a la guerra. Ens conta la fam, la por, l'amistat amb joves sense preguntar-los a quin bàndol pertanyien. L'única cosa que volien era intercanviar-se el paperet de fumar o el tabac.

Sen acabar-se la guerra va treballar de comptable en la empresa d'espectacles ESYDE. Per ell coneixem la programació teatral i cinematogràfica castellonenca des de 1940 fins 1970 i com funcionava la censura. Gràcies a ell també coneixem noticiers americans, *La Brújula i Fox*; els *Ufa* alemanys; els *Luce* italians; el *Nodo* espanyol, la doble censura cinematogràfica: l'oficial que venia de Madrid i la que s'imposava des de Castelló.

En la democràcia participa en el POE com a regidor de diverses àrees con neteja viària, urbanisme, parc públics, sanitat,... Crea la xarxa de locals de la tercera edat, l'agermanament amb la ciutat francesa Chatellerault, que ha permès a molts joves castellonencs conèixer com parlen, viuen i estudien els joves del país veí.

Diffícilment oblidarem a la família Varella-Safont per completar amb imatges els records i les seues biografies. Tampoc oblidem les paraules que ens va dir en l'entrevista i que queden escrites en el llibre: «*De tot això que vos he contat heu de fer història vosaltres, perquè tot el món ho recorde i no es torne a repetir.*»

Ivan comenta la vida del que va ser porter de futbol, Antonio Pérez Balada, que va nàixer a Nules l'any 1919 i que a hores d'ara encara viu. Antonio te molts motius per presumir. Un d'ells és que és l'últim supervivent de l'Atlètic Aviació (actual Atlètic de Madrid). Ara fa poc que Antonio li ha donat el nom al camp municipal de Nules, la qual cosa li va agradar moltíssim. «*És un orgull que em façen aquest homenatge en el meu poble.*», va comentar Antonio emocionat. Quan va fer el saque d'honor en el partit amistós entre Nules i Vall d'Uixó, un moment emotiu fou quan va saltar a la xespa acompanyat pels cinc bisnets vestits amb les camisetes del Nules, Castelló, Atlètic i València, els quatre clubs on va estar com a porter. Fou un dels millors porters de la dècada dels quaranta i guanyador d'un premi Zamora per ser el menys golejat.

Va estar al front en la Guerra Civil, i en la entrevista que li vam fer ens va dir: «*M'enviaren al front en 17 anys. Em van dir que ma mare havia mort quan estava en un camp de concentració.*» També ens conta la tornada a Nules quan va acabar la guerra i ens diu que Nules estava enderrocada. Quan acaba la seua vida esportiva va obrir a Nules una tenda de regadiu.

Dos dels llibres escrits sobre biografies.

El Grup d'Estudis d'Història Local i Fonts Orals va sorgir en els primers anys de la dècada de 1990 adscrit al Departament d'Història, Geografia i Art de la UJI. Els seus membres són professors i professores de la Universitat Jaume I i d'ensenyament secundari i alumnes i llicenciats en Humanitats. Aquest Seminari plantejava, per una part, estudiar, analitzar i debatre totes aquelles temàtiques relacionades amb la història contemporània de la ciutat de Castelló i les seues comarques. I d'altra banda, era imprescindible inventariar i catalogar els arxius de les comarques de Castelló, tant els públics com els privats, com a eina necessària per a dur a terme la tasca científica dels historiadors i les historiadores.

Dues fonts especialment treballades pel Seminari van ser les entrevistes orals als protagonistes de la història contemporània i la recollida de fotografies com a imatges il·lustratives d'una societat i un moment històric determinat. Per als investigadors de la història contemporània és un privilegi poder comptar amb els testimonis de períodes tan intensos en la vida d'Espanya i el País Valencià com són la Segona República, la Guerra Civil, el Franquisme o la Transició Democràtica. Amb les entrevistes orals la força de la paraula ens transmet la memòria dels pobles, les seues experiències, els seus valors, els seus símbols, els seus costums, els seus projectes socials i polítics que formen part de la xarxa històrica i donen cos a la història de la vida quotidiana privada, impossible de separar de la vida pública. La història oral mostra en poc de temps el que l'experiència ensenya en molts anys.

Els membres del Seminari d'Història Local i Fonts Orals van començar a fer entrevistes orals pràcticament des del seu naixement. Les primeres entrevistes es van realitzar a militants de partits polítics que visqueren la Segona República i la Guerra Civil i a dones de Castelló, d'acord amb els treballs d'investigació que en aquell mo-

ment estaven realitzant els membres del Seminari. Sobretot es va recórrer a centres de la tercera edat. Un altre front van ser les entrevistes realitzades pels alumnes de la professora Rosa Monlleó de l'assignatura Mètodes i Tècniques d'Investigació al Món Contemporani i País Valencià Contemporani de quart curs d'Humanitats.

Almassora, febrer de 2016.

Música antiga: el cant gregorià

JOSEP SANAHUJA I AVARIENTO

Josep Sanahuja va nèixer a Nules l'any 1944. És historiador i teòleg. Va estudiar el batxillerat i Filosofia al seminari de Tortosa. En acabar els estudis de Teologia, l'any 1968, va marxar a Valladolid fins al 1971. Va estar com a director de la Residència Universitària Torrecilla 5 i va iniciar els estudis de Geografia i Història. El 1971 torna a Castelló on és ordenat sacerdot. Al Seminari Mater Dei va ser educador, professor de seminaristes i fou nomenat consiliari diocesà de joves. Funda la cooperativa d'ensenyament Bisbe Climent, el que avui en dia és el col·legi de Santa Maria, a Vila-real.

Obté la secularització l'any 1983 i forma una família, de la qual té una filla i un fill. Ha treballat a diversos instituts com a docent. Els cursos de doctorat els va realitzar a l'UJI. Va començar una tesi sobre els moriscos a les zones de Castelló, però no l'ha acabada.

En finalitzar l'etapa de l'ensenyament, treballa al Politècnic, on reedita la revista del mateix nom. En una secció dedicada a la llengua i titulada *Carta a la meua llengua*, feia una reflexió sobre el tractament que rebia la nostra llengua des de les institucions públiques, sempre relegada a un segon lloc respecte al castellà.

Alguns components del Cor Resurrexit.

En l'actualitat està jubilat i és el president del cor Resurrexit. El cor es crea a Castelló l'any 1994, sota la direcció del musicòleg Joan Ramon Herrero i Lledó, per a recuperar, estudiar, interpretar i difondre el cant gregorià. L'any 1997 va prendre la presidència Josep Solsona i Bellés. Des de 2008 el president és el nostre conferenciant.

El director del cor és Joan Josep Montoliu i Aymerich, nascut a Borriana l'any 1945. Professor d'EGB a l'Escola Normal de la Universitat Central de Barcelona. Llicenciat en Història i diplomat en Postgrau per a la especialització en Pedagogia Musical a la Universitat Autònoma de Barcelona. Ha treballat com a professor d'EGB en Primària; de Ciències Socials en la ESO i de mestre especialista de Música en ambdós nivells a l'Escola Pública a Terrassa i a Borriana.

Ha assistit als cursos d'iniciació al cant gregorià impartits a Montserrat i Barcelona per la Federació Catalana de Cant Coral amb col·laboració de l'Abadia de Montserrat, així com a diferents jornades d'estudi del cant gregorià (a Solesmes, Silos, Barcelona, Sevilla, Pamplona, Murcia, Castelló), organitzades per l'Associació Hispana per a l'Estudi del Cant Gregorià.

Ha estat membre de diversos grups de cant coral, tant de música polifònica com de cant gregorià. Ha segut director de diversos grups.

El cor està compost per 23 cantors. Ofereix a Castelló concerts per Nadal, Quaresma, Setmana Santa i Corpus. També ofereix cants en els actes litúrgics, no solament a la capital, sinó també als pobles de la província, així com misses cantades seguides d'un miniconcert en les festes patronals o tradicionals i en cicles culturals.

Han actuat en quasi totes les comunitats del país com a Madrid, a la catedral de l'Almudena; a Barcelona, a la Sagrada Família; a Múrcia, Sevilla, Vitòria, i han arribat inclús a Roma i, no cal dir-ho, a l'abadia de Solesmes, a França, bressol del cant gregorià.

El cant gregorià no és una moda que caduca, com pot ser la música moderna. El cant gregorià és un tipus de música vocal monòdica, que té ritme lliure, que és cantada sobre textos en llatí, que és propi de la litúrgia cristiana, i que s'origina en l'alta edat mitjana de l'any 476 a l'any 1492 amb el descobriment d'Amèrica.

La denominació de *cant gregorià* es deu al fet que aquest tipus de cant és atribuït al papa Gregori I (540-604) com una evolució del *cant ambrosià*. Des del seu naixement, la música cristiana va ser una oració cantada, que devia realitzar-se no de manera purament material, sinó amb devoció o, com deia sant Pau: «*Cantant a Déu en el vostre cor*». El text era, doncs, la raó de ser del cant gregorià. En realitat, el cant del text es basa en el principi, segons el qual deia sant Agustí: «*aquell que canta ora dues vegades*». El cant gregorià mai podrà entendre's sense el text, el qual té prelació sobre la melodia i és el que li dóna sentit a aquesta. Per tant, en interpretar-lo, els cantants han d'haver entès molt bé el sentit del text.

El cant gregorià és un cant col·lectiu, monòdic (tots els cantors entonen la mateixa melodia), de caràcter litúrgic, de text en llatí. Es canta amb ritme lliure, segons el desenvolupament del text literari i no amb esquemes mesurats, com podrien ser els d'una marxa, dansa o simfonia. Es canta sense acompanyament d'instruments.

Els textos del cant gregorià estan presos dels salms, els himnes, i les antífoes cantades abans i després dels salms, responsoris, *Te Deum*, cants dels llibres l'Antic i del Nou Testament (*Benedictus, Magnificat, Nunc dimittis*), cants processionals: processó de Rams, al Sepulcre, amb el Santíssim Sagrament, cants provinents dels evangelis i uns altres d'inspiració pròpia, generalment eren anònims.

La seua melodia de vegades és sil·làbica (quan a cada síl·laba del text li correspon un so) i de vegades melismàtica, quan a una síl·laba corresponen bastants sons. Hi ha melismes que contenen més de 50 sons per a una sola síl·laba. Si hi ha dues, tres o quatre notes per síl·laba, aleshores parlem de melodia neumàtica.

A Jerusalem existien dues cultures: la tradicional, jueva, i l'hel·lenística que s'estenia arreu de la conca mediterrània, des d'Alexandria en Egipte, fins a Roma. El gregorià pren de la música hebrea, la devoció i de la grega, la bellesa. La litúrgia de Roma que se celebrava en llengua grega en principi i a partir del segle IV ja en llatí, usava paraules com *Hosanna, Al·leluia, Amén*, i també paraules gregues com *Kyrie eleison, Hàiios, o Theós*.

A partir del Renaixement, el gregorià entra en crisi i no ressorgirà fins a l'any 1835 amb el ressorgiment a l'Abadia de Solesmes, forçat per la creació d'una escola per a organistes i mestres cantors laics. Des d'allà es va estendre a altres com Silos, Montserrat, ... i s'han recuperat gran nombre de manuscrits dels segles X al XIII.

Al segle XII comença a introduir-se la polifonia i el cant gregorià comença a unificar-se gràcies a escriptors i esglésies, que editen el llibre oficial de la música religiosa del Vaticà, anomenat *Liber Usualis* (actualment no s'edita).

El cant gregorià s'escriu sobre el tetragrama, és a dir, sobre quatre línies, a diferència del pentagrama de cinc línies de la música actual. Les seues notes es denominen *quadrades* o *punt quadrat*. Dels segles IX al XIII es feia servir la notació neumàtica. Els neumes eren uns signes sobre les síl·labes del cant que permetien als cantors recordar més fàcilment les melodies. Tenien una finalitat mnemotècnica.

Al començament el cant gregorià era de transmissió oral, fins que Roma, per a homogeneïtzar les diverses versions del repertori, va promoure les versions escrites dels cants gregorians. Això es va fer gràcies als monestirs religiosos, especialment els benedictins.

El cor Resurrexit actua en la xerrada i algunes vegades el conferenciant explica el comportament de la partitura que tenen els cantors. Així per exemple tenim el tetragrama del gradual del dijous sant. *Christus factus est pro nobis obediens*.

	Neumes	Notació quadrada	Correspondència
VIRGA	/	■ ■	♪ . ♪
PUNCTUM	·	■ ◆	♪ . ♪
CLIVIS	∧ (= /)	■ ■	♪ ♪
PES (o PEDATUS)	∪ (= /)	■ ■	♪ ♪
TORCULUS	∩ (= /)	■ ■	♪ ♪
PORRECTUS	∨ (= /)	■ ■	♪ ♪
CLIMACUS	∠	■ ◆	♪ ♪
SCANDICUS	!	■ ■	♪ ♪
QUILISMA	— ↗	■ ■	♪ ♪

	Abans de 1420	Després de 1420	Avui
MÀXIMA	■	□	
LLARGA (VIRGA)	■	□	
BREU (PUNCTUM QUADRAT)	■	□	
SEMI-BREU (PUNCTUM ROMBE)	◆	◇	○
MÍNIMA	↓	○	○
SEMÍNIMA	↓	○	○
FUSA		○	○
SEMIFUSA		○	○

Imatge de notació neumàtica i la correspondència amb la quadrada i actual.

Fixem-nos en la paraula *nobis*. El cant l'allarga per a representar tota la humanitat. La paraula *obediens* és tan llarga com l'obediència completa. *Mortem*, davalla i repetida, simbolitza l'aixecament de la creu i mentre es canta *crucis* es fa música de *mortem*, ja que és mort en la creu i veiem com descendeix. En el mot *exaltavit* hi ha un canvi de to i un ascens de to i melodia.

El terme mode fa referència a les escales i regles compositives de la melodia usades en els sistemes musicals antics. Segons el monjo benedictí Guido D'Arezzo, els modes musicals són: *El primer és greu, el segon trist, el tercer místic, el quart harmoniós, el cinquè alegre, el sisè devot, el setè angèlic i el vuitè perfecte*. Juan d'Espinosa, autor del segle XVI comenta: *El primer és tot alegre i molt hàbil per a amansar les passions de l'ànim...; greu i plorós és el segon, molt apropiat per a provocar llàgrimes...; el tercer és molt eficaç per a incitar a la ira...; mentre que el quart pren en si tota l'alegria, incita als delectes i modera l'acarnissament...; el cinquè causa alegria i plaer als que estan en tristesa...; plorós i piadós és el sisè...; plaer i tristesa es reuneixen en el setè...; per força ha de ser molt alegre el vuitè...* (Tractat, de principis de 1520).

Grad.
5.

Hri-stus * fáctus est pro nó- bis obé-
di- ens us-que ad mór-tem, mór-tem au-tem crú-
cis. V. Propter quod et Dé-us exaltávit
íllum, et dé-dít
íl-li nó- men, quod est super ómne
* nó- men.

Segons siga el nombre de notes que tinga cada síl·laba, el cant gregorià es classifica en quatre estils: *Sil·làbic*, quan a cada síl·laba del text li correspon una nota. *Neumàtic*, quan a cada síl·laba del text porta dues o tres notes. *Melismàtic*, quan porta més de tres notes per síl·laba. *Salmòdic*, quan sobre un grup de síl·labes diferents del text es canten sobre la mateixa nota repetida de la melodia.

Als monestirs, els monjos feien una pausa en la feina de casa i es reunien regularment a determinades hores del dia per a fer la seua oració: *Matines*: pregària de vigília. *Laudes*: pregària del matí. *Prima*: sis del matí. *Tèrcia*: nou del matí. *Sexta*: dotze del migdia. *Nona*: tres de la vesprada. *Vespres*: sis de la vesprada. *Completas*: abans d'anar al descans.

En la celebració de l'Eucaristia trobem dues seccions ben diferenciades: L'ordinari, composta per textos que es repeteixen en totes les misses. *Kyrie eleison*, *Gloria in excelsis Deo*, *Credo*, *Sanctus* i *Benedictus*, *Agnus Dei*. La mateixa, constituïda per peces que es canten segons el temps litúrgic o segons la festa que se celebra: *Introït*, cant d'entrada per a iniciar la celebració. *Al·leluia*, després de les lectures. *Ofertori*, per a acompanyar la processó de les ofrenes. *Comunió*.

Per a escoltar el cant gregorià cal una predisposició interior que ens porte a connectar amb l'expressió dels sentiments més profunds de l'home, de la dona: alegria, tristor, esperança, odi, dolor, lluita, ... El cant gregorià no és una part per a la litúrgia, sinó la mateixa litúrgia cantada.

Des del seu naixement, la música gregoriana fou una oració que havia de realitzar-se no de manera purament material, sinó amb devoció. Per a cantar el cant gregorià cal tenir una veu «moderadament» harmoniosa i tenir unes lleus nocions de solfeig i de llatí. Cantar gregorià és relativament fàcil; cantar bé el gregorià és molt difícil, però no impossible.

La xerrada fou amena, ja que a mesura que el conferenciant parlava, seguidament el cor cantava una peça curteta amb veu molt harmoniosa.

Almassora, febrer de 2016

Veus de dona III

MARISA CHUST VICENTE

Aquesta tertúlia tindrà dues parts: En la primera, Marisa Chust ens parlarà sobre el càncer. En la segona hi haurà una lectura escenificada d'un fragment de *La casa de Bernarda Alba*, de Federico Garcia Lorca. Amenitzarà l'acte la música de Roser Barberà. La tertúlia forma part de la Setmana de la Dona que organitza l'ajuntament d'Almassora, com es pot veure en el cartell.

Marisa ja va venir a la tertúlia, a l'abril de 2001, i ens va parlar sobre *La realitat i utopia en el càncer*. És almassorina, oncòloga i treballa en radioteràpia a l'IVO (Institut Valencià d'Oncologia). En aquella ocasió, diu la presentadora, Margarita ja ens va dir: «*Cal tenir esperança en la investigació, cada vegada més avançada sobre el càncer*». Això és cert, però sense que les autoritats no donen suport a la investigació, l'esperança és insuficient. Avui ens parlarà sobre els canvis i avanços que s'han produït tant en el diagnòstic com en el tractament del càncer de mama.

SETMANA DE LA DONA

Del 7 al 13 de març

7 de març, dilluns
18.30 h Planta baixa de l'ajuntament
Inauguració exposició *Mestres històriques d'Almassora*
19 h Casa de la Cultura
Presentació del llibre *Vientos para una pluma*
22 h CaixAlmassora, sala dels Llauradors
Tertúlia del Portal, Veus de dona III

8 de març, dimarts
10 h a 13 h Plaça de Pere Cornell, activitat *Tejiendo Igualdad*
18 h Casa de la Cultura
Projecció de la pel·lícula *Maestras de la república*
A continuació, homenatge a Anna Maria Martinavarro per la seua trajectòria professional

10 de març, dijous
9.20 h Casa de la Cultura, teatre escolar amb *Caputxeta Roja*, programada amb els col·legis
15.20 h Continua la campanya de teatre escolar

12 de març, dissabte
18 h Casa de la Cultura *La sonrisa del naufrago*
Entrada gratuïta
Accés limitat a la capacitat de la sala
Públic familiar

13 de març, diumenge
19 h Església de la Nativitat
Concert de l'Estança Harmònica
Entrada gratuïta
Accés limitat a la capacitat de la sala

AJUNTAMENT D'ALMASSORA

Organitzen: regidories de Cultura, Igualtat i Benestar Social
Col·laboren: Isonomia, Margarita Serra i Margarita Agut

Marisa ens va a parlar sobre el càncer de mama. On som? Ens diu que aquest càncer és el més freqüent en la dona espanyola. Suposa el 29% de tots els tumors en el nostre país. En les dones majors de 50 anys és on es presenta en una major incidència. El 10% es diagnostica en dones menors de 40 anys. També els homes poden tenir càncer de mama però sols representen el 0,1% de tots els càncers de mama.

El nostre organisme està constituït per un conjunt d'òrgans que, a la vegada, estan formats per cèl·lules que es divideixen d'una manera regular. Quant la divisió és incontrolada, amb el temps tindrem un tumor. Si, a més a més, aquestes cèl·lules envaeixen teixits i òrgans de la contornada, es traslladen i proliferen en altres parts de l'organisme tindrem un tumor maligne o càncer. El càncer de mama s'origina en el teixit de la glàndula mamària.

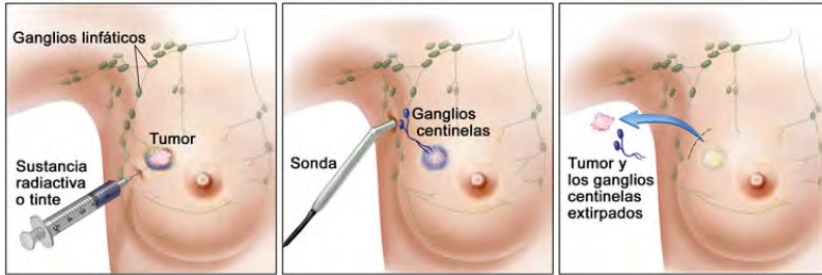
Els càncers són capaços de disseminar-se a través de tot el cos utilitzant dos possibles mecanismes: la invasió o la metàstasi. Per invasió s'entén la penetració directa de les cèl·lules canceroses en els teixits veïns. Per metàstasi entenem l'habilitat de les cèl·lules canceroses de penetrar dins els vasos limfàtics i sanguinis, circular per la sang i envair els teixits normals en altres parts del cos. Els tumors benignes no es poden disseminar per invasió o metàstasi; sols creixen localment. Els tumors malignes es disseminen per invasió o metàstasi. La paraula càncer sols s'aplica als tumors malignes.

El millor remei per a curar el càncer és el diagnòstic precoç. La dona ha d'aprendre a buscar anomalies o bonys en el seu pit. No ha de tenir angúnia ni temor en consultar al seu metge si nota algun canvi en les mames. Fins als 40 a 45 anys caldria fer-se mamografies cada dos anys. A partir d'aquesta edat les mamografies haurien de ser anuals.

El gangli sentinella és el primer gangli que troben les cèl·lules tumorals en intentar disseminar-se a través de la limfa. Per a la seua identificació s'injecta una substància radioactiva o tint prop del tumor. Aquesta substància viatja a través dels conductes limfàtics fins al gangli o ganglis sentinelles. S'utilitza una sonda per trobar-los. Una vegada els hem trobat, el cirurgià extrau els marcats pel tint o substància radioactiva i els analitza. Si l'anàlisi resulta ser negativa, és a dir, el gangli no presenta cèl·lules malignes, no cal fer buidament. Si l'anàlisi és positiva, caldrà fer buidament sempre que les cèl·lules siguen més grans de 2 mm.

El mètode OSNA (*One Step Nucleic Acid Amplification*) és una tècnica que permet l'anàlisi intraoperatòria del gangli sentinella. Aquest sistema permet analitzar la totalitat dels ganglis durant el procediment quirúrgic i evita que la pacient haja de sotmetre's a una nova operació per a realitzar-li el buidament axil·lar. El mètode també permet determinar amb més precisió i exactitud els ganglis que es poden veure afectats per cèl·lules tumorals.

La braquiteràpia és un tractament en el qual isòtops radioactius es col·loquen dins o prop de la zona requerida al tractament. La braquiteràpia es pot utilitzar sola o en

combinació amb altres teràpies com la cirurgia, la radioteràpia externa i la quimioteràpia. En contrast amb la radioteràpia externa en què raigs X d'alta energia es dirigeixen al tumor des de fora del cos, la braquiteràpia requereix la col·locació precisa de les fonts de radiació directament al lloc del tumor. Un aspecte important de la braquiteràpia és que la radiació només afecta una zona molt localitzada al voltant de les fonts de radiació. L'exposició a la radiació dels teixits sans més allunyats de les fonts és, per tant, reduïda. Aquestes característiques de la braquiteràpia ofereixen avantatges sobre la radioteràpia externa, el tumor pot ser tractat amb dosis molt altes de radiació localitzada, mentre que es redueix la probabilitat d'un dany innecessari en els teixits sans circumdants.

Un tractament amb braquiteràpia es pot completar en menys temps que altres tècniques de radioteràpia. Això pot ajudar a reduir la probabilitat que les cèl·lules canceroses sobrevisquen, es divideixen i cresquen en els intervals entre cada dosi de radioteràpia. Normalment els pacients han de fer menys visites a la clínica de braquiteràpia en comparació amb la de radioteràpia externa.

Generalment no és possible saber exactament per què una persona presenta càncer i una altra no, però els estudis han mostrat que certs factors poden augmentar les possibilitats de patir càncer. Alguns d'aquests no poden evitar-se, com l'envelliment; altres, com el consum de tabac o d'alcohol, sí que es poden evitar. Les mames denses, tenir el primer embaràs a edat avançada, l'obesitat, etc., són factors de major risc de patir càncer de mama. Un grup petit de càncers el causa canvis genètics hereditaris, però la majoria dels canvis que causen càncer tenen lloc durant la vida de la persona.

Tractaments sistèmics:

1. L'hormonoteràpia és el tractament del càncer amb hormones. S'utilitza en càncers de mama i de pròstata. El tractament hormonal actua alterant la producció o impedit l'acció dels estrògens o de la testosterona sobre els òrgans específics. El seu objectiu és eliminar o reduir el tumor i millorar la supervivència i la qualitat de vida del pacient o de la pacient.

2. La quimioteràpia és una teràpia sistèmica, ja que afecta a tot el cos a través de la sang. Se solen utilitzar dos o més medicaments com a tractament de quimioteràpia per al càncer de mama. La «quimio» s'utilitza per a tractar el càncer de mama invasiu i també en estadi avançat per a destruir les cèl·lules canceroses.
3. La immunoteràpia és un tractament que restaura o intensifica la capacitat del sistema immunitari per a combatre el càncer, encara que alguns tipus poden evitar ser detectats i destruïts pel sistema immunitari. Un cinc per cent dels pacients amb melanoma avançat pot sobreviure uns cinc anys després del tractament.
4. Les teràpies dirigides són fàrmacs que bloquegen el creixement i la disseminació del càncer, actuant sobre molècules específiques. La «quimio» actua en totes les cèl·lules que se divideixen amb rapidesa, normals i tumorals, mentre que la teràpia dirigida actua sobre molècules específiques. La «quimio» destrueix cèl·lules tumorals, la teràpia dirigida bloqueja la proliferació de les cèl·lules tumorals. Les teràpies dirigides són, en l'actualitat, on se centra la creació més gran de fàrmacs contra el càncer. Són la pedra angular de la medicina de precisió, una forma de medicina que utilitza informació dels gens i proteïnes d'una persona per a prevenir, diagnosticar i tractar malalties.

Diagnòstic del càncer. Entre altres proves, parlarem sobre algunes proves radiològiques i sobre la biòpsia. La mamografia és una fotografia de la mama. És un estudi bastant precís que s'ha utilitzat durant molts anys. Tots els anys és convenient fer-se mamografies per a controlar si els pits presenten indicis de la malaltia.

L'ecografia és una prova diagnòstica que permet obtenir imatges procedents d'ecossonors. Les ones sonores reflectides les recull un aparell que les transforma en una imatge que es mostra en un monitor de televisió.

La ressonància magnètica és una de les tècniques de diagnòstic per la imatge més modernes i innòcues. Funciona gràcies a un potent imant i a les ones de ràdio que permeten visualitzar la imatge a través d'un monitor de televisió. No utilitza elements radioactius ni raigs X i no té efectes nocius.

Una biòpsia és un procediment diagnòstic que consisteix en l'extracció d'una mostra total o parcial de teixit per a examinar-la al microscopi. Les biòpsies són anàlisis que es realitzen per a examinar un teixit o cèl·lules d'una part del cos. Es poden realitzar amb un tall o raspat d'una zona petita de teixit o extraient una mostra de teixit per mitjà d'una agulla i una xeringa. Les biòpsies es realitzen per a detectar malalties o afeccions, com una infecció, inflamacions o càncer.

En aquest apartat veurem alguns dels tractaments del càncer. El primer la Algunos de los órganos en los que se suelen realizar biopsias incluyen la médula ósea, el

hígado, riñones, ganglios, linfáticos, piel, esófago, estómago y otras partes del aparato digestivo, así como el tejido muscular. cirugía és l'extirpació del tumor i del teixit circumdant durant una operació. La cirurgia és el tipus més antic de teràpia contra el càncer i en l'actualitat segueix sent un tractament eficaç per a molts tipus de càncer. S'utilitza amb freqüència per a extirpar tot el teixit cancerós o part d'aquest després del diagnòstic. La cirurgia pot ser útil per a recuperar l'aspecte físic o alguna funció del cos o per a alleujar els efectes secundaris.

La radiació descriu la manera en què l'energia es mou d'un lloc a un altre. La radiació dels raigs X té prou energia per a destruir les cèl·lules. El tractament per a la destrucció de les cèl·lules s'anomena radioteràpia. La radioteràpia també s'utilitza per a reduir la mida dels tumors i per a alleujar la pressió, el dolor i altres símptomes del càncer. radioteràpia paliativa Aquest tipus de tractament es diu radioteràpia pal·liativa i s'utilitza quan no és possible curar del tot la malaltia. L'objectiu d'aquesta teràpia és millorar la qualitat de vida del pacient.

Entre els fàrmacs utilitzats per a combatre el càncer, destaquem l'ipilimumab, un anticòs monoclonal IgG1, de baixa toxicitat el qual s'administra en quatre dosis durant 12 setmanes. Després ja no s'administra, ja que és molt costós. La bona notícia és que els efectes secundaris d'aquest anticòs no solen revestir gravetat.

Què s'ha aconseguit fins ara? Doncs que les taxes de supervivència en tumors inicials pràcticament són del 100%, que la supervivència dels càncers de mama és del 90% a cinc anys i del 80% a 15 anys, la mortalitat del càncer de mama es redueix d'un dos al tres per cent anual, que tenir metàstasi en càncer de mama no significa mort, que el càncer de mama és curable en estadis inicials, que cada vegada els tractaments que s'estan fent són més personalitzats. Cal insistir en que el fet d'un càncer agafat a temps no és una assegurança de curació, però sí d'un percentatge gran de poder-lo superar.

Per últim, al gener de 2016, *El País Semanal* va publicar un article: «Poderosas a los 50». Fou la primera generació d'espanyoles que va accedir massivament a la universitat i als anticonceptius, que ara afronta la maduresa desmuntant mites i que han après que la soledat no depèn de tenir parella. A Espanya hi ha censades més de tres milions de dones entre 50 i 59 anys, la qual cosa representa el 13,24% de la població femenina i el 6,73% del total de la població.

Doncs bé, tot això que s'ha dit, no hauria estat possible si les dones anteriors a tots nosaltres no hagueren estat suficientment valentes, ens diu Marisa, com per a eixir de casa i tenir la valentia de posar-se a treballar. Anar a treballar era un signe d'endarreriment social i no un signe d'independència. Gràcies a aquestes persones tenim aquesta vida infinitament millor que elles.

En la foto es veu una xica que treballa a una fàbrica, a Almassora, i que és ma mare, ens diu Marisa.

La música de Roser Barberà, juntament amb les guitarres d'Arantxa Escuder i de Sandra Fogués, amenitza l'acte amb cançons com: «Los cuatro muleros» i «La Tarara sí, la Tarara no». Les lletres: *De los cuatro muleros, que van al campo, el de la mula torda, moreno y alto. // De los cuatro muleros, que van al agua, el de la mula torda, me roba el alma. // De los cuatro muleros, que van al río, el de la mula torda, es mi marío. // A qué buscas la lumbre la calle arriba, si de tu cara sale la brasa viva.*

La Tarara, sí; la Tarara, no; la Tarara, niña, que la he visto yo. // Lleva la Tarara un vestido verde lleno de volantes y de cascabeles. // La Tarara, sí; la Tarara, no; la Tarara, niña, que la he visto yo. // Luce mi Tarara su cola de seda sobre las retamas y la hierbabuena. // Ay, Tarara loca. Mueve, la cintura para los muchachos de las aceitunas.

La segona part la presenta Fàtima Agut, qui elegeix representar una lectura de la primera escena del segon acte de *La casa de Bernarda Alba*, de Federico García Lorca. La representació, a càrrec de les dones Maria Rodríguez, Evèlia Beltran, Susanna Claramonte, Llúcia Martínez i Carme Andrés.

Per què Lorca? Perquè volia mostrar en les seues obres no dones objectes literaris, sinó dones reals, dones marcades per la família, els costums, les tradicions, la maternitat, dones que sofreixen, condemnades a callar, a estar tancades a casa a pany i clau, a amagar els seus sentiments, a viure la seua tragèdia personal sense idealitzacions. Lorca, per a mostrar les situacions límit d'una Espanya rural, imprecisa i mítica, no utilitza un llenguatge naturalista ni realista, sinó poètic i simbòlic.

Deixem que les filles de Bernarda, aquestes dones que malviuen sota l'autoritat extrema de la mare o del pare, ens expressen els seus sentiments.

Personatges: filles de Bernarda, Angustias, de 39 anys; Martirio, de 24; Magdalena, de 30, i Adela, de 20. La Poncia, criada de 60 anys.

- ANGUSTIAS: *Ya he cortado la tercera sábana.*
- MARTIRIO: *Le corresponde a Amelia.*
- MAGDALENA: *Angustias, ¿pongo también las iniciales de Pepe?*
- ANGUSTIAS: *(seca) No.*
- MAGDALENA: *(a voces) Adela, ¿no vienes? (bajo) estaré echada en la cama.*
- LA PONCIA: *Esta tiene algo. La encuentro sin sosiego, temblona, asustada, como si tuviese una lagartija entre las manos.*
- MARTIRIO: *No tiene ni más ni menos que lo que tenemos todas.*
- MAGDALENA: *Todas, menos Angustias.*
- ANGUSTIAS: *Yo me encuentro bien y al que le duela que reviente.*
- MAGDALENA: *Des de luego hay que reconocer que lo mejor que has tenido siempre es el tallo y la delicadeza.*
- ANGUSTIAS: *Afortunadamente, pronto voy a salir de este infierno.*
- MAGDALENA: *¡A lo mejor no sales!*
- MARTIRIO: *Dejad esa conversación.*
-
- LA PONCIA: *No me desafíes, Adela. No me desafíes. Porque yo puedo dar voces, encender luces y hacer que toquen las campanas.*
- ADELA: *Trae cuatro mil bengalas amarillas y ponlas en las bardas del corral. Nadie podrá evitar que suceda lo que tenga que suceder.*
- LA PONCIA: *¡Tanto te gusta ese hombre!*
- ADELA: *¡Tanto! Mirando sus ojos me parece que bebo su sangre lentamente.*
- LA PONCIA: *Yo no te puedo oír.*
- ADELA: *¡Pues me oirás! Te he tenido miedo, ¡pero ya soy más fuerte que tú! (entra Angustias)*
- ANGUSTIAS: *¡Siempre discutiendo!*
- LA PONCIA: *Claro. Se empeña que con el calor que hace vaya a traerle no sé qué de la tienda.*
- ANGUSTIAS: *¿Me compraste el bote de esencia?*
- LA PONCIA: *El más caro. Y los polvos. En la mesa de tu cuarto los he puesto. (sale Angustias)*
- ADELA: *¡Y chitón!*
- LA PONCIA: *¡Lo veremos!*

Margarita i Marisa.

Actores en la representació.

Al fons, les dues guitarristes i la flauta.

Almassora, març de 2016.

Parlant amb Cervantes

MANUEL GARCIA COMAS

Presenta la tertúlia Joaquín Beltrán, company del conferenciant. Manuel García és jubilat i ha estat catedràtic de Llengua Espanyola i Literatura a l'Institut Penyalgosa de Castelló de la Plana.

Cervantes no pot venir a la tertúlia de cos present, ens diu Manuel (fa 400 anys que és mort), però sí que estarà entre nosaltres la seua ànima, el Quixot. Per això li hem deixat lliure aquesta cadira i el seu llibre més famós. Li preguntarem per les coses més obscures de la seua vida i que nosaltres no sabem. Potser algunes no les recorde, ja que són molts els anys que han passat, però nosaltres insistirem a tenir una resposta, si és possible.

Així, doncs, el conferenciant dóna la benvinguda a Miguel de Cervantes i li ofereix un tractament pla, no de «vuesa merced», sinó de vós. Ni tan sol tractament d'en, ja que no va arribar a ser llicenciat.

Cervantes ens conta la seua vida des de la primera part del Quixot, fins a la segona part, passant per les *Novelas ejemplares* i *Los trabajos de Persiles y Sigismunda* després de la seua mort. Igualment passa amb Miguel de Unamuno amb totes les seues obres. Tota l'obra de Cervantes podríem dir que és «autobiogràfica».

Així que vós vau nàixer a Alcalà d'Henares l'any 1547, tal vegada un 29 de setembre (Sant Miquel), el mateix dia que va nàixer Miguel d'Unamuno, però de l'any 1864. O tal vegada un 9 d'octubre (data de baptisme), a Santa Maria la Major d'Alcalà.

Joaquín, Miguel de Cervantes i Manuel.

Manuel.

Hi ha una carta en la qual el vostre pare, Rodrigo de Cervantes, comunica el seu pare (el vostre avi), jutge de Còrdova, llicenciat Juan de Cervantes, que ha tingut un altre fill. A Juan no li va parèixer massa bé, ja que el vostre pare, Rodrigo, no tenia una professió molt segura. Era cirurgia ambulat, sagnador, arrencaqueixals, barber... Rodrigo i la seua dona Leonor anaven de ciutat en ciutat.

Vós éreu el quart de set germans. Hi ha Andrés (1543), Andrea (1544), Luisa (1546), Miguel (vós) (1547), Rodrigo (1550), Magdalena (1554) i Juan, conegut perquè son pare el menciona al testament.

Vós passàreu la infantesa a Valladolid i l'adolescència, a Sevilla, juntament amb els pares jesuïtes. Anàreu a Madrid perquè el vostre pare va decidir instal·lar-se a la cort. Uns van portar a l'Estudio (ara la Universitat). A Madrid no hi havia universitat. Hi havia a Alcalà, a Valladolid o a Salamanca. Però regentava un estudi Juan López de Hoyos. Per ell, vós éreu el car i amat deixeble.

A la mort de la reina Isabel de Valois (1568), tercera dona de Felip II, fóreu l'encarregat de compondre uns versos per a les exèquies. Això us va llançar un poc cap a les lletres. Cert? De moment, sí. Aleshores teníeu 21 anys.

Recordeu el que va passar el 15 de setembre de 1569? No? No interessa. Aquest dia us acusen d'haver ferit un tal Antonio Sigura en una baralla de carrer. Vau fugir a Itàlia. Com vau conèixer qui després seria el cardenal Giulio Acquaviva? Ara era a Madrid com a llegat pontifici a la cort. Va intervenir-hi Hoyos? Tot això no està escrit enlloc. Què és el que va fer que el futur cardinal us protegira? A l'Arxiu Nacional de Simancas hi ha un document que diu: «*Para que un alguacil vaya a prender a Miguel de Cervantes —sin derecho de oficio— Secretario Pradedo. Crimen*». «...a que con vergüenza pública le sea cortada la mano derecha y en destierro... por tiempo de diez años».

Pedrola és un poble a la vora de l'Ebre, en la carretera de Saragossa a Logronyo. Allà hi ha la casa pairal de la Duquessa de Villahermosa. Miguel, vós vau estar en aquesta casa. Això sí que ho recordeu. Prop hi ha un poble xicotet anomenat Alcalà d'Ebre. Si anem per la carretera nacional, hi trobarem un anunci que posa «Ínsula Barataria». Per què, Miguel us vau detenir-hi tant de temps? Perquè monsenyor Acquaviva coneixia la duquessa.

La vostra marxa a Itàlia li interessava també al futur cardenal, qui us va contractar com a cambrer (ajudant de cambra). A Itàlia vau descobrir llibertat i bellesa. Mitjançant el cardenal vau visitar gran part d'Itàlia. Us hi avorrieu, Miguel? Al palau del cardenal, us ensopíeu com un lluç. Hauria de passar el vostre germà, Rodrigo, per a posar-vos el verí de la guerra.

Rodrigo s'adonà que els turcs amenacen el Mediterrani i forma una triple aliança: Regne d'Espanya, Estats Pontificis i la República de Venècia (la Lliga Santa). Això va ocórrer el 7 d'octubre de 1571. La flota espanyola, comandada per Álvaro de Bazán, la pontificia per Marco Antonio Colonna i la veneciana per Sebastiano Venier.

A la batalla de Lepanto, la triple flota entra en conflicte amb els turcs. Batalla molt dura que va guanyar la Lliga Santa. Vau estar orgullós d'haver pogut combatre i recordeu que va dir: «*la más memorable y alta ocasión que vieron los pasados siglos, ni esperan ver los venideros*».

La vespra de la batalla, Cervantes, estàveu amb febre i el capità Diego de Urbina, no us deixava sortir a coberta. Al matí començà la batalla i a la vesprada aneu a coberta, comenceu a disparar i l'únic que sabem és que rebeu una arcabussada al pit i una altra a la mà esquerra que us la va deixar inútil, segons vós conteu. Els historiadors diuen que va perdre la mà o que va quedar sense mobilitat. Total, que us va quedar inútil de la mà esquerra. Per això us diuen «*el manco de Lepanto*».

Acabada la batalla, Joan d'Àustria visita els vaixells que han quedat sencers i vós conteu (em permeteu que ho dubte un poc) que us felicita pel vostre heroisme. Us dóna unes cartes de recomanació per a quan torneu a Espanya i us dóna una bossa amb diners. Esteu hospitalitzat a Messina durant uns sis mesos que va durar la recuperació. Seguiu la vida militar i participeu en les expedicions navals de Navarino (1572), Corfú, Bizerta i Tunísia (1573) i Palerm (1574). Vau romandre a Nàpols, fins al 1575.

Al setembre de 1575, els dos germans torneu a Espanya a bord de la galera *Sol*. Vocejant la costa de Marsella hi ha un cap anomenat les Tres Maries. Apareixen naus turques al servei d'Alger i comandades per Mami Arnaut. Eren mercenaris que buscaven sobretot botí i esclaus. Sou apressat i adjudicat com a esclau al renegat grec Dali Mami.

Els esclaus tenien com a missió treballar, però vós i el vostre germà no éreu com els altres. Per què? Potser hi tenen res a veure les cartes de recomanació de Juan de Àustria? Quatre intents de fuga i sempre fóreu apressat. Els frares trinitaris aconseguiren el preu del rescat, però Hassan Paixà, home luxuriós i efeminat no us va deixar eixir. Només a Rodrigo, l'any 1577. Males llengües creuen que podria tenir en vós un «amigueta».

En la primera part d'aquest llibre, Miguel, apareix el capità captiu, és a dir, un militar espanyol que ha fugit d'Alger i va acompanyat d'una formosa móra, que s'ha convertit al catolicisme. La història està en el Quixot, que sou vós.

Les cartes de recomanació valien molt. D'una banda, Paixà no us deixava sortir (pensava que éreu una persona important), devíeu ser un bon xicot encara. Li abellíeu tant al Paixà com a la seua favorita. Amb qui us va quedar? Segons la història del capità captiu, amb la favorita. Hi ha una història d'amor. Fóreu protagonista o és una història que ens heu contat? Però, això va ocórrer.

Al cinquè intent de fugida, no se sap si pel Paixà o pel perillós amor de la favorita, apareix un frare trinitari amb 300 ducats, però en demanaven 500. Els 200 que faltaven els van posar uns comerciants valencians i us van deixar sortir. Reconeixereu que feieu pena. D'ací vindria «*el caballero de la triste figura*».

El 19 de setembre de 1580 sou alliberat. Embarcàreu a Alger cap a Espanya. Desembarcàreu en Dènia i us vau estar uns mesos a València. Precisament en el vostre últim llibre (*Persiles y Sigismunda*), parlant de València teniu escrit: «...*La grandeza de su sitio, la excelencia de sus moradores, la amenidad de sus contornos y finalmente aquello que la hace hermosa y rica sobre todas las ciudades, no sólo de España, sino de toda Europa y principalmente la hermosura de las mujeres y su extremada limpieza y graciosa lengua, con quien sólo la portuguesa puede competir en ser dulce y agradable*». Al desembre torneu a Madrid amb la vostra família.

Juntament amb el rei Felip II visiteu Portugal. Vós, sent soldat aneu en el regiment del general Lope de Figueroa. Aquest vol que el seu regiment descanse en un poble d'Extremadura anomenat Zalamea. Pedro Calderón de la Barca va fer famós el poble quan va escriure l'obra de teatre *El alcalde de Zalamea*. El general té dret a elegir la casa en què allotjar-se. Elegeix la casa d'un llaurador molt ric, que més tard serà elegit alcalde i que s'anomena Pedro Crespo.

A les illes Açores participàreu en una lluita contra els francesos. A Portugal, l'any 1582, vau conèixer una actriu portuguesa, Ana de Villafranca, a qui vau estimar molt i ella va correspondre donant-vos una filla, Isabel, a qui, en un principi, no vau voler reconèixer.

Una vegada de retorn a la cort sol·liciteu anar a Amèrica, «*refugio de todos los desesperados de España*», com vós mateix vau dir. La resposta: «*busque para acá en que se le haga merced*», és a dir, no. Escriviu un bell poema, una bella carta en vers al secretari reial, Mateo Vázquez que es titula *Viaje del Parnaso*.

Als trenta-set anys, Miguel, visiteu en diverses ocasions un xicotet poble prop de Toledo, Esquivias, on viu la família Salazar. Coneixeu una jove molt bonica de 19 anys, Catalina. És òrfena i els seus oncles volen per ella un terrinent. Us enamoreu i ella correspon. Us caseu al desembre de 1584. De moment, sou administrador de les finques, però a vós no us agrada. En juny de 1585 mor el vostre pare i us deixa hereu de molts deutes. Publiqueu l'obra pastoral *La Galatea*.

Tots els membres de la vostra família són pràcticament dones. La vostra mare Leonor, les germanes Magdalena i Andrea que ha tingut una relliscada i té una filla que es diu Constanza, Luisa, germana major monja; el jove Juan, de poca salut, que mor ben prompte; Rodrigo, militar, marxa a Flandes i ara la vostra esposa Catalina. Necessiteu diners per a pagar els deutes. Ni la publicació de *La Galatea* ni les terres d'Esquivias donen per a molt.

Refresquem, si voleu, la memòria. Hi havia un tal Alonso de Quijada, un personatge que a parer meu no us va fer molta gràcia. Mireu, quan en la primera pàgina del *Quixot* dieu: «*En un lugar de la Mancha, de cuyo nombre no quiero acordarme, no ha mucho tiempo que vivía un hidalgo de los de lanza en astillero ... de complexión recia, seco de carnes, enjuto de rostro, gran madrugador y amigo de la caza*». Alguns deien que

tenia de malnom Quijada, Quesada o Quijana i que en les estones d'oci llegia llibres de cavalleries. En l'últim capítol del segon llibre: «*Yo me creí Don Quijote de la Mancha y ahora sé que soy Alonso Quijano el Bueno*». Per la qual cosa, el Quixot ix d'Esquivias, d'un personatge que precisament no és gens simpàtic.

Es prepara l'Armada Invencible. Allí us van donar el primer càrrec de funcionari, vau ser abastador. La base, a Sevilla. A Ècija cerqueu abastiment i us poseu en l'església. Per això vau ser excomunicat. L'any 1590 de nou sol·liciteu anar a Amèrica. Sol·licitud denegada. Un empleat vostre va cometre un desfalc. Vós, vau guardar silenci. Acabeu a la presó de Castro del Río i vau eixir per mitjà d'una fiança.

Per a obtenir diners intenteu que us representen alguna novel·la, però no teniu èxit. Continueu com a funcionari, però aquesta vegada sou recaptador d'impostos a Granada (1594). La recaptació la poseu en un banc d'un portuguès anomenat Simon Freire, qui va fugir amb els diners. De nou a presó. Aquesta vegada a Sevilla, al final del carrer de Sierpes.

Ara ve, Miguel, el que jo no entenc (diu el conferenciant). Com podeu escriure aquest llibre gruit en aquestes presons? En un pròleg dieu que el llibre està gestat en la presó. Quan el vau escriure? Suppose que teniu temps per a pensar-hi. Però aquest no s'escriu en dos dies a la llum d'un ciri, mullant en aquelles plomes...

El 1598, el rei Felip II decideix que la capital de l'imperi siga Valladolid. Allà aneu amb tota la família de dones. Miguel, recordeu que teniu una filla, Isabel, a Portugal? No la voleu reconèixer perquè esteu casat. Catalina no us dóna fills i teniu una filla fora de matrimoni que us espera. Com puc dir a la meua dona que tinc una filla que no és d'ella? La solució us la dóna la vostra germana Magdalena. Contracta Isabel com a criada. Això sí, li canvieu el cognom i ara apareix com a Isabel Saavedra. Heu de reconèixer, Miguel, que la volíeu molt.

A Valladolid va córrer la veu que a la casa de Cervantes hi havia visites a totes hores. En una de les tantes visites, Isabel queda embarassada. Li trobeu un marit que mor prompte. Va tenir un altre amant. Però vós, Miguel, volíeu un marit. Compreu un marit per 2.000 ducats.

Un matí, troben mort davant de la vostra casa un cavaller navarrès, Gaspar de Ezpeleta. Vós i la vostra família quedeu presoners durant dos dies. Quan recolliren Gaspar, empestava a vi i van deduir que va caure del cavall i es va desnucar. Així, la justícia us va ser benvolent.

Comptabilitzem, doncs, una altra presó. I ara ve una qüestió. De què viviu? A Alcalà teniu família amb negocis que us passava alguna cosa per a viure. Viviu un poc a costa de la família d'Alcalà. Éreu pobre, però no míser. Fins que alguna persona us va proposar que presentàreu el manuscrit que havíeu començat a escriure a la presó. Juan de la Cuesta es va atrevir a imprimir el llibre perquè tenia relacions comercials, amistat i parentesc amb la vostra família d'Alcalà. Ningú volia fer-se càrrec d'imprimir

un llibre d'un senyor que no queia bé a la gent i havia estat pres diverses vegades. La venda del Quixot us produeix una certa estabilitat econòmica.

Lope de Vega, i molts altres escriptors no us volien, Miguel. Lope va dir de vós: «...muchos poetas hay, pero ninguno tan malo como Cervantes, ni tan necio que alabe a Don Quijote.»

El Quixot i Sancho.

Agonia de Cervantes
(oli d'Eduardo Cano de la Peña).

Tenint en compte la gran acollida que va obtenir la primera part del Quixot, el 1613 es publiquen les *Novelas Ejemplares*. Són novel·les curtes que tracten arguments d'embolics amorosos amb gran abundància d'esdeveniments: *El amante liberal*, *Las dos doncellas*, *La española inglesa*, *La señora Cornelia*, *La fuerza de la sangre*, *Rinconete y Cortadillo*, *El licenciado Vidriera*, *La gitanilla*, *El coloquio de los perros*, *La ilustre fregona*.

Però el 1614, un tal Alfonso Fernández de Avellaneda escriu la segona part del Quixot. Això va ser una gran bufetada, un colp baix. Aquesta part tenia la intenció de burlar-se de vós, d'anihilar el Quixot. I vós sabíeu qui era, perquè en el pròleg de la segona part del segon llibre (que us afanyeu a escriure, acabar i publicar), parleu de Fernández de Avellaneda i que sabeu que no s'anomenava així, que era un pseudònim. Parleu que es va gestar a Tordesillas i publicat a Tarragona. Això va provocar la idea de si procedia d'un aragonès que us tenia mania. Per això el Quixot no entra a Saragossa.

El 1615 es publica la segona part del Quixot i ràpidament escriu *Los trabajos de Persiles y Sigismunda*, els quals seran publicats un any després de la vostra mort. Tres dies abans deixeu escrit el famós pròleg: «*Puesto ya el pie en el estribo, con ansias de la muerte, gran señor, ésta te escribo. Ayer me dieron la Extremaunción, y hoy escribo ésta: el tiempo es breve, las ansias crecen, las esperanzas menguan y, con todo esto, llevo la vida sobre el deseo que tengo de vivir...*»

I després «*Adiós gracias, adiós donaires, adiós regocijados amigos; que yo me voy muriendo! Mi vida se va acabando y, al paso de las efemérides de mis pulsos, que, a más tardar, acabarán su carrera este domingo, acabaré yo la de mi vida. Lo que se dirá de mi suceso, tendrá la fama cuidado, mis amigos ganas de decirla y yo mayor ganas de escucharla.*»

Per què Sancho Panza? Un cavaller errant sense escuder «*no flipa*». Li cal un escuder, Sancho Panza. Aquest està creat per a contrarestar. Obviem els tòpics del disseny, del figuratiu i anem al contingut. En alguna ocasió li diu Sancho al Quixot: «*Mire señor Don Quijote, que no son gigantes, que son molinos...*» A més a més, Sancho ix en el llibre a partir de la crema dels llibres de cavalleria.

Hi ha un moment molt bonic en el segon llibre, quan els ducs de Villahermosa nomenen Sancho governador de l'Ínsula Baratària. Al poc de temps demana tornar amb el Quixot, ja que és sotmès a diverses i cruels burles. I el Quixot, segons una frase de l'autor diu: «*Y Don Quijote se sintió solo*». Li faltava Sancho Panza. En definitiva, el Quixot sempre és Cervantes; Sancho, el seu complement.

El Quixot és, doncs, una obra de literatura cavalleresca irònica. Està escrita en la maduresa de l'autor, ja que Miguel tenia ja 57 anys. Milions de persones han llegit l'obra i tal vegada, juntament amb la Bíblia siga el llibre que s'ha traduït a més idiomes.

Si volem saber quin era el rostre de Miguel, cal llegir el pròleg al lector de les *Novelas ejemplares*: «*Éste que veis aquí, de rostro aguileño, de cabello castaño, frente lisa y desembarazada; de alegres ojos y de nariz corva, aunque bien proporcionada; las barbas*

de plata, que no ha veinte años que fueron de oro; los bigotes grandes, la boca pequeña, los dientes ni menudos ni crecidos, porque no tiene sino seis, y éstos mal acondicionados y peor puestos, porque no tienen correspondencia los unos con los otros; el cuerpo entre dos extremos, ni grande ni pequeño; la color viva, antes blanca que morena; algo cargado de espaldas, y no muy ligero de pies. Éste, digo, es el que llaman Miguel de Cervantes Saavedra.»

En el mateix pròleg, Miguel va confessar ser tartamut quan va dir: *«será forzoso valerme por mi pico, que, aunque tartamudo, no lo seré para decir verdades».*

Cervantes mor a Madrid el 23 d'abril de 1616, als 68 anys, en la coneguda casa de Cervantes. A la capçalera del llit hi havia la seua dona Catalina, la seua filla Isabel, la seua neboda Constanza i el sacerdot Francisco Martínez Marcilla. Cervantes va desitjar ser enterrat a l'església del Convent de les Trinitàries Descalces ja que feren d'intermediaris i recolliren fons perquè ell i el seu germà Rodrigo foren alliberats de la presó a Alger. El convent està situat al carrer de Cantarranas, avui carrer de Lope de Vega, per a més ironia. Al soterrament van assistir nobles i grans entre ells Luis Fernández de Còrdova i Aragó, duc de Sessa, i el mateix Lope de Vega.

Miguel de Cervantes Saavedra, ens diu Manuel, gràcies per haver vingut, encara que siga en esperit. Hauríem volgut parlar molt més de vós. Ho sentim perquè vós i la vostra obra doneu per a molt més. De tota manera em permetreu que finalitze amb aquells versos de l'*Orland furios*: *«Quizá otro cante con más inspiración.»*

Miguel de Cervantes. Atribuït al poeta i pintor Juan de Jáuregui.

Almassora, maig de 2016.

Ramon Llull i el seu projecte

JOAN CARLES SIMÓ I ARTERO

La tertúlia és presentada per Jaime Clemente. Joan Carles naix a Almassora l'any 1963 i ara és veí de Sóller (Mallorca). És llicenciat en Filologia, branca Clàssica i especialitat en Llatí per la Universitat de València-Estudi General, on ha cursat també estudis de llengua catalana en els tres cursos de l'ICE d'aquella Universitat i amb la diplomatura dels tres primers cursos de la Facultat de Filologia, hi va ser becari durant els anys de la llicenciatura.

L'any 1993 obté el títol de màster en Periodisme i Comunicació per la UIB, especialitat que va cursar el bienni 1991-93. Des de l'any 1993 al 1995 realitza els cursos de doctorat dins el Departament de Llengua Catalana i Literatura de la UIB.

Jaime i Joan Carles.

Sala del Llaurador.

Té el títol del Conservatori Professional de Música i Dansa de Palma de Mallorca en l'especialitat de cant. És doctor en Filosofia per la UIB, des del mes de juny de 2007, amb la qualificació d'excel·lent cum laude i menció per a premi extraordinari. La tesi té com a títol *Edició i comentari crític de l'obra de Ramon Llull, Ars ad faciendum et soluendum quaestiones*.

En l'actualitat és professor titular de llengües clàssiques a l'IES Guillem Colom Casanovas, de Sóller, i professor associat de la UIB en el Departament de Filologia Catalana i Lingüística General des del curs 2001-02.

Ramon Llull naix a Palma de Mallorca l'any 1232, tres anys després de la conquesta cristiana de l'illa, fet que explica la seua preocupació per la conversió dels no-cristians. Es casa amb Blanca Picany l'any 1257 i és pare de dos fills. La seua família pertany a

la noblesa catalana i, per tant, rep una formació cortesana en què gaudeix de luxes i porta una vida bohèmia i alegre, mantenint relacions amb altres dones. Ramon és un laic que va decidir escriure sobre temes científics i sobre teologia en una època en què el saber estava reservat als eclesiàstics. Fou un escriptor prolífic i polifacètic que escrivia en llatí, en català i en àrab.

Als trenta anys, una sèrie de fets, com la impressió que li va causar un sermó sobre Francesc d'Assís, o la suposada visió de Crist en la creu, la qual se li va repetir fins a cinc vegades, van produir un canvi radical en la seua vida, de tal manera que va abandonar els seus béns i la seua família, per a retirar-se a un monestir a estudiar-hi i meditar-hi. Així, Ramon es va plantejar tres objectius: convertir els infidels (musulmans, jueus i gentils) al cristianisme, escriure llibres per a difondre aquest ideal i fundar escoles per a ensenyar-hi les llengües dels infidels als missioners. Per això, Ramon va viatjar per tota la Mediterrània i es va entrevistar amb reis, papes i altres governants, per a convèncer-los de la gran importància dels seus projectes.

Ramon, en el seu temps, fou conegut com a *Arabicus Christianus* (àrab-cristià), *Doctor Inspiratus* (doctor inspirat) o *Doctor Illuminatus* (doctor il·luminat). Ha estat un personatge molt important per a la literatura catalana, que va crear noves paraules. Però Ramon, més aviat que escriptor fou filòsof, teòleg, místic, novel·lista, poeta, missioner, ... Ramon és a la literatura catalana el que Shakespeare ho és a l'anglesa, Dante a la italiana i Goethe a l'alemanya.

La manca d'una formació adequada per a la tasca que s'havia proposat el va portar a començar, l'any 1265, un període d'aprenentatge autodidàctic a l'illa de Mallorca que culmina l'any 1274, en què escriu (primer en àrab i després en català) el *Llibre de contemplació en Déu*, obra monumental que conté la major part dels elements fonamentals del pensament de Lull. Amb els diners que va guanyar va poder crear el monestir de Miramar, a Palma de Mallorca per a ensenyar els missioners a cristianitzar els àrabs.

En aquest any 1274, mentre estava en oració a la muntanya de Randa, va concebre el conegut *Art lul·liana*, que es materialitzarà en la redacció de l'*Art abreuçada de trobar veritat*. Aquesta *Art* no és més que un mitjà per a demostrar amb arguments lògics els articles de la fe. És un sistema per a trobar la veritat referent tant a Déu com a la creació. La majoria de les 250 obres que va escriure estarien relacionades en aquesta *Art*. Per a fer-la més comprensible va compondre diversos títols auxiliars destinats a adaptar-la a les disciplines científiques medievals, com ara *Ars brevis* (1308), escrita a Pisa, fou redactada amb voluntat simplificadora i ha estat la versió més llegida i *Ars magna* (1313), on Ramon planteja una de les primeres tesis sobre raonament automàtic és a dir, el desenvolupament d'una màquina lògica capaç de validar o invalidar arguments. Teòricament, la màquina demostraria la validesa dels dogmes de la fe cristiana, incloent-hi el de l'existència de Déu. Ramon fou precursor d'Alan Turing que uns 600 anys després va inventar la màquina de Turing.

Ramon repetia que l'Art li havia estat donada per voluntat divina, com a intuïció metodològica i formal d'abast universal. El propòsit constant de comunicar-la amb èxit als públics més diversos li va aconsellar de reelaborar-la repetidament, primer en la direcció d'un creixent enriquiment, després en la d'una estilització didàctica. Així tenim: *l'Art demostrativa* (1283) que es presenta acompanyada de les figures i de l'alfabet per a facilitar l'ús de la combinatòria i del càlcul.

En la figura 1, A representa Déu i nou dels seus atributs estan representats per les lletres de la B a la K (bonesa, grandesa, eternitat, poder, saviesa, voluntat, virtut, veritat i glòria).

Signes	I <i>Principis absolutus</i>	II <i>Principis relatius</i>	III <i>Questions generals</i>	IV <i>Subjectes</i>	V <i>Virtuts</i>	VI <i>Vicis</i>
B	Bonesa	Diferència	Utrum	Déu	Justícia	Avarícia
C	Grandesa	Concordança	Quid	Àngel	Gola	Prudència
D	Eternitat	Contrarietat	De quo	Cel	Fortalesa	Luxúria
E	Poder	Principi	Quare	Home	Temprança	Orgull
F	Saviesa	Mitjà	Quantum	Imaginativa	Fe	Peresa
G	Voluntat	Fi	Quale	Sensitiva	Esperança	Erveja
H	Virtut	Majoritat	Quando	Vegetativa	Caritat	Ira
I	Veritat	Igualtat	Ubi	Elemental	Paciència	Falsetat
K	Glòria	Minoritat	Quo modo	Instrumental	Pietat	Inconstància

Cada atribut es correspon amb un principi, una pregunta, una entitat, una virtut i un vici.

La pregunta: *Utrum* significa què; *Quid* significa de quin; *De quo*, és de qui; *Quare* és per què; *Quantum* és quant; *Quale* és el qual; *Quando* és quan; *Ubi* és on; *Quo modo* és com.

Entre les 250 obres literàries que va escriure es poden destacar el *Llibre de l'orde de cavalleria*, el *Llibre d'Evast e Blaqueria* (1283). Blanqueria és un jove monjo, fill d'Evast que abandona la seua família i passa una sèrie de proves per a trobar la perfecció

espiritual. Descriu una proposta de reforma integral de la societat medieval. Aquesta obra conté el *Llibre d'amic e amat*, el qual narra l'experiència contemplativa de Blanquerna, el seu protagonista. El *Llibre de meravelles*, on el protagonista és Fèlix, pelegrí que observa com els homes prescindeixen de Déu i de les seues ensenyances. El *Llibre de les bèsties* (1288), contingut dins del *Llibre de meravelles*, correspon a un tractat de zoologia, en el qual, a tall de fauna, reflexiona sobre la política i la corrupció. *Lo desconhort* (el desconsol), un treballat debat en vers entre ell mateix i un ermità contrari a la seua causa. En el llibre Ramon expressa el desànim després de trenta anys de lluitar per l'Art.

L'*Arbre de ciència* (1296), escrit en forma d'enciclopèdia destinat a un públic no universitari. Cada ciència s'hi representa com un arbre amb arrels, tronc, rames, fulles i fruits. Entre els 16 simbolismes arboris mostra la relació entre totes les ciències, segons els principis de l'Art. *L'arbre de filosofia d'amor*, el *Cant de Ramon*, etc.

L'any 1311 Lull va dictar la *Vita coetanea* a un monjo de la cartoixa de Vauvert, situada a París. La primera redacció és en llatí, perquè l'obra va ser concebuda com una presentació de Ramon davant del Concili General de l'Església que es va celebrar aquell any a la ciutat de Vienne del Delfinat. La traducció catalana és d'un deixeble de darreries del segle XIV i hi introdueix diversos canvis. La *Vita coetanea* és una justificació de la vida i de l'obra del personatge de Ramon, molt ben raonada i sense expansions literàries. És considerada una de les millors biografies medievals. L'any 1312, durant una estada a Mallorca, escriu l'*Art abreuçada de predicació*, una col·lecció de sermons.

El llibre *Liber de ascensu et descensu intellectus* (1304), base per al mètode escalar del pensament lul·lià defensa el fet que hi ha distintes escales de coneixement, en les quals es pot pujar o baixar com si foren amples escalinates. Així, es pot pujar del sensible a l'intel·ligible i d'ací a l'intel·lectual. També és possible pujar del particular al general i d'ací a l'universal.

Thomas Le Myésier fou un deixeble de Lull que era metge de la cort francesa i va fer il·lustrar la *Vita coetanea* amb dotze miniatures de gran luxe que es conserven en un còdex de la Biblioteca Estatal de Karlsruhe (Alemanya), anomenat *Breviculum*. En la figura es veu Thomas, a la dreta, discutint amb Ramon.

Lull també va tenir adversaris, especialment entre els dominics, que crearen un corrent antilul·lista, els quals, a més d'atacar-lo pel contingut de la seua obra, li atribuïren posicions heterodoxes a partir de textos falsament lul·lians sobre l'alquímia o la càbala. Aquesta confrontació ha afectat negativament el seu procés de canonització. Eclesiàsticament no és beat, però popularment, sí.

Ramon va ser un dels primers europeus a utilitzar la llengua vernacle per a escriure les seues obres. Utilitzava el català per a arribar a un públic laic que el podia entendre. Diríem que el català era una llengua dels pecadors. Quan calia arribar a un públic més lletrat, el llatí era la llengua escollida. El llatí era una llengua científica. L'àrab era la llengua dels infidels.

Thomas Le Myésier i Ramon Llull.

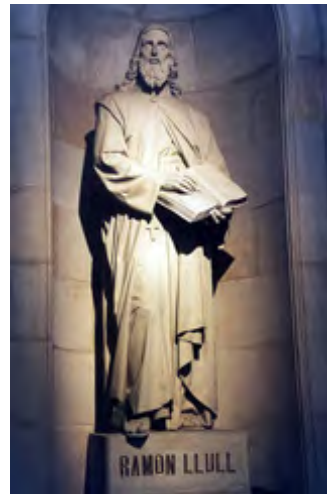

Representació simbòlica del llibre
Ascensu i descensu.

Ramon era partidari d'una religió basada no solament en la fe, sinó també en la raó, entre les quals sostenia que no hi pot haver contradicció. La fe es té, no s'ha de demostrar. Per això, Llull defensava el diàleg raonat entre diverses religions. En cas de controvèrsia, calia mirar de convèncer amb arguments fonamentats, perquè convèncer és un mitjà molt més efectiu que no forçar a creure.

Retrat de Ramon Llull sobre l'any 1315.

Estàtua ubicada a la Universitat de Barcelona.

L'any 1288 Ramon rep el títol de doctor per la Universitat de París, però ell buscava la creació de monestirs per a formar-hi als missioners i croades per a combatre els infidels. Com no ho podia aconseguir va ingressar en la congregació dels franciscans, per a aconseguir subvenció per als seus projectes.

Ramon fou missioner i els seus viatges el van dur per bona part d'Europa i la Mediterrània. També va estar tres vegades al nord d'Àfrica. Quan va fer l'última d'aquestes estades, a Tunis, ja tenia més de vuitanta anys. Va morir el 1316, no se sap si a Tunis, durant el viatge de tornada a Mallorca o bé una vegada arribat a l'illa. Està enterrat a la basílica de Sant Francesc de Palma.

Com hem vist, Ramon Llull ha estat un gran savi i predecessor de molts dels invents actuals (combinatòria, grafs, càlcul, lògica, etc.).

Per a finalitzar, Joan Carles ens llegeix el que va escriure Ramon d'ell mateix: «*Jo he estat un home casat, he tingut fills; era bastant ric, lasciu i mundà. Vaig deixar-ho tot de bon grat per poder-me dedicar a fomentar l'honor de Déu i el bé públic, i a exaltar la santa fe. Vaig aprendre l'àrab i vaig anar moltes vegades a predicar als sarraïns; per causa de la fe vaig ser pres, empresonat, colpejat. He treballat quaranta-cinc anys per aconseguir que l'Església i els prínceps cristians s'interessessin pel bé públic. Ara sóc vell, ara sóc pobre, i encara tinc el mateix propòsit, i el tindrè fins a la mort si Déu voldrà*».

Almassora, octubre de 2016.

Els castells i les seues defenses

ENRIQUE SALOM

Enrique ja va estar a la tertúlia al maig de 1993, aleshores el presentador també va ser Joan Forcada. Allí ens va parlar sobre «El Sàhara, aquest poble oblidat», juntament amb José Morera i M. Ángeles Alcantud. Era membre de Smara, associació de solidaritat i ajuda al poble saharià. Fou president de l'Associació Amics dels Castells de Castelló, dedicada a estudiar i divulgar el patrimoni que tenim.

Fa més de 50 anys que es dedica a visitar castells, tant nacionals com internacionals, i documentar-se per saber com era la vida en l'època medieval i com es defensaven les persones que vivien en els castells.

No sols estudia els castells, sinó també les fortaleses, muralles i torres. Desgraciadament moltes de les fortaleses i castells estan caient i molts estan ja enderrocats. Pocs organismes inverteixen en la seua remodelació. La majoria són àrabs i la construcció de fang és prou perquè l'enderrocament siga més ràpid. Una vegada cauen les teules en poc de temps també cau tota l'edificació. És una pena però és una realitat.

Joan Forcada i Enrique Salom.

El fill d'Enrique vestit de l'època.

Els castells es construeixen en temps de molta fam i molta pobresa. Així veiem el castell de Peníscola que fou construït pels templers entre 1294 i 1307. Benedicte XIII (Papa Luna) va estar al castell entre 1411 i 1423 i el va transformar en palau pontifici. En la Guerra de la Independència (1808) els francesos ocuparen el castell i el destruïren en més d'una quarta part. L'istme que el separa de la costa és simplement un arenal. El castell tenia un naixement d'aigua dolça dins la roca, això feia de gran defensa per part dels habitants del castell. En cas de setge, calia rodejar el castell de

tal manera que no pogueren entrar aliments ni aigua. D'aquesta manera els habitants s'havien de rendir.

Als castells hi havia un lloc on els habitants podien entrar i sortir sense que l'enemic els poguera veure. Aquesta entrada al castell s'anomena «poterna» i en cas de setge els permetia fugir.

Castell de Peníscola.

La torre de Badum és una torre de vigilància construïda en la serra d'Irta a uns 100 metres d'altura respecte al nivell del mar. És totalment circular, com el 90% de totes les torres, i massissa. Fou construïda l'any 1554 per tal d'evitar que els pirates saquejaren les ciutats i aldees. Aquesta torre forma part d'un complex sistema de vigilància perquè, quan s'albirava un perill, s'encenia una foguera visible des d'altres torres de la costa fins que la notícia arribava als castells propers com el de Peníscola i de Xivert. La torre no tenia porta, mesura defensiva per a aquells que l'ocupaven. Havien d'entrar per unes finestres ubicades a 6 metres d'altura mitjançant una escala o corda.

També es podria parlar d'altres torres de vigilància com ara la torre del Rei situada a Orpesa, la Torrenostra ubicada en la població de Torreblanca, la torre d'Ebrí del s. XVI, de 9 metres d'alçada situada en la serra d'Irta a 500 metres sobre el nivell del mar. Des de la torre es pot dividir Peníscola, Alcalà de Xivert, Torrenostra, les muntanyes del Desert de les Palmes i Alcossebre. La torre del Palomar a Sant Mateu, la Torre d'Argelita... Cal dir que Enrique va adquirir una torre de vigilància i l'ha remodelar. D'això ja fa molts anys.

Torre Badum.

Castell d'Alcalà de Xivert i la població al fons.

El castell de Xivert es troba a la serra d'Irta. És una construcció islàmica dels segles x i xi reformada posteriorment pels templers durant el segle XIII. Situat a 5 quilòmetres de la població i a uns 400 metres sobre el nivell del mar permet el control de la planura agrícola però no podien controlar la mar Mediterrània ja que les muntanyes situades al seu voltant superen els 500 metres d'alçada. Cal destacar l'aljub que van construir els templers d'onze per cinc metres, aproximadament. En una de les muralles hi ha una inscripció àrab on es pot llegir: «Qui concedeix la victòria és Déu (*Al-fatih Allah*)». Alguns membres de la tertúlia visitarem el castell dies després de la xarrada i Pepe Bernat va ver la foto que apareix sota el títol del castell de prop.

Inscripció àrab.

Castell d'Alcalà (de prop).

Castell de Morella i població.

Muralla i porta d'entrada a Morella.

El castell de Morella fou construït sobre el promontori de La Mola a uns 1000 metres d'altitud, aprofitant la roca. És una fortificació islàmica del s. XII, amb reformes d'arquitectura medieval. Consta de la plaça d'armes, el palau del governador, l'aljub, torres d'homenatge, la torre Pardalea, presó de Cacho i pavellons oficials on han passat diferents formes de civilització i cultures. Està rodejat de muralles d'uns 2500 metres de longitud i 9 metre d'alt, amb 14 torres i 6 portes. Fou declarat monument històric-artístic al juny de 1931.

Altres castells que el conferenciant ha mencionat: castell de Santa Magdalena de Pulpis, de Xert, d'Espadilla, de Vilafamés, de Montornés, de l'Alcalatén, de Borriol, de la Tolodella, de la Mota, de Coca...

Enrique ha estat en molts països visitants castells, muralles i torres. Així ha estat en el castell de Salses (França), el de l'Àquila (Itàlia), Alepo (Síria), la muralla de Jerusalem, la muralla Xina...

El Crac dels Cavallers és un castell construït pels creuats (s. XII i XIII), sobre una fortalesa anterior que fou construïda per l'emir d'Alepo. Està situat sobre una promontori del desert sirí que domina la vall de l'Orontes per a protegir la ruta que unia la ciutat síria d'Homs (sota el domini musulmà) amb Trípoli, capital del Líban. Fou inclòs per la Unesco en el Patrimoni de la Humanitat, l'any 2006, juntament amb el castell de Saladino.

Crac dels Cavallers.

Interior del Castell.

El castell es va construir en dues etapes. En la primera, es van construir els murs exteriors i el nucli interior de xicotetes edificacions que van quedar acabats l'any 1170. El terratrèmol de 1202 fou la causa de la reestructuració. Es va construir el mur exterior de 3 metres d'amplada amb 7 torres de 10 metres d'alçada.

L'emplaçament del castell el feia pràcticament inexpugnable. Però tenia dos punts dèbils: el flanc sud i la porta principal. Per això es va construir un mur amb tres grans torres per resoldre el problema del flanc sud. El problema de l'entrada es va resoldre fent que l'accés a aquesta es construïra en zig-zag, de manera que un possible invasor s'exposaria durant l'assalt al foc dels adversaris.

La possibilitat de rendir la fortalesa mitjançant un setge també resultava inútil. La fortalesa tenia un magatzem de 120 metres de llarg i uns altres excavats sota el penya-segat on hi havia aigua i aliments suficients per a mantenir a una guarnició de 2000 homes durant cinc anys.

Fins a l'inici de la guerra de Síria, era exemplar l'estat de conservació d'aquest refugi dels creuats i primera seu de l'Orde Militar i Hospitalària de Sant Joan de Jerusalem (actual Orde de Malta). La guerra ha destrossat parcialment el Crac. Els bombardeigs de l'exèrcit siri per reduir els rebels han abastat el castell davant la impotència de la Unesco.

El Crac fou ocupat l'any 1109 per l'Orde Hospitalària que el va convertir en quarter a partir de 1140, durant les creuades formades per recuperar Terra Santa i les rutes de peregrinació islàmiques.

L'any 1909 Thomas Edward Lawrence (més conegut per Lawrence d'Àrabia) va visitar el Crac i va dir: «És el castell millor conservat i més admirable de tot el món».

El fill del conferenciant es va vestir de guerrer i ens va explicar un poc quines eren les armadures i com anaven vestits.

Es poden diferenciar dos tipus d'armes: les defensives i les ofensives. Les armes defensives d'un cavaller evitaven ser ferits, mentre que les ofensives estaven destinades a atacar els seus adversaris.

Entre les defensives destaquem: les cotes de malla estaven fetes d'un teixit d'anells de ferro o acer unides formant una camisa fins els genolls, que permetien la mobilitat (segles XIV i XV). Podien pesar uns 10 o 12 quilos. Qui no podia pagar-les, es protegia en malles de mànega curta. S'anomena arnès l'armadura completa. Un arnès no se'l podia comprar qualsevol. Avui en dia equivaldria a comprar un cotxe d'alta gama. Quan es portava l'armadura completa, els moviments eren lents pel pes i alguns cavallers podien morir per la calor. Les peces de l'arnès són: la cuirassa, que cobreix la part del tronc i està composada pel peto i l'espallter. El casc protegia el cap, el cuixot les cames, la genollera la part superior, la greba protegia des del genoll fins al peu. També estaven les muscleres, coderes, manyoples (mans) i escarpins (peus).

L'elm és una de les parts indispensable de l'armament d'un cavaller. En el segle XIII cobria per complet el cap. Es col·loca sobre la cota de malles. Sols s'utilitzava en combat. En el segle XV els cascos tenien peces articulades com ara la visera o careta, que tapa la meitat superior de la cara, i la bavera que protegeix el coll, la barbata i la boca. També l'escut era important.

Elm.

Escut.

Misericórdia.

L'arma ofensiva més important era l'espasa (era caríssima). Estava constituïda per tres parts, fulla, empunyadura i pom. Solia pesar uns 2 quilos i s'utilitzava com arma de tall en la lluita a peu. L'estoc és més curt que l'espasa i feria per la punta. S'anomenava misericórdia un punyal per donar el colp de gràcia a l'enemic. Altres armes ofensives són: la llança, la maça d'armes, les piques, els venables, l'arc i la ballesta.

Altre element imprescindible per a un cavaller és el cavall. El cavall per a la batalla el munta un escuder, que munta un ruc, cavall fort utilitzat en el camp. El palafrè és el cavall de les dones i prelats. La càrrega en els desplaçament la porten les mules. El cavall també porta protecció en la batalla: testera per al cap, pitral per al pit.

Almassora, gener de 2017.

Arquitectura modernista a les comarques de Castelló

JOSEP MARIA ORTIZ I PARICIO

Josep Maria va estar en la tertúlia el gener de 2009, per a parlar sobre els arbres i al novembre de 2012 ens va parlar sobre la màscara africana, ens diu el presentador Santiago Ballester. És mestre jubilat i ara és estudiant d'art.

Santiago i Josep Maria.

El Modernisme va néixer a nivell mundial com un trencament amb l'arquitectura anterior. Rebutja l'academicisme i busca la novetat, l'originalitat i el retorn als orígens. Modernisme equival a «gust pel que és modern». És un moviment que es desenvolupa entre finals del segle XIX i principis del XX, i no sols es produeix a l'arquitectura, sinó que també ho fa a la pintura, escultura, joieria, literatura i altres camps artístics.

El Modernisme es va estendre arreu d'Europa, on els principals centres neuràlgics foren París, Brussel·les, Barcelona, Viena, Riga, Budapest i Milà. Era de fet un moviment més propi d'aquelles ciutats que no eren capitals dels seus respectius estats, que volien demostrar el seu major poder econòmic i cultural enfront d'aquelles.

El moviment pren diferents denominacions segons el país: Modernisme (Catalunya), Modernismo (Espanya), Art Nouveau (França, Bèlgica, Anglaterra), Liberty o Floreale (Itàlia), Jugendstil (Alemanya), Sezessionstil (Àustria), Modern Style (Anglaterra), Tiffany (Estats Units).

Els que més influïren a la Península van ser el modernisme català, l'Art Nouveau franco-belga i la Sezession austríaca. Els dos primers són més rics en ornamentació, asimetria, organicisme, decoracions naturals, mentre que la Sezession és més «clàs-

sica», continguda, geomètrica. La decoració austríaca es basa més en l'ús dels tríglifs, els caps de fades i els moviments ondulants a la façana.

El Modernisme català és el més creatiu i original dels que es desenvolupen a la Península ibèrica. L'espanyol és realitzat, majoritàriament, per arquitectes eclèctics i amb influència estrangera, encara que el seu ús depèn de l'Escola on ha estudiat l'arquitecte: Madrid o Barcelona, les dues úniques Escoles d'Arquitectura que hi havia a l'època. A Castelló, en general, no deixa de ser un eclecticisme disfressat amb elements ornamentals propis del modernisme.

En el modernisme valencià se sol emprar el mosaic on sovint són representats els rams de taronja, element important en el paisatge lleuantí alhora que generador de riquesa econòmica. A València es dona també una forta influència de la Sezession arran de l'establiment a la ciutat del cònsol austrohongarès Franz Goerlich, pare de l'arquitecte Xavier Goerlich, persona que va obrir una botiga on arribaven les novetats vieneses.

En la nostra comunitat el modernisme s'ha introduït vers el 1905 de la mà dels arquitectes que estudiaren a Barcelona. També cal dir que a la província de Castelló tot i que hi ha casos de la primera dècada del 1900, es desenvoluparà encara més tard a causa del bon negoci de la taronja en la primera i segona dècades d'aquests segles.

Oficialment la primera obra modernista mundial és la casa Tassel (Victor Horta, Brussel·les, 1892-93), encara que no està gens clar prendre-la com a límit donat que la Casa Vicens de Gaudí (1883-88) s'avança a l'Hôtel Tassel en els postulats bàsics modernistes. També podríem considerar anteriors algunes obres de Domènech i Montaner (Editorial Montaner i Simón i Cafè-Restaurant) i el Palau Güell i el Capricho d'en Gaudí, per la qual cosa es podria considerar el Modernisme català anterior a l'Art Nouveau. En tot cas, el gran esclat del moviment té lloc a l'Exposició Universal de París del 1900.

Es poden identificar com a causes de l'ús modernista a la resta de la Península les següents: L'existència d'una burgesia o d'industrials de procedència catalana; l'estudi de l'arquitecte a l'Escola de Barcelona; la lectura de revistes i catàlegs d'arquitectura; els gustos dels clients que en alguns casos predominen sobre el gust de l'arquitecte; una prolongació de l'eclecticisme; la crisi causada pel desastre colonial del 1898 comporta el voler trencar amb el passat; simplement com a «moda» puntual,...

El modernisme és una rica síntesi de diverses procedències. El romànic, el gòtic i el mudèjar no són suficients per les necessitats de l'època i per tant es modernitzen per tal d'adaptar-los a les noves exigències pràctiques. També es fixarà i modernitzarà l'eclecticisme tant és així que en alguns casos es pot considerar que el modernisme no és més que una disfressa ornamental en façana d'aquest estil. Es fixa en el gòtic, el modernitza i estilitza per la incorporació de materials moderns. És historicista, però no pas imitador, sinó revaloritzador: dona un esperit nou a les velles formes. Del mudèjar pren l'ús del maó vist, la ceràmica vidrada, el vidre i la forja del ferro.

Són molt notables els coronaments dels edificis on es manifesten les fantasies més lúdiques i lliures dels autors. En l'actualitat, molts dels coronaments, es troben mutilats a causa de la política o dels canvis de gustos. També cal destacar l'ús del ferro forjat en les reixes de les finestres, portes i balcons. Tant és així que a la província es poden veure molts edificis no modernistes però amb elements decoratius de forja molt modernistes.

El modernisme es manifesta sobretot en edificis d'habitatges, algun cas en vil·les d'estiueig. També en magatzems de taronges, alguna que altra fàbrica, garatges,... A diferència d'altres zones no s'observen exemples d'arquitectura funerària ni botigues i comerços.

Molts edificis han desaparegut amb el pas del temps, com ara el Magatzem Geasa (c/ Herrero de Castelló), el garatge de la Hispano de Fuente Segures de l'avinguda Pérez Galdós i a la província els magatzems tarongers de Borriana i el d'Almassora del carrer Sant Ferran. La ciutat amb el patrimoni més important de la província va ser Borriana.

Entre els arquitectes farem menció de:

Francesc Tomàs Traver arquitecte titulat el 1891. Prengué les funcions d'arquitecte municipal de Borriana, Vila-real, Almassora i Castelló. Cal destacar la Casa del Doctor Castell a Almassora (1905), potser la primera manifestació modernista de la província, i la tanca de l'Estació de Castelló, així com l'edifici de dependències que hi havia a la pròpia Estació.

Vicent Sancho un dels arquitectes més importants de València que morí força jove. Es titulà a Barcelona el 1904 i morí el 1910. També va ser arquitecte municipal de Borriana on se li atribueix la casa del carrer Major, 17.

Godofredo Ros de Ursinos arquitecte titulat a Barcelona, nascut a Castelló d'on va ser arquitecte municipal. Destaca com a modernista la seva casa de les Cigonyes de la Plaça de la Independència de Castelló. La majoria de la seva obra és eclèctica influenciada pels historicismes: neogòtiques com l'església major de Borriana o historicistes de caire bizantí com l'església de la Sagrada Família a Castelló.

El seu fill Lluís Ros de Ursinos, arquitecte municipal de Borriana i de Castelló. La majoria d'edificis de caire sezessionista de Borriana se li podrien atribuir donat que com a arquitecte municipal tenia la prohibició legal de signar plànols d'obra civil. Destaca l'edifici en forma de bombeta de la Companyia Elèctrica Vídua d'Estela al carrer Lluís Vives de Castelló.

Josep Gimeno Estela, l'arquitecte autor de la majoria de magatzems de taronges de la província: a Vila-real, a Almassora (el desaparegut del carrer Sant Ferran), a Castelló destaca la casa Dávalos propera al Casino, la fàbrica tèxtil del mateix propietari, Ezequeil Dávalos, al carrer Herrero on també se li atribueix l'antic garatge Nebot (més tard, Geasa). A Vila-real dissenyà la tanca de Sant Pasqual. Va ser arquitecte municipal de Vila-real i de Castelló, ciutat de la que va ser alcalde durant els anys 1938 a 1939.

Demetri Ribes l'arquitecte de les Estacions del Nord de València i de Barcelona i de la Príncipe Pío de Madrid, donat que era l'arquitecte de la Compañía de Ferrocarriles del Norte MZA, va guanyar el concurs de l'edifici de Correus de Castelló, el qual finalitzà Joaquim Dicenta en morir Ribes. És una simbiosi de modernisme català i mudèjar en l'ús del maó. Ribes va ser un dels grans defensors del modernisme enfront de l'arquitectura neoplateresca o regionalista que es volia impulsar des de la resta de l'estat.

Amb obres esporàdiques està Manuel Montesinos, Francesc Maristany i altres mestres d'obres i constructors locals. Moltes de les obres resten sense autoria pel fet esmentat que els arquitectes municipals no podien signar-les, també pel fet que no va ser obligatori el lliurament de plànols als ajuntaments fins a mitjans del 1910, la crema d'arxius a la Guerra, etc.

Com a conjunt modernista cal esmentar el format per la casa de les Cigonyes (Godofred Ros de Ursinos), la casa Alcon (Manuel Montesinos) i el fanal (Francesc Maristany) de la Plaça de la Independència de Castelló.

Ara il·lustrem en foto algunes construccions d'alguns pobles de la província de Castelló.

Almassora

Al c/Alcora, 64. Cal esmentar la decoració del sobrebalcó del primer pis. Es desconeix l'autoria.

c/ Alcora.

Casa Dr. Castell.

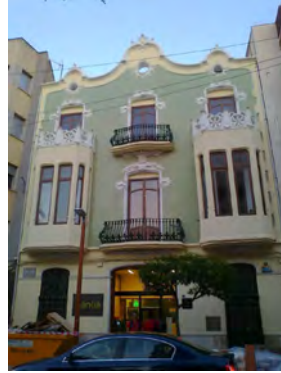
c/ Trinitat, Casa de les Taronges o del Dr. Castell. Atribuïda a Francesc Tomàs (1905), potser la primera obra de la província. Singular coronament i reixes.

Benassal

Font d'En Segures. Vicent Traver (arquitecte), 1939 obra tardana de caire gaudinià.

Font en Segures.

Casa Bosh.

Benicarló

Al c/ Joan Carles I està la casa Bosch. Podria ser obra del mestre d'obres Vicent Peris de València, encara que té forta influència i potser autoria de l'arquitecte català Enric Sagnier.

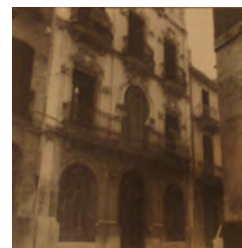
A la plaça Don Blasco, 7. Casa Claramonte, del constructor local Josep Monfort. Rica ornamentació en pedra als balcons i coronament.

Villa Victòria.

Casa Fandos.

Casa Almela.

Benicàssim

Encara que hi ha força vil·les d'estiueig com a modernistes, no es podria considerar cap. La que té més influència és la Villa Victoria de l'escultor i possible autor de la mateixa, Salvador Albacar (1911).

Borriana

Al c/ El Barranquet, 26 està la casa Fandós del constructor local Amadeu Peris. Destaca com en un espai mínim s'obre una tribuna o mirador molt potent. Obra tardana del 1931.

Al c/ Major, 14. La casa Almela fou destruïda el 1975. Les reixes de Josep Badia. Possiblement el millor exemple d'Art Nouveau francès que havia a la província. Se'n desconeix l'arquitecte.

Casa Ríos.

Quiosc de refrescs.

Al c/ Puríssima, 26. Casa Ríos de l'arquitecte Godofred Ros de Ursinos, 1911.

A la Plaça Cardenal Tarancón. Quiosc de refrescs. Actualment modificat. Arquitecte Godofred Ros de Ursinos, cap al 1910.

Al c/ Sant Vicent, 18, està l'edifici del Cercle Fruiter construït entre 1914 i 1916. Les formes de les columnes, els seus capitells (taronges, fades), i el coronament de l'edifici recorda l'obra de Demetri Ribes. Actualment Societat de Caçadors d'aquí el gos perdiguer del coronament.

Castelló

Al c/ Eugènia Vives, 97 tenim la casa Correus. L'edifici amb l'interior més modernista i un exterior on destaca el treball del maó vist. Ribes va ser un dels «grans» del modernisme, el més important del País Valencià. Té obres a València, Xàtiva, Barcelona, Madrid. I és dels pocs que té llibres dedicats a ell.

Al c/ Herrero, 15. Fàbrica tèxtil Dávalos, del 1910. Josep Gimeno, arquitecte. Edifici propi del modernisme industrial amb influències de l'arquitectura fabril del Poblenou barceloní.

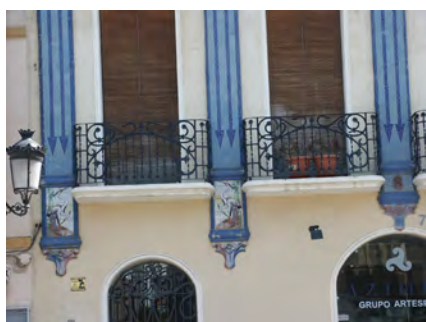

Casa Correus.

Casa Vídua d'Estela.

Al c/ Lluís Vives, 15. Un dels edificis més originals del modernisme peninsular, la porta recorda un transformador i la finestra la bombeta pròpies de les tasques de la indústria que s'estatja: l'Elèctrica de la Vídua Estela. Lluís Ros de Ursinos, 1914. Actualment s'engloba dins d'un altre edifici.

Casa de les cigonyes.

Casa Cabadés.

A la plaça de la Independència, 7 de Castelló, està la casa coneguda com «de les Cigonyes» per les que es troben en els plafons ceràmics dels baixos. Els pilars ceràmics ressalten la façana i es rematen en dues columnetes geminades. Entre els pilars, òculs (obertura de forma circular) amb ornamentació vegetal. Godofred Ros de Ursinos, 1912.

Vilareal

Al c/ França, 25-27 - Passeig Estació. Magatzem Pascual Candau de Josep Gimeno, 1919, després va passar a ser magatzems de taronges de Tomàs Cabrera. El més notable és la rotunditat del coronament i el treball del maó vist de la façana lateral.

Vinaròs

Al c/ Pilar, 26. La casa Cabadés tenia un vestíbul molt modernista amb un preciós treball de fusta. Va ser destruït a principi del 2000.

Al c/ Major, 4 - Sant Vicent. Casa comerç d'Àngel Giner, 1912-1915. El mirador està suportat per dos «putti» (angelets). Clara influència catalana.

Casa Àngel Giner.

Almassora, febrer de 2017.

Eugènia de Montijo se'n va anar a París

MANUEL IRÚN REVEST

El presentador de la tertúlia és Joaquín Beltrán, amic del conferenciant. Manuel es va llicenciar en Filologia Clàssica per la Universitat Complutense de Madrid, l'any 1965. L'any següent fou professor agregat de grec a l'Institut de Sagunt. Posteriorment fou professor de Grec als instituts de batxillerat d'Almassora i de Borriana, on fou director. Ha estat catedràtic de Grec de l'IES Francesc Ribalta de Castelló. Actualment està jubilat i és membre de la Junta Directiva de l'Ateneu de Castelló.

Manuel Irún.

Joaquín i Manuel.

Eugènia de Montijo és una dona que fou llegenda en Espanya durant quasi un segle. Encara que venia de família noble, no era de la casa reial. D'ella s'han escrit romanços, coples, cançons, i se n'han fet fins i tot pel·lícules. En una d'elles, en blanc i negre, l'actriu Amparo Rivelles va fer el seu paper. En color tenim la pel·lícula *Violetas imperiales*, la qual té com a protagonistes Luis Mariano i Carmen Sevilla. Fou la primera pel·lícula que es va projectar durant diverses setmanes a Castelló.

Eugènia va nàixer a Granada, el 5 de maig de 1826, i es va morir a Madrid als 94 anys. La seua arrel estava formada per la família dels Guzmán i dels Palafox. Cipriano, son pare, com que no era el primogènit només tenia dues possibilitats: o la vida eclesiàstica o la vida militar. Optà per la militar. Va anar a la guerra quan en Espanya érem amics de Napoleó Bonaparte. Lluità a la batalla d'Austerlitz, una de les majors victòries de Napoleó. Allà va perdre un ull, en una altra va quedar coix i en una tercera va perdre un braç. La batalla de Waterloo va significar el final de les guerres napoleòniques, i Cipriano tornà a Espanya. Marxà Josep Bonaparte i va tornar Ferran VII.

El germà major de Cipriano, Eugenio, era partidari de l'antic règim i donava suport a Ferran VII. Els qui a Espanya donaven suport a Josep Bonaparte (afrancesats), ara ho tenien cru. Aleshores, si Cipriano tornava a Espanya, l'afusellarien. D'altra banda, ja no podia estar ni en l'exèrcit francès, ni en l'espanyol. Com que era de bona família, tenia bons amics en ambdós bàndols. Eugenio va parlar amb el rei i li va dir que tornara a Espanya, però que no s'apropara a Madrid. De què viu? L'ajuda el seu germà, que no té massa diners en efectiu, encara que tinga terrenys mal portats i mal administrats.

Cipriano s'adonà que a París va conèixer Maria Manuela Kirkpatrick (comtessa de Montijo). El pare d'ella ara un noble escocès dedicat al comerç i sa mare era belga. Cipriano es va casar amb M. Manuela i es van posar viure al palauet que tenia Eugenio a Granada. Allà va nàixer un xiquet que va morir prompte, després va nàixer Francisca (Paca), futura duquesa d'Alba i, per últim, el 5 de maig de 1826, va nàixer Eugènia.

Aquell dia, a Granada, va haver-hi un terratrèmol de 6,5 en l'escala de Richter. La gent es va espantar molt i en arribar la nit ningú no volia dormir a casa, tots s'estaven al carrer. Manuela es va posar de part i van muntar una tenda de campanya al jardí. Per això, quan en el decurs de la seua llarga vida les coses no li anaven massa bé, sempre deia: *No passa res, al cap i a la fi, vaig nàixer sota un arbre*. Ella va ser molt activa en la seua vida i d'ací que li digueren *la terremoto*.

Encara que no tenien massa diners, sí que tenien amistats bastant importants. Entre elles estava el francès Prosper Mérimée, escriptor, historiador, ambaixador de França a Espanya i arqueòleg. Aquest va protegir-la sempre i també a les seues filles. És autor de la novel·la *Carmen*, immortalitzada en la famosa òpera de Georges Bizet. L'autor es va inspirar en una història relatada per la comtessa en una visita a Espanya, l'any 1830.

En 1808 naix Lluís Napoleó Bonaparte que fou president de la Segona República Francesa. Fou fill de Lluís I Bonaparte, germà menor de Napoleó Bonaparte, i d'Hortènsia de Beauharnais, per tant, nebot de Napoleó. Per això es va convertir en emperador dels francesos amb el nom de Napoleó III, sent l'últim monarca de França.

Quan Napoleó Bonaparte fou derrotat a la batalla de Waterloo, al juny de 1815, Lluís Napoleó i la seua família van fugir a Itàlia. Té problemes polítics, va contra el Papa i l'hagueren afusellat si no haguera estat nebot de Napoleó. El poble de París li donava suport, però els polítics el rebutjaven, per la qual cosa va abdicar en favor del seu fill, Napoleó II. Napoleó va morir a l'illa de Santa Elena, l'any 1821.

La reina Victòria d'Anglaterra fou amiga d'Eugènia de Montijo, va anar a França, mort ja l'emperador Napoleó i soterrat als Invàlids. Vol visitar a Napoleó i porta el seu fill, el príncep de Gal·les, futur Eduard VII. La reina obliga el seu fill a agenollar-se i acotar el cap davant la tomba de Napoleó. Napoleó fou sempre un mite.

Lluís Napoleó ix d'Itàlia i arriba a França on hi ha una altra vegada un rei borbó; maquina contra ell, entra a presó, però ningú s'atreveix a afusellar a França un

Bonaparte. Al final, surt de la presó, queda lliure, entra en un partit polític, ix diputat, després president de la República, dóna un colp d'estat i es proclama emperador, precedit d'un referèndum manipulats. Pensa que la seua missió és fer allò que el seu oncle no havia pogut: crear a França una dinastia d'imperi de la família Bonaparte. Quan fou emperador es va fer anomenar Napoleó III en deferència al seu cosí, ja que Napoleó Bonaparte, amb Maria Lluïsa d'Àustria va tenir un fill que va morir jove i que no va poder ser emperador (Napoleó II). França segueix sent França, però ja no fa por a Europa.

Arriba el moment en què Lluís Napoleó té ja 40 anys. S'ha de casar. Totes les corones d'Europa li giren l'esquena perquè França ja no té res i ningú vol saber res dels Napoleons. Una noble francesa no interessa, ja que seria amic d'una família però enemic de les altres. Cal pensar-hi en alguna família de fora. Apareix Eugènia, d'una manera molt curiosa, com després veurem.

Ferran VII mor l'any 1833, quan Eugènia té set anys. Cipriano marxa a Madrid ja que presagia bons anys. Isabel II, filla de Ferran VII, amb tres anys, és proclamada reina, però no és acceptada. Carles, germà de Ferran VII, s'empara en la Constitució. La divisió entre isabelins i carlistes va provocar la primera guerra carlista.

Madrid és una ciutat perillosa en aquell moment i Cipriano amb la seua família marxen a França. La frontera està tancada, fins i tot eixir de Madrid no és fàcil. Aprofiten el carruatge d'una quadrilla de toreros que tenen contracte a Barcelona. En arribar a Barcelona, el capità els diu que no tenen salconduït per a arribar a França. El torero li diu al capità que no torejaren si no poden marxar a França.

Al final arriben a França sans i estalvis. A París arriben gràcies a les amistats que té Cipriano. En aquesta ciutat al principi malviuen. Prosper els ajuda i aconsegueix internar les dues filles de Cipriano en un bon col·legi de les Mares del Sagrat Cor, en el qual eduquen les filles de l'aristocràcia. Eugènia és pèl-roja, el que vol dir «dimoniet». Quan la mare superiora s'adona que no eren franceses, tot i que parlaven molt bé l'idioma, que la mare d'elles era de vida llicenciosa, s'excusa tot dient que no tenien places per a elles, ja que hi havia gent francesa que volia entrar-hi i no tenien plaça. Primer eren els francesos i després els altres. Són expulsades del col·legi.

Quan Eugènia és emperadriu, el primer que fa és investigar si la mare superiora encara viu. Va al col·legi i es presenta com la persona que la mare havia expulsat i que ara és ella l'emperadriu de França.

Els mesos que Eugènia va estar al col·legi van ser molt importants per a ella. A Granada, sent Eugènia una xiqueta ja anava amb xiquets mal vestits i bruts, però eren xiquets alegres i feliços. Ella no identificava el nen pobre amb la tristesa. En una visita del col·legi a un orfenat, va quedar impressionada de veure la cara de tristesa dels xiquets i xiquetes. Quan va ser emperadriu va ajudar econòmicament l'orfenat i va contractar bons professors.

Tot això, els francesos no li ho van agrair. Una vegada fou emperadriu, la seua obsessió era Maria Antonieta, ja que li van tallar el cap a la guillotina. No tenien res a veure l'una de l'altra. A Maria Antonieta li deien *l'austriaca* i a ella començaven a dir-li *l'espanyola*. Maria Antonieta venia de família noble i als quinze anys va anar França a casar-se. Va viure al palau de Versalles i va gastar molts diners. Eugènia també gasta molts diners, però en l'educació. Fou regent tres vegades: en 1859, durant la campanya d'Itàlia; en 1865, durant la visita del seu marit a Algèria, i en 1870, en els últims moments de l'Imperi.

Acabada de casar li preguntaren: «Majestat, què és el que més us enyoreu d'Espanya?». Calia ser intel·ligent i contestar quelcom políticament correcte. Va contestar: «D'Espanya, el que més m'enyore són les corregudes de bous».

Per sorpresa, Napoleó III, el dia del natalici d'Eugènia, li va organitzar una correguda de bous a París, amb tot el que allò comportava (desplaçament dels bous, dels toreros, condicionar una plaça, ...). Quan ja ho tenia tot preparat, el govern va convèncer Napoleó perquè no la fera, ja que el poble ja l'anomenava *l'espanyola*. A més a més, la gent no hi estava acostumada a veure una correguda de bous i els semblaria una «salvatjada» i seria tot un desastre. Al final, la correguda no s'hi va fer. Quan, de major, va venir a Espanya, va poder veure corregudes de bous.

L'any 1833 la família vivia a Madrid i va morir-se Ferran VII. Les xiquetes es fan majors i sa mare, María Manuela va buscar-les nuvis. Eugenio, el germà de Cipriano, no té descendència, i quan es mor, és Cipriano qui adquireix tots els títols (ja és el primogènit). María Manuela (comtessa de Montijo), sol·licita ser cambraera de la reina Isabel II. Per a la qual cosa necessita el suport de les dames, que no té. Sols li'l dona suport la duquessa d'Alba. Totes les nobles de la cort li giren l'esquena.

Un marquès pretén Eugènia, fins que s'adona que l'està utilitzant per a casar-se amb la seua germana. Quan arriba el moment de casar-se, la mare del marquès li diu que no es casarà amb Eugènia, que es casarà amb Paca, que és la primogènita.

Prosper Mérimée.

N: Napoleó III, E: Eugènia. Òpera Garnier (París).

Eugènia ja te 26 anys i ja hauria d'estar o promesa o casada. Prosper Mérimée li diu a M. Manuela que vaja a París, ja que a Madrid ja ha casat Paca i ara toca casar a Eugènia. A París tenen recursos per a viure-hi dignament. Maria Manuela aconseguix que conviden la filla a les recepcions. Com vestir-la? Com millor poden. I les joies? No en tenen cap. Eugènia és una xica jove, desperta, simpàtica i apareix a la festa coronada de violetes. Agradada a Napoleó. Aquest és un «faldiller» que es gita amb totes les dames. Quan finalitzava la festa preguntava: «Mademoiselle, per on s'ha d'anar a la vostra cambra?». Arriba Eugènia amb les violetes i li pregunta el mateix. Ella li contesta: «Per l'Església».

Napoleó fa que li preparen una cita a soles. Ella pensava que anava a palau, però la porten a un pavelló de caça. S'adona que és un parany i no baixa del cotxe. Napoleó munta en còlera. Crida Prosper que li diu: «És que aquesta espanyola és donzella, és verge, perquè en la noblesa espanyola, encara avui, per a aconseguir un marit noble i de bona família, cal arribar al matrimoni donzella».

Napoleó, davant la dificultat de trobar princesa europea va dir: «Bé doncs, aquesta és jove, bella, m'agrada. Resolc el problema amb França, em case perquè he de fer-ho, tinc un fill, continue amb la meua vida i prou...». Quan li proposa matrimoni, Maria Manuela no s'ho creia. La resposta de la mare va ser que ho havia de consultar amb la reina Isabel II. Al final, es van casar el 30 de gener de 1853.

El poble de París no s'ho creia. Arriben a Notre-Dame, a la plaça espaiosa, baixen del carruatge, han d'anar del braç, el poble està expectant, ella s'amolla del braç de l'emperador i fa una reverència al poble de París. No havia passat mai. Fa una reverència abans de convertir-se en reina, com demanant permís al poble de París. Gran aplaudiment del poble.

Des de llavors tindrà més problemes que una altra cosa. L'emperador no li farà molt de cas, segueix fent la seua vida de sempre. L'únic que vol és un descendent. Eugènia té diversos avortaments però, per fi naix un baró, futur Napoleó IV, qui tindrà una vida ben desgraciada.

Napoleó marxa a la guerra de Crimea. Aquesta guerra fa pujar el preu de l'arròs i a terres valencianes es cultiva arròs. Guerra que faça apujar els preus; però llunyana, que no ens afecte. Rússia sempre ha volgut controlar el Bòsfor. Crimea és l'eixida de Rússia al mar Negre. A través d'ell, el Bòsfor i els Dardanels al Mediterrani. Eugènia parla amb la reina Isabel II, però el govern espanyol no vol saber res de guerres. La guerra va començar mal, però va acabar bé per a Napoleó.

Passen els anys. Isabel II està en la maduresa del seu regnat. Els dos són grans regnats i tanmateix, ni a França ni a Espanya se'ls ha reconegut mai. A la revolució que la va tirar en 1868 s'anomenà «La Gloriosa», ja que va aconseguir fer fora a la reina borbona. No obstant això, Isabel II pensava que havia estat pel nefast regnat de son pare, Ferran VII. Isabel II dona suport als governs liberals. És l'època en què a Espanya

es fan els ferrocarrils, la canalització d'aigües a Madrid, el canal d'Isabel II, s'instaura la pesseta com a moneda única, s'estableix el sistema mètric decimal, es crea un institut a cada capital de província, obligat. Amb la desamortització de Mendizábal, els convents queden buits, i fou el convent de monges de Santa Clara, a Castelló, on es va ubicar l'institut. Allà va estar durant 75 anys, fins que es va fer el Ribalta. De tot el que va fer Isabel II, ningú ho ha alabat mai.

A Napoleó III li va passar el mateix. Tothom vol anar a veure París alguna vegada, i tots diem com és de bonic. El París que veiem és el París de Napoleó III. Napoleó Bonaparte va fer l'arc de Triomf, la plaça de Notre-Dame, va començar a fer els Camps Elisis, però no els va acabar. El poble estava en contra de Napoleó III, ja que va fer grans bulevards per a controlar la població en cas de manifestacions. Amb només un canó a cada banda de les grans avingudes era suficient per a controlar-les.

Els historiadors encara no es posen d'acord en qui va ser el pare d'Alfons XIII, però és igual, ja que la corona la transmetia la mare. El fill segur que és de la mare. En el moment en què es passa al patriarcat, el pare vol assegurar-se que el fill siga d'ell. A les dones cal tancar-les i vigilar-les i, si cal marxar a la guerra, cal posar el cinturó de castedat. És a dir, el pas del matriarcat al patriarcat, per a la dona ha estat nefast.

El romanticisme s'entén que és l'exaltació del poble: les seues cançons, el seu folklore, ... L'any 1819 és el poble espanyol qui expulsa a Napoleó, no l'exèrcit espanyol. El cura del poble, en les homilies del diumenge deia: «Soldat francès mort, indulgència plenària; ferit, 10 anys». Això va fer que en caure Napoleó, Europa considerava molt bé al poble espanyol. Però va durar ben poc, ja que en morir-se Ferran VII va vindre la guerra carlista.

Aquest estiu, el conferenciant va estar en un concert d'òpera a Petersburg. Una vegada eixia un ballet, després una persona cantant el toreador de *Carmen*. Ixen tres parelles de ballarins, ells vestits de toreros amb capot, elles d'andaluses. Quan van acabar l'actuació, el poble rus es va posar a aplaudir clamorosament.

En una escena de *La traviata* de Verdi, apareix un torero i unes gitanes que canten: «Aquest torero estava enamorat d'una gitana i la gitana no li feia cas. Llavors ell l'encalçava i la gitana li va dir: Si mates cinc bous per mi, me n'aniré amb tu». Això va ocórrer quan es va casar Eugènia. Això ho comenta Manuel per a fer veure l'impacte que té aquesta boda arreu de tota Europa, i no creu que siga casualitat.

La famosa moda de París, fins avui, comença en Eugènia. Ella imposa una moda que totes les parisenses i europees imiten; el pentinat, les flors, els vestits, ...

En aquella època França ja promocionava la Costa d'Atzur, per tenir bon clima a l'hivern. Solien anar-hi turistes russos i anglesos i també altres personalitats, com Picasso i la reina Victòria d'Anglaterra, juntament amb el seu fill, príncep de Gal·les i futur rei Eduard VII. Però Eugènia no hi va. La reina Isabel II va a Sant Sebastià i Eugènia prop d'allí, a Biarritz. S'hi construeix un palau i hi va tots els estius. És ella

qui fa que el seu fill, que havia d'haver estat Napoleó IV i el fill d'Isabel II, Alfonsito, que seria Alfons XII, es coneguen i juguen junts. Biarritz ha quedat promocionat per ella per sempre més.

Els francesos és veritat que no s'han portat massa bé amb Eugènia; però tan mal, tampoc. Únicament es van queixar quan va morir-se, ja que les joies i els quadres van anar a parar a la Casa d'Alba, a la seua família. De fet, quan Napoleó III es mor a l'exili, a ella li van reconèixer tots els seus béns en França. Entrava a França sempre que volia, fins i tot després de morta.

Eugènia s'anomenava així perquè el seu padrí fou el seu oncle Eugenio (germà de son pare). La filla de la duquessa d'Alba també es diu Eugènia. L'Eugènia actual és comtessa de Montoro i el comtat de Montoro és la casa de Montijo. El titular d'una casa ho és de tots els títols de la casa, però pot donar un dels títols als germans vitalíciament. El títol sempre pertanyerà a la casa.

Quan Eugènia de Montijo està exiliada a Londres, es fa molt amiga de la reina Victòria. Naix un dels néts de la reina Victòria i li proposa a Eugènia que les dues siguem padrines de bateig. D'aquesta manera, la xiqueta es diu Victòria Eugènia de Battenberg. Un dia es casarà amb Alfons XIII. Així, Victoria Eugènia és la besàvia paterna de l'actual rei espanyol Felip VI. Entre elles pactaren que aquesta xiqueta es casaria amb Napoleó IV, fill d'Eugènia, nascut al març de 1856. No va poder ser, ja que va morir als 23 anys durant una emboscada en la segona guerra anglozulu.

Napoleó III.

Eugènia.

Napoleó IV.

L'any 1811, Napoleó Bonaparte va tenir un fill legítim de la seua dona Maria Lluïsa. El jove príncep va rebre el nom de rei de Roma i príncep imperial. Malgrat ser fill de Napoleó, mai va arribar a regnar. Fou empresonat i desterrat pels britànics a l'illa de Santa Elena l'any 1815, on va morir en 1821. Napoleó estava convençut que els francesos el tornarien a cridar. Ell ja es trobava malalt, però té un fill que viu i vol que siga emperador de França i per això va escriure un testament perquè li l'entregaren.

Pràcticament en aquest testament Napoleó prediu el que serà l'Europa actual, o siga, 200 anys després. A Espanya ni la nomena, però al seu fill li diu: «Mira, jo he comès un greu error, atacar Anglaterra. No s'hi pot. Tu dedica't a unir Europa continental i oblida-te'n dels anglesos».

El canal de Suez uneix el mar Mediterrani i el mar Roig i fou construït, en 1869, pel francès Ferdinand de Lesseps. A la seua inauguració va assistir Eugènia i també Verdi, qui va compondre l'òpera *Aïda*. El canal fa 162 km de longitud, 100 m d'ample i 14 m de profunditat. El travessen uns 15.000 vaixells a l'any.

En 1870 sucumbia l'imperi francès i es proclamava la tercera república. Eugènia i el seu fill fugen a Anglaterra. Esperen Napoleó III que estava presoner. La vida de l'emperador seria curta després de la pèrdua de l'imperi, i moriria el 1873.

El 1879 mor el seu fill en la guerra contra els zulus, les relacions amb la seua mare eren distants i la seua germana, Paca, havia mort molts anys abans. Eugènia quedava sola.

Eugènia va començar a perdre la vista al final de la seua vida. Fou el doctor Barraquer qui la va operar de cataractes. Va ser operada a Madrid. La intervenció fou un gran èxit, i al cap de cinc dies va poder llegir dues pàgines del Quixot. Tenia bona salut però un refredat li va ocasionar una insuficiència renal i li va produir un atac d'urèmia. Va morir l'11 de juliol de 1920. Tenia 94 anys. Les seues despulles foren traslladades a Anglaterra, per a ser enterrada amb el seu marit i el seu fill a l'abadia benedictina de St Michael's.

El poble encara la recorda i canta unes coples de gran bellesa: *Eugenia de Montijo / qué pena, qué pena, / que te vayas de España / para ser reina. / Por los lises de Francia / Granada dejas / y las aguas del Darro / por las del Sena. / Eugenia de Montijo, / qué pena, qué pena.*

Almassora, febrer de 2017.

Música a Almassora

VÍCTOR ALAPONT; VERÓNICA RUIZ I ANTONIO ARRUFAT

Avui el presentador de la tertúlia és Antonio Arrufat, qui a la vegada és el president de la UIM (Unió Instructiva Musical) La Esmeralda, d'Almassora. També hi intervenen Víctor Alapont, director de la Banda Musical; Verónica Ruiz, directora de l'Escola de Música Mestre Agut Manrique, i Susa Puerto, cap d'estudis.

Els i les conferenciants i part dels assistents.

El president fa referència als músics que formen part de la banda que desinteressadament assisteixen als assaigs, reunions, concerts... En els últims certàmens, la banda ha aconseguit triomfs, gràcies, en part, a la direcció de Víctor. A hores d'ara la nostra escola és un referent a la Comunitat Valenciana. Prova d'això són les dues conferències que la directora ha fet a la Federació.

La fundació de la Banda cal situar-la abans de l'any 1836. En 1877 hi havia dos grups musicals: La Xaranga i La Barrusca, els quals, en unir-se formen La Esmeralda. Però és l'any 1882 quan realment naix La Esmeralda, societat musical, sense ànim de lucre, formada, per una part, per la Banda i, per altra, per l'Escola. Els 127 socis elegeixen a la Junta, integrada per cinc músics i cinc parets de músics. En la Banda els músics són 95 i el nombre d'alumnes de l'Escola és de 350. La Banda es finança majoritàriament de les quotes dels socis i com que tenen un conveni amb l'Ajuntament, es poden organitzar diversos actes al llarg de l'any. També la Banda actua de manera particular com, per exemple, en la processó de la Puríssima d'Almassora i a les gaïetes a Castelló. L'Escola es finança per l'aportació dels estudiants i estudiantes, de les subvencions de la Generalitat, la Diputació i la Banda.

Víctor Alapont, director de la Banda des de l'any 2005, comenta que són dos els elements més importants per a aquesta, sobretot pel que fa a la infraestructura. El primer és la creació de la Casa de la Música, per a poder portar-hi a terme projectes d'envergadura i, naturalment, per a poder albergar-hi els 350 estudiants i estudiantes. En segon lloc, la sala de concert, que ens ofereix confort, una bona acústica, suposa disposar d'una sala destinada a la preparació dels músics, i també una acceptable megafonia, tenir sala d'audiovisuals, etc.

A escala musical, la Banda dona a conèixer el nom del poble a través dels certàmens, que a la vegada li donen un cert impuls de superació. Un certamen és un concurs que posa la Banda a prova. La Esmeralda ha participat en dos certàmens diferents. Un provincial, que convoca la Diputació de Castelló tots els anys. Un altre, internacional. L'any 2007, va participar en tercera secció i en 2011, en la segona secció. Una secció és una manera de classificar les bandes, en funció del nombre de músics (màxim de 45 músics per a la tercera secció, màxim de 65 per a segona secció). L'any 2009 La Esmeralda va participar en el Certamen Internacional de València en una tercera secció especial, amb un màxim de 50 músics. Van poder participar en el certamen de la Comunitat Valenciana per haver guanyat el primer premi en el certamen provincial. Allà van guanyar a les bandes d'Alacant i de València. Al llarg de l'any, la banda sol actuar en sis concerts. Poden parèixer pocs, però com la majoria dels músics són estudiants, cal respectar els períodes de vacances. A més a més, un concert porta el seu temps de preparació.

Concert de Santa Cecília.

La majoria dels components de la banda són adolescents. Etapa de la vida en què encara no saben el que volen ser de majors, etapa complicada. Aquells que poden estudiar l'ESO i compaginar els estudis de música es poden considerar uns afortunats. Tocar un instrument s'ha de fer de manera continuada, tots els dies, el que comporta un esforç que no tenen els qui només estudien l'ESO. A més a més, la música fomenta l'amistat i possibilita «fer poble». La música fomenta la solidaritat i els músics ho són «per amor a l'art», els músics fan activitats de voluntariat i la mateixa música els ensenya a ser persones.

La funció del director de banda és despersonalitzar els músics, musicalment parlant, per a fer una única versió de l'obra, una única interpretació. Això és molt difícil d'aconseguir. Per a tenir èxit cal fer una anàlisi profunda de la partitura i deixar-se portar per la pròpia experiència.

El director ha de saber treballar en equip. És imprescindible coordinar-se amb els membres que formen part de la Junta Directiva. Així com ser psicòleg i pedagog.

Per a acabar la seua intervenció, Víctor ens convida a assistir el diumenge, 9 d'abril, a l'Auditori de Castelló de la Plana, on la banda actua conjuntament amb el quintet de metall Spanish Brass, a les onze del matí i amb entrada gratuïta.

Verònica, directora de l'Escola de Música des de 2008, ens diu que al voltant de 1999, Josep Guardiola i Toni Ripollès estudiaren la possibilitat que l'Escola de Música d'Almassora estigués dins de les escoles de música de la Conselleria, la qual cosa aconseguiren l'any 2001.

Una de les prioritats de l'Escola ha estat que tothom poguera gaudir de la música, també la gent més gran, bé siga tocant un instrument o bé cantant. L'Escola s'encarrega fonamentalment de formar músics perquè puguin entrar a formar part de la Banda.

Quan Verònica entrà en l'Escola, hi havia 100 alumnes i ara ja són 360 i 22 professors. En l'Escola també fan classes de musicoteràpia, música per a embarassades, música per a bebès (a partir de tres mesos). Es prepara la prova per a poder accedir al conservatori, s'imparteixen classes per a pares i mares, etc. Per a xiquets de tres a cinc anys es fan classes d'iniciació i llenguatge musical. Cal dir que els xiquets i xiquetes de zero a dos anys vénen acompanyats pels seus pares.

L'Escola d'Almassora és pionera en què els xiquets de sis anys puguin ja tocar un instrument, quan el normal és a partir dels vuit anys. S'ofereix ensenyament des dels vuit als 22 anys, passant des d'infantil, batxillerat i universitat. Així, els adolescents que estudien música fan dues carreres a la vegada.

L'Escola té pràcticament tots els instruments que els xiquets poden aprendre a tocar, com ara flauta, oboè, clarinet, saxo, trompeta, trombó, piano, guitarra clàssica, flamenca i elèctrica, bateria, violí, viola, violoncel, contrabaix. Ara han adquirit l'ukulele i si calgués, portarien la gaita.

Respecte de les agrupacions, l'Escola és pionera a posar una orquestra infantil i per a xiquets i xiquetes d'entre els vuit i deu anys; banda juvenil, entre 12 i 16 anys.

També hi ha el cor juvenil i el d'adults els quals viatgen molt i s'ho passen molt bé. També tenen la batucada d'adults (instruments africans). S'ha de dir que els adults no tenen obligació de saber de música. Vénen a passar-s'ho be i a conviure amb la gent. També tenen música moderna. Fan diverses activitats com ara una activitat solidària, consistent a replegar joguines per Nadal per a oferir-les a la Creu Roja; o les cantates de final del curs, etc.

Batucada juvenil.

Cantata País de la Música.

Moltes persones, ens diu el president, no s'acosten a la Casa de la Cultura, per a escoltar un concert, ja que creuen que sempre està ple. L'únic concert més problemàtic és el de Santa Cecília, ja que, per exemple, enguany han entrat a formar part de la Banda nou músics, els quals porten al concert molta gent i tal vegada el local puga omplir-se.

El pròxim 9 d'octubre, la Banda i el Cor de l'Escola tenen programat un concert a Almassora que es farà a la «Carpa». Hi participaran altres cors de fora, com els d'Es-lida, les Alqueries, Sogorb i Betxí. El lloc és ideal per la gran capacitat que té i en ser un lloc tancat evita la suspensió per pluja.

Almassora, març de 2017.

Veus de dona en el teatre i l'òpera (IV)

MARGARITA SERRA, PACO AGUT I FÀTIMA AGUT

Fàtima és la presentadora de la tertúlia. La tertúlia, segons diu Margarita, es compon de dos actes: S'alça el teló, primer acte: Núria Espert, una dona de teatre. Segon acte: Hermínia Gómez, la diva almassorina. Tot açò sempre amenitzat per la música de Roser Barberà amb la flauta i per Isaac Torres al piano.

Margarita, Fàtima i Paco.

Músics.

Núria Espert naix a l'Hospitalet de Llobregat (Barcelona) l'any 1935. És una dona representativa del teatre espanyol i internacional. Ha estat actriu, directora de cine i d'òpera i empresària de teatre. Als 17 anys va debutar com a actriu professional en una companyia catalana i va ingressar en la Companyia Lope de Vega, de Madrid, dirigida per José Tamayo. Als 19 anys es va casar amb l'actor Armando Moreno, qui es convertiria en el seu empresari i mànager.

L'any 1959 va crear la seua companyia de teatre. En 1969 fou la primera dona a interpretar el personatge de Hamlet a Espanya. Ha representat *Las criadas* de Genet, i per això és coneguda a Moscou, Nova York i als països centreeuropeus. La censura espanyola va prohibir aquesta representació a tota Espanya, com li va passar a *Yerma*, de Federico García Lorca, també representada per Núria l'any 1971. Aqueix any Núria debuta com a directora d'òpera en *Electra*, representada al Liceu de Barcelona i *La traviata*, al Teatre Liriconacional de Madrid.

En 1980 comença l'etapa de direcció teatral i operística. En 1984 va actuar al Teatre Principal de Castelló, 14 anys després de l'estrena, amb l'obra *Las criadas*, de Genet. Ha estat premiada moltes ocasions. Destaca el premi Valle-Inclán de teatre i el Nacional

de Teatre de Pepe Isbert. Tal vegada el seu premi de major prestigi és el Princesa d'Astúries de les Arts, en 2016.

Com a actriu, Núria ha interpretat pràcticament tots els papers femenins de l'obra de Federico García Lorca. Hem elegit la lectura del monòleg del tercer acte de Doña Rosita la soltera o el lenguaje de las flores, amb la veu de Lucía Martínez, professora de Llengua i Literatura. Aquesta és una obra de Federico que se situa en Granada al voltant 1930. L'obra es compon de tres actes, dividits en diversos jardins, amb escenes de cant i ball.

El primer acte és el jardí de primavera, apunta a la joventut i l'amor de Rosita pel seu cosí-nuvi que marxa a Amèrica i li promet tornar per a casar-se amb ella. El segon acte és el jardí de la tardor, on espera la tornada del cosí per a poder casar-se. El tercer acte és el jardí d'hivern, on ja desespera perquè veu que el cosí no ve i no vindrà, ja que s'ha casat a Tucumán.

Núria Espert.

Núria representa Hamlet.

ROSITA. (Arrodillada delante de ella.) Me he acostumbrado a vivir muchos años fuera de mí, pensando en cosas que estaban muy lejos, y ahora que estas cosas ya no existen, sigo dando vueltas y más vueltas por un sitio frío, buscando una salida que no he de encontrar nunca. Yo lo sabía todo. Sabía que se había casado; ya se encargó un alma caritativa de decírmelo, y he estado recibiendo sus cartas con una ilusión llena de sollozos que aun a mí misma me asombraba. Si la gente no hubiera hablado; si vosotras no lo hubierais sabido; si no lo hubiera sabido nadie más que yo, sus cartas y su mentira hubieran alimentado mi ilusión como el primer año de su ausencia. Pero lo sabían todos y yo me encontraba señalada por un dedo que hacía ridícula mi modestia de prometida y daba un aire grotesco a mi abanico de soltera. Cada año que pasaba era como una prenda íntima que arrancarían de mi cuerpo. Y hoy se casa una amiga y otra y otra, y mañana tiene un hijo y crece, y viene a enseñarme sus notas de examen, y hacen casas nuevas y canciones nuevas, y yo igual, con el mismo temblor, igual; yo, lo mismo que antes, cortando el mismo clavel, viendo las mismas nubes; y un día bajo al paseo y me doy cuenta de que no conozco a nadie; muchachos y muchachas me dejan atrás porque me canso, y uno

dice: «Ahí está la solterona», y otro, hermoso, con la cabeza rizada, que comenta: «A ésa ya no hay quien le clave el diente». Y yo lo oigo y no puedo gritar sino «vamos adelante», con la boca llena de veneno y con unas ganas enormes de huir, de quitarme los zapatos, de descansar y no moverme más, nunca, de mi rincón.

TÍA. ¡Hija! ¡Rosita!

ROSITA. Ya soy vieja. Ayer le oí decir al Ama que todavía podía yo casarme. De ningún modo. No lo pienses. Ya perdí la esperanza de hacerlo con quien quise con toda mi sangre, con quien quise y... con quien quiero. Todo está acabado... y sin embargo, con toda la ilusión perdida, me acuesto, y me levanto con el más terrible de los sentimientos, que es el sentimiento de tener la esperanza muerta. Quiero huir, quiero no ver, quiero quedarme serena, vacía (¿es que no tiene derecho una pobre mujer a respirar con libertad?). Y sin embargo la esperanza me persigue, me ronda, me muerde; como un lobo moribundo que apretara sus dientes por última vez.

Quitèria Hermínia Gómez Serra (Hermínia Gómez, Elena Serra, El rossinyol d'Almassora, La Spagnoletta), naix a Almassora al març de 1891 i mor a l'octubre de 1977 a Ventimiglia (Itàlia), ens diu Paco Agut. És filla de Tomàs Gómez Albert (fuster) i de Dolores Serra Ballester. Dels deu fills que tingueren, cinc van morir al poc de naixer.

L'any passat vam celebrar el 125 aniversari del seu naixement. A l'efecte es va organitzar un homenatge en tres actes: La col·locació d'una placa commemorativa al peu de la seua casa natalícia; un concert altruista de la Jove Orquestra Simfònica de Castelló amb l'actuació de les sopranos Paqui Sales i Marian Torres, i una exposició fotogràfica sobre la seua vida.

Paco ha passat moltes hores investigant en periòdics i biblioteques, i per això pot dir que Hermínia és la millor soprano que ha donat mai la província de Castelló, la millor del seu temps al País Valencià i una de les millors d'Espanya en el seu moment. Després d'uns anys gloriosos, el record de la nostra paisana va quedar malauradament emboirat per la pols del temps.

Casa natalícia. Carrer de Sant Marc, 17.

Placa commemorativa del naixement.

La clau de la gran fama adquirida per Hermínia fou la seua extraordinària veu. Així en alguns mitjans de comunicació es deia: *Sus facultades son tan excepcionales que sin el menor esfuerzo mantiene las notas más agudas, las abre, las fija y es en ella tan natural el gorjeo y la cadencia, como en el ruiseñor el trino, o como en la fuente el murmullo. Al pasar la voz sobre la orquesta, se diferencia perfectamente su timbre y llega a todos los ámbitos del teatro con claridad.*

La Diputació Provincial li va concedir una pensió anual de mil cinc-cents pesetes. Amb aquesta beca va poder estudiar cant amb el professor Lamberto Alonso i formar-se com a soprano al conservatori de València.

Fou una xiqueta que va créixer triomfalment en totes les seues actuacions, tant a la sala d'actes del Conservatori de València, com en la inauguració de l'Exposició Regional de València de 1909, com al Teatre Principal de Castelló i al de València, va continuar, ja com a professional en molts dels grans teatres d'Itàlia, incloent-hi la Scala de Milà, els de Lisboa, Malta, Egipte i Sud-amèrica. Desgraciadament, la seua carrera fou curta, però grandiosa.

Al bonic Teatre Serra d'Almassora va actuar diverses vegades. *La nit era un bell jardí en el qual llüien les encantadores almassorines. Entre elles destacava la jove Hermínia. Entre els assistents destacaven el President de la Diputació, D. Tiburcio Martín, la Viuda de Serra, Dª Antonia Ballester i el germà d'aquesta, D. Enrique Ballester.*

En 1909 actua a la plaça de bous de Castelló amb gran èxit. Fou el pròleg dels seus concerts per Europa. Primer a Milà, el 1911, on va cantar *El barbero de Sevilla* i *Rigoletto* formant parella amb Titta Ruffo. Després va actuar a Venècia, Pavia, Brescia, Messina, ... Al 1913 va assolir un clamorós èxit a Portugal, amb *Lucia di Lammermoor*. Passa a Malta i canta *La traviata*. A l'abril de 1914 va a Egipte i triomfa a Alexandria, Port-Said i El Caire, on els va sorprendre, a ella i al germà que sempre l'acompanyava, la Primera Guerra Mundial.

Titta Ruffo, el millor baríton del món en 1912.

Hermínia com a Rosina del Barber de Sevilla.

El retorn fou molt trist, ja que els teatres d'òpera europeus on Hermínia tenia contracte romanien tancats pel conflicte. Amb el pseudònim d'Elena Serra va acceptar marxar a Sud-amèrica a interpretar-hi sarsueles. No volia que associaren el seu nom vertader amb les peces musicals que es veia obligada a interpretar per a no deixar la música.

El 1917 torna a Europa. Una crisi nerviosa la porta a la depressió. El matrimoni amb Guido Corneo, l'any 1919, i el naixement de tres fills, Leyla, Willy i Dolly, aconseguiren recuperar-la de la malaltia, però mai no tornarà al món de l'òpera.

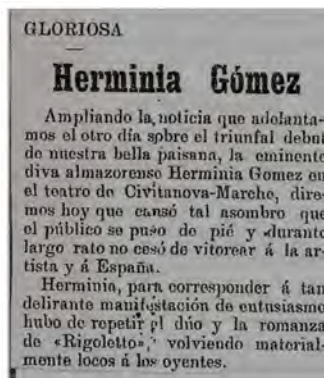
Els últims anys de la seua vida els va passar a Ventimiglia, des d'on va enviar a la Diputació de Castelló una quantitat de diners, agraïda per l'ajuda rebuda en la seua joventut. Des dels llocs on actuava enviava postals als familiars i amics.

En 1912, en una visita oficial a Castelló de la infanta Isabel (la Xata), Hermínia fou invitada a la recepció. Es va celebrar al Casino Antic de Castelló, on va cantar obres de Verdi, Puccini i altres. La infanta va felicitar a la soprano almassorina i l'àpat fred la va fer seure al seu costat. A Itàlia ja s'havien preguntat si la veu d'Hermínia era humana, ja que era capaç de fondre en un mateix gresol la dolçor de la flauta i la animada suavitat de la laringe humana.

Per a finalitzar la xerrada, Evèlia Beltran, professora de grec, va interpretar el paper d'Hermínia, protagonista de l'exposició.

Hermínia 1913.

Comentari sobre el debut. Heraldo de Castellón.

Bé, benvinguts a totes i a tots, ens diu Evèlia, sóc Quitèria Hermínia Elena Gómez Serra, l'almassorina protagonista d'aquesta exposició. Us explicaré en un breu itinerari la meua carrera i la meua vida, tot i que podeu tornar quan vulgueu per aprofundir més en tota la informació que hi ha recollida sobre la meua persona.

PANEL·L 1 [Al 1891.]

[Vaig estrenar la veu al carrer de Sant Marc, d'Almassora, amb un crit que va anunciar el meu ingrés en la vida. Mon pare, Tomàs el fuster, ja m'havia enllestit el bres familiar; ma mare —Dolores— ja en sabia de treure fills al món; i els meus germans m'esperaven més per tenir un monyicot amb qui jugar i a qui fer enrabiar que per una altra cosa.]

[1897. Primera veu]

[Als sis anys vaig enllepolir els fidels que assistiren a l'església de la Nativitat amb la meua tendra veu. Ningú no feia cas al retaule dels germans Otxando en romandre extasiats pel fil de veu amb què deixava palès que estava feta per al cant.]

[Als set o vuit anys la Guerra de Cuba ens va tenir capficats en resos i precés un bon temps.]

PANEL·L 2 [Del 1900 al 1909 a Almassora]

[...] en Frederic [...] em va ensenyar música. Durant anys havia dipositat en el saber d'en Frederic el meu món, que girava al voltant de les classes de piano i d'educació. Una infantesa gairebé sense amigues, sense joguines, sense temps per jugar... Tret dels llibres de lectura i de quatre quaderns de nombres, la música s'havia constituït en [...] un manà [...] En Frederic em marcava les pautes, em feia repetir les coses quan calia, m'ensenyà a col·locar la veu i, finalment, va saber quin era el moment de fer-me marxar a València [...]. Abans, però, ja havia cantat al Teatre Serra, per a la gent del meu poble.

[...] Pels finestrals de casa fluïa el doll de la meua veu, que omplia la Picaora i flotava per damunt dels crits de la xicalla que jugava a bou, a xurro o a tocar mare.

PANEL·LS 3, 4 i 5 [1909. Teatre d'Estiu de Castelló]

[Va ser la primera vegada que em vaig enfrontar al públic castellanenc. Va ser llavors quan la premsa va titular que «El rossinyol d'Almassora» cantaria aquesta peça i aquella i l'altra de més enllà. Tenia nom d'artista! Una mica casolà, és clar: el de debò me'l van posar a Florència l'any següent.]

[1910 Vaig anar al Conservatori de València]

[...] Gràcies que el governador de Castelló, després d'escoltar-me al Teatre d'Estiu, havia fet els possibles per aconseguir-me una dotació econòmica que em permetera viure a València, per tal d'estudiar cant. Un altre gran professor Lamberto Alonso em continuà preparant per a ser una gran cantant...

PANEL·L 10 [1912. Castelló. Segona vegada al Teatre d'Estiu]

L'estiu de l'any 1912, Castelló s'havia preparat per a rebre'm com si una reina haguera anunciat la seua presència. Després de la gira per Itàlia, vaig anar a descansar amb els pares a Almassora. Venia cansada i havia de recuperar forces amb olles de penques i conillets fregits amb allets, o amb algun cabrit a les brases de garrofer, ara que amb els diners que portava a casa es podia pagar tot allò que ens vinguera de

gust. Ja n'havíem patit prou en temps d'estudis, quan, anys enrere, gràcies a l'ajut del governador, m'havien assignat una pensió perquè la família es desplaçara a València. [...] Tothom, gràcies a *El Herald*, coneixia els meus èxits.

[1912. Castelló. Recepció al Casino Antic]

[...] M'havien assegurat que la infanta m'havia escoltat, no sé si a València o a Venècia [...] A ningú no se li escapava la gran afecció de la infanta a les arts [...] A la Xata, a més de reial posseïdora d'un nas esmussat, tothom la coneixia, en efecte, per la seua vena artística i vida bohèmia, a causa de la seua protecció d'artistes. Una bona padrina.

[Al 1914 des del Caire escric a casa]

Estimada família. Espere que en rebre la present estiguen bé de salut tots i la tia Júlia i el veïnat, que us enyore amb deler i m'agradaria estar amb vosaltres, però estic a l'altra banda del mar i no veig el dia en què em puga embarcar per tornar-hi. A veure si quan torne ja sóc tia! I Dolorettes que és molt espavilada? Vejam si torne i estan totes casades. El Manel què?, tot un xicot de setze anys que serà l'home de casa després que l'Ildefonso s'haja casat amb la Marieta. Sí, va per a tu, tronxo, que prompte hauràs d'agafar responsabilitats, perquè el [meu germà] Ildefonso, que va amunt i avall amb mi, no el pense deixar del meu costat.

[...] L'aigua ha baixat molt i el nil·lòmetre, que és un lloc on mesuren el nivell de l'aigua, es troba sota mínims. Res de l'altre món, ja que m'asseguren que any rere any sempre és el mateix i un bon dia comença a ploure i cau l'aigua a gavells i puja el riu i s'emporta tot el que agafa pel davant. De riuades també en sabem, nosaltres, que el Millars de tant en tant també ens la fa i després a buscar animals ofegats a les goles per a soterrar-los i que no escampen cap passera. [...] I del mercat, riu-te del dels divendres d'Almassora, és el més gran mercat de tots els mercats grans en què mai he estat; i sabeu que n'he corregut alguns. [...] Això sí, per la carn ni t'acostes. La tenen penjada d'un clau a la parada, com a casa nostra a les parades sota els porxos de la plaça Major, però la netegen allí mateix i tiren les brutícies al regueret, que se les emporta cap al Nil.

[1915. Reviure a València]

Torne a casa, un bàlsam d'atencions va endormiscar-me davant la realitat desgraciada que s'encenia lluny d'Almassora. Perquè en tornar d'Egipte em trobava perduda. Demanava a Déu que em protegira, que tinguera pietat de mi.

Els teatres d'arreu del meu món, d'arreu d'Europa, continuaven tancats amb pany i clau, i més d'un ferit de mort, amb les teulades enfonsades i les parets apuntalades, com si un vestit mullat de decadència ho cobrira tot amb una mortalla de runes. [Va ser llavors quan] vaig acceptar les propostes del mestre Penella per anar a Amèrica [...] M'havia canviat el nom. Tal vegada no em relacionaven amb Elena Serra, però a mi se'm bevien els dimonis d'ocultar-me.

PANEL·L 13

[1915. Però com a Elena Serra vaig fer l'Amèrica per cantar sarsueles i algunes òperes]

[Elena era el meu tercer nom, Serra el meu segon cognom, i Elena Serra era una màscara rere la qual vaig ocultar-me durant una gira per Llatinoamèrica. [...] Vaig veure'm forçada a cantar sarsueles, i a l'Argentina. Em conhortava pensar que al circuit europeu potser no se n'assabentarien, de la traïció, però un recel indesxifrable m'estirava el desfici dels nervis i em tombava en depressions cada vegada més i més profundes.

[1915. Marxe a Buenos Aires amb la sarsuela i algunes òperes]

[...] Jo, que em pensava que marxava a una nació d'indígenes silvestres, vaig trobar-me amb la ciutat més moderna que mai no havia vist. Bescanviar Hermínia per Elena, Gómez per Serra, només era un canvi de màscara; una era la que jo defensava, l'altra la que se'm menjava.

De la glòria de les piràmides d'Egipte a l'infern de la piràmide de Buenos Aires, que commemora la independència d'Espanya. [...] I allà hi havia el] Teatro Colón. Ni més ni menys que el millor teatre de tot Amèrica, a l'altura de La Scala milanesa.

Va caure'm l'ànima als peus. Es tractava d'un dels teatres de més prestigi per a l'òpera, inaugurat feia un lustre i escaig, preparat per a canvis ràpids d'escenaris majestuosos i monumentals, d'una capacitat de més de tres mil cinc-cents espectadors, construït amb una combinació d'estils que jo només sabia definir com a mediterranis; però en aquell temple del *bel canto* em tocava fingir una veu que no era la meua, fer unes passetes de dansa per a les quals no estava preparada ni de bon tros [...] On havia anat a parar? [...] On estaven les heroïnes? On les enamorades que morien als braços dels amants? On els casaments d'última hora? [Però jo cantaria] *La verbena de la paloma*, *Agua, azucarillos y aguardiente*, *La Gran Vía*, *La revoltosa* i *Margarita la tornera*, les dues últimes de Ruperto Chapí, qui més força havia fet per desterrar l'italianisme de moda amb la voluntat de reafirmar el *género chico*. I també algunes òperes.

PANEL·L 14-15

[Aparegué Guido Corneo en la meua vida i tot va canviar... Em retire a Ventimiglia. La vida em va dur d'ací cap allà. Encarnant màscares. Vivint la vida dels personatges que cantava i ara em tocava a mi viure la meua vida. Em vaig enamorar, sí. No hi ha cap altra salvació que l'amor. I vaig seguir fent vida familiar, lluny dels escenaris. Escrivint postals als meus estimats almassorins i retrobant-me amb familiars de viatge pel món com aquestes fotos a París amb Roberto Serra, fins a acabar els meus dies en un lloc de frontera, a Ventimiglia, a la vora de la mateixa mar que un dia em va veure nàixer a Almassora].

Teatre de la Scala. Milà.

Almassora, març de 2017.

La poesia de Miguel Hernandez

SOLEDAD BENAGES AMORÓS

Presenta la tertúlia, Fàtima Agut. Soledad és professora de Llengua i Literatura i coordinadora del col·lectiu de lectura «*Verba Manent de Poetas Sin Sofá*». Ja ha estat en varies tertúlies, com al desembre de 2008 en parlar sobre García Lorca; al febrer de 2010 ens va parlar sobre els germans Machado; al febrer de 2011, sobre Miguel Hernández i ara sobre la seua poesia.

Fàtima i Soledad.

Aquesta tertúlia va a ser una de les més participatives que s'han tingut al llarg de tots els anys de vida de la Tertúlia. En primer lloc Soledad recita un poema curt de Miguel, *Casida del Sedito*. Després ens va a parlar sobre la vida, guerra, presó i mort de Miguel. Sobre aquesta temàtica, el públic assistent llegirà de forma solitària o en grup uns poemes de cadascuna d'aquestes etapes. Amenitza l'acte un poeta i a la vegada famós guitarrista d'Almassora, Enrique Monferrer.

Ara se compleix el 75 aniversari de la mort del poeta i per això la Tertúlia, per mitjà de Soledad vol fer-li un petit homenatge i que el contertulians participen i recorden a Miguel llegint la seua poesia. Soledad ja va estar parlant de Miguel al 2011 i la vida i obra de Miguel ja està publicada (pag 374, de *Tertúlia del Portal*, 2005-2011). Aconsellem al lector a llegir l'article publicat.

Soledad llegeix Casida Del Sediento. Arena del desierto // soy, desierto de sed. // Oasis es tu boca // donde no he de beber. // Boca: Oasis abierto // a todas las arenas del desierto. // Húmedo punto en medio // de un mundo abrasador // el de tu cuerpo, el tuyo, // que nunca es de los dos. // Cuerpo: pozo cerrado // a quien la sed y el sol han calcinado. Maig de 1941.

Persones que han llegit algun dels poemes (30), encara que pot ser no estiguen tots els que han participat: Sigfrido, Mario, Santiago, Pepe, Evèlia, Lucia, Margarita, Diego, Soledad, Fàtima, Susana, Jose Manuel, Rosa, Ester, Paco, Maite, Rafael, ...

Las desiertas abarcas: *Por el cinco de enero, // cada enero ponía // mi calzado cabrero // a la ventana fría. - Y encontraba los días // que derriban las puertas, // mis abarcas vacías, // mis abarcas desiertas. - Nunca tuve zapatos, // ni trajes, ni palabras: // siempre tuve regatos, // siempre penas y cabras. - Me vistió la pobreza, // me lamió el cuerpo el río // y del pie a la cabeza // pasto fui del rocío. - Por el cinco de enero, // para el seis, yo quería // que fuera el mundo entero // una juguetería. - Y al andar la alborada // removiendo las huertas, // mis abarcas sin nada, // mis abarcas desiertas. - Ningún rey coronado // tuvo pie, tuvo gana // para ver el calzado // de mi pobre ventana. - Toda gente de trono, // toda gente de botas // se rió con encono // de mis abarcas rotas. - Rabié de llanto, hasta // cubrir de sal mi piel, // por un mundo de pasta // y unos hombres de miel. - Por el cinco de enero // de la majada mía // mi calzado cabrero // a la escarcha salía. - Y hacia el seis, mis miradas // hallaban en sus puertas // mis abarcas heladas, // mis abarcas desiertas.*

Como el toro he nacido para el luto: *Como el toro he nacido para el luto // y el dolor, como el toro estoy marcado // por un hierro infernal en el costado // y por varón en la ingle como un fruto. // Como el toro lo encuentra diminuto // todo mi corazón desmesurado, // y del rostro del beso enamorado, // como al toro a tu amor se lo disputo. // Como el toro me crezco en el castigo, // la lengua en corazón tengo bañada // y llevo al cuello un vendaval sonoro. // Como el toro te sigo y te persigo, // y dejas mi deseo en una espada, // como el toro burlado, como el toro.*

Una querencia: *Una querencia tengo por tu acento, // una apetencia por tu compañía // y una dolencia de melancolía // por la ausencia del aire de tu viento. // Paciencia necesita mi tormento // urgencia de tu garza galanía, // tu clemencia solar mi helado día, // tu asistencia la herida en que lo cuento. // ¡Ay, querencia, dolencia y apetencia!: // tus sustanciales besos, mi sustento, // me faltan y me muero sobre mayo. // Quiero que vengas, flor, desde tu ausencia, // a serenar la sien del pensamiento // que desahoga en mí su eterno rayo.*

Tertulians, conferenciants i guitarra.

Aceituneros: Andaluces de Jaén, // aceituneros altivos, // decidme en el alma: ¿quién, quién levantó los olivos? // No los levantó la nada, // ni el dinero, ni el señor, // sino la tierra callada, // el trabajo y el sudor. // Unidos al agua pura // y a los planetas unidos, // los tres dieron la hermosura // de los troncos retorcidos. // Levántate, olivo cano, // dijeron al pie del viento. // Y el olivo alzó una mano // poderosa de cimientó. // Andaluces de Jaén, // aceituneros altivos, // decidme en el alma: // ¿quién amamantó los olivos? // Vuestra sangre, vuestra vida, // no la del explotador // que se enriqueció en la herida // generosa del sudor. // No la del terrateniente // que os sepultó en la pobreza, // que os pisoteó la frente, // que os redujo la cabeza. // Árboles que vuestro afán // consagró al centro del día // eran principio de un pan // que sólo el otro comía. // ¡Cuántos siglos de aceituna, // los pies y las manos presos, // sol a sol y luna a luna, // pesan sobre vuestros huesos! // Andaluces de Jaén, // aceituneros altivos, // pregunta mi alma: ¿de quién, // de quién son estos olivos? // Jaén, levántate brava // sobre tus piedras lunares, // no vayas a ser esclava // con todos tus olivares. // Dentro de la claridad // del aceite y sus aromas, // indican tu libertad // la libertad de tus lomas.

El rayo que no cesa: Poema a Josefina Manresa (1936). Un carnívoro cuchillo // de ala dulce y homicida // sostiene un vuelo y un brillo // alrededor de mi vida. // Rayo de metal crispado // fulgentemente caído, // picotea mi costado // y hace en él un triste nido. // Mi sien, florido balcón // de mis edades tempranas, // negra está, y mi corazón, // y mi corazón con canas. // Tal es la mala virtud // del rayo que me rodea, // que voy a mi juventud // como la luna a mi aldea. // Recojo con las pestañas // sal del alma y sal del ojo // y flores de telarañas // de mis tristezas recojo. // ¿A dónde iré que no vaya // mi

perdición a buscar? // Tu destino es de la playa // y mi vocación del mar. // Descansar de esta labor // de huracán, amor o infierno // no es posible, y el dolor // me hará a mi pesar eterno. // Pero al fin podré vencerte, // ave y rayo secular, // corazón, que de la muerte // nadie ha de hacerme dudar. // Sigue, pues, sigue cuchillo, // volando, hiriendo. Algún día // se pondrá el tiempo amarillo // sobre mi fotografía.

Boca que arrastra mi boca: *Boca que arrastra mi boca // boca que me has arrastrado // boca que vienes de lejos // a iluminarme de rayos. // Alba que das a mis noches // un resplandor rojo y blanco. // Boca poblada de bocas: // pájaro lleno de pájaros. // Canción que vuelve las alas // hacia arriba y hacia abajo. // Muerte reducida a besos, // a sed de morir despacio, // das a la grama sangrante // dos fúlgidos aletazos. // El labio de arriba el cielo // y la tierra el otro labio. // Beso que rueda en la sombra: // beso que viene rodando // desde el primer cementerio // hasta los últimos astros. // Astro que tiene tu boca // enmudecido y cerrado // hasta que un roce celeste // hace que vibren sus párpados. // Beso que va a un porvenir // de muchachas y muchachos, // que no dejarán desiertos // ni las calles ni los campos. // ¡Cuánta boca enterrada, // sin boca, desenterramos! // Beso en tu boca por ellos, // brindo en tu boca por tantos // que cayeron sobre el vino // de los amorosos vasos. // Hoy son recuerdos, recuerdos, // besos distantes y amargos. // Hundo en tu boca mi vida, // oigo rumores de espacios, // y el infinito parece // que sobre mí se ha volcado. // He de volverte a besar, // he de volver, hundo, caigo, // mientras descienden los siglos // hacia los hondos barrancos // como una febril nevada // de besos y enamorados. // Boca que desenterraste // el amanecer más claro // con tu lengua. Tres palabras, // tres fuegos has heredado: // vida, muerte, amor. Ahí quedan // escritos sobre tus labios.*

Rafa, Esther i Mario.

Vientos del pueblo me llevan: *Vientos del pueblo me llevan, // vientos del pueblo me arrastran, // me esparcen el corazón // y me aventan la garganta. // Los bueyes doblan la frente, impotentemente mansa, // delante de los castigos: // los leones la levantan // y al mismo tiempo castigan // con su clamorosa zarpa. // No soy de un pueblo de bueyes, // que soy de un pueblo que embargan // yacimientos de leones, // desfiladeros de águilas // y cordilleras de toros // con el orgullo en el asta. // Nunca medraron los bueyes // en los páramos de España. // ¿Quién habló de echar un yugo // sobre el cuello de esta raza? // ¿Quién ha puesto al huracán // jamás ni yugos ni trabas, // ni quién al rayo detuvo // prisionero en una jaula? // Asturianos de braveza, // vascos de piedra blindada, // valencianos de alegría // y castellanos de alma, // labrados como la tierra // y airosos como las alas; // andaluces de relámpagos, // nacidos entre guitarras // y forjados en los yunques // torrenciales de las lágrimas; // extremeños de centeno, // gallegos de lluvia y calma, // catalanes de firmeza, // aragoneses de casta, // murcianos de dinamita // frutalmente propagada, // leoneses, navarros, dueños // del hambre, el sudor y el hacha, // reyes de la minería, // señores de la labranza, // hombres que entre las raíces, // como raíces gallardas, // vais de la vida a la muerte, // vais de la nada a la nada: // yugos os quieren poner // gentes de la hierba mala, // yugos que habéis de dejar // rotos sobre sus espaldas. // Crepúsculo de los bueyes // está despuntando el alba. // Los bueyes mueren vestidos // de humildad y olor de cuadra: // las águilas, los leones // y los toros de arrogancia, // y detrás de ellos, el cielo // ni se enturbia ni se acaba. // La agonía de los bueyes // tiene pequeña la cara, la del animal varón // toda la creación agranda. // Si me muero, que me muera // con la cabeza muy alta. // Muerto y veinte veces muerto, // la boca contra la grama, // tendré apretados los dientes // y decidida la barba. // Cantando espero a la muerte, // que hay ruiseñores que cantan // encima de los fusiles // y en medio de las batallas.*

Poema des de la presó. Tus cartas son un vino (A mi gran Josefina adorada)

Tus cartas son un vino // que me trastorna y son // el único alimento para mi corazón. // Desde que estoy ausente // no sé sino soñar, // igual que el mar tu cuerpo, // amargo igual que el mar. // Tus cartas apaciento // metido en un rincón // y por redil y hierba // les doy mi corazón. // Aunque bajo la tierra // mi amante cuerpo esté, // escíbeme, paloma, // que yo te escribiré. // Cuando me falte sangre // con zumo de clavel, // y encima de mis huesos // de amor cuando papel.

Elegía Primera de viento del pueblo (A Federico Garcia Lorca, poeta) (1937)

Atraviesa la muerte con herrumbrosas lanzas, // y en traje de cañón, las parameras // donde cultiva el hombre raíces y esperanzas, // y llueve sal, y esparce calaveras. // Verdura de las eras, // ¿qué tiempo prevalece la alegría? // El sol pudre la sangre, la cubre de asechanzas // y hace brotar la sombra más sombría. // El dolor y su manto // vienen una vez más a nuestro encuentro. // Y una vez más al callejón del llanto // lluviosamente

Pepe, Fátima i Santiago.

entro. // Llorar dentro de un pozo, // en la misma raíz desconsolada // del agua, del sollozo, // del corazón quisiera: // donde nadie me viera la voz ni la mirada, // ni restos de mis lágrimas me viera. // Entro despacio, se me cae la frente // despacio, el corazón se me desgarran // despacio, y despaciada y negramente // vuelvo a llorar al pie de una guitarra. // Entre todos los muertos de elegía, // sin olvidar el eco de ninguno, // por haber resonado más en el alma mía, // la mano de mi llanto escoge uno. // Federico García // hasta ayer se llamó: polvo se llama. // Ayer tuvo un espacio bajo el día // que hoy el hoyo le da bajo la grama. // ¡Tanto fue! ¡Tanto fuiste y ya no eres! // Tu agitada alegría, // que agitaba columnas y alfileres, // de tus dientes arrancas y sacudes, // y ya te pones triste, y sólo quieres // ya el paraíso de los ataúdes. // Vestido de esqueleto, // durmiéndote de plomo, // de indiferencia armado y de respeto, // te veo entre tus cejas si me asomo. // Se ha llevado tu vida de palomo, // que ceñía de espuma // y de arrullos el cielo y las ventanas, // como un raudal de pluma // el viento que se lleva las semanas. // Primo de las manzanas, // no podrá con tu savia la carcoma, // no podrá con tu muerte la lengua del gusano, // y para dar salud fiera a su poma // elegirá tus huesos el manzano. // ¡Qué sencilla es la muerte: qué sencilla, // pero qué injustamente arrebatada! // No sabe andar despacio, y acuchilla // cuando menos se espera su turbia cuchillada. // Tú, el más firme edificio, destruido, // tú, el gabilán más alto, desplomado, // tú, el más grande rugido, // callado, y más callado, y más callado. // Caiga tu alegre sangre de granado, // como un derrumbamiento de martillos feroces, // sobre quien te detuvo mortalmente. // Salivazos y hoces // caigan sobre la mancha de su frente. // Muere un poeta y la creación se siente // herida y moribunda en las entrañas. // Un cósmico temblor de escalofríos // mueve temiblemente las montañas, // un resplandor de muerte la matriz de los ríos. // No aventarán, no arrastrarán tus huesos, // volcán de arroyo, trueno de panales, // poeta entretejido, dulce,

amargo, // que al calor de los besos // sentiste, entre dos largas hileras de puñales, // largo amor, muerte larga, fuego largo. // Por hacer a tu muerte compañía, // vienen poblando todos los rincones // del cielo y de la tierra bandadas de armonía, // relámpagos de azules vibraciones.// Crótalos granizados a montones, // batallones de flautas, panderos y gitanos, // ráfagas de abejorros y violines, // tormentas de guitarras y pianos, // irrupciones de trompas y clarines. // Pero el silencio puede más que tanto instrumento. // Como si paseara con tu sombra, // paseo con la mía // por una tierra que el silencio alfombra, // que el ciprés apetece más sombría. // Rodea mi garganta tu agonía // como un hierro de horca // y pruebo una bebida funeraria. // Tú sabes, Federico García Lorca, // que soy de los que gozan una muerte diaria.

Evèlia.

Elegia segunda (A Pablo de la Torriente, comisario político)

Me quedaré en España, compañero // me dijiste con gesto enamorado // y al fin sin tu edificio tronante de guerrero // en la hierba de España te has quedado. // Nadie llora a tu lado: // Desde el soldado al duro comandante, // Todos te ven, te cercan y te atienden // Con ojos de granito amenazante, // Con cejas incendiadas que todo el cielo encienden. // Valentín 1 el volcán que si llora algún día // Será con unas lágrimas de hierro, // Se viste emocionado de alegría // Para robustecer el río de tu entierro. // Como el yunque que pierde su martillo, // Manuel Moral se calla // Colérico y sencillo. // Y hay muchos capitanes y muchos comisarios // Quitándote pedazos de metralla, // Poniéndote trofeos funerarios. // Ya no hablarás de vivos y de muertos, // Ya disfrutas la muerte del héroe, ya la vida // No te verá en las calles ni en los puertos // Pasar como una ráfaga garrida. // Pablo de la Torriente, // Has quedado en España // Y en mi alma caído: // Nunca se pondrá el sol sobre tu frente, // Heredará tu altura la montaña // Y tú valor el toro del

*bramido. // De una forma vestida de preclara // Has perdido las plumas y los besos, //
Con el sol español puesto en la cara // Y el de Cuba en los huesos. // Pasad ante el cubano
generoso, // Hombres de su brigada, // Con el fusil furioso // Las botas iracundas y la
mano crispada. // Miradlo sosteniendo a los terrones // Y exigiendo venganza bajo sus
dientes mudos // A nuestros más floridos batallones // Y a sus varones como rayos rudos.
// Ante Pablo los días se abstienen ya y no andan. // No temáis que se extinga su sangre
sin objeto, // Porque éste es de los muertos que crecen y se agrandan // Aunque el tiempo
devaste su gigante esqueleto.*

*Vals de los enamorados: No salieron jamás // del vergel del abrazo. // Y ante el rojo
rosal // de los besos rodaron. // Huracanes quisieron // con rencor separarlos. // Y las
hachas tajantes // y los rígidos rayos. // Aumentaron la tierra // de las pálidas manos. //
Precipicios midieron, // por el viento impulsados // entre bocas deshechas. // Recorrieron
naufragios, // cada vez más profundos // en sus cuerpos sus brazos. // Perseguidos, hundi-
dos // por un gran desamparo // de recuerdos y lunas // de noviembre y marzos, // aven-
tados se vieron // como polvo liviano, // aventados se vieron, // pero siempre abrazados.*

Almassora, abril de 2017.

Acte d'homenatge de Compromís a la Tertúlia

Aquest acte ha estat protagonitzat pel presentador, Carlos Rubert, i els ponents Evèlia Beltran; Diana Belliure, de Compromís per Almassora, i Pepe Bernat i Vicent Llop, de la Tertúlia.

(Carlos Rubert)

Bona nit, benvinguts i benvingudes: membres de la Tertúlia del Portal i de la col·lecció Compromís per Almassora i tots els qui heu volgut acompanyar-nos en aquest acte en què, com cada any i des de fa nou anys, es lliura el Guardó d'Or Josep Manel Guardiola i Noguera. Un guardó que atorguem pels voltants del 25 d'abril, Dia de les llibertats nacionals valencianes, per a reconèixer persones, entitats o associacions que destaquen pel treball, la dedicació i l'esforç que realitzen, tant pel poble d'Almassora com per la llengua i la cultura de tots els valencians i valencianes. Un guardó que, a més d'aquest sentit històric que té, fa cinc anys que du el nom de Josep Manel Guardiola i Noguera, en homenatge i memòria d'una persona que va destacar per la tasca que va realitzar en la recuperació de la història i la cultura del nostre poble. Una persona, el llegat de la qual perviu encara en els nostres dies i formarà part de nosaltres per sempre, de la mateixa manera que perviurà sempre en nosaltres, en tots els almassorins i les almassorines, la tasca que realitzeu des de la Tertúlia del Portal.

A continuació, Evèlia Beltran, professora de llengües clàssiques a l'IES Vila-roja d'Almassora, membre de Compromís per Almassora i tertuliana, ens farà un recorregut per la trajectòria de la Tertúlia del Portal, el qual posarà de manifest la decisió unànime del col·lectiu d'atorgar-vos aquest novè guardó d'or.

GUARDÓ d'OR | Josep Manel Guardiola i Nogera

9ª edició

Divendres 5 de maig, 21.00 h.
Lloc del sopar homenatge:
Caixalmassora, Saló del Llaurador

HOMENATGE A LA TERTÚLIA DEL
PORTAL D'ALMASSORA PER LA SEUA
TASCA DE DINAMITZACIÓ DEL DEBAT I
LA CULTURA

 compromís
per Almassora

(Evèlia Beltran)

Bona nit a totes i a tots, benvinguts i benvingudes! Almassora, nit d'un dilluns de Tertúlia del Portal a la sala del Llaurador de la centenària CaixAlmassora. Sonen les campanes del rellotge del Sindicat que anuncien les 10 de la nit. Entrem al saló. Pepe Bernat seu a primera fila, amb paper i bolígraf, per a agafar totes les anotacions necessàries i fer després un exhaustiu resum de la reunió. José Manuel Adsuara, amb la càmera, està preparat per a fotografiar tot allò que passe aquesta nit. El ponent porta imatges adjuntes per completar la seua conferència i s'intenta dotar-lo d'ordinador, de pantalla, de projector... Però a les reunions de la Tertúlia els mitjans digitals no sempre són el més important.

Les persones que integren el grup de la Tertúlia, les quals han variat al llarg del temps i l'han enriquida veritablement amb les seues incorporacions, es reparteixen pel saló (Joan Edo, Vicent Llop, Pepe Bernat, Santiago Ballester, Margarita Serra, Ramón Claramonte, Juan Forcada, Rafael Vidal, Rafael Fernández, Manolo Renau, José Manuel Adsuara, Eduardo Redondo, Maria Rosa Mulet, Alejandro Domínguez, Blas

Sempere, Pepe Sorribes, Paco Agut, Vicent Beltran, Fàtima Agut, així com, en el seu moment, el recordat Rogelio Beltrán ...I molts d'altres). També es reparteixen per la sala, evidentment, les persones que segueixen habitualment i de manera incondicional la Tertúlia, les quals, fins i tot ocasionalment, han estat ponents alguna vegada. Un membre de la Tertúlia, espera el començament de la xerrada d'aquesta nit, i m'explica que el grup és molt anàrquic i obert i que potser aquest siga el motiu del llarg trajecte que ja ha recorregut la Tertúlia del Portal en el foment de la cultura, només 26 anys. Llunyanes queden ja les raons i les causes de la unió d'aquests amics: el fet de voler reunir-se per a xarrar una estona al voltant d'un tema. Llunyanes, sí, en 1991, però no oblidades. El seu nom, la Tertúlia del Portal, nom almassorí de mena, identifica ja una tradició i, a més a més, atorga un valor afegit als temes que s'hi tracten.

«A les 10 de la nit, d'un dilluns i després de sopar, que no hi ha futbol a la tele, decidit!!», i sí, van acordar reunir-se cada 15 dies, en dilluns, a les 10, després de sopar. Sembla curiós, però no impossible, que un grup d'amics, inicialment homes, decidira el dia de les seues reunions en funció d'aquest esport. Val a dir, tot i això, que malauradament, ara, algun dilluns també hi ha futbol a la tele, però l'afecció i la tradició de la Tertúlia és ja tan gran que no s'ha pogut ni s'ha volgut canviar de dia.

El tema, avui, és d'interès com tots els que es tracten, curiós i actual com tots els que s'escullen. Com és habitual, el ponent és amic d'un tertulià, qui amablement i amb il·lusió ha acceptat la invitació. Comença a parlar. Sonen, de nou, les campanes. Les 10 i quart. De medi ambient, d'art, d'urbanisme, de literatura, de tecnologia, d'informàtica, d'història, de geografia, de matemàtiques, de llengua, d'economia, de les noves tecnologies, d'educació... Crec que no hi ha gènere temàtic que no s'haja tractat a la Tertúlia, fins i tot, ara, des de fa uns quants anys les dones tertulianes, que s'han integrat

progressivament al grup, han exigit una tertúlia pròpia al març, per a reivindicar la seua importància al món, amb el títol de *Veus de dona*... Aquesta nit, com tantes d'altres, no és una excepció i el tema també promet. Com sempre, s'ha buscat la novetat, la diversitat i la varietat de qüestions, varietat que només és directament proporcional a la gran extensió del coneixement i, clarament, a la gran dimensió de la nostra ignorància.

Aquesta nit el ponent és un personatge de renom i de fora. Els amics i coneguts dels membres de la Tertúlia són diversos i dispersos i demostren la complexitat de la seua cultura. Altres vegades ha estat un almassorí o almassorina qui ha portat la xerrada... Tots ells i totes elles, de dins o de fora, erudits o entesos en temes d'interès social, científic o humà, hi acudeixen i hi han acudit sempre de manera desinteressada.

Les campanes toquen les 11 hores. Arriba el moment del torn obert de paraules del públic. La conversa esdevé distesa i tranquil·la, estem tots com a casa... Sona de nou el campanar. Les 11'30 h. El personal ja ha fet les seues preguntes al ponent i es dona per acabada la reunió. Es recull tot. Baixem per l'escalinata del Sindicat i la gran porta de fusta de l'edifici està ja junta, el bar espera per a tancar. Eixim al carrer, un dilluns més, satisfets; a les mans, el resum de la Tertúlia de fa 15 dies, fet per Pepe Bernat i, per descomptat, il·lustrat per les fotos de José Manuel Adsuara. Comentem el tema del següent dilluns en quinze dies i en recordar la ponent de la propera Tertúlia ixen a la conversa problemes actuals. Algú proposa un nou tema i algú altre afirma: «D'això, ja n'hem parlat a la Tertúlia del Portal»; caldrà pensar-ho millor, doncs, i amb un «Bona nit!» es desfà la reunió. El campanar dona l'hora, tres quarts de dotze... Gràcies!

Ara el portaveu local de Compromís d'Almassora, Carlos Rubert i Boix, lliurarà el Guardó d'Or Josep Manel Guardiola i Noguera a la Tertúlia del Portal, per la seua tasca constant i ininterrompuda en benefici de la cultura del poble; perquè la Tertúlia del Portal, amb humilitat i sense estridències, practica com a valor diferenciador la curiositat, qualitat indispensable per a seguir aprenent i ensenyant sempre. L'enhorabona per la vostra tasca. De mans de Carlos, rep el premi José Manuel Adsuara.

Lliurament del Guardó a Jose Manuel Adsuara per Carlos Rubert.

(Evèlia Beltran)

Donem la paraula als membres de la Tertúlia del Portal: Pepe Bernat i Vicent Llop.

(Pepe Bernat)

En primer lloc vull donar les gràcies a tots vosaltres per la vostra presència en aquest acte d'homenatge a la nostra Tertúlia, que organitza el partit polític Compromís per Almassora.

La Tertúlia vol expressar el seu agraïment a entitats i persones que han fet possible que avui en dia i des del maig de 1991 estiguem encara en funcionament. Agraïm, a Compromís per haver comptat amb nosaltres en aquest acte de reconeixement a la tasca realitzada, a CaixAlmassora per tota la col·laboració que ens ha prestat al llarg de tots aquests anys de vida de la Tertúlia, en la cessió dels locals, tant per a les xerrades com per a les exposicions, pel suport econòmic (sobretot dels llibres) i per subvencionar el detall que reben els conferencians que acudeixen a les xerrades de manera desinteressada. Agraïm també al Servei de Llengües i Terminologia de la Universitat Jaume I per la traducció al valencià de les xerrades, a l'UJI per la publicació del llibre. A Fernando Ochera, per introduir els resums de la tertúlia en la web. A Paco Membrado per la creació del logotip de la Tertúlia. A José Manuel Adsuaera per la seua tasca en megafonia i per les fotos de cada tertúlia. A més a més, a totes les persones que formen la Tertúlia, ja que cadascú realitza la seua tasca. Per descomptat, agraïm als conferencians i a totes les persones que acudeixen a les xerrades; ja que, si més no, ja no estariem «vius».

Després dels agraïments, ara parlarem del que ha estat la Tertúlia, però en xifres. Dels 26 anys de vida, s'han fet 334 tertúlies (unes 13 per temporada), han vingut uns 400 conferencians, s'han editat quatre llibres i estem a punt d'editar el cinquè. En els dos primers llibres, figuren resums de quatre anys; mentre que en els posteriors, de sis anys. Totes les tertúlies han estat gravades. Al principi es gravava cadascuna amb un casset. Amb els avanços electrònics, actualment es graven en un mp3 i després es passen a un USB. He de dir que totes aquestes veus dels conferencians es poden tornar a escoltar, ja que figuren a l'arxiu de la Biblioteca d'Almassora, igual que tots els llibres fins ara editats.

La majoria dels tertulians han vingut una sola vegada. Alguns dues o tres vegades, però hi ha hagut dues persones que han vingut més de tres vegades, que han estat, Daniel Gozalbo (sis) i Arturo Amiguet (cinc), però dilluns, dia 8, serà la sisena vegada. També cal destacar els historiadors Paco Agut, Josep Sorribes i Primitiu Garcia, ja que ens han parlat sobre la història del nostre poble.

Les persones que no tinguen llibre i estiguen interessades a llegir alguna de les tertúlies ho poden fer de manera senzilla. O bé, entrar en la pàgina web de l'UJI, i després anar a Repositori, o bé entrar directament en Google i posar-hi Tertúlia del Portal, o bé passar per la Biblioteca.

La Tertúlia va nàixer l'any 1991, perquè es van reunir un grup de persones de diverses ideologies i professions. La Tertúlia no pretén ser una mera conferència, sinó més aviat una xerrada. El conferenciant parla sobre el tema durant uns 45 minuts, bé en castellà o en valencià, i seguidament intervenen les persones assistents i comencen les preguntes. Així que la conferència es tradueix en tertúlia. S'ha de dir que no sempre s'aconsegueix, ja que a vegades el conferenciant es passa d'hora i el temps dedicat a les preguntes es fa més curt.

Fins a l'actualitat la Tertúlia no està registrada com a entitat. Simplement, tots els membres ens reunim en el mes de juny i planifiquem el curs vinent. Després, cadascú fa la feina que des de principi s'ha fet, sense cap mena de direcció per part de ningú. Ara ja s'ha vist que en el temps que estem, i per a poder tenir algun tipus de subvenció, caldrà registrar l'associació.

Durant el temps que portem fent les xerrades, també hi ha hagut diverses activitats, com ara exposicions, eixides guiades a diversos llocs i algunes cloendes en acabar la temporada (actuació musical i de poesia amb un petit refrigeri) a la magnífica casa de Margarita Serra.

L'any 1993, Almassora recull uns quants refugiats de la guerra de Bòsnia. La tertúlia organitza una xerrada sota el títol *La guerra a Bòsnia* i prepara una exposició per a ajudar a aquest poble, sota el títol *Exposició de dibuixos: Almassora ajuda el poble de Bòsnia*. Cent cinquanta són els dibuixos que els pintors almassorins Agustí, Agut, Castell, Clausell, Mingol i Pseudo porten a l'exposició. Els autors regalen les seues obres i es fan solidaris en la causa dels refugiats. Els diners obtinguts amb la venda dels dibuixos es destinen als refugiats.

Al maig de 1993 va tenir lloc l'exposició: *Fotos urbanes, ahir i hui d'Almassora*. L'exposició recopila un material dispers que particulars i institucions ens han cedit i té com a tema l'evolució de l'estructura urbana al nostre poble.

Al maig de 1994 va tenir lloc l'exposició: *Fotos antigues, 50 anys... no són res*. Fotos que intenten reflectir els costums i les relacions socials dels almassorins al llarg d'un període relativament curt en el temps (1890-1968).

Al desembre de 1994, es va organitzar l'exposició de *Joguets antics*. L'exposició pretén bussejar en la memòria dels almassorins i fer-nos recordar la nostra infantesa. Els joguets pertanyen a la col·lecció particular de Joaquim Arenós, heretada de son pare. Potser és una de les idees per a poder muntar el Museu del Joguet actual.

Al maig de 1995, es va organitzar l'exposició *Anys i treballs*. Aquesta exposició vol donar a conèixer els treballs i oficis dels nostres avantpassats. Alguns oficis perduren fins avui en dia, altres han desaparegut.

Al novembre de 2003, l'exposició va ser dels cines d'Almassora, amb una mostra de material cinematogràfic que va portar l'empresari del cine Windsor, Vicent Casino. L'exposició pretén retre homenatge a una època i a la gent que la va fer possible.

Al novembre de 2007, Joan Edo ens va parlar dels pous i en particular sobre els pous d'Almassora. Anteriorment a la xerrada Joan va exposar els dibuixos dels pous al local d'exposició de CaixAlmassora. Està molt content, perquè s'ha pogut recuperar un patrimoni a punt de perdre's.

Al novembre de 2012, Josep M. Ortiz ens va parlar sobre les màscares africanes en una tertúlia i després es va fer una exposició d'aquestes. La màscara no és una disfressa, és un element molt seriós per a la gent que hi creu.

Entre les eixides guiades, destaquem la de Porcelanosa, on vam tenir la xerrada a càrrec de l'empresari José Soriano, un dissabte a la vesprada, a la sala de visites de la fàbrica. Després de dues hores de xerrada agradable, ens va convidar a veure les oficines i despatxos i ens va convidar per a un altre dia per a veure el seu funcionament.

Vicent Casanova va estar diverses vegades a la Tertúlia. A l'octubre de 2002 ens va parlar sobre l'energia elèctrica i ja es va quedar en fer una visita per al 9 de novembre. Alguns membres de la tertúlia visitarem la central tèrmica de cicle combinat de Castelló, on ell treballava.

Diverses van ser les visites guiades per Vicent Llop, entre les quals destaquem unes quantes, com ara la visita a l'assut de Vila-real des d'Almassora pel riu; el naixement del riu Millars, a Cedrillas; el poblat ibèric, al terme d'Onda; la séquia del Diable, també al terme d'Onda. En un mateix dia es visità el conjunt històric i l'ermita del Cid, a l'Anglesola; el conjunt històric de Cantavella i la Pobleta de Sant Miquel, una pedania de Vilafranca. Actualment hem previst visitar la població aragonesa de Castelltote i Fidel Puig ens farà de guia, Fidel va venir a la Tertúlia i ens va parlar sobre *Els templers en la història de l'Alt Maestrat* (gener de 1995).

Anècdotes: Una vegada, en una tertúlia en què es parlava de la menopausa, el conferenciant no va poder acabar la xerrada perquè la seua pacient es va posar de part.

Una tertúlia problemàtica va ser la que va versar sobre la guerra civil espanyola. Ja sabíem que el tema era conflictiu, perquè hi podia acudir gent de pensar diferent en un tema tan delicat.

També fou conflictiva la tertúlia sobre la vida al riu Millars de l'associació de veïns de Santa Quitèria-Boverot, ja que, segons ells, l'Ajuntament volia ubicar un polígon industrial ceràmic entre el riu Millars i la rambla de la Viuda, amb tota la contaminació s'hauria pogut produir.

Un dia de tertúlia, tots esperant el conferenciant, no va aparèixer. Se li havia oblidat i vam haver de fer-la el dilluns següent. Resulta que el conferenciant va tindre malalta sa mare i se li va oblidar completament.

Una altra tertúlia va haver-se de suspendre-la, ja que l'ordinador no es va poder posar en funcionament i era fonamental, ja que no es podien projectar les diapositives.

Per a finalitzar, animem la gent jove perquè vingui a les tertúlies i perquè pugui seguir la nostra tasca; si més no, la Tertúlia no tindrà llarga vida.

Res més i gràcies a tothom per haver acudit.

(Vicent Llop)

Bona nit. De les tertúlies, cal ressaltar un aspecte molt important, i és que, a banda de l'acte en si, en directe, és d'una gran importància l'arxiu històric que generen. Gràcies a les gravacions audiovisuals de José Manuel, i a la ploma de Pepe Bernat, han immortalitzat el contingut de les Tertúlies, tant en el suport dels llibres, que s'editen, com en Internet.

Tot poble ha de tenir una història i un arxiu. Seria important que aquest material es custodiara a l'Arxiu Municipal, a banda de la Biblioteca, on el pas del temps i les mans el deterioren. Algun dia serà de gran estima per als nous investigadors, etc. Tot arxiu que està fora de casa i a les xarxes, és de caràcter efímer i es pot perdre en qualsevol moment. La Viquipèdia ja demana diners. El Núvol se satura i ja s'hi esborra el contingut gratuït.

Aquesta nit, des d'ací, les meues paraules són per a fer una crida als joves, per a estimular-los a participar d'alguna manera amb la Tertúlia, ja que és una plataforma, en la qual poden exposar els seus coneixements, treballs i aficions, ja que poden sorgir nous valors en alguna temàtica, de la mà de persones de qualsevol edat. Els qui s'apropen a la Tertúlia, a banda de cultura, només poden rebre, respecte i amistat.

El meu cas és un exemple de l'esmentat. Gràcies a Joan Forcada, que em va convidar a realitzar la primera tertúlia sobre el riu Millars, va ser tal la meua motivació, que em va induir a aprofundir més en l'estudi i exploració del Millars, amb la sort de fer la troballa del túnel de la séquia d'època romana, al terme d'Onda. Fet que va reflectir el periòdic en primera plana. A partir d'ací, un cicle de conferències, a Cajamar, a l'Ateneu, a Castelló de la Plana i a Vila-real, a les quals assistí un gran nombre de membres de la Tertúlia, fet que no oblidaré mai. També la realització de 27 programes en Tv Almassora; excursions pel riu, amb la Tertúlia i altres amb xiquets de col·legi. Excursió en bus al naixement del Millars, i he fet també de guia a l'Assut, per a estudiants d'Arquitectura de l'UJI i de València.

Cal veure... l'activitat, resultant d'aquella primera Tertúlia, en aquesta casa, fou fonamental en el llibre i obra, que m'ha ocupat, els últims 15 anys, i encara no està editat.

Seria, per tant, el meu desig, que aquestes últimes vivències, que jo he passat, les experimentaren altres conferenciants, en la seua temàtica, a través, del suport de la Tertúlia del Portal. Des d'on aplaudim unes altres associacions culturals, com ara el Torrelló, etc.

Alguna cosa passa en el poble, últimament, que cada setmana, es fan actes culturals, siga al carrer, en la Casa de la Cultura, o altres llocs.

Per últim, gràcies pel guardó, de Compromís que ha estat una sorpresa i alegria, per als membres fundadors, que tan gran tasca cultural han desenvolupat de forma altruista en els últims 26 anys.

Ara a gaudir del sopar, i bon cap de setmana.

(Carlos Rubert)

Ara Diana, portaveu del grup municipal de Compromís per Almassora a l'Ajuntament, aprofundirà un poc més en els motius pels quals hem decidit per unanimitat atorgar el Guardó d'Or d'enguany a la Tertúlia del Portal.

(Diana Belliure)

Bona nit, amics i amigues de la Tertúlia del Portal; regidors, regidores i membres de la coalició Compromís d'Almassora i a tots i totes que ara ens acompanyeu, gràcies per ser ací en l'acte de lliurament del novè Guardó d'Or Josep Manel Guardiola i Noguera.

Hui tinc l'honor de parlar en nom de Compromís i transmetre us l'alegria que sentim d'atorgar la distinció d'enguany a la Tertúlia del Portal, un grup de persones extraordinàries que cada quinze dies durant fa ja 26 anys (que es diu prompte, però és molt de temps) concretament des del mes de maig de 1991, han mantingut al nostre poble un espai obert al diàleg, un espai en el qual compartir coneixements dels més variats, temes i opinions diverses.

Al pròleg del segon llibre sobre les xerrades editat, l'editor, Pepe Bernat, membre de la Tertúlia, deia: «Quan l'any 1991 va nèixer la Tertúlia del Portal, mai ens podíem imaginar, ni tan sols ho pensàvem, que a hores d'ara estariem encara en funcionament». Això era l'any 2002 i ara, 15 anys després, encara continueu la vostra tasca i no hi heu perdut la il·lusió.

També deia que si encara estaven vius, era gràcies al públic que assíduament o de tant en tant ha assistit a les xerrades, als conferencians que desinteressadament hi participen i a la Caixa Rural, per la cessió dels seus locals i pel suport econòmic necessari per a poder portar a terme les xerrades. En gran part hi estic d'acord: el públic, les persones que s'ofereixen a participar com a conferencians i CaixAlmassora han estat bàsics per a la pervivència de la Tertúlia. La bona acollida que han tingut moltíssimes de les xerrades que impulseu i la col·laboració d'aquesta entitat, que també agraiem que ens acollisca per a poder realitzar aquest acte del Guardó d'Or de Compromís any rere any i que s'implique en tots els àmbits de la vida almassorina, han estat imprescindibles perquè poguéreu tirar endavant. Però les paraules de Pepe reflecteixen també la vostra humilitat. El nostre país el formen persones meravelloses i la Tertúlia del Portal arreplega un grapatet d'aquest tipus de persones, almassorins i almassorines que dediquen una part important del vostre temps i us esforcen de manera desinteressada a contribuir a fer que Almassora siga un poc millor.

Les persones que formen la Tertúlia del Portal teniu clar que cal protegir la cultura i els patrimonis històric i natural del poble. Un exemple d'aquesta sensibilitat tan gran per a la història i el patrimoni que heu demostrat sempre han estat no només les xerrades, sinó també les diferents exposicions que heu impulsat o amb les quals heu col·laborat. De fotos urbanes d'ahir i de hui d'Almassora, al voltant de la vida social almassorina, de joguets antics, sobre el treball al nostre poble, de material cinematogràfic... Tot un variat repertori de xerrades i mostres que han contribuït de manera decisiva a mantenir viu el nostre poble.

I això que us defineix a vosaltres també és un pilar per a nosaltres. Perquè des de Compromís treballem, com vosaltres, per la cultura, la història i el patrimoni. Tant des del col·lectiu local com des de l'Ajuntament treballem en aquesta línia, amb iniciatives com la recuperació del nom històric del poble (la forma única tradicional Almassora en lloc de la doble denominació Almazora/Almassora), la consolidació del Torrelló (que permet fer valer el nostre jaciment arqueològic) o les activitats populars i acadèmiques que organitza la regidora de Patrimoni, Amaya Gómez, que enguany tindran com a objectiu donar a conèixer la fundació d'Almassora i que pretenen acostar els veïns aspectes de la història del nostre poble, com és la història medieval, que moltes vegades ens són desconeguts.

Però, a més d'aquestes inquietuds, les persones que formen la Tertúlia del Portal sou conscients també, com nosaltres, que cal fomentar el treball cooperatiu i en col·laboració i per això us heu obert sempre a la participació de tota la gent d'Almassora, un aspecte que demostra també la vostra generositat i la vostra voluntat de fer poble.

Al llarg de tots els anys de vida, ens heu demostrat que sou persones emprenedores, compromeses amb la cultura i amb Almassora. També ens heu mostrat que sou persones solidàries. Només cal recordar la iniciativa que va impulsar per donar suport als refugiats bosnians l'any 1993, una exposició de dibuixos de pintors almassorins que permeté donar una bona ajuda econòmica al poble bosnià.

Volem destacar també la sensibilitat, la tenacitat i la constància amb les quals heu actuat durant tots aquests anys. En definitiva, podem dir que, en els darrers anys la Tertúlia del Portal ha esdevingut el lloc de trobada de tots els almassorins i les almassorines que tenen inquietud de saber més, de compartir i de debatre (o l'han tinguda en algun moment).

Justament fa hui una setmana va tenir lloc l'acte dels recuperats premis Vila d'Almassora, un certamen que no s'havia convocat des de l'any 2011. Hem fet renàixer els premis amb la finalitat de fomentar els nostres autors i les nostres autores, donar l'impuls que necessiten i difondre les seues obres. L'esperit que els mou no és un altre que el que us mou a vosaltres o impulsa aquest guardó: tenir cura de tot el que forma part del nostre patrimoni. A més, precisament el creador dels premis va ser la persona que dóna nom a aquest guardó, Josep Manel Guardiola i Noguera. Una persona que, com vosaltres, va mostrar sempre un compromís amb la cultura i una implicació en tots els àmbits de la vida almassorina, i em consta que també va ser col·laborador de la Tertúlia.

No és casualitat tampoc que fem coincidir ambdós actes, el de lliurament dels premis literaris i aquest de lliurament del Guardó d'Or, amb el 25 d'abril, una data en què recordem la nostra història i els nostres orígens i és adient per a reconèixer la tasca de persones i entitats que us dediqueu a recuperar el nostre llegat històric i cultural, donar-lo a conèixer i, en definitiva, potenciar les nostres tradicions. Això sí, sense pensar

mai en el passat amb nostàlgia; sinó com una manera d'avançar i adequar-nos a les necessitats de cada moment, cosa que també teniu ben clar les persones que formeu la Tertúlia del Portal. Atorguem el Guardó perquè estem segurs que iniciatives com aquestes, com la vostra, ens enriqueixen com a persones i com a poble.

Hui volem distingir un grup de persones que admirem i estimem. Persones que heu fet del vostre amor a la cultura, al patrimoni, al medi ambient, al coneixement, a la gent i a Almassora la vostra manera de vida. Valorem no només la gran tasca que heu realitzat durant tots aquests anys i realitzeu, sinó també la qualitat humana de tots i cadascun dels qui en formeu part i la feu possible. No hi ha res més gratificant per a nosaltres que estar rodejats de persones com les que hui sou ací presents. Mereixeu tot el nostre reconeixement.

Només em queda oferir-vos el nostre suport en allò que necessiteu, tant des de Compromís com des de l'Ajuntament i desitjar-vos que, passe el que passe, a pesar de totes les adversitats que pugueu trobar en el vostre camí, sempre mantingueu vius tant la Tertúlia com l'esperit que l'empeny.

Gràcies per ser avui ací i per compartir aquest acte amb nosaltres i gràcies pel vostre compromís amb Almassora.

Membres de Compromís i Tertúlia amb el Guardó.

(Es clou l'acte)

(Carlos Rubert)

Gràcies a tots i a totes per haver compartit aquests moments amb nosaltres. Fem la cloenda de l'acte i donem pas al sopar. Bona nit i moltes gràcies.

Almassora, 5 de maig de 2017.

Evolució de les penes i de la legislació penitenciària

ARTURO GIMENO AMIGUET

Avui és l'última tertúlia de la temporada 2016-17, diu Pepe Bernat, presentador de la tertúlia i nebot del conferenciant, Arturo Gimeno Amiguet que fou magistrat del Tribunal Suprem. Un dia de tants que vaig anar a veure'l, crec recordar que va ser el mateix Arturo qui em va proposar venir una vegada més a la nostra Tertúlia. És digne d'alabar, que a la seua edat tinga encara ganes, i moltes, de preparar-se un tema. Em deia que tenia «limitacions», que ell sol no es trobava amb forces per a confeccionar-lo i em demanava ajut per a poder-lo portar a terme.

Durant un cert temps, tots els dimecres a la vesprada anava a sa casa a corregir el que havíem fet la setmana anterior. Moltes correccions, ja que no volia fer la tertúlia massa llarga per a no avorrir els tertulians.

He de recordar que ja ha estat en cinc ocasions a la Tertúlia. Al gener de 1994 ens va parlar sobre l'objecció de consciència i la insubmissió. Al desembre de 1995, sobre el jurat popular. Al maig de 1999, sobre les eleccions i comentari crític a la Llei electoral. Al gener de 2002, sobre arbitratge i consum. Al desembre de 2004, sobre la possible reforma de la Constitució i l'Estatut.

Arturo Gimeno i Pepe Bernat.

Membres assistents.

No es pot parlar de legislació penitenciària espanyola fins a les darreries del segle XVIII. La presó s'utilitzava com un mitjà de retenció de les persones sospitoses de la comissió d'un delictes fins el moment de celebrar-se al judici, és a dir, la presó era simplement custòdia. Les úniques excepcions foren la presó eclesiàstica i la de l'Estat, la primera per a religiosos i sacerdots, i la segona per als enemics del poder reial.

L'antecedent més important per a conèixer cronològicament el panorama jurídic està en el codi de *Las Siete Partidas* que constitueix un cos normatiu redactat a Castella, durant el regnat d'Alfons X, amb l'objectiu d'aconseguir una certa uniformitat jurídica del Regne. Aquest codi tracta del dret constitucional, civil, mercantil...

La transformació del càrrec de custòdia en presó la motiva García Valdés. En primer lloc, per la situació de pobresa i mendicitat que va augmentar enormement fins a arribar al bandolerisme de l'època. En segon lloc, per la irrupció en el Dret Penat de la idea del poder redemptor del treball i del penediment del culpable. Finalment, per la nova mentalitat del treball i de la producció. D'aquesta manera, l'internament dels delinqüents té una finalitat orientada a l'obtenció de beneficis.

A finals del segle XVIII, a les grans ciutats, proliferaren les bandes d'atracadors i bandolers que van tenir una notable incidència en el tràfic de persones i mercaderies. Al voltant de Madrid hi havia una banda, el cap de la qual era Manuel Antonio Rodríguez (*el rey de los hombres*) i de la qual formaven part set terribles bandolers. Entre ells hi havia Miguel Ruvira, de 53 anys, almassorí. Declarats culpables de nombrosos crims, foren condemnats a mort i penjats.

Garrido Guzmán ja veia reflectida aquesta situació en la legislació «sota els Borbons», en les següents tres institucions: Pena a galeres, treball a les mines i les galeres de les dones.

1. La pena a galeres.

La pena a galeres naix per a profit i utilitat de l'Estat, satisfieva mà d'obra barata destinada a les naus de guerra o de simples empreses marítimes i per a commutar la pena de mort.

La normativa establia, com a mínim, dos anys; ja que si el pres sobrevivia, aprenia a bogar i se li exigia un any més per a obtenir el seu rendiment. Sols quedaven exclosos de la pena les dones i els majors de seixanta anys per no tenir força per a bogar. També els clergues, els nobles i malalts.

La pena a galeres va estar vigent des de 1443 fins a 1803, encara que es va suprimir en 1748 i restablir el 1784 per a combatre els corsaris algerians. Els condemnats a galeres eren enviats a les mines d'Almadén (Ciudad Real), i als presidis arsenals del Ferrol, Cartagena i La Gomera. També a Toledo i Sòria.

Des d'allí se'ls ferrava amb grillons, cadenes i argolles al coll i baules a les cames, formant les «cadenes de galiots», les quals sortien a la costa on eren embarcats i van servir Cervantes per a narrar una de les aventures del *Quixot*:

La liberación de los galeotes

En este fragmento, don Quijote se encuentra con una cadena de hombres condenados a hacer galeras y tras interesarse por la causa de la condena de estos, les ruega a

los guardianes de los galeotes que los liberen, los guardianes se oponen a los deseos de don Quijote y se enzarzan en una violenta discusión en la que los galeotes aprovechan para escapar.

«Cadena de Galeotes»

«Don Quijote alzó los ojos y vio que por el camino que llevaba venían hasta doce hombres a pie, ensartados como cuentas en una gran cadena de hierro por los cuellos, y todos con grilletas a las manos; venían ansimismo con ellos dos hombres de a caballo y dos de a pie; los de a caballo con escopetas de rueda, y los de a pie con dardos y espadas; y que, así como Sancho Panza los vido, dijo:

— Esta es cadena de galeotes: gente forzada del rey que va a las galeras.

— ¿Cómo gente forzada? —preguntó don Quijote—. ¿Es posible que el rey haga fuerza a ninguna gente?

— No digo eso —respondió Sancho—, sino que es gente que por sus delitos va condenada a servir al rey en las galeras de por fuerza.

Advierta vuestra merced —dijo Sancho— que la justicia, que es el mismo rey, no hace fuerza ni agravio a semejante gente, sino que los castiga en pena de sus delitos.»

Juntament amb la tripulació, en la galera concorrien remants homes voluntaris, homes que s'amagaven de la justícia, condemnats per qüestions poc rellevants i altres penats per delictes greus. Alguns s'allistaven voluntàriament a bogar per a fugir del brot de pesta que l'any 1590 hi havia a Barcelona. Les galeres van desaparèixer perquè van aparèixer naus noves que no necessitaven rem per a navegar.

2. Treballs a les mines.

La pena de treball a les mines es troba regulada ja en *Las Siete Partidas*. Solia realitzar-se a Almadén, era de gran duresa i es van suprimir l'any 1801, a causa dels grans altercats entre els condemnats.

3. Les galeres de les dones.

Les cases d'internament de les dones reben el nom de galeres i s'apliquen a prostitutes, vagabundes, proxenetes i captaires. La primera reglamentació fou la de la Casa de Valladolid, fundada per sor Magdalena de San Jerónimo, qui al 1608 va proposar Felip III: *«hacer una casa en cada ciudad con nombre de galera, donde la justicia recoja y castigue a las mujeres extraviadas que eran la perdición de los hombres»*. Després aquestes normes s'aplicaren a altres cases com les de Madrid, Granada i València. Des de 1902 reben el nom de presó.

És al segle XIX quan es consoliden les penes privatives de llibertat i desapareixen les penes corporals i les de mort. L'Ordenança de 29 de maig de 1804 pot ser considerada com la primera llei penitenciària espanyola. A partir d'aquesta se succeeixen moltes

lleis, però nosaltres ens referirem sols a l'Ordenança general de presidis civils de 1834, dirigida per militars.

El seu articulat estava distribuït en quatre apartats. La primera, *Cura i govern superior dels presidis*, encara que el personal rector va ser militar fins a 1881. La segona, *Règim interior dels presidis*, en què es descriuen les obligacions del personal; tots militars, tret del capellà i del metge. La tercera, *Règim administratiu i econòmic dels presidis*, en què es relacionen totes les despeses del presidi. La quarta, *Matèries disciplinàries*, en què s'establien les maneres de complir les condemnes, premis i càstigs.

La tendència actual és una progressiva humanització de l'execució penitenciària en la qual els règims oberts es consideren més eficaços que els tancats, i per això resulten ser millors, ja que suposen enfortir els vincles familiars, laborals i socials.

Ara parlarem d'alguns dels reglaments penitenciaris del segle xx fins a la transició democràtica. El primer és el Reial decret, de 3 de juny de 1901, que incorpora plenament el sistema progressiu. Des del segle XIX fins a l'inici del XX van caure en desús les ordenances actuals, però gràcies a penitenciaristes com ara Concepción Arenal, Rafael Salinas i Fernando Cadalso va canviar la situació.

Concepción Arenal.

Victòria Kent.

El compliment del sistema progressiu de la pena s'estructura en quatre períodes. El primer, de preparació (aïllament), de duració de set a dotze mesos. El segon, industrial i educatiu, en què els penats fan vida de comunitat durant el dia i romanen en aïllament cel·lular durant la nit. El tercer, intermedi, vida mixta, però amb treballs més suaus. El quart, de gràcia i recompensa, equival a la llibertat condicional.

A partir d'aquest decret comença a produir-se una reforma carcerària i citarem el Reial decret, de 20 de novembre de 1911, creador dels destacaments penals de treball a l'aire lliure durant l'últim període de la pena privativa de llibertat.

Per últim, parlarem un poc del Reglament orgànic dels serveis de presons de 1930 (Reial decret, de 14 de novembre) que va estar en vigor durant la Segona República, guerra civil i els primers anys del franquisme. S'introdueix la subdivisió de les presons en comuns i especials (de joves, vells, incorregibles i dones), es relacionen totes les poblacions en les quals s'ubicaran presons i les penes que poden complir-se en cadascuna d'elles. El règim d'execució de les penes és el progressiu.

Durant la Segona República, Victoria Kent va estar al capdavant de la Direcció General de Presons i aconsegueix suprimir les cel·les de càstig; crea un cos femení de presons; aconsegueix que les despeses dels viatges dels penats lliberts siguin costejades per l'administració; crea l'Institut d'Estudis Penals per a la preparació i perfeccionament dels funcionaris de presons; es crea un Hospital Psiquiàtric Judicial a Alcalà d'Henares; es crea la Casa del Treball...

El Codi Penal de 1870 diu que la pena de mort és la més greu de les penes, que s'executarà en garrot sobre un taulat, que no s'executarà en dies de festa nacional o religiosa, ni en dones embarassades fins a 40 dies després de donar a llum. També diu l'obligació d'exposar el cadàver al patíbul fins una hora abans de fer-se de nit i entregar el cadàver als familiars per a donar-li sepultura.

Les persones que no estaven d'acord en el fet que el pres condemnat a mort rebera la confessió i comunió al·legaven que ni el pres havia sortit de la presó pel risc de fuga, ni era decorós que el capellà entrara a les cel·les per l'estat d'immundícia en què solien trobar-se.

Les confraries eren unes associacions destinades a l'assistència espiritual i material dels condemnats a mort. A València hi havia la Confraria de Nostra Senyora dels Innocents Màrtirs i Desemparats. Va prestar serveis des de 1409 fins al segle XIX.

A vegades s'argumentava que la sol·licitud d'assistència espiritual sols era per a tractar de retardar l'execució, de vegades propiciada pel mateix sacerdot. La confessió sí que s'acostumava a concedir. La no exposició del cadàver de l'ajusticiat en el patíbul no se solia concedir perquè tot el món poguera veure'l i servira d'escarment.

Felip II, en la seua *Pragmàtica*, de març de 1576 ordenava que la Sagrada Comunió li fóra donada al reu el dia anterior de l'execució i se li diguera missa dins de la presó. Això comportava crear un ambient de recolliment per a evitar una mort impenitent i sense reconciliació amb Déu.

Fins al segle XVII, l'execució de la pena de mort es realitzava en un lloc públic, amb assistència de gent no només al voltant del patíbul, sinó també en el trajecte, durant el qual el pres anava vestit de negre sobre un mul o burro, es pensava que això era un escarment per a futurs delinqüents.

Pel que fa l'assistència material, cal dir que es va prestar prou més tard que l'espiritual. Aquesta assistència consistia a proporcionar el pres camisa, pantalons i barret. Quan augmentaven els dies d'estada del pres en capella, també se li proporcionaven

aliments a càrrec de la confraria. Se solien satisfer els últims desitjos gastronòmics del pres, tret que foren extravagàncies alimentàries. El menjar era condimentat pels confreres, subministrat amb moderació en vaixel·la metàl·lica i sense ganivets. A partir del segle XVI també se'ls proporcionava un llit. Si el pres patia una crisi en notificar-li la pena de mort, se li proporcionava un cordial o un vi per a enfortir el seu ànim.

El dret de les confraries d'assistir i donar sepultura als reus de mort es contraposava amb el de recollir almoines pels carrers per a sufragis per l'ànima del pres, ja que tan aviat com el reu entrava en capella, el prior enviava les cuidadores i monitores a demanar almoina acompanyades d'alguns xiquets dels hospitals portant una caixa amb el nom del condemnat i una campaneta que repicaven, implorant la caritat a la veu de «*Germans per a missa i sepultura*», i ja de tornada a la capella, es distribuïa l'almoina amb certa formalitat.

En època feudal, els cadàvers dels ajusticiats no podien ser enterrats sense ordre específica i quedaven exposats en el patíbul fins a la seua descomposició disputada per animals famèlics. Ja en 1356, es va acabar amb aquest costum i després de l'exposició al públic, el cadàver es traslladava a una forca en zones apartades de la població. Consistia a alçar tres pilars de maçoneria, a manera de triangle, units per la part de dalt amb fortes bigues proveïdes de grans escàrpies per a penjar-hi els cadàvers, s'harmonitzava la normativa amb la salubritat.

També fou una qüestió controvertida la del temps que el reu hauria d'estar en capella des de la fermesa del veredict fins a la seua execució. Les capelles eren com un lloc d'oració en què el reu podia meditar. Normalment el temps d'estada en capella era de tres dies, encara que el període es podia prolongar fins a un màxim de nou dies.

En un principi eren moltes les persones que podien visitar el reu i impossibilitaven el seu recolliment. Per això es va dictar la Reial ordre, d'1 de juliol de 1864, la qual especificava el nombre de persones que podrien entrar a la capella.

Fins al segle XIX, perquè el pres no poguera escapar de la presó, se'l ferrava amb una cadena subjecta a un dels seus turmells i solta per l'altre extrem. El reu demanava un cordill per a nugar l'extrem lliure de la cadena a la seua cintura. Si la perillositat del pres o el seu estat d'excitació ho aconsellava, l'extrem no quedava lliure, sinó que es fixava a un punt de la paret al qual s'adossava el llit. Amb freqüència s'utilitzaven esposes.

El doctor Joseph Ignace Guillotin, metge diputat de l'Assemblea Nacional Francesa, va idear en 1789, un artefacte anomenat guillotina per a tallar el cap dels condemnats a mort, d'una manera ràpida i estalviar sofriment a l'executat. A França i alguns països europeus va estar vigent durant dos segles. A Espanya es va continuar amb la forca i, en poques ocasions, la guillotina.

La guillotina.

El garrot vil.

Amb l'aprovació del Codi Penal de 1822, es recuperava i posava en vigor un mètode d'execució ja utilitzat pels romans i en l'Edat Mitjana. El reu estava apressat amb un collar de ferro i a través d'un cargol al darrere o un punxó, girava i xocava contra les cervicals fins a provocar-li el trencament del coll i la mort per estrangulament. Parlem del garrot.

Peça fonamental en qualsevol procés d'execució de la pena de mort és la figura del botxí. (Escenes de la pel·lícula *El verdugo*, de Luis García Berlanga, 1963)

El botxí és la persona encarregada d'executar un reu condemnat a pena de mort. S'heretava de pares a fills o entre famílies. Atesa la mala reputació de l'ofici, els matrimonis se celebraven entre famílies de botxins, i es podien formar famoses sagues. De la destresa del botxí depenia el major o menor sofriment del reu. En cas de vacant o malaltia del botxí, o es demorava l'execució o es demanava la col·laboració de la força militar per a passar per les armes el reu. A primeries del segle xx sols quedaven cinc botxins a tot Espanya: Madrid, Barcelona, València, La Corunya i Granada.

El garrot vil fou introduït a Espanya com a únic mètode d'execució legal, pel rei Ferran VII, com a regal del 26è natalici a «*mi muy amada esposa la Reina*», en substitució de la forca.

«Deseando conciliar el último e inevitable rigor de la justicia con la humanidad y la decencia en la ejecución de la pena capital y que el suplicio en que los reos expían sus delitos no les irroge infamia cuando por ellos no la mereciesen, he querido señalar con este beneficio la gran memoria del feliz cumpleaños de la Reina, mi muy amada esposa y vengo a abolir para siempre en todos mis dominios la pena de muerte por horca; mandando que en adelante se ejecute en garrote ordinario la que se imponga a personas de estado llano; en garrote vil la que se la que castigue por delitos infamantes sin distinción de clase; y que subsista, según las leyes vigentes, el garrote noble para los que correspondan a la de hijosdalgo.»

Crida l'atenció la diferenciació que feia el monarca entre garrot noble, ordinari i vil. Els gentilhomes anaven al cadafal amb muntura, la gent del poble en cavalls sense ensellar o mula i el qui cometia delits infames, anava a peu o fins i tot se l'arrossegava. També es diferenciava si portaven la cara destapada o tapada amb una caputxa, i si els cabells li'ls havien rapat al zero o no.

Encara que teòricament la mort es produïa de manera instantània, és cert que en la majoria dels casos es produïen lesions de laringe i la víctima moria estrangulada.

Als segles xv i xvi existia un garrot que consistia en un pal de fusta amb un forat, a través del qual es feia passar una doble corda que formava un nus corredís al voltant el coll del reu, el qual moria estrangulat. Alhora hi havia la forca, la foguera i l'arcabús.

El Codi Penal espanyol de 1848, en l'article 89 diu que la pena de mort s'executarà en garrot sobre un entaulat, eliminant les anteriors execucions.

La pena de mort fou abolida en el Codi Penal republicà de 1932. Es va restablir l'11 d'octubre de 1934 per a delictes contra l'ordre públic i el Decret-llei de 5 de juliol de 1938 la va introduir de nou en la legislació penal comú espanyola.

L'última execució que va tenir lloc a Castelló fou en 1954, la de Joaquim Álvarez i Rodríguez, de 42 anys, culpable de segrest, assassinat, esquarterament i posterior incineració, d'un jove de 26 anys, crim que va commoure tota la ciutat de Castelló de la Plana.

Les últimes penes de mort a Espanya foren el 27 de setembre de 1975, quan llanguia ja el franquisme. La Constitució de 1978 va abolir la pena de mort mantenint-la per a la justícia militar en temps de guerra.

Arturo ens diu que el 1981 va ser destinat a la Sala Militar i d'haver-se produït un cas de pena de mort, «*m'hauria produït un problema de consciència, sols resolt per la possibilitat de la meua abstenció*».

Finalment, la pena es va abolir, sota qualsevol circumstància, per Llei orgànica del 27 de novembre de 1995.

Almassora, maig de 2017.

Un acudit diu que «el temps ho madura tot» i pareix que és veritat. Des del 1991 que naix la TERTÚLIA DEL PORTAL, fa ara uns 26 anys, entre una mitjana de 14 sessions per temporada, surten 364 xerrades, i els qui hem tingut temps i salut per assistir-hi, hem pogut «reforçar» la nostra cultura, gràcies a la presència d'experts en matèries diverses d'actualitat i interès.

A hores d'ara, el gran avanç de la tecnologia ha fet que els contertulians puguin gaudir encara més de l'excel·lent presentació no sols de l'oratòria del conferenciant, sinó amb els recursos dels mitjans audiovisuals.

Desitgem que la Tertúlia continue endavant per molts anys, que la gent pugui assistir en benefici del seu propi oci i que pugui reforçar els seus coneixements.

